

รายงานการวิจัย

เรื่อง

การจัดการป่ากันชนร่วมของชุมชนบริเวณเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง
Joint buffer zone forest management of the community area in
Huai Kha Khaeng Wildlife Sanctuary

โดย

นายปริญญา นิกกุล

พระครูวิโชติสิขกิจ, ดร.

พระครูสิริสุตโสภณ, ดร.

พระครูใบฎีกาสุวินท์ สุวิชาโน, ดร.

ดร. สุภาคีพิมพ์ คล้ายธานี

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์พิจิตร

พ.ศ. ๒๕๖๑

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610761146

รายงานการวิจัย

เรื่อง

การจัดการป่ากันชนร่วมของชุมชนบริเวณเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง
Joint buffer zone forest management of the community area in
Huai Kha Khaeng Wildlife Sanctuary

โดย

นายปริญญา นิกกุล

พระครูวิโชติสิขกิจ, ดร.

พระครูสิริสุตโสภณ, ดร.

พระครูใบฎีกาสุนันท์ สุวิชาโน

ดร. สุภาคีพิมพ์ คล้ายธานี

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์พิจิตร

พ.ศ. ๒๕๖๑

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610761146

(ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Research Report

Joint buffer zone forest management of the community area in
Huai Kha Khaeng Wildlife Sanctuary

By

Mr. Parinya Nikornkul
Phrakru Wichotsikkhakit, Dr.
Phrakru Sirisuthsophon, Dr.
Phrakhrubaidika Suwin Suwichano
Dr. Suphangpim Klaythane

Mahachulalongkornrajavidyalaya University Phichit Buddhism College
B.E. 2561

Research Project Funded by Mahachulalongkornrajavidyalaya University
MCU RS 610761146

(Copyright Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ชื่อรายงานการวิจัย : การจัดการป่ากันชนร่วมของชุมชนบริเวณเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง
ผู้วิจัย : นายปริญญา นิกรกุล, พระครูวิโชติสิกขกิจ, ดร., พระครูสิริสุตโสภณ, ดร.
 พระครูใบฎีกาสุนันท์ สุวิชาโน, ดร., ดร. สุภางค์พิมพ์ คล้ายธานี
ส่วนงาน : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์พิจิตร
ปีงบประมาณ : ๒๕๖๑
ทุนอุดหนุนการวิจัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

งานวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ ๑) ศึกษาการจัดการและปัญหาของการจัดการป่ากันชนร่วมและ ๒) เสนอยุทธศาสตร์การจัดการป่ากันชนร่วมของชุมชนบริเวณเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ รวบรวมข้อมูลโดยการวิจัยเอกสาร การวิจัยภาคสนาม ประกอบด้วย การสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม การจัดเวทีสาธารณะ และกิจกรรม “กินข้าวป่าเล่าความหลังฟังปัญหา” ผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่ใช้ในการศึกษามีจำนวน ๔๗ คน ใช้การตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้าด้านวิธีรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา และอธิบายด้วยวิธีพรรณนา โดยเน้นหลักการออกแบบกติกาในการจัดการทรัพยากร

ผลการวิจัยพบว่า ๑) มีการหาประโยชน์จากป่าสงวนแห่งชาติและป่าชุมชน โดยผู้คนในและนอกพื้นที่ โดยการบุกรุกพื้นที่ การตัดต้นไม้ การหาของป่า การล่าสัตว์ป่าสงวน วิกฤตการณ์ไฟป่าในฤดูแล้ง ปัญหาของช้างป่าบุกรุกทำลายพืชสวน พืชไร่ และการรुक้าเข้าไปในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง และ ๒) ป่าชุมชน และป่าสงวนแห่งชาติ ที่มีพื้นที่ไม่ประชิดและประชิดกับเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง ดำเนินกิจกรรมผ่านโครงการจัดตั้งป่าชุมชนที่กรมป่าไม้อนุญาตให้จัดตั้ง การดำเนินการในพื้นที่ป่าชุมชนมีการลาดตระเวนร่วม มีการพูดคุยปรึกษาหารือระหว่างภาครัฐและชุมชน ทำแนวป้องกันไฟป่า ทำฝายชะลอน้ำ การปลูกต้นไม้เสริม ตั้งจุดสกัดเพื่อป้องกันและตรวจตรา โดยมีกฎ และระเบียบในทั้งนี้ มีการใช้ประโยชน์ที่ไปในทิศทางเดียวกัน การใช้ประโยชน์ในเชิงพื้นที่ภายใต้ปัจจัยชุมชนมีความแตกต่าง จึงจำเป็นต้องกำหนดแนวทางบนพื้นฐานการเป็นยุทธศาสตร์ในพื้นที่กันชนห้วยขาแข้ง เพื่อให้เป็นแนวทางในการปฏิบัติทั้งหมดภายใต้กฎหมายใหม่ (พระราชบัญญัติป่าชุมชน พ.ศ. ๒๕๖๒ และพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. ๒๕๖๒ ให้เป็นยุทธศาสตร์ของพื้นที่ ยุทธศาสตร์ของอำเภอ และยุทธศาสตร์จังหวัด)

คำสำคัญ

การจัดการ ป่ากันชน ชุมชน เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า ห้วยขาแข้ง

Research Title : Joint buffer zone forest management of the community area in Huai Kha Khaeng Wildlife Sanctuary

Reserchers : Mr. Parinya Nikornkul , PhrakruWichotsikkhakit, Dr. Phrakru Sirisuthsophon,Dr., PhrakhrubaidikaSuwin Suwichano,Dr. Dr. Suphangpim Klaythane

Department : Mahachulalongkornrajavidyalaya University Phichit Buddhism College

Fiscal Year : B.E. 2561 / 2018

Research Scholarship Sponsor: Mahachulalongkornrajavidyalaya University

ABSTRACT

The objectives of this research are 1) to study the management and problems of common buffer forest management, and 2) to propose a strategy for managing common buffer forest of the community at Huai Kha Khaeng Wildlife Sanctuary. It is a qualitative research compiled by document research. Field research consists of in-depth interviews, uninterrupted observation, public stage measurement, activity in “eating wild rice, telling stories and listening to problems.” Forty-seven key informants were used in the study, and triangulation was conducted with checking on data collection methods. Data analysis included content analysis method and explained in a descriptive way, with emphasis on the principles of rules and regulations for resource management

The research revealed two findings. First is the exploitation of the national forest reserves, and community forests that was caused bur people inside and outside of the said forests in the forms of encroaching on the ground, cutting down trees, searching for forest products, and hunting for forest reserves. Other problems included forest fire crisis in drought and problems of wild elephants invading the area and destroying horticultural crops, as well as the encroachment into Huai Kha Khaeng Wildlife Sanctuary. The second finding concerns the fact that the area of community forests and national forests that the area of is both adjacent to and not adjacent to the Huai Kha Khaeng Wildlife Sanctuary, hence carrying out activities through the community forest establishment projects approved by the Forest Department Operations in community forest areas with joint patrols. There are also discussions between the government and the community. Other projects include making a forest fire prevention line, building check dams to slow down water, planting extra trees, and setting up extraction points for preventing and monitoring

violation, and all of which abide with rules for utilization in the same direction. In this aspect, spatial uses under different community factors need to establish guidelines that are based on how to be strategic in the area of Huai Kha Khaeng bumper to serve as a guideline for all practices under the new law (Community Forest Act 2019 and Wildlife Preservation and Protection Act 2019 to be a strategy of the area, of the district, and of the province).

Keywords:

Management, Forest Buffer Zone, Community, Wildlife Sanctuary, Huai Kha Khaeng

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี เนื่องจากได้รับความกรุณาและความช่วยเหลืออย่างดียิ่งจาก พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร. ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ ที่ได้กรุณาสละเวลาให้คำปรึกษา แนะนำ และให้ข้อคิดเห็นในการแก้ไข ส่วนที่บกพร่องในงานวิจัยให้มีความถูกต้อง คณะผู้วิจัยใคร่ขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูง และขอบพระคุณ พระมหาชุตีภัก อภินนโท ผู้อำนวยการส่วนวางแผนและส่งเสริมการวิจัย ที่ได้ติดต่อประสานงานและเรื่องอื่นๆ เกี่ยวกับสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์

ขอขอบพระคุณหัวหน้ากลุ่มกลุ่มพัฒนาระบบบริหาร กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช (อดีตหัวหน้าเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง) อดีตหัวหน้าหน่วยป้องกันรักษาป่าที่ อน. ๘ อดีตกำนันตำบลระบำ คณะกรรมการป่าชุมชนไผ่งาม อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี ป่าชุมชนบ้านโป่งมะค่า อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี ป่าชุมชนบ้านคุ้มเกล้าอำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี ป่าชุมชนบ้านศาลากลาง อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี ที่ท่านให้ข้อมูลและสละเวลาในการทำความเข้าใจการวิจัยในพื้นที่ ให้สัมภาษณ์

ขอขอบพระคุณประชาชนในพื้นที่ บ้านท่ามะนาว หมู่ที่ ๑ ตำบลระบำ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี ที่เข้าร่วมกิจกรรมกินข้าวป่า

ขอขอบพระคุณเจ้าหน้าที่ของรัฐที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ ผู้นำกลุ่มป่ากันชน องค์กรเอกชน สถาบันการศึกษา และประชาชนในพื้นที่ ที่เข้าร่วมเวทีสาธารณะ ขอขอบพระคุณองค์การบริหารส่วนตำบลป่าอ้อ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี ที่อนุเคราะห์สถานที่

ขอขอบพระคุณ “สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย” ที่ได้สนับสนุนทุนในครั้งนี้

ปริญญานิกุล และคณะ

๑๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๓

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ข
กิตติกรรมประกาศ.....	ง
สารบัญ.....	จ
บทที่ ๑ บทนำ.....	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	๕
๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย.....	๕
๑.๓.๑ ขอบเขตด้านแนวคิด ทฤษฎี.....	๕
๑.๓.๒ ขอบเขตด้านการวิจัย.....	๕
๑.๓.๓ ขอบเขตด้านผู้ให้ข้อมูลสำคัญ.....	๕
๑.๓.๔ ขอบเขตด้านพื้นที่.....	๖
๑.๓.๕ ขอบเขตด้านระยะเวลา.....	๖
๑.๔ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย	๖
๑.๕ กรอบแนวคิดการวิจัย	๗
๑.๖ ประโยชน์ที่จะได้จากงานวิจัย	๘
บทที่ ๒ แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๑๐
๒.๑ แนวคิดปากันชน.....	๑๐
๒.๒ การจัดการทรัพยากรร่วมของชุมชน.....	๑๓
๒.๓ สிทธิชุมชนกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ.....	๑๕
๒.๔ ป่าชุมชนเทคโนโลยีอำนาจควบคุมชุมชน.....	๑๘
๒.๕ การจัดการทรัพยากรร่วมในต่างประเทศ.....	๒๐
๒.๖ กฎหมายที่เกี่ยวข้อง.....	๒๓
๒.๗ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๒๙
บทที่ ๓ ระเบียบวิธีวิจัย	๓๗
๓.๑ รูปแบบการวิจัย	๓๗
๓.๒ วิธีดำเนินการวิจัย	๓๗
๓.๓ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	๓๘
๓.๔ เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล	๓๘
๓.๕ การเก็บรวบรวมข้อมูล	๓๙
๓.๖ การตรวจสอบข้อมูล	๔๐
๓.๗ การวิเคราะห์ข้อมูล	๔๑

สารบัญ (ต่อ)

เรื่อง	หน้า
บทที่ ๔ ผลการศึกษา	๔๓
๔.๑ เพื่อศึกษาปัญหาของการจัดการป่ากันชนร่วมของชุมชนบริเวณ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง.....	๔๓
๔.๑.๑ บริบททั่วไปของทรัพยากรป่าไม้ ได้แก่ สภาพทั่วไปของป่า และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง.....	๔๓
๔.๑.๒ ปัญหาของการจัดการป่ากันชนร่วมของชุมชนบริเวณเขตรักษาพันธุ์ สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง.....	๔๘
๔.๑.๓ ผลจากการจัดกิจกรรม กินข้าวป่าเล่าความหลังฟังปัญหา.....	๕๒
๔.๑.๓.๑ ประวัติศาสตร์ชุมชน.....	๕๓
๔.๑.๓.๒ ความเป็นมาป่าชุมชน.....	๕๓
๔.๑.๓.๓ การขอคืนพื้นที่ป่า.....	๕๔
๔.๑.๓.๔ ข้อเสนอแนะ หรือแนวทางการบริหารจัดการป่าชุมชนร่วม...	๕๔
๔.๑.๔ ผลจากการจัดเวทีสาธารณะ.....	๕๕
สรุปปัญหาของการจัดการป่ากันชนร่วมของชุมชนบริเวณเขตรักษาพันธุ์ สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง.....	๕๘
๔.๒ เพื่อศึกษาการจัดการป่ากันชนร่วมของชุมชนบริเวณเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า ห้วยขาแข้ง.....	๕๙
๔.๒.๑ การจัดการป่ากันชนร่วมของชุมชนบริเวณเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า ห้วยขาแข้ง.....	๕๙
๔.๒.๒ นโยบายและการจัดการป่ากันชนร่วม ของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า ห้วยขาแข้งที่เกี่ยวข้องย้อนหลัง ๒ ปี.....	๖๔
๔.๒.๓ แนวทางในการจัดการป่ากันชนร่วมระหว่างรัฐ และชุมชน.....	๖๗
๔.๒.๔ “หลักการออกแบบกติกา” (design principles) ของป่ากันชน ระดับพื้นที่.....	๗๑
๔.๒.๔.๑ ความชัดเจนของขอบเขต.....	๗๑
๔.๒.๔.๒ ความสอดคล้อง กฎกติกาของชุมชนกับเงื่อนไขทางสังคม และสิ่งแวดล้อม.....	๗๔
๔.๒.๔.๓ ระบบที่เปิดให้สมาชิกส่วนใหญ่มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ และปรับปรุงกติกา.....	๗๗
๔.๒.๔.๔ การสอดส่องดูแลที่มีประสิทธิผล.....	๘๑
๔.๒.๔.๕ มีการลงโทษอย่างค่อยเป็นค่อยไป.....	๙๔

สารบัญ (ต่อ)

เรื่อง	หน้า
๔.๒.๔.๖ มีกลไกจัดการความขัดแย้ง ทั้งกลไกระหว่างผู้ใช้กันเอง และกลไกระหว่างผู้ใช้กับเจ้าหน้าที่รัฐ.....	๘๗
๔.๒.๔.๗ รัฐให้การยอมรับในสิทธิของชุมชน ที่ประสบความสำเร็จ ได้รับการยอมรับจากรัฐว่ามีสิทธิในการวางกติกาใช้ และจัดการทรัพยากรร่วม.....	๙๒
๔.๒.๔.๘ สำหรับทรัพยากรร่วมที่มีขนาดใหญ่ กติกาและกระบวนการ จัดการทรัพยากรจะต้องเชื่อมโยงสอดคล้องกับระบบที่ใหญ่กว่า.....	๙๕
๔.๒.๕ ผลจากการจัดเวทีสาธารณะ.....	๙๘
๑. การจัดการป่ากันชนร่วมตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน.....	๙๘
๒. การบริหารจัดการทรัพยากรเกิดการบูรณาการ.....	๑๐๑
๓. สิทธิการเข้าถึงทรัพยากรของคนในและนอกพื้นที่.....	๑๐๒
๔. มีองค์กรที่เป็นกลางมาร่วมรับฟังปัญหา.....	๑๐๒
๕. อนาคตเราจะส่งเสริมได้เกิดรายได้จากปัญหาในพื้นที่.....	๑๐๔
๖. การเข้าถึงทรัพยากร.....	๑๐๕
สรุปการจัดการป่ากันชนร่วมของชุมชนบริเวณเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง.....	๑๐๖
๔.๓ เพื่อเสนอยุทธศาสตร์การจัดการป่ากันชนร่วมของชุมชนบริเวณ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง.....	๑๐๖
๔.๓.๑ ข้อเสนอแนะในเชิงยุทธศาสตร์.....	๑๐๗
๔.๓.๒ ผลจากการจัดเวทีสาธารณะ.....	๑๑๐
สรุปยุทธศาสตร์การจัดการป่ากันชนร่วมของชุมชนบริเวณเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า ห้วยขาแข้ง.....	๑๑๒
สรุปองค์ความรู้จากงานวิจัย.....	๑๑๓
บทที่ ๕ สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	๑๑๕
๕.๑ สรุปความเป็นมา วัตถุประสงค์ ขอบเขตและวิธีการวิจัย	๑๑๕
๕.๒ สรุปผลการศึกษาวิจัย	๑๑๘
๕.๓ อภิปรายผล.....	๑๒๐
๕.๔ ข้อเสนอแนะ.....	๑๒๓

สารบัญ (ต่อ)

เรื่อง	หน้า
บรรณานุกรม	๑๒๕
ภาคผนวก	๑๓๐
ภาคผนวก ก เครื่องมือวิจัย.....	๑๓๐
ภาคผนวก ข หนังสือเชิญ และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ.....	๑๓๗
ภาคผนวก ค ภาคถ่ายกิจกรรมการดำเนินงานวิจัย.....	๑๔๙
ภาคผนวก ง การนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์ และการตีพิมพ์เผยแพร่บทความวิจัย.....	๑๖๓
ประวัติย่อผู้วิจัย	๑๖๙

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ถึงแม้ว่าประเทศและองค์กรต่างๆ ทั่วโลกต่างพยายามอย่างต่อเนื่องในการเรียกร้องให้มีลดการใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่ไม่เหมาะสมให้เป็นไปตามเป้าหมายของ การพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) เพื่อให้แน่ใจว่าทรัพยากรธรรมชาติยังคงอยู่อย่างยั่งยืน แต่ดูเหมือนว่าสถานการณ์ปัญหาสิ่งแวดล้อม ในปัจจุบันก็ยังคงไม่ได้รับการแก้ไขอย่างจริงจังในสภาพแวดล้อมในพื้นที่ เพื่อชี้ให้เห็นถึงความสำคัญในการเพิ่มความตระหนักรู้รับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมและการปฏิบัติเพื่อประโยชน์ของแต่ละประเทศในภูมิภาคแห่งนี้ในระยะยาว^๑ ความขัดแย้งทางสิ่งแวดล้อม (environmental conflict) ความขัดแย้งทางสิ่งแวดล้อมเป็นผลมาจากปิดกั้นทรัพยากร โดยการจัดสรรของรัฐหรือชนชั้นนำทางสังคม เป็นความขัดแย้งระหว่างกลุ่มปัญหาทางสิ่งแวดล้อมจึงเป็นปัญหาทางการเมืองเมื่อกลุ่มท้องถิ่นแทรกแซง ควบคุมทรัพยากรของกลุ่มหรือทรัพยากรส่วนรวมโดยอิทธิพลอำนาจการจัดการในการพัฒนาโดยตัวแทนรัฐหรือบริษัทเอกชนความขัดแย้งระหว่างชุมชนกับระบบนิเวศที่มีอยู่จึงเปลี่ยนมาสู่ การอนุรักษ์หรือนโยบายการพัฒนาทรัพยากรโดยรัฐ (conservation or resource development policy) ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นจึงเกี่ยวข้องกับสิทธิการใช้ทรัพยากร สิทธิ การเข้าถึง (access rights) สิทธิในการเก็บหา (withdrawal rights) สิทธิการจัดการ (management rights) สิทธิในการกีดกัน (exclusion rights) และสิทธิในการถ่ายโอน (alienation rights) จากการเปลี่ยนแปลงนโยบายการอนุรักษ์และการพัฒนา ประการ สูดท้ายเสนอประเด็นของงานวิจัยสิ่งแวดล้อมที่จำเป็นต้องศึกษาเพื่อเข้าใจและแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมอันจะนำไปสู่ความยุติธรรมทางสังคมและความยั่งยืนทางนิเวศ^๒

จากการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในปัจจุบันที่ขาดประสิทธิภาพ และรัฐธรรมนูญได้รับรองให้ชุมชนมีสิทธิในการมีส่วนร่วมอนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ชุมชนท้องถิ่นจึงมีบทบาทที่สำคัญในการมีส่วนร่วมจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เนื่องจากเป็นผู้ที่อยู่อาศัยและต้องพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติในการดำรงชีพ จึงมีความชอบธรรมที่จะมีส่วนร่วมกับรัฐในการจัดการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นของตน เพื่อให้คงไว้สำหรับการใช้ประโยชน์ได้อย่างยั่งยืนชุมชนอยู่กับฐานทรัพยากรธรรมชาติ โดยจัดความสัมพันธ์ในลักษณะที่ถือได้ว่าเป็น “สิทธิชุมชน” ที่ได้ปฏิบัติสืบทอดกันมาตั้งแต่ในอดีต ซึ่งเป็นกระบวนการที่สัมพันธ์กันขององค์ประกอบด้านภูมิปัญญาในการเข้าถึงและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ รวมไปถึง

^๑ Phan Thi Hong Xuan.(2017). Environmental Problems in Southeast Asia: Integrated Critiques and Resolutions through Buddhism and Marxism Perspective. Journal of Political Economy, 5(2), 119-138

^๒ เพ็ญนภา สวนทอง.(๒๕๖๐). แนวคิดและทฤษฎีในการศึกษาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม: มุมมองเศรษฐศาสตร์การเมือง. วารสารเศรษฐศาสตร์การเมืองบูรพา, ๕(๒), ๙๕-๑๑๘

องค์ประกอบด้านอำนาจของชุมชนในการจัดการดูแลการใช้ทรัพยากรดังกล่าวในด้านอำนาจของชุมชนนั้นพบว่า ชุมชนสามารถจัดระเบียบความสัมพันธ์ในการเข้าถึงและใช้ทรัพยากรธรรมชาติในลักษณะที่สำคัญ ๔ ประการ คือ ประการแรก ให้ความสำคัญกับสิทธิของผู้มาก่อน ประการที่สอง ให้ความสำคัญกับการครอบครองเพื่อการใช้ประโยชน์ ประการที่สาม ให้ความสำคัญกับการครอบครองทรัพยากรในจำนวนจำกัดเฉพาะที่ใช้ประโยชน์ และประการสุดท้าย ให้ความสำคัญกับสิทธิโดยไม่สร้างความเดือดร้อนหรือละเมิดสิทธิผู้อื่น ทั้งนี้โดยที่สิทธิดังกล่าวมีความสลับซับซ้อนหรือมีความยืดหยุ่น เช่น สิทธิบางอย่างผู้ใช้ประโยชน์จะใช้ได้เพียงระยะสั้นๆ ในขณะที่สิทธิบางอย่างผู้ใช้ประโยชน์สามารถครอบครองได้ยาวนานค่อนข้างถาวรและสามารถสืบทอดทางมรดกได้ หรือสิทธิบางอย่างบุคคลอื่นสามารถร่วมใช้ได้เป็นต้น^๓

ทรัพยากรร่วมที่มีได้เป็นกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคลแต่เป็นทรัพยากรที่ชาวบ้านใช้ประโยชน์ร่วมกัน อาทิ แม่น้ำ ป่าไม้ เป็นต้น มีแนวคิดกระแสหลักอย่างน้อย ๓ แนวคิดที่ไม่เห็นด้วยกับการจัดการทรัพยากรร่วมของชาวบ้านได้แก่แนวคิดโศกนาฏกรรมของทรัพยากรร่วม แนวคิดเกมการตัดสินใจแบบเอาตัวรอดของนักโทษและแนวคิดตรรกะของการกระทำร่วม อย่างไรก็ตาม Elinor Ostrom ยืนยันว่าชาวบ้านสามารถจัดการทรัพยากรร่วมได้หากรัฐยอมรับสิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากรของท้องถิ่น ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการจัดการ มีกฎระเบียบในการใช้ประโยชน์และดูแลรักษา การลงโทษผู้กระทำผิด การจัดการความขัดแย้งที่มีประสิทธิภาพ และการเชื่อมโยงกับเครือข่าย^๔ ถ้าฟังความไว้เนื้อเชื่อใจและการตอบแทนกันนั้นไม่เพียงพอ ชุมชนจะต้องสามารถ “แก้ปัญหาาร่วมกัน” ได้จริง ซึ่งจุดนี้เองรัฐก็บกลไกตลาดสามารถเข้ามามีบทบาทได้ เช่น รัฐสามารถส่งมอบข้อมูลสำคัญที่ชุมชนขาดแคลน (ตัวอย่างหนึ่งที่ดีมากคือ ชาวบ้านในรัฐแคลิฟอร์เนียของอเมริกา ตกลงวิธีจัดการบ่อน้ำบาดาลกันไม่ได้เพราะไม่มีข้อมูลเรื่องการสะสมของสารจำพวกเกลือบริเวณผิวดิน (salinization) ซึ่งติดขึ้นมาเวลาสูบน้ำใช้ แต่พอกรมธรณีวิทยาของรัฐบาลอเมริกามอบข้อมูลนี้ให้พวกเขา ก็สามารถออกแบบกติกาจัดการกันเองได้) ส่วนกลไกตลาดก็มีประโยชน์ในแง่ที่ถ้าตลาดให้มูลค่ากับทรัพยากรร่วม มูลค่านี้ก็สามารถเสริมสร้างแรงจูงใจให้สมาชิกในชุมชนร่วมกันออกแบบและรักษากติกาอย่างแข็งขัน^๕ ชุมชนในพื้นที่ป่าดงใหญ่มีการพึ่งพาอาศัยในป่าด้านต่างๆ เช่น อาหารยาสมุนไพร วัสดุเพื่อทำที่อยู่อาศัย การล่าสัตว์ การเก็บหาของป่าเพื่อเสริมรายได้ เลี้ยงสัตว์ การนำพื้นที่ป่ามาปลูกพืชเศรษฐกิจ เช่น ปอรวมทั้งการใช้ประโยชน์จากไฟป่า ปัญหาการเกิดไฟป่าในเขตป่าดงใหญ่ พบว่ามีมานาน ซึ่งมีสาเหตุเกิดจากธรรมชาติ การสัมปทาน และการบุกรุกเผาป่าของชุมชนเพื่อปลูกพืชเศรษฐกิจ อย่างไรก็ตามเนื่องจากป่าดงใหญ่ได้เสื่อมโทรมลงมากทำให้รัฐและชุมชนได้ร่วมกันสร้างสถาบันทางสังคมขึ้นมาเพื่อดำเนินการควบคุมไฟป่า ได้แก่ การกำหนดกฎระเบียบการใช้ป่าและการควบคุมไฟป่าผ่านกลไกของท้องถิ่นและกระบวนการมีส่วนร่วมของทั้งสองฝ่าย ซึ่งการจัดการ

^๓ อุดมศักดิ์ สินธิพงษ์.(๒๕๕๘).ชุมชนท้องถิ่นกับการมีส่วนร่วมจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน. วารสารนักบริหาร. ๓๕(๑): ๑๐๔-๑๑๓

^๔ สุจิตรา สามัคคีธรรม สมศักดิ์ สามัคคีธรรม และ สุวิมล ไชยพันธ์พงษ์.(๒๕๖๑). การจัดการทรัพยากรร่วม :แนวคิดทฤษฎีและการประยุกต์ใช้. วารสารร่วมพฤษ มหาวิทยาลัยเกริก, ๓๖(๒), ๑๐-๓๑

^๕ ชล บุญนาค (มปป.) “แนวคิดว่าด้วยการจัดการทรัพยากรร่วม: ประสบการณ์จากต่างประเทศและแนวคิดในประเทศไทย” ชุดหนังสือ การสำรวจองค์ความรู้เพื่อการปฏิรูปประเทศไทย

ทรัพยากรป่าร่วมกันดังกล่าวสะท้อนการจัดการทรัพยากรป่าเชิงสถาบัน และการจัดความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างกลุ่มคนต่างๆ ในการจัดการควบคุมไฟป่า^๖

เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง มีลักษณะค่อนข้างยาวจากเหนือจดใต้ ตลอดพื้นที่ลุ่มน้ำของลำห้วยขาแข้ง ครอบคลุมพื้นที่ตำบลระบำ ตำบลป่าอ้อ อำเภอลานสัก ตำบลทองหลาง อำเภอห้วยคต ตำบลคอกควายและตำบลแก่นมะกรูด อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี และบางส่วนของจังหวัดตาก ในท้องที่ตำบลแม่ละมั่ง อำเภออุ้มผาง จังหวัดตาก มีแนวเขตติดกับจังหวัดนครสวรรค์ จังหวัดสุพรรณบุรี และจังหวัดกาญจนบุรี ทั้งนี้ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง ครอบคลุมพื้นที่ส่วนหนึ่งของเทือกเขาธงชัย ประกอบด้วยสันเขาน้อยใหญ่หลายสันเขา โดยเฉพาะทางตอนเหนือของพื้นที่ สภาพภูมิประเทศลาดเทไปทางตอนใต้และมีที่ราบไม่กว้างขวางมากนักริมสองฝั่งลำห้วยขาแข้ง มียอดเขาที่สำคัญได้แก่ ยอดเขาปลายห้วยขาแข้ง (สูง ๑,๖๗๘ เมตร) ยอดเขาใหญ่ (สูง ๑,๕๕๔ เมตร) ยอดเขาน้ำเย็น (สูง ๑,๕๓๐ เมตร) ยอดเขาเขียว (สูง ๑,๓๔๗ เมตร) ยอดเขาปลายห้วยน้ำเย็น (สูง ๑,๒๒๔ เมตร) ยอดเขาปลายห้วยไทรใหญ่ (สูง ๑,๒๕๓ เมตร) ฯลฯ มีลำห้วยที่สำคัญ ได้แก่ ห้วยขาแข้ง มีความยาวประมาณ ๒๐ กิโลเมตร ไหลลงสู่แม่น้ำแม่กลอง นอกจากห้วยหลักดังกล่าวแล้ว ยังมีห้วยแยกขนาดเล็กอีกมากมาย จุดที่สูงที่สุดของพื้นที่คือ ยอดเขาปลายห้วยขาแข้ง อยู่ในจังหวัดตากที่อยู่ทางตอนเหนือ มีระดับความสูงจากระดับน้ำทะเล ๑,๖๘๗ เมตร ส่วนใหญ่เป็นภูเขา บางส่วนเป็นที่ราบเชิงเขา ไม่มีทุ่งหญ้าขนาดใหญ่ ทรัพยากรป่าไม้เป็นสังคมป่าดงดิบเขา สังคมป่าดงดิบชื้น สังคมป่าดงดิบแล้ง สังคมป่าผสมผลัดใบ และสังคมป่าเต็งรัง เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าแห่งนี้มีสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมอยู่ถึง ๑๓๐ ชนิดพันธุ์ ซึ่งในจำนวนนี้จัดเป็นสัตว์ป่าสงวนตาม พ.ร.บ.สงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. ๒๕๓๕ อยู่ถึง ๖ ชนิด ได้แก่ ควายป่า ละองหรือละมั่ง สมเสร็จ เลียงผา เก้งหม้อ และแมวลายหินอ่อน^๗

การจัดการพื้นที่กั้นชนเป็นแนวนโยบายของการใช้ประโยชน์ที่ดินในบริเวณพื้นที่กั้นชน โดยมุ่งที่การใช้ประโยชน์ที่ดินในรูปแบบที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปจากสภาพป่าพรหมจรรย์น้อยที่สุด หรือให้มีโอกาสเกิดผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติต่างๆ ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง น้อยที่สุด เช่น รักษาเป็นป่าสงวนแห่งชาติที่สมบูรณ์ไว้ ใช้ประโยชน์ด้านการปลูกสร้างสวนป่า หรือหากเป็นพื้นที่กรรมสิทธิ์ของราษฎรก็มุ่งให้ใช้ประโยชน์ในการปลูกไม้ยืนต้น หรือทำการเกษตรในรูปแบบวนศาสตร์ชุมชน (social forestry) ตามนโยบายตั้งเป้าหมายไว้ว่าในรัศมี ๕ กิโลเมตรรอบแนวเขตจะต้องปลอดจากหมู่บ้านและที่ทำกินของราษฎร ส่วนพื้นที่ชั้นนอกส่วนที่เป็นป่าสงวนแห่งชาติซึ่งมีราษฎรบุกรุกเข้าไปทำกินบางส่วน มีนโยบายที่จะจัดเป็นพื้นที่สวนป่าในรูปแบบหมู่บ้าน

^๖ นิวัฒน์ สงมา กนกวรรณ มะโนรมย์ วชิร ศรีคำ และ กาญจนา ทองทั่ว.(๒๕๕๕). การจัดการควบคุมไฟป่าร่วมกันระหว่างรัฐและชุมชน : กรณีศึกษาพื้นที่ป่าดงใหญ่ ตำบลสร้างถ่อน้อย อำเภอห้วยคตพนา จังหวัดอำนาจเจริญ. วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, ๘(๑), ๑๙๗-๒๑๕

^๗ ส่วนสารสนเทศด้านอนุรักษ์สัตว์ป่า. (๒๕๖๑). เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง สืบค้นเมื่อ ๑๘ กรกฎาคม ๒๕๖๑ http://www.dnp.go.th/wildlife_it/n_web/lacegant/menu_map/pang_HKK.php

ป่าไม้ หรือสวนป่าของบริษัทไม้อัดไทย จำกัด ซึ่งเป็นเจ้าของสัมปทานป่าในแถบนี้ โดยพื้นที่ป่าบางส่วนอาจต้องจัดให้ราษฎรทำกินในรูปของสิทธิทำกิน (ส.ท.ก.)^๕

พื้นที่กันชนเป็นพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติและพื้นที่อื่นๆ ซึ่งต้องอนุรักษ์ไว้เป็นพื้นที่ป่าผลิตผลสวนป่าแหล่งน้ำและพื้นที่พักผ่อนหย่อนใจของประชาชนหน่วยงานต่างๆ ที่รับผิดชอบพื้นที่ เช่น ป่าไม้จังหวัดและป่าไม้เขต กรมชลประทาน บริษัทไม้อัดไทย และกรมทรัพยากรธรณี โดยต้องจัดการพื้นที่โดยไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง จากข้อมูลที่กล่าวอ้างเบื้องต้น ในการนี้ ป่ากันชนรอบเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า มีรัศมี ๕ กิโลเมตร มีหน่วยงานในพื้นที่หลักๆ คือเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง สถานีป้องกันไฟป่าห้วยขาแข้ง หน่วยป้องกันรักษาป่าที่ อ.น. ๘, อ.น. ๙ โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาทับเสลา อ่างเก็บน้ำห้วยขุนแก้ว กรมทรัพยากรธรณี ปฎิรูปที่ดินเพื่อการเกษตรจังหวัดอุทัยธานี กองทัพบก จังหวัดอุทัยธานี และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ โดยมีชุมชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ และมีป่าชุมชนรอบแนวผืนป่าห้วยขาแข้งถึง ๔๓ เครือข่าย ประกอบด้วยสมาชิกจำนวนมากกว่า ๑,๐๐๐ คน ที่เปรียบเสมือนเป็นพื้นที่กันชน (buffer zone) เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง

พื้นที่กันชนในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้งมีการบริหารจัดการ ความเข้มข้น กฎหมาย บทบาทหน้าที่ ขอบเขตพื้นที่ การทับซ้อนของพื้นที่ การบุกรุกป่าของนายทุนและชาวบ้านในพื้นที่ การบังคับใช้กฎหมาย สภาพสังคม และชุมชนในพื้นที่ที่มีวัฒนธรรม ประเพณี การใช้ประโยชน์จากที่ดินและป่าไม้ที่แตกต่างกัน นอกจากนี้ยังมีปัญหาช้างป่าบุกรุกพื้นที่เกษตรกรรม การลักลอบล่าสัตว์ป่า การใช้ประโยชน์จากป่าทั้งจากคนในและนอกพื้นที่ป่า การผนวกพื้นที่ป่ากันชนให้เป็น เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า มุมมองเกี่ยวกับพื้นที่หรือการเข้าใจที่ไม่ตรงกันระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐและประชาชนในพื้นที่ ที่กล่าวมาทั้งหมดล้วนเป็นปัญหาของพื้นที่ป่ากันชน ดังนั้น วิธีการบริหารจัดการหรือวิธีแก้ปัญหาทรัพยากรที่มีเหลือน้อยในประเทศไทยไม่ได้มีเพียงแต่รัฐและเอกชนเท่านั้น ยังมีมิติของผู้ที่อาศัยในพื้นที่ ซึ่งมีวิถีชีวิตที่ต้องพึ่งพาทรัพยากรในพื้นที่และปัญหาที่เกิดจากพื้นที่ เพื่อให้สามารถร่วมมือกันออกแบบกติกา มารยาท เกี่ยวกับการแก้ปัญหาป่ากันชนร่วมอย่างยั่งยืนได้ โดยการแก้ปัญหาป่ากันชนในพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้งนั้น การแก้ไขปัญหาร่วมกันและการมอบข้อมูลเพื่อช่วยในการตัดสินใจแก้ปัญหาป่ากันชนเป็นสิ่งจำเป็นในพื้นที่ ผู้วิจัยจึงต้องการศึกษาการจัดการและปัญหาของการจัดการป่ากันชนร่วม เพื่อเป็นแนวทาง/ยุทธศาสตร์ในการจัดการป่ากันชนร่วมของชุมชนบริเวณ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้งต่อไป

^๕ คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. (๒๕๓๒) .รายงานฉบับสมบูรณ์แผนแม่บทการจัดการเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้งจังหวัดอุทัยธานี-ตาก เสนอต่อกรมป่าไม้ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. ๕๑-๕๒

๑.๒ วัตถุประสงค์

๑. เพื่อศึกษาปัญหาของการจัดการป่ากันชนร่วมของชุมชนบริเวณเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง
๒. เพื่อศึกษาการจัดการป่ากันชนร่วมของชุมชนบริเวณเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง
๓. เพื่อเสนอยุทธศาสตร์การจัดการป่ากันชนร่วมของชุมชนบริเวณเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง

๑.๓ ขอบเขตการวิจัย

๑.๓.๑ ขอบเขตด้านแนวคิด ทฤษฎี

แนวคิดที่นำมาการศึกษาทางด้านแนวคิดทฤษฎี ผลการวิจัย จากผู้รู้ต่างๆ ตลอดจนผู้มีประสบการณ์ ในส่วนที่เกี่ยวข้องทั้งในและต่างประเทศและที่เกี่ยวข้อง ได้แก่

๑. แนวคิดป่ากันชน
๒. การจัดการทรัพยากรร่วมของชุมชน
๓. สิทธิชุมชนกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ
๔. ป่าชุมชนเทคโนโลยีอำนาจควบคุมชุมชน
๕. การจัดการทรัพยากรร่วมในต่างประเทศ
๖. กฎหมายที่เกี่ยวข้อง

๑.๓.๒ ขอบเขตด้านการศึกษา

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งศึกษาปัญหาของการจัดการป่ากันชนร่วม แนวทางในการจัดการป่ากันชนร่วมของชุมชนบริเวณเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง โดยการวิจัยครั้งนี้จะศึกษาครอบคลุมประเด็นต่างๆดังนี้

๑. ปัญหาของการจัดการป่ากันชนร่วม และนโยบายของรัฐ
  - ๑.๑ บริบททั่วไปของทรัพยากรป่าไม้ ได้แก่ สภาพทั่วไปของป่า ประวัติของป่าไม้เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้งโดยสังเขป
  - ๑.๒ นโยบายและการจัดการป่ากันชนร่วม เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้งที่เกี่ยวข้องย้อนหลัง ๒ ปี
  - ๑.๓ กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒. แนวทางในการจัดการป่ากันชนร่วม

- ๒.๑ ปัจจัยที่ส่งผลต่อการจัดการป่ากันชนร่วม

๑.๓.๓ ขอบเขตด้านผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวนผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้งสิ้น ๔๗ คน แบ่งเป็น ๓ กลุ่มดังนี้

กลุ่มที่ ๑. เจ้าหน้าที่/อดีตเจ้าหน้าที่ที่เคยปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ ได้แก่ หัวหน้ากลุ่มกลุ่มพัฒนาระบบบริหาร กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช (อดีตหัวหน้าเขต

รักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง) อดีตหัวหน้าหน่วยป้องกันรักษาป่าที่ อน.๘ อดีตกำนันตำบลระบำ (โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาห้วยขาแข้ง) จำนวน ๓ คน

กลุ่มที่ ๒. ประธานกลุ่มป่า ที่มีความเกี่ยวข้องในพื้นที่ซึ่งครอบคลุมกลุ่มต่างๆ ดังนี้ กลุ่มป่าเขาเขียว ประกอบไปด้วย ป่าชุมชนไผ่งาม อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี กลุ่มป่าเขา วงศ์ ประกอบไปด้วย ชุมชนบ้านโป่งมะค่า อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี กลุ่มป่าคอกควาย ประกอบไปด้วย บ้านคุ้มเกล้า อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี กลุ่มป่าบ้านไร่ ประกอบด้วย บ้านศาลา คลอง อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานีจำนวน ๔ คน

กลุ่มที่ ๓ ผู้แทนภาคประชาชนที่ใช้ประโยชน์จากป่ากันชนเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า ห้วยขาแข้ง จำนวน ๘ คน

กลุ่มที่เข้าร่วมกิจกรรม กินข้าวป่าเล่าความหลังฟังปัญหา กลุ่มประชาชนในพื้นที่ บ้านท่ามะนาว หมู่ที่ ๑ ตำบลระบำ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี จำนวนกลุ่มตัวอย่าง ๑๖ คน จัดเวทีสาธารณะ ประกอบด้วย เจ้าหน้าที่ของรัฐที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ ผู้นำกลุ่มป่ากันชน องค์กรเอกชน สถาบันการศึกษา และประชาชนในพื้นที่

การจัดเวทีสาธารณะ ๑ ครั้ง เพื่ออำนวยความสะดวกการเดินทางและลดค่าใช้จ่าย และเพื่อไม่ เป็นการรบกวนเวลากลุ่มตัวอย่างจนมากเกินไป ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้ เจ้าหน้าที่ของรัฐที่เกี่ยวข้องใน พื้นที่ ผู้นำกลุ่มป่ากันชน องค์กรเอกชน สถาบันการศึกษา และประชาชนในพื้นที่ อำเภอลานสัก อำเภอย้ายคต อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี ณ องค์การบริหารส่วนตำบลป่าอ้อ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี จำนวนกลุ่มตัวอย่าง ๑๖ คน

๑.๓.๔ ขอบเขตด้านพื้นที่

กลุ่มป่าเขาเขียว ประกอบไปด้วย ป่าชุมชนไผ่งาม อำเภอลานสัก จังหวัด อุทัยธานี กลุ่มป่าเขาวงศ์ ประกอบไปด้วย ชุมชนบ้านโป่งมะค่า อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี กลุ่มป่าคอกควาย ประกอบด้วย บ้านคุ้มเกล้า อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี กลุ่มป่าบ้านไร่ ประกอบด้วย บ้านศาลาคลอง อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี

๑.๓.๕ ขอบเขตด้านระยะเวลา

๑ ตุลาคม ๒๕๖๐ ถึง ๒๘ เมษายน ๒๕๖๒

๑.๔ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

การจัดการทรัพยากรร่วม คือ หลักการออกแบบกติกาในการจัดการทรัพยากรออกมา จากกรณีการจัดการทรัพยากรร่วมของชุมชนที่ประสบความสำเร็จทั่วโลก ของ Elinor Ostrom

ป่ากันชน คือ ป่าชุมชนที่อยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ ที่มีพื้นที่ติดกับเขตรักษาพันธุ์สัตว์ ป่าห้วยขาแข้ง

ชุมชน คือ บ้านไผ่งาม อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี บ้านโป่งมะค่า อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี บ้านคุ้มเกล้า อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี และ บ้านศาลาคลอง อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี

เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง คือ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง จังหวัดอุทัยธานี

หน่วยงานรัฐ คือ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง, หัวหน้าป่าไม้ ๑๐, โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาทับเสลา,

การดำเนินการ คือ กิจกรรม โครงการที่เกิดขึ้น หรือการดำเนินการต่างๆ ของชุมชน ภาครัฐ เอกชน ในพื้นที่ป่ากันชนห้วยขาแข้ง

บุคลากร คือ บุคลากร ของชุมชน ภาครัฐ องค์กรเอกชนในพื้นที่ป่ากันชนห้วยขาแข้ง

กินข้าวป่าเล่าความหลังฟังปัญหา คือ กิจกรรมกินข้าวป่าเล่าความหลังฟังปัญหาจัดในพื้นที่บ้านท่ามะนาว หมู่ที่ ๑ ตำบลระบำ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี ระหว่าง ชุมชน ภาครัฐ องค์กรเอกชนในพื้นที่ป่ากันชนห้วยขาแข้ง

สำรวจแนวเขตป่ากันชน คือ กิจกรรมเดินสำรวจแนวเขตป่ากันชนของชุมชนบริเวณป่ากันชนห้วยขาแข้ง

สำรวจกติกาป่ากันชน คือ กิจกรรมออกแบบกติกาการใช้ประโยชน์จากป่ากันชนของชุมชนบริเวณป่ากันชนห้วยขาแข้ง

เสนอกติกาให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องรับรู้ข้อมูล คือ เมื่อสำรวจแนวเขต กติกาที่ชุมชน ภาครัฐ องค์กรเอกชนในพื้นที่ป่ากันชนห้วยขาแข้งร่วมกันออกแบบ แล้วเสนอกติกาให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องรับรู้ข้อมูลในการดำเนินการต่อไป

การสังเกตแบบมีส่วนร่วม คือ วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยชุมชน ภาครัฐ องค์กรเอกชนในพื้นที่ป่ากันชนห้วยขาแข้งในครั้งนี้

การสัมภาษณ์เชิงลึก คือ วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยชุมชน ภาครัฐ องค์กรเอกชนในพื้นที่ป่ากันชนห้วยขาแข้งในครั้งนี้

จัดเวทีสาธารณะ คือ วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยชุมชน ภาครัฐ องค์กรเอกชนในพื้นที่ป่ากันชนห้วยขาแข้งในครั้งนี้

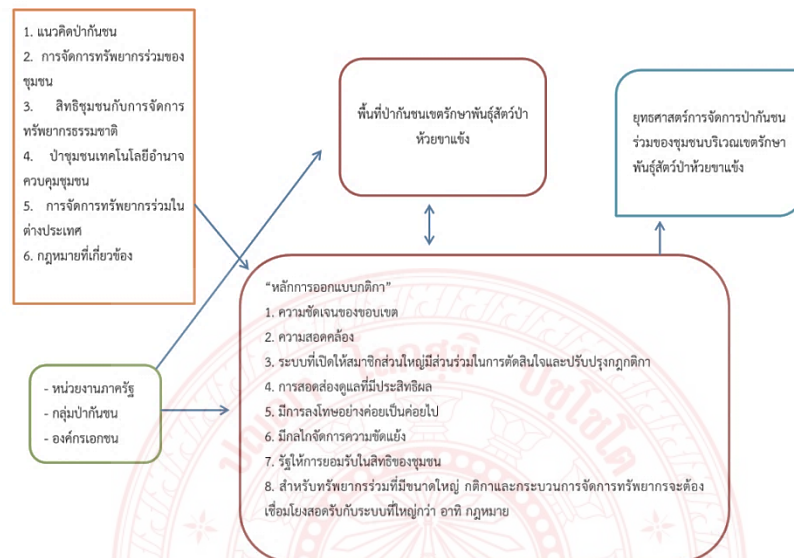
แนวทางในการจัดการป่ากันชนร่วมของชุมชนบริเวณเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง คือ สรุปผลการวิจัยในครั้งนี้

๑.๕ กรอบแนวคิดในการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวคิดป่ากันชนเกี่ยวกับความเป็นมาและการจัดการจากกรณีศึกษาที่ประสบผลสำเร็จและล้มเหลวในการจัดการทรัพยากรร่วม และการประยุกต์ใช้จากปรากฏการณ์ประเทศไทยเรื่องสิทธิการจัดการจากชุมชนเมื่อเปลี่ยนไปเป็นรัฐจัดการ มุมมองในฐานะอำนาจในการจัดการชุมชนผ่านป่าชุมชน การจัดการทรัพยากรร่วมในต่างประเทศ มูลเหตุหรือภูมิหลังก่อนการเกิดกฎหมายฉบับใหม่ ของหน่วยงานภาครัฐ กลุ่มป่ากันชน องค์กรภาคเอกชน ผ่านการดำเนินการ บุคลากร และกิจกรรมที่ดำเนินการ โดยใช้หลักการออกแบบกติกาในการจัดการ

ทรัพยากร (design principle) ของ Elinor Ostrom (Bunnag, ๒๐๑๑) เพื่อศึกษาการจัดการและปัญหาการจัดการป่ากันชน และเสนอยุทธศาสตร์การจัดการป่ากันชนห้วยขาแข้ง และแนวทางในการจัดการป่ากันชนร่วมที่เกิดจากความร่วมมือของรัฐและชุมชนในอนาคตได้โดยมีกรอบการวิจัยดังนี้

๑.๖ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑. ผลสำเร็จเบื้องต้น (preliminary results)

๑.๑ ได้ทราบปัญหาของการจัดการป่ากันชนร่วมของชุมชนบริเวณเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง

๑.๒ ได้แนวทางแนวทางการจัดการป่ากันชนร่วมของชุมชนบริเวณเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง

๒. ผลสำเร็จปานกลาง (intermediate results)

เมื่อทราบแนวทางในการจัดการป่ากันชนร่วม ภาครัฐ ประธานกลุ่มป่ากันชนชนและประชาชนได้มีแนวทางจัดการป่ากันชนร่วม โดยผ่านกิจกรรมที่กำหนดขึ้น ในรูปแบบต่างๆ ภาครัฐ ประธานกลุ่มป่ากันชนชน และประชาชน ได้ส่งเสริมการจัดการป่ากันชนแล้วนำมาเผยแพร่พร้อมกับความร่วมมือเหล่านั้นเป็นพื้นฐานในการพัฒนาป่ากันชน บริเวณเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้งให้เข้มแข็งต่อไป

๓. ผลสำเร็จเป้าประสงค์ (goal results)

นำเอาองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยนำไปพัฒนาป่ากันชนบริเวณเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้งโดยมีกิจกรรมกินข้าวป่า เล่าความหลังฟังปัญหา และร่วมพัฒนาป่ากันชน กิจกรรมสำรวจแนวเขตป่ากันชน กิจกรรมกำหนดกติกาการใช้ประโยชน์จากป่ากันชน นำเสนอข้อมูลที่ได้มา

แลกเปลี่ยนกันในพื้นที่เพื่อกำหนดเป็นยุทธศาสตร์ในพื้นที่กันชนห้วยขาแข้ง เพื่อให้เป็นแนวทางในการปฏิบัติทั้งหมดภายใต้กฎหมายใหม่ (พระราชบัญญัติป่าชุมชน พ.ศ. ๒๕๖๒ และพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. ๒๕๖๒ ให้เป็นยุทธศาสตร์ของพื้นที่ ยุทธศาสตร์ของอำเภอ และยุทธศาสตร์จังหวัด) และเสนอให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในเชิงพื้นที่ในระดับปฏิบัติ และระดับนโยบายได้

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาการจัดการป่ากันชนร่วมของชุมชนบริเวณเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง ผู้วิจัยได้ศึกษาทฤษฎีและแนวความคิดที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยดังนี้

๑. แนวคิดป่ากันชน
๒. การจัดการทรัพยากรร่วมของชุมชน
๓. สิทธิชุมชนกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ
๔. ป่าชุมชนเทคโนโลยีอำนาจควบคุมชุมชน
๕. การจัดการทรัพยากรร่วมในต่างประเทศ
๖. กฎหมายที่เกี่ยวข้อง
๗. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
๘. กรอบแนวคิด

๒.๑ แนวคิดป่ากันชน

Buffer zones เขตกันชน หรือพื้นที่แนวกันชน

พื้นที่ซึ่งอยู่ระหว่างพื้นที่อนุรักษ์และ พื้นที่ ซึ่งมีการใช้ประโยชน์ที่เสี่ยงต่อเสถียรภาพของพื้นที่อนุรักษ์ สามารถเอื้ออำนวยประโยชน์อย่างยั่งยืนต่อพื้นที่ข้างเคียง ทั้งทางตรงและทางอ้อม ทั้งทางด้านชีววิทยาและทางสังคม สามารถแบ่งได้เป็น ๔ ประเภท คือ พื้นที่เขตกันชนภายในพื้นที่อนุรักษ์ เขตกันชนป่าไม้ เขตกันชนเศรษฐกิจ และเขตกันชนก่อสร้าง

แนวคิด ความหมาย และการกำหนดขอบเขตพื้นที่กันชนจากการศึกษาพบว่า แนวคิด ความหมายและการกำหนดเขตพื้นที่กันชนในประเทศไทยยังไม่ชัดเจนและขาดเอกภาพ ด้วยพื้นฐานแนวคิดหลักเกี่ยวกับพื้นที่กันชนอยู่สองประการคือ การอนุรักษ์ และการพัฒนา แนวคิดของกลุ่มแรกส่วนใหญ่พบในกลุ่มนักอนุรักษ์ที่มีภารกิจในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติภายในเขตอนุรักษ์หรือคุ้มครอง ส่วนกลุ่มที่สองส่วนใหญ่เป็นกลุ่มนักพัฒนาชุมชนที่มีภารกิจในการพัฒนาชุมชนโดยคำนึงถึงการจัดการทรัพยากรธรรมชาติภายนอกเขตอนุรักษ์หรือคุ้มครอง แนวคิดที่ต่างกันดังกล่าวนี้นำไปสู่การกำหนดวัตถุประสงค์ในการกำหนดพื้นที่กันชนที่แตกต่างกัน ทำให้การให้คำนิยามหรือความหมายของพื้นที่กันชน และเงื่อนไขการกำหนดเขตพื้นที่แตกต่างกันด้วยอย่างไรก็ตาม นอกจากสองกลุ่มหลักดังกล่าวข้างต้นพบว่า มีผู้ให้ความหมายพื้นที่กันชนที่กำกวมระหว่างเพื่อการอนุรักษ์และเพื่อการพัฒนา โดยผนวกเอาสองแนวทางนี้รวมกันและได้กล่าวถึงการกำหนดแนวกันชนไว้เพื่อเป็นการลดแรงกดดันจากชุมชนที่อยู่ในพื้นที่กันชนในการเข้าไปรุกรานพื้นที่อนุรักษ์และลดความขัดแย้งเรื่อง การห้ามให้ประชาชนเข้าไปใช้ประโยชน์ในพื้นที่อนุรักษ์ทั้งหมดนี้ต่างก็มีเป้าหมายอย่างหนึ่งร่วมกันคือการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน

๑) แนวคิด ความหมายของพื้นที่กันชน

กล่าวโดยสรุป คือ พื้นที่โดยรอบเขตพื้นที่อนุรักษ์ที่พุดถึงกันอยู่ในปัจจุบันมี ๒ ประเภท ได้แก่ “พื้นที่กันชน” และ “แนวกันชน” ซึ่งคำสองคำนี้มักสร้างความสับสนให้กับผู้เกี่ยวข้องถึงขอบเขต และวัตถุประสงค์ในการกำหนดขึ้น ตลอดจนการกำหนดแนวทางการบริหารจัดการ

“พื้นที่กันชน” (Buffer Zone) เป็นคำที่มีความหมายกว้าง หมายถึงพื้นที่โดยรอบหรือติดกับพื้นที่ อนุรักษ์ซึ่งอาจเป็นชุมชน หรือเป็นพื้นที่ที่มีกิจกรรมทางด้านเศรษฐกิจและสังคมของประชาชนในท้องถิ่นที่คำนึงถึงการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติโดยพื้นที่นี้ให้ความหมายครอบคลุมถึง “แนวกันชน” ซึ่งจะกำหนดขึ้นหรือไม่อาจจะขึ้นอยู่กับบริบทของท้องถิ่น ส่วนขอบเขตของพื้นที่จะขึ้นอยู่กับข้อตกลงของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกฝ่าย(Stakeholders) โดยเฉพาะประชาชนในท้องถิ่น

สำหรับ “แนวกันชน” (Buffer Stripe) ในที่นี้ขอให้ความหมายโดยสรุปว่าเป็นพื้นที่ที่กำหนดขึ้นเพื่อเป็นแถบกันระหว่างพื้นที่อนุรักษ์กับพื้นที่ที่อยู่ติดกันหรือโดยรอบพื้นที่อนุรักษ์ หรือเป็นแนวกันสุดท้ายก่อนที่จะเข้าถึงเขตอนุรักษ์ ซึ่งอาจมีข้อจำกัดบางประการในการใช้ทรัพยากร และไม่อนุญาตให้มีการตั้งชุมชน ตลอดจนกิจกรรมใดๆ ที่จะเกิดผลกระทบต่อพื้นที่อนุรักษ์ แนวกันชนจึงเหมือนรั้วรอบเขตพื้นที่อนุรักษ์ที่อาจเป็นพื้นที่ป่าเศรษฐกิจหรือปลูกสวนป่า ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับข้อตกลงหรือการต่อรองระหว่างรัฐ ชุมชนท้องถิ่นและผู้เกี่ยวข้องอื่นๆ

๒. วิกฤติทรัพยากรธรรมชาติและความเป็นของพื้นที่กันชน

๑) วิกฤติทรัพยากรธรรมชาติ

จากการศึกษาพบว่า ประเด็นปัญหาที่ควรพิจารณาในการบริหารจัดการพื้นที่กันชนในปัจจุบันแบ่งออกเป็น ๒ ประเด็นใหญ่ คือ ปัญหาการใช้ประโยชน์พื้นที่กันชนปัญหาที่เกิดจากการจัดการพื้นที่กันชนที่ยังขาดประสิทธิภาพ

ก) ปัญหาการใช้ประโยชน์พื้นที่กันชน ราษฎรส่วนใหญ่ในพื้นที่รอบป่าอนุรักษ์หรือในเขตป่าสงวนแห่งชาติ ไม่มีความมั่นคงในสิทธิการครอบครองที่ดินในขณะที่ ทรัพยากรดินดังกล่าวส่วนใหญ่เป็นที่สูงรอบป่าอนุรักษ์และถูกนำมาใช้เพื่อการเกษตรเชิงเดี่ยวและขาดการบำรุงรักษาเป็นเวลานานทำให้เกิดความเสื่อมโทรมจนส่งผลกระทบต่อผลผลิตทางการเกษตร อย่างไรก็ตาม การขาดแคลนที่ดินของประชากรที่มีจำนวนเพิ่มขึ้นตลอดเวลาทำให้ต้องมีการหาที่ทำกินใหม่และขยายพื้นที่เดิมเพื่อเพาะปลูกให้ได้ผลผลิตเพียงพอต่อความต้องการของครอบครัว ทำให้เกิดการสูญเสียพื้นที่ป่าไม้และความหลากหลายทางชีวภาพอย่างรวดเร็ว ปัญหาต่างๆ เหล่านี้นำไปสู่ความเสี่ยงต่อการเกิดภัยธรรมชาติเช่น น้ำท่วม ดินถล่ม และแห้งแล้ง เป็นต้น

ข) ปัญหาที่การจัดการพื้นที่กันชน ส่วนใหญ่พบว่า ปัญหาการบริหารจัดการพื้นที่กันชนเกี่ยวกับการจัดการพื้นที่ป่าไม้ ที่ดิน นั้นมีหลายประการ คือ ยังขาดกฎหมายและองค์การดำเนินการพัฒนาที่ไม่สอดคล้องกับสภาพพื้นที่ ขาดการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ขาดความชัดเจนในหลักการกำหนดเขตกันชน ขาดระบบข้อมูลที่มีประสิทธิภาพ ขาดการทำงานเชิงบูรณาการ ปัญหาดังกล่าวส่งผลกระทบต่อจัดการพื้นที่ที่ยังขาดประสิทธิภาพและส่งผลกระทบต่อราษฎรที่อาศัยอยู่ในเขตกันชนหลายประการโดยเฉพาะปัญหาความขัดแย้ง เรื่องสิทธิการถือครองที่ดิน และการใช้ที่ดินที่ขาดการบำรุงรักษาจากปัญหาดังกล่าว ทำให้หลายฝ่ายต้องทบทวนแนวทางการบริหารจัดการทรัพยากรอีกครั้ง โดยมองว่า การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะป่าไม้มีความสำคัญยิ่ง

ในขณะที่การพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนที่มีจำนวนเพิ่มขึ้นอยู่ตลอดเวลาที่มีความสำคัญไม่น้อยไปกว่ากัน ดังนั้น อาจจะต้องมีการกำหนดพื้นที่เชิงยุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนาเฉพาะในบริเวณพื้นที่ที่อ่อนไหวต่อปัญหาดังกล่าว เพื่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน โดยเปิดโอกาสให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนารวมถึงประชาชนในท้องถิ่นที่ถือว่าเป็นผู้ที่จะได้รับผลกระทบมากที่สุด ได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมเรียนรู้ พิจารณาเหตุผลความจำเป็นในการกำหนดพื้นที่กันชน สำหรับเหตุผลความจำเป็นในการกำหนดพื้นที่ใด เป็นพื้นที่กันชน อาจจะขึ้นอยู่กับบริบทในแต่ละพื้นที่โดยเฉพาะความอ่อนไหวด้านทรัพยากรธรรมชาติและปัญหาความขัดแย้งการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่

จากการศึกษาการจัดการพื้นที่กันชนซึ่งได้สรุปไว้ข้างต้น เห็นว่า การที่จะบริหารจัดการพื้นที่กันชนให้มีประสิทธิภาพได้นั้น ทีมวิจัยขอเสนอแนวทางการบริหารจัดการไว้ ๕ ประเด็นหลัก ดังนี้

๑. รัฐบาลควรกำหนดนโยบายการพัฒนาพื้นที่กันชนเป็นพื้นที่เชิงยุทธศาสตร์อย่างชัดเจน และให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาตินอกพื้นที่อนุรักษ์มากขึ้นพร้อมกับกำหนดกลไกในการพัฒนาในระดับนโยบายที่เน้นการประสานความร่วมมือของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้เป็นภารกิจของหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่งที่เป็นหน่วยงานประสานหลักหรือหน่วยงานเจ้าภาพที่ทำหน้าที่ประสานความร่วมมือกับภาคีอื่นๆทั้งภาครัฐ องค์กรพัฒนาเอกชน ภาคเอกชนและชุมชน นอกจากนี้ ควรเปิดโอกาสให้หน่วยงานระดับปฏิบัติพัฒนาการดำเนินงานที่ใช้หลักการทำงานเชิงภาคียุทธศาสตร์ที่เปิดโอกาสให้หน่วยงานในแต่ละพื้นที่ที่มีความพร้อมและศักยภาพเป็นหน่วยงานหลักระดับปฏิบัติเฉพาะพื้นที่ และจะต้องคำนึงถึงหน่วยงานที่มีภารกิจสอดคล้องกับงานบริหารจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืนหรือดำเนินงานทั้งด้านการอนุรักษ์และการพัฒนาเพื่อให้เกิดความต่อเนื่อง เช่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีความพร้อม หน่วยงานระดับพื้นที่ของกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (ส.ป.ก.) ระดับพื้นที่ เป็นต้น

๒. หน่วยงานประสานหลักควรจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และสร้างความเข้าใจกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ถึงเหตุผลความจำเป็นในการกำหนดพื้นที่กันชน วัตถุประสงค์การกำหนดพื้นที่การให้ความหมาย และเงื่อนไขในการกำหนดขอบเขตหรือขนาดพื้นที่ที่เป็นภาพรวมของประเทศให้เกิดการยอมรับและเป็นแนวทางในการนำไปกำหนดเงื่อนไขของพื้นที่กันชนในแต่ละท้องถิ่น ซึ่งอาจจะมีความแตกต่างกัน ทั้งเหตุผลการกำหนดพื้นที่วัตถุประสงค์ ความหมาย และการกำหนดขอบเขต

๓. หน่วยงานในระดับปฏิบัติหรือระดับพื้นที่ ควรเป็นผู้กำหนดแนวทางในการพัฒนาพื้นที่กันชนในท้องถิ่นตนเอง ซึ่งจะสอดคล้องกับแผนงานและนโยบายในปัจจุบันที่ส่วนใหญ่เน้นให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากร ดังนั้น วิธีการที่จะนำมาใช้ควรเป็นวิธีที่สามารถสร้างการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง เกิดการพัฒนาขีดความสามารถของคนในชุมชน ตลอดจนการเกิดองค์กรชุมชนที่เข้มแข็ง เช่น กระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชนแบบมีส่วนร่วม กระบวนการพัฒนาองค์กรชุมชนและเครือข่าย เป็นต้น

๔. ควรสนับสนุนส่งเสริมการจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืนหรือเกษตรนิเวศควบคู่กับการพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ โดยการส่งเสริมการทำ การเกษตรแบบยั่งยืน เช่น วนเกษตร

เกษตรผสมผสาน เกษตรธรรมชาติ เป็นต้น นอกจากการพัฒนาเกษตรยั่งยืนควรส่งเสริมการจัดการป่าชุมชน เพื่อฟื้นฟูสภาพความอุดมสมบูรณ์ของป่าชุมชนที่จะเป็นแหล่งอาหารธรรมชาติ สมุนไพร และไม้ใช้สอย นอกจากนี้ ควรคำนึงถึงการพัฒนาอาชีพนอกภาคเกษตรและกิจกรรมอื่นๆ ที่จะเป็นกิจกรรมเสริมให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้กรณีที่พื้นที่ใดได้ร่วมกันกำหนด “แนวกันชน” ขึ้นเพื่อเป็นแนวป้องกันผลกระทบจากชุมชนต่อป่าอนุรักษ์ หน่วยงานของรัฐควรเปิดโอกาสให้ชุมชนนั้นเป็นผู้กำหนดมาตรการจัดการควบคุม ดูแล เช่น การตั้งกฎระเบียบของชุมชน แทนการใช้กฎหมายบังคับ

๕. กระบวนการบริหารจัดการในทุกขั้นตอน หน่วยงานภาครัฐควรแสดงบทบาทของผู้อำนวยความสะดวก (Facilitator) ผู้ประสาน (Coordinator) กระตุ้น (Catalyst) และสนับสนุน (Support) ทั้งด้านการจัดกระบวนการเรียนรู้ การให้คำปรึกษา การสนับสนุนงบประมาณหรืออื่นๆ ที่จำเป็นและสอดคล้องกับแผนชุมชนเพื่อลดข้อจำกัดและเพิ่มขีดความสามารถในการดำเนินงานพัฒนาอาชีพและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน^๔

๒.๒ การจัดการทรัพยากรร่วมของชุมชน

แนวคิดที่ว่าด้วยการจัดการ ทรัพยากรร่วม (Common-Pool Resources) เป็นแนวคิดที่ได้รับการพิสูจน์แล้วว่ามีผลสำคัญอย่างยิ่งในโลก และในประเทศไทยเห็นได้จากการที่คณะกรรมการรางวัลโนเบล สาขา เศรษฐศาสตร์ได้ เลือก Elinor Ostrom นักวิชาการชั้นแนวหน้าในประเด็นนี้ขึ้นรับรางวัลโนเบล สาขา เศรษฐศาสตร์ ใน ปี ๒๐๐๙ นอกจากนี้ประเด็นนี้มีความสำคัญมากยิ่งขึ้นในระดับโลกเนื่องด้วยการ เปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศซึ่งเป็นสมบัติสาธารณะในระดับโลกและความจำกัดของทรัพยากรที่มีมากขึ้นทุก ขณะในหลายพื้นที่ความจำกัด ส่วนหนึ่งอาจมาจากความต้องการที่มากขึ้นกว่าทรัพยากรที่มีอยู่ในขณะ เดียวกันความจำกัดก็อาจมาจากการดูแลทรัพยากรที่ไม่ดีพอจนทำให้ ระบบทรัพยากร (Resource System) ที่ทำการผลิตทรัพยากรนั้นเสื่อมสภาพลง การจัดการทรัพยากรที่ดีซึ่งส่งผลจำกัด ความต้องการใช้ทรัพยากร ให้เหมาะสมกับความสามารถ ในการ ผลิตทรัพยากร ของระบบ การผลิต ทรัพยากรหรือการ เพิ่มความ สามารถ ในการผลิต ของระบบทรัพยากรจึงเป็นสิ่งที่จำเป็น เพื่อให้ทรัพยากรสามารถถูกใช้ประโยชน์ได้อย่างยั่งยืน (ชล บุนนาค แนวคิด ว่าด้วยการจัดการทรัพยากรร่วม: ประสบการณ์จากต่างประเทศ และแนวคิดใน ประเทศไทย คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์)

วิธีแก้ปัญหาระบบทรัพยากรร่วมร่อยหรอในโลกจริงไม่ได้มีแต่การให้รัฐหรือเอกชนเป็นผู้ควบคุมหรือจัดการเท่านั้น แต่คนในชุมชนผู้พึ่งพาทรัพยากรนั้นเองสามารถร่วมมือกันออกแบบ “สถาบันทางสังคม” (กฎ กติกา มารยาท) ที่ก้าวข้ามอาการสายตาสั้น อนุรักษ์ทรัพยากรร่วมอย่างยั่งยืนได้โดยไม่ต้องมีใครแทรกแซงจากภายนอก และหลายกรณีก็ได้ผลดีกว่าการให้รัฐหรือเอกชนจัดการด้วยซ้ำไป ผู้มีส่วนช่วยผลักดันมายาคติของเศรษฐศาสตร์กระแสหลักมากที่สุดคนหนึ่งคือ เอลินอร์ ออสโตรม นักเศรษฐศาสตร์สถาบันชาวอเมริกัน เธอได้รับรางวัลโนเบลปี ๒๐๐๙ จาก

^๔ วีระชัย นาควิบูลย์วงศ์ ดร. และคณะ การจัดการพื้นที่กันชนในประเทศไทย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ๒๕๕๐

งานวิจัยภาคสนามที่ทำอย่างต่อเนื่องยาวนานกว่า ๓๐ ปีในหลายชุมชนทั่วโลก อาทิ ระบบการจัดการทุ่งหญ้าเลี้ยงสัตว์ของชาวบ้านในแอฟริกา และระบบการจัดการชลประทานชุมชนของชาวบ้านในอินเดียและเนปาล ออسترอมพบว่า การออกแบบกลไกบริหารทรัพยากรร่วมของชาวบ้านช่วยให้การจัดการมีประสิทธิภาพได้ ในขณะที่การบังคับใช้กฎหมายที่มาจากภายนอก (เช่น กฎหมาย) บางครั้งกลับส่งผลให้คนในชุมชนร่วมมือกันโดยสมัครใจน้อยลง

คุณูปการอันยิ่งใหญ่ของออسترอมคือ เธอสามารถสกัด “หลักการออกแบบกติกา” (design principles) ออกมาจากกรณีการจัดการทรัพยากรร่วมของชุมชนที่ประสบความสำเร็จทั่วโลก เพื่อตอบคำถามว่ากรณีเหล่านี้มีจุดตรงไหนบ้าง หลักการที่เธอสกัดออกมา ๘ ข้อ ได้แก่

๑. ความชัดเจนของขอบเขต (boundaries) – คนในชุมชนกำหนดและแยกแยะได้ว่าใครมีสิทธิ์ใช้ทรัพยากร ใครไม่มีสิทธิ์ และสามารถระบุขอบเขตของทรัพยากรร่วมที่อยู่ภายใต้การจัดการ (เช่น ถ้าเป็นแหล่งประมงชายฝั่ง ระบุได้ว่าจะดูแลร่วมกันแค่ไหน)

๒. ความสอดคล้อง (congruence) – หมายถึงทั้งความสอดคล้องระหว่างกฎกติกาของชุมชนกับเงื่อนไขทางสังคมและสิ่งแวดล้อม (เช่น ไม่เรียกร้องให้สมาชิกออกแรงเกินกำลังจนทำให้เสียโอกาสทำมาหากิน) และความสอดคล้องระหว่างประโยชน์ที่สมาชิกได้รับกับต้นทุนที่เสียไป

๓. ระบบที่เปิดให้สมาชิกส่วนใหญ่มีส่วนร่วมในการตัดสินใจและปรับปรุงกฎกติกา (collective-choice arrangements) – ถ้าคนส่วนใหญ่ไม่มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ พวกเขาจะขาดแรงจูงใจที่จะร่วมดูแลรักษาทรัพยากร

๔. การสอดส่องดูแลที่มีประสิทธิภาพ (effective monitoring) – ต้องมีกลไกการสอดส่องดูแลว่าสมาชิกใช้ทรัพยากรตามกติกาที่ตกลงร่วมกันหรือไม่เพียงใด และคอยสอดส่องดูแลสภาพของทรัพยากรอย่างสม่ำเสมอ จะได้สามารถปรับเปลี่ยนกฎกติกาได้อย่างทันท่วงที

๕. มีการลงโทษอย่างค่อยเป็นค่อยไป (graduated sanctions) – คนที่ละเมิดกฎกติกาครั้งแรกๆ จะถูกลงโทษค่อนข้างเบา ถ้าทำผิดซ้ำซากจะถูกลงโทษรุนแรงขึ้น เรื่องนี้สำคัญด้วยเหตุผลคล้ายกันกับการเปิดให้คนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ นั่นคือ ถ้าคนผิดถูกลงโทษหนักตั้งแต่นั้น คนก็จะไม่ค่อยอยากเข้าร่วมวงไพบูลย์ด้วย

๖. มีกลไกจัดการความขัดแย้ง (conflict resolution mechanisms) ที่มีต้นทุนต่ำและเข้าถึงได้ง่าย – ทั้งกลไกระหว่างผู้ใช้กันเอง (เช่น ระบบชลประทานชุมชนหลายแห่งมอบหมายให้ผู้อาวุโสในชุมชนเป็นคนไกลเกลี่ย) และกลไกระหว่างผู้ใช้กับเจ้าหน้าที่รัฐ (ในแง่หนึ่งวิธีหนึ่งที่รัฐจะช่วยเหลือชุมชนได้คือ เป็นผู้ไกลเกลี่ยเมื่อมีข้อขัดแย้งระหว่างกติกาของชุมชนกับกฎหมาย)

๗. รัฐให้การยอมรับในสิทธิของชุมชน (recognition of rights) – ชุมชนที่ประสบความสำเร็จได้รับการยอมรับจากรัฐว่ามีสิทธิในการวางกติกา ใช้ และจัดการทรัพยากรร่วม หลักการข้อนี้เป็นประเด็นที่ประเทศไทยยังล้าหลังมาก เพราะระบบคิดของรัฐยังให้สิทธิรัฐหรือเอกชนในการจัดการทรัพยากรตามแนวคิดเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก มากกว่าจะคุ้มครองสิทธิของชาวบ้านในการจัดการตัวเอง ระบบการจัดการทรัพยากรของชุมชนหลายแห่งถึงแม้จะมีความยั่งยืน แต่สุดท้ายก็ไปต่อไม่ได้เพราะถูกนายทุนซื้อกรรมสิทธิ์ในที่ดินอย่างถูกกฎหมาย เจ้าหน้าที่รัฐจับชาวบ้านในข้อหาบุกรุกหรือทำให้โลกร้อน (อ่านรายละเอียดได้จากเว็บไซต์เครือข่ายปฏิรูปที่ดิน) ฯลฯ

๘. สำหรับทรัพยากรร่วมที่มีขนาดใหญ่ กติกาและกระบวนการจัดการทรัพยากร จะต้องเชื่อมโยงสอดรับกับระบบที่ใหญ่กว่า อาทิ กฎหมาย (nested enterprises) โดยมีระบบการจัดการของชุมชนเป็นฐานราก

ออสโตรอมพบว่า การจัดการทรัพยากรร่วมของชุมชนที่ประสบความสำเร็จนั้นมีลักษณะที่ตรงกับหลักการข้างต้นทุกข้อ ส่วนชุมชนที่ล่มสลายมักจะมีลักษณะสอดคล้องกับหลักการเพียง ๑-๒ ข้อเท่านั้น โดยชุมชนที่ล้มเหลวมักจะขาดกลไกการจัดการความขัดแย้ง ไม่ได้รับการยอมรับจากภาครัฐ และไม่ได้เชื่อมโยงกับระบบนิเวศสังคมที่ใหญ่กว่า

นอกจากนี้ออสโตรอมยังชี้ให้เห็นว่า ปัจจัยสำคัญที่ทำให้คนในชุมชนสามารถมาตกลงออกแบบกฎกติกากันได้ตั้งแต่ต้นคือ “ความไว้วางใจ” (trust) และ “การตอบแทน” (reciprocity) เพราะคนที่ไว้วางใจซึ่งกันและกันย่อมร่วมมือกันง่ายกว่าเดิม และตอบแทนกันได้ง่ายทั้งทางบวก (เช่น ให้การชื่นชมยกย่องคนที่ช่วยอนุรักษ์ทรัพยากรชุมชน) และทางลบ (เช่น ประณามคนที่เอาเปรียบคนอื่น) ในแง่นี้การค้นพบของออสโตรมยืนยันถึงประโยชน์ของการช่วยเหลือเกื้อกูล ร่วมทุกข์ร่วมสุขกัน อันเป็นคุณธรรมพื้นฐานของภูมิปัญญาตะวันออกรวมทั้งในไทยมาช้านานประเทศไทยมีตัวอย่างการจัดการทรัพยากรของชุมชนที่ประสบความสำเร็จไม่น้อย ในหนังสือ “การสำรวจองค์ความรู้เรื่องแนวคิดว่าด้วยการจัดการทรัพยากรร่วม : ประสบการณ์จากต่างประเทศ และแนวคิดในประเทศไทย” โดยชล บุณนาค (คณะกรรมการสมัชชาปฏิรูป, ๒๕๕๔) ยกตัวอย่าง อาทิ “เครือข่ายชุมชนบริเวณลุ่มน้ำปะเหลียน ซึ่งเป็นเครือข่ายของหมู่บ้านกว่า ๔๐ หมู่บ้าน ประสานงานโดยสมาคมหยาดฝน ...บริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ตลอดแม่น้ำปะเหลียน ตั้งแต่เขตป่า ต้นน้ำ ที่ราบลุ่ม น้ำจืด ป่าสาकु ที่ราบลุ่ม น้ำกร่อย ป่าชายเลน และเขตชายฝั่งทะเล เป็นต้น”^{๑๐}

๒.๓ สิทธิชุมชนกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

สถานภาพของสิทธิชุมชนที่มีอยู่ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยและกฎหมายป่าไม้ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการป่าชุมชนโดยพิจารณาตามลำดับขั้นของการกำหนดกติกาเพื่อจัดการทรัพยากรส่วนรวม พบว่ามีการกำหนดเรื่องของ สิทธิชุมชน ในการเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ดังนี้

ระดับสูงสุดของการกำหนดกติกา คือในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยมีการระบุเรื่องของสิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับปี พ.ศ. ๒๕๔๐ เป็นฉบับแรกที่มีบทบัญญัติบางมาตราที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานป่าชุมชน ได้แก่ มาตรา ๔๖ ๕๖ ๖๙ และ ๗๙ ตามที่ระบุไว้ในรัฐธรรมนูญ ฉบับพุทธศักราช ๒๕๔๐ มาตรา ๔๖ ใช้คำว่า “ชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม” และท้ายมาตราระบุว่าทั้งนี้ภายใต้กฎหมายบัญญัติ ต่อมาในรัฐธรรมนูญ ฉบับปีพุทธศักราช ๒๕๕๐ มาตรา ๖๖ ได้เพิ่มคำว่า “ชุมชน” “ชุมชนท้องถิ่น” และ “ชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม” รวมทั้งประโยคท้ายมาตราที่ว่า “ทั้งนี้ภายใต้กฎหมายบัญญัติ” ได้มีการตัดออก เมื่อพิจารณา

^{๑๐} ชล บุณนาค (มปป.) “แนวคิดว่าด้วยการจัดการทรัพยากรร่วม: ประสบการณ์จากต่างประเทศ และแนวคิดในประเทศไทย” ชุดหนังสือ การสำรวจองค์ความรู้เพื่อการปฏิรูปประเทศไทย

จากเจตนารมณ์ของการบัญญัติในรัฐธรรมนูญจากคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ แสดงให้เห็นว่า “สิทธิชุมชน” มีสภาพบังคับ โดยไม่จำเป็นต้องรอให้มีกฎหมายระดับ พระราชบัญญัติมารองรับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐

ระดับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ได้มีการแบ่งแยกตามพันธกิจของแต่ละหน่วยงาน กระทรวงที่เกี่ยวข้องโดยแยกเป็นรายทรัพยากร เมื่อพิจารณาที่ทรัพยากรป่าไม้ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นผู้รับผิดชอบในการกำหนดกฎกติกาและนโยบายเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติ พบว่า สถานภาพของสิทธิชุมชนขาดความสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงมีการรวมศูนย์อำนาจการจัดการโดยแบ่งแยกตามลักษณะของพื้นที่ ภายใต้หลักการจัดการตามหลักวิทยาศาสตร์ที่แยกพิจารณา โดยขาดมิติความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ “ป่าชุมชน” ถูกลดรูปลงเหลือเพียงโครงการจัดการป่าแบบมีส่วนร่วม โดยให้สำนักจัดการป่าชุมชน เป็นผู้รับผิดชอบดูแล ภายใต้พื้นที่ที่กรมป่าไม้ อนุญาตให้ชุมชนร่วมบริหารจัดการ ภายใต้กฎหมายป่าไม้ที่เกี่ยวข้อง

ระดับปฏิบัติ ที่ต้องปฏิบัติตามกรอบกติกาที่ถูกกำหนดมานั้น การใช้สิทธิชุมชน ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ จึงอยู่ภายใต้กรอบกติกาของการจัดตั้งป่าชุมชน ตามที่ชุมชนได้มีการกำหนดไว้กับกรมป่าไม้ โดยการกำหนดกรอบกติกาเพื่อการใช้ประโยชน์และการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาตินั้นต้องอยู่ภายใต้กรอบของกฎหมายป่าไม้ที่เกี่ยวข้อง ชุมชนมีการร่วมกันกำหนดกติกา โดยใช้กฎจารีตประเพณีวัฒนธรรมชุมชนท้องถิ่น ภูมิปัญญาเข้ามาปรับใช้ในการกำหนดกรอบกติกาให้สอดคล้องกับวิถีชีวิต เป็นการกำหนดกติกาเพื่อการใช้ประโยชน์ให้สอดคล้องกับกฎกติกาในรูปแบบของกฎหมาย จากการศึกษากรณีของการจัดการป่าชุมชน ในจังหวัดอุบลราชธานี พบว่า ชุมชนมีกระบวนการใช้สิทธิของชุมชน ภายใต้กรอบกติกาของกฎหมายและมีแนวโน้มที่นำไปสู่การจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืน

ทรัพยากรป่าไม้เป็นทรัพยากรส่วนรวม ควรเพิ่มให้มีระบบกรรมสิทธิ์ร่วมและควรมีลักษณะของสิทธิเชิงซ้อน ที่มากกว่าสิทธิของความเป็นเจ้าของ สิทธิการใช้ประโยชน์ สิทธิในการจัดการและสิทธิในการตรวจสอบถ่วงดุล สิทธิเหล่านี้ไม่จำเป็นต้องเป็นของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง หากแต่เป็นลักษณะของการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในสังคม เนื่องจากทรัพยากรป่าไม้เป็นสมบัติของคนไทยทั้งประเทศ ดังนั้นไม่ควรผูกขาดระบบกรรมสิทธิ์ไว้เพียงรัฐหรือเอกชน ควรเพิ่มระบบกรรมสิทธิ์ร่วม เพื่อให้สอดคล้องกับลักษณะของทรัพยากรป่าไม้และรองรับสิทธิชุมชนตามรัฐธรรมนูญข้อเสนอแนะ การกระจายอำนาจ การมีส่วนร่วม ป่าชุมชน เป็นเครื่องมือในการพัฒนาชุมชน ร่วมกับแนวคิดการมีส่วนร่วมและแนวคิดการพัฒนาทางเลือกอื่น ๆ ภายใต้ปรัชญาการพัฒนาทางเลือก เช่น ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เศรษฐศาสตร์สีเขียว บูรณาการอย่างรอบด้าน ทั้งในระดับปัจเจกและระดับกลุ่มสังคม จึงจะเกิดความยั่งยืน การที่ชุมชนรวมตัวกันตั้งกติกาในการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างได้ผลและมีความยั่งยืน ต้องอาศัยการทำงานที่สอดคล้องกันของกลไกทั้งสามระดับ จึงจะนำไปสู่การป้องกันความเสื่อมโทรมทรัพยากรธรรมชาติและ การใช้ประโยชน์ได้อย่างยั่งยืน

กระบวนการใช้สิทธิของชุมชนที่จะนำไปสู่การจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน จากการศึกษาป่าชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานี พบว่าชุมชนมีความเข้มแข็ง สมาชิกภายในชุมชนมีความไว้วางใจกันและกันสูง เป็นปัจจัยของการร่วมมือกันที่จะนำไปสู่ความเจริญก้าวหน้าของสังคม

ชุมชนตระหนักถึงการร่วมมือกันและร่วมกันเสียสละประโยชน์ส่วนตนในระยะสั้นเพื่อผลประโยชน์ในระยะยาวเพื่อคนรุ่นลูกหลาน ชุมชนให้ความสำคัญกับการพึ่งพาตนเอง ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม และกระบวนการเรียนรู้ผ่านกระบวนการทำวิจัยชุมชน มีกระบวนการเรียนรู้และถ่ายทอดองค์ความรู้ โดยให้ความสำคัญกับกระบวนการภายในชุมชนและการสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับภายนอก ชุมชนได้อย่างสอดคล้องกลมกลืนกับความต้องการของสมาชิกในชุมชน^{๑๑}

ป่าเขาคันทนา: จากความหลากหลายทางชีวภาพ ถึงป่ากันชน สู่ชุมชนอยู่เย็นเป็นสุข

ป่าเขาคันทนา อยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติป่าประดาง-วังเจ้า เขตปกครองตำบลนาโบสถ์ อำเภอวังเจ้า จังหวัดตาก ความสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลาง ๓๒๖ เมตร ลักษณะภูมิประเทศเป็นภูเขาสลับพื้นราบและเป็นพื้นที่ที่ให้น้ำไหลลงสู่คลองสบยม ผ่านลำห้วยโป่งเป่าลงสู่แม่น้ำปิง สภาพป่าเป็นป่าเต็งรังและป่า เบญจพรรณซึ่งมีความหลากหลายของกลุ่มพืช เช่น ต้นขยั้น ต้นชะงู ผักกูด บุก และกระเจียว ความหลากหลายของกลุ่มสัตว์ เช่น เสือไฟ อีเห็น แอ้ อิง ตุ่น อัน ปู กระต่าย กระรอก นก และไก่ป่า นอกจากนี้ยังมีความหลากหลายของกลุ่มแมลง เช่น ผีเสื้อ ตั๊กแตน และด้วง และความหลากหลายของกลุ่มเห็ดรา เช่น เห็ดโคน เห็ดเผาะ เห็ดมันปู เห็ดน้ำหมาก และเห็ดขมิ้น สถานที่พบเด่นๆคือ น้ำตกโป่งเป่าชุมชนบ้านท่าทองแดง และบ้านวังน้ำเย็น ใช้ประโยชน์จากป่าด้วยการเก็บอาหาร สมุนไพร และวัสดุเครื่องใช้ในครัวเรือน นอกจากนี้ป่า เขาคันทนายังทำหน้าที่เป็นป่ากันชนระหว่างชุมชนกับเขตป่าอนุรักษ์ได้แก่ อุทยานแห่งชาติลานสาง และอุทยานแห่งชาติคลองวังเจ้า เมื่อชาวบ้านมีพื้นที่ส่วนรวมเพื่อดำรงชีวิตประจำวัน จะลดอัตราการรบกวนความหลากหลายทางชีวภาพของป่าอนุรักษ์ได้

ป่าอนุรักษ์ที่มรรันชุ่มเย็น เปรียบดังสถานเพาะเลี้ยงพุ่มพืชสิ่งมีชีวิต ทั้งพืช สัตว์ แมลง เห็ดรา และไลเคน ให้แพร่กระจายสู่ป่าเขาคันทนา ผืนป่าที่อยู่ติดกับชุมชนบ้านท่าทองแดงและบ้านวังน้ำเย็น ชุมชนกับป่าได้พึ่งพิงพึ่งพากันและกัน ป่าเขาคันทนาจึงเป็นป่าที่ทำหน้าที่ปกป้องพื้นที่อนุรักษ์และหล่อเลี้ยงชีวิตผู้คนในชุมชน ให้ผ่านพ้นความทุกข์ร้อน เป็นสู่ชุมชนอยู่เย็นเป็นสุขในที่สุด^{๑๒}

^{๑๑} กาญจนา คุ่มทรัพย์ สติชุมชนกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน กรณีศึกษาป่าชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานี อาจารย์ประจำคณะบริหารศาสตร์ และนักศึกษาปริญญาเอก สาขาวิชาพัฒนบูรณาการศาสตร์คณะบริหารศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี วารสารรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกาฬสินธุ์ ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๑ (ม.ค.-มิ.ย. ๒๕๕๘)

^{๑๒} กลุ่มงานความหลากหลายทางชีวภาพด้านป่าไม้ ป่าเขาคันทนา: จากความหลากหลายทางชีวภาพ ถึงป่ากันชน สู่ชุมชนอยู่เย็นเป็นสุข ฉบับที่ ๑ เดือน มกราคม ๒๕๕๓ ป่าประดาง - วังเจ้า จังหวัดตาก สำนักงานความหลากหลายทางชีวภาพด้านป่าไม้ กรมป่าไม้ ชั้น ๖ ตึกสุรัสวดี ๖๑ ถนนพหลโยธิน แขวงลาดยาว เขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร ๑๐๙๐๐ โทรศัพท์ : ๐-๒๕๓๙๒๘๑๔ อีเมล : adminbiodiversity@forest.go.th

๒.๔ ป่าชุมชนเทคโนโลยีอำนาจควบคุมชุมชน

ป่าชุมชนห้วยแก้วในฐานะเทคโนโลยีอำนาจขึ้นใหม่ของรัฐ

ในแง่หนึ่ง การจัดตั้งโครงการทดลองป่าชุมชนห้วยแก้วโดยกรมป่าไม้ ซึ่งเป็นการมอบพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ ๑,๖๐๐ ไร่ให้ชาวบ้านเป็นผู้ดูแลรักษา หลายฝ่ายอาจมองว่าเป็นสัญลักษณ์ที่แสดงถึงการยอมรับศักยภาพของชาวบ้านและชุมชนท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรจากภาครัฐ มีการตีความว่ากรณีป่าชุมชนห้วยแก้วแสดงให้เห็นว่าชาวบ้านและชุมชนท้องถิ่นได้รับความไว้วางใจจากกรมป่าไม้ให้ดูแล จัดการและใช้ประโยชน์จากป่าสงวนแห่งชาติ เครือข่ายภาคประชาชนและเครือข่ายป่าชุมชนพยายามสร้างวาทกรรมว่าป่าชุมชนเป็นเครื่องมือในการรักษาสิ่งแวดล้อมโดยชุมชน และยังช่วยบรรเทาความยากจนของคนในท้องถิ่น แต่หากพิจารณาจากการปฏิบัติการของชาวบ้านห้วยแก้วที่พยายามฟื้นฟูและรักษาทรัพยากรในเขตป่าชุมชนที่ได้รับมอบหมายจากกรมป่าไม้ตั้งแต่ปลายปี พ.ศ. ๒๕๓๒ เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน

อาจกล่าวได้ว่าแท้จริงแล้วป่าชุมชนห้วยแก้วเป็นเพียง “เทคนิค” ของกรมป่าไม้ เพื่อต้องการลดกระแสการวิพากษ์จากสังคมถึงความล้มเหลวในการจัดการทรัพยากรป่าไม้แบบรวมศูนย์สามารถกล่าวได้ว่าความขัดแย้งระหว่างนายทุนเข้าป่าสงวนแห่งชาติกับชาวบ้านในตำบลห้วยแก้ว เป็นภาพสะท้อนที่เด่นชัดถึงความล้มเหลวของการจัดการทรัพยากรป่าไม้แบบรวมศูนย์อำนาจ ทั้งนี้เพราะกรมป่าไม้ได้อนุมัติให้เอกชนรายดังกล่าวเข้ามาใช้ประโยชน์พื้นที่ป่าของรัฐอย่างถูกต้องตามกฎหมายและตอบสนองนโยบายการเพิ่มพื้นที่ป่าของรัฐ อย่างไรก็ตาม ภายหลังจากการอนุมัติ กรมป่าไม้ขาดศักยภาพในการติดตามและตรวจสอบการใช้ประโยชน์พื้นที่ป่าของผู้เช่า จึงทำให้เกิดปัญหาการบุกรุกพื้นที่ป่าที่ยังสมบูรณ์อยู่ ในขณะที่เดียวกันกรณีความขัดแย้งในตำบลห้วยแก้วยังสามารถสรุปได้ว่าการจัดการป่าแบบรวมศูนย์อำนาจได้เพิกเฉยและมองข้ามความสำคัญของทรัพยากรป่าไม้ต่อวิถีชีวิตของชาวบ้านในเขตป่า เมื่อปัญหาความขัดแย้งเกิดขึ้นและมีความรุนแรง กรมป่าไม้ไม่มีศักยภาพในการระงับและบรรเทาปัญหา และที่สำคัญ กรณีความขัดแย้งที่เกิดขึ้นไม่ได้สร้างบทเรียนให้กับหน่วยงานรัฐในการ

ทบทวนกฎหมายและนโยบายการจัดการทรัพยากร รัฐอาจไม่เคยพิจารณาด้วยซ้ำว่า ปัญหาความขัดแย้งในที่ดินระหว่างนายทุนกับชาวบ้านมีรากฐานจากกฎหมายและนโยบายที่ไม่เป็นธรรม สิ่งที่รัฐสามารถทำได้ เช่น ในกรณีป่าชุมชนห้วยแก้ว ก็คือการมอบพื้นที่ป่าให้ชาวบ้านจัดการและดูแล แต่ในขณะเดียวกันรัฐไม่เคยมอบอำนาจตัดสินใจในการจัดสรรใช้ประโยชน์จากทรัพยากรให้กับชาวบ้านและชุมชนในเขตป่า ชาวบ้านเหล่านั้นมีสถานะเพียง “ผู้เฝ้าป่าของรัฐ” ทั้งนี้ ผู้เขียนขอขยายความคำว่า “ผู้เฝ้าป่าของรัฐ” จากกรณีศึกษาป่าชุมชนห้วยแก้วพบว่าแม้ว่ากรมป่าไม้จะมอบพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ ๑,๖๐๐ ไร่ให้ชาวบ้านดูแล มีการจัดตั้งคณะกรรมการป่าชุมชน พร้อมทั้งกำหนดกฎระเบียบข้อบังคับในการใช้ประโยชน์ทรัพยากรในเขตป่าชุมชน แต่หากพิจารณาสถานภาพของพื้นที่ป่าชุมชนทางกฎหมาย จะพบว่าพื้นที่ป่าชุมชนห้วยแก้วยังคงมีสถานะเป็นป่าสงวนแห่งชาติ ซึ่งอยู่ภายใต้การบริหารจัดการของกรมป่าไม้ตามประมวลกฎหมายป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๗ นั้นหมายความว่าอำนาจและความชอบธรรมทางกฎหมายยังคงอยู่ที่กรมป่าไม้ หากมองในแง่มุมมองดังกล่าว ชาวบ้านห้วยแก้วได้รับมอบเพียงหน้าที่ในการปกป้องทรัพยากรที่เป็นกรรมสิทธิ์เด็ดขาดของรัฐ

เจ้าหน้าที่รัฐมักอ้างว่ากระบวนการจัดการและควบคุมป่าชุมชนอยู่บนพื้นฐาน “การมีส่วนร่วมของประชาชน” การจัดตั้งคณะกรรมการป่าชุมชนและระเบียบข้อบังคับป่าชุมชนล้วนมาจากการปรึกษาหารือและการประชุมร่วมกับชาวบ้าน อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาระเบียบข้อบังคับป่าชุมชน พบว่าไม่ต่างจากกฎหมายป่าสงวนแห่งชาติมากนัก จะต่างกันก็เพียงแต่ในระเบียบข้อบังคับของป่าชุมชนมีการอนุญาตให้ชาวบ้านเก็บหาของป่าเพื่อการยังชีพ กฎระเบียบป่าชุมชนอนุญาตให้ชาวบ้านเก็บหาเพียงของป่าบางประเภท เช่น เห็ด หน่อไม้ น้ำผึ้ง ซึ่งถือเป็นทรัพยากรในป่าที่มีมูลค่าทางเศรษฐกิจค่อนข้างต่ำของป่าเหล่านี้สามารถเก็บหาได้เพียงบางช่วงฤดูกาลเท่านั้น อีกทั้งปริมาณของของป่ายังไม่แน่นอน ขึ้นอยู่กับปัจจัยทางภูมิอากาศและสิ่งแวดล้อม ในขณะที่เนื้อไม้ซึ่งถือเป็นทรัพยากรที่มีมูลค่าทางเศรษฐกิจสูง มีการอนุญาตให้ใช้ประโยชน์เฉพาะในครัวเรือนเท่านั้น ห้ามมิให้ตัดและนำไปจำหน่าย แม้แต่การตัดไม้เพื่อนำมาใช้ประโยชน์ในครัวเรือนยังระบุว่าต้องผ่านกระบวนการพิจารณาของคณะกรรมการป่าชุมชนและองค์การบริหารส่วนตำบล เหตุผลหลักก็เพื่อต้องการรักษาต้นไม้ให้พื้นที่ที่มีความชุ่มชื้นและเป็นพื้นที่ต้นน้ำลำธาร ดังนั้น การสร้างระเบียบข้อบังคับป่าชุมชนโดยผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนจึงเป็นเทคนิคของรัฐที่ทำให้ชาวบ้านรู้สึกว่าเป็นกฎหมายของตนเอง และต้องยอมรับระเบียบข้อบังคับเหล่านั้น เพราะเป็นระเบียบข้อบังคับที่ผ่านกระบวนการภายในชุมชนเอง ในความเป็นจริง ระเบียบข้อบังคับป่าชุมชนก็คือการแปลงร่างของกฎหมายป่าสงวนแห่งชาติ ซึ่งยังคงทำหน้าที่แบบเดิมในการคุ้มครองพื้นที่ป่าไม้และควบคุมคนที่อาศัยอยู่ในเขตป่า

ดังนั้น หากจะมองในอีกแง่มุมหนึ่งว่าแท้จริงแล้วป่าชุมชนมิใช่เครื่องมือหนุนเสริมอำนาจชุมชนในเขตป่าอย่างที่เคยเข้าใจกันมา แต่เป็นเทคโนโลยีอำนาจที่แยบยลของรัฐในการควบคุมและจัดการชาวบ้านและทรัพยากรป่าไม้ เทคโนโลยีป่าชุมชนถือเป็นเทคนิคอันชาญฉลาดของกรมป่าไม้ที่ต้องการลดกระแสวิพากษ์วิจารณ์จากสังคมถึงความล้มเหลวของตนเองในการปกป้องคุ้มครองทรัพยากรป่าไม้ การมอบป่าชุมชนให้ชาวบ้าน แต่กลับไม่มอบอำนาจตัดสินใจในการจัดการใช้ประโยชน์ในป่าให้กับพวกเขาถือเป็นเทคนิคของรัฐในการจัดการความสัมพันธ์กับชาวบ้านในเขตป่า ทำให้ชาวบ้านรู้สึกว่าคุณเองได้รับการยอมรับจากรัฐ และทำให้ชาวบ้านในเขตป่าเกิดความรู้สึกว่าการจัดการป่าเป็นหน้าที่และภารกิจของตนเอง ชุมชนในป่ามักจะเกิดการรับรู้ว่าหากชาวบ้านไม่ลุกขึ้นมาปกป้องและพิทักษ์รักษาทรัพยากรป่าไม้ที่อยู่ติดกับหมู่บ้านของตนเองแล้ว “ใครเล่าจะทำ” ความรู้สึกที่ว่าป่าเป็นของชุมชนและการจัดการป่า

เป็นหน้าที่ของชาวบ้านที่พึงพึงป่า ทำให้ชาวบ้านในเขตป่าหยุดการวิพากษ์วิจารณ์หน่วยงานของรัฐและนโยบายการจัดการป่าแบบรวมศูนย์ แต่กลับมุ่งเป้าการวิพากษ์วิจารณ์ไปยังคณะกรรมการป่าชุมชนและเพื่อนบ้านที่อาศัยอยู่ในเขตหมู่บ้านเดียวกัน ผลก็คืออำนาจการจัดการทรัพยากรป่าไม้แบบรวมศูนย์ไม่ได้ถูกท้าทาย และป่าชุมชนเองก็ไม่เปิดพื้นที่ของการถกเถียงในประเด็นการจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่ยังคงรวมศูนย์อำนาจไว้ที่กรมป่าไม้

อย่างไรก็ดี แม้ว่าป่าชุมชนอาจเป็นเทคโนโลยีอำนาจของรัฐ ทว่าในบริบทของการแย่งชิงทรัพยากรระหว่างอำนาจภายนอกกับชุมชนท้องถิ่น วาทกรรมป่าชุมชนอาจช่วยสร้างความชอบธรรมให้กับชุมชนในเขตป่าในการควบคุมและจัดสรรการใช้ประโยชน์ทรัพยากรในท้องถิ่น กรณีป่าชุมชนห้วยแก้วค่อนข้างชัดเจนว่าการประยุกต์ใช้วาทกรรมป่าชุมชนช่วยลดความน่าเชื่อถือและความชอบ

ธรรมของนายทุนที่ต้องการแสวงหาผลประโยชน์จากการเช่าพื้นที่ป่าของรัฐ พร้อมกับช่วยเปิดพื้นที่ทางสังคมและการเมืองให้กับชุมชนในเขตป่า อย่างน้อยก็ทำให้พวกเขามีที่ยืนอยู่ในโครงสร้างการบริหารจัดการทรัพยากรป่าไม้แบบรวมศูนย์อำนาจ แต่ในขณะเดียวกันการมองป่าชุมชนแบบ “โรแมนติก” และขาดการตั้งคำถามเชิงวิพากษ์ถึงการปฏิบัติการของป่าชุมชน อาจทำให้ป่าชุมชนเป็นเพียงเทคโนโลยีอำนาจชั้นใหม่ในการควบคุมการเข้าถึงทรัพยากรของชาวบ้านในเขตป่า

สรุป

แนวคิดที่มองป่าชุมชนในฐานะทางเลือกการจัดการทรัพยากรป่าไม้ หรือมองป่าชุมชนในฐานะที่เป็นเครื่องมืออันทรงพลังในการเสริมศักยภาพชุมชนท้องถิ่น ป่าชุมชนช่วยรักษาและฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม และช่วยบรรเทาปัญหาความยากจนให้ชาวชนบท ตั้งแต่ต้นทศวรรษ ๒๕๓๐ เป็นต้นมา สังคมไทยมีการขับเคลื่อนขบวนการป่าชุมชนที่เรียกร้องให้รัฐมอบอำนาจให้กับชุมชนในเขตป่าเพื่อจัดการทรัพยากรที่อยู่ติดกับหมู่บ้านของตนเอง การศึกษาพบว่าคำว่า “ป่าชุมชน” ถูกตีความและถูกทำความเข้าใจต่างกันระหว่างผู้ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งต่างก็พยายามช่วงชิงการนำในการนิยามความหมายป่าชุมชน ที่สะท้อนความเชื่อ ความรู้ และอุดมการณ์ที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนท้องถิ่นกับทรัพยากรป่าไม้^{๑๓}

๒.๕ การจัดการทรัพยากรร่วมในต่างประเทศ

ประเทศกลุ่มสมาชิกสหภาพยุโรป

การประเมินผลกระทบ (Impact Assessment System) เป็นเครื่องมือสำคัญในการกำหนดนโยบายสิ่งแวดล้อมของประเทศกลุ่มสมาชิกสหภาพยุโรป โดยเริ่มมีการใช้ระบบการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมตั้งแต่ ปีพ.ศ. ๒๕๒๘ แก้ไขเพิ่มเติมเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๔๐ และแต่งตั้งคณะกรรมการแห่งสหภาพยุโรป เพื่อพิจารณารายงานการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมและกฎหมายที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้รายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมจะดำเนินการประเมินผลกระทบโครงการของเอกชนและโครงการสาธารณะ โดยใช้กับประเทศสมาชิกภาพของสหภาพยุโรป ซึ่งประกอบด้วย (๑) ประเทศออสเตรีย (๒) ประเทศเบลเยียม (๓) ประเทศสาธารณรัฐเชค (๔) ประเทศฟินแลนด์ (๕) ประเทศฝรั่งเศส (๖) ประเทศเยอรมันนี (๗) ประเทศไอซ์แลนด์ (๘) ประเทศอิตาลี (๙) ประเทศลิทัวเนีย (๑๐) ประเทศเนเธอร์แลนด์ (๑๑) ประเทศโปแลนด์ (๑๒) ประเทศโปรตุเกส (๑๓) ประเทศสเปน (๑๔) ประเทศสวีเดน (๑๕) ประเทศอังกฤษ (๑๖) ประเทศการ์นา (๑๗) ประเทศมอลตา และ (๑๘) ประเทศฮังการี ซึ่งปัจจุบันมีการใช้ระบบการประเมินผลกระทบหลายด้านด้วยกัน เช่น การประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมระดับ

ยุทธศาสตร์การประเมินผลกระทบต่อสุขภาพ และการประเมินผลกระทบต่อสังคม เป็นต้น ระบบการประเมินผลกระทบในกลุ่มสมาชิกสหภาพยุโรป

^{๑๓} สุรินทร์ อ้นพรม ป่าชุมชน: เทคโนโลยีอำนาจควบคุมชุมชนในเขตป่าชั้นใหม่? กรณีศึกษาป่าชุมชนห้วยแก้ว ตำบลห้วยแก้ว อำเภอแม่ฮ่องสอน จังหวัดเชียงใหม่ วารสารสังคมวิทยา มานุษยวิทยา ๓๐ (๒) กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๕๔ นักศึกษาปริญญาเอก สาขาภูมิศาสตร์ มหาวิทยาลัยซิดนีย์ ประเทศออสเตรเลีย

ระบบการประเมินผลกระทบในประเทศกลุ่มสมาชิกสหภาพยุโรปมีหลักการดังนี้

๑) การศึกษาความเป็นไปได้ของโครงการ หรือ การศึกษาผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมระดับยุทธศาสตร์เพื่อเสนอทางเลือกพร้อมกับการบรรเทาผลกระทบสิ่งแวดล้อม ในส่วนนี้จะต้องพิจารณาและคาดการณ์ทั้งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม สังคม สุขภาพ และระดับยุทธศาสตร์และดำเนินการประเมินผลกระทบในแต่ละด้าน พร้อมเสนอแนะทางเลือกและมาตรการลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม สังคม สุขภาพ และยุทธศาสตร์

๒) คณะกรรมการพิจารณาให้ดำเนินการศึกษาการประเมินผลกระทบอย่างละเอียดตามที่เสนอมาในเบื้องต้น

๓) ในรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมจะต้องมีการประเมินผลกระทบต่อสังคม การประเมินผลกระทบต่อสุขภาพ เข้ามามีส่วนในรายละเอียด เพื่อประกอบการพิจารณา กำหนดมาตรการลดผลกระทบ หรือมาตรการติดตามตรวจสอบ

๔) ส่วนการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมระดับยุทธศาสตร์นั้น จะต้องมีความสำคัญของการประเมินขึ้นอยู่กับพฤติกรรมของโครงการและการพิจารณาของคณะกรรมการที่เกี่ยวข้องโดยมรายละเอียดของการประเมินผลกระทบในแต่ละด้านดังนี้

๑) การประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม (Environmental Impact Assessment : EIA) องค์ประกอบหลักในการจัดการสิ่งแวดล้อมของประเทศกลุ่มสมาชิกสหภาพยุโรปประกอบด้วย

(๑) หน้าที่ของระบบการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม คือการประเมินผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้น โดยการคาดการณ์จากโครงการที่กำลังจะเกิดขึ้น โดยพิจารณาทางด้านสิ่งแวดล้อมเป็นหลัก ต่อมามีการพิจารณาเรื่องสุขภาพเข้ามาเกี่ยวข้อง สำหรับโครงการส่งผลกระทบหรือคาดว่าจะส่งผลกระทบจากการก่อสร้าง และการดำเนินการ

(๒) คณะกรรมการให้ขยายโครงสร้างของการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมให้เชื่อมโยงกับสุขภาพเนื่องจากกฎหมายสิ่งแวดล้อมพิจารณาด้านสิ่งแวดล้อม และผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมเท่านั้น ซึ่งไม่สมบูรณ์สำหรับโครงการที่จะเกิดขึ้นและจะส่งผลกระทบต่อประชาชน

อนึ่ง ในการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมนั้น จะต้องพิจารณาปัจจัยที่เกี่ยวข้องทั้งหมด รายงานการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมที่ปรากฏยังขาดเนื้อหาเกี่ยวกับเศรษฐกิจ สังคมอยู่มาก ดังนั้น จึงมีการพัฒนาให้มีการประเมินผลกระทบทางสังคม พิจารณาอาชีพ รายได้และความเป็นอยู่ของประชาชน ทั้งในระดับพื้นที่โครงการและระดับประเทศ^{๑๔}

ประเทศเวียดนาม

องค์การเพื่อการพัฒนาระหว่างประเทศแห่งสหรัฐอเมริกา โดยสำนักงานกิจการพัฒนาภูมิภาคเอเชีย (USAID/RDMA) ได้ให้การสนับสนุนโครงการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพใน

^{๑๔} สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รายงานฉบับสมบูรณ์ โครงการศึกษาประเภทและขนาดโครงการหรือกิจการเพื่อกำหนดเป็นโครงการหรือกิจการที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนอย่างรุนแรงทั้งทางด้านคุณภาพสิ่งแวดล้อมทรัพยากรธรรมชาติและสุขภาพ บทที่ ๒ ผลการศึกษาทบทวนข้อมูลผลกระทบสิ่งแวดล้อมฯ บริษัท เอสพีเอส โกลบอล คอนซัลติ้ง จำกัด มีนาคม ๒๕๕๖

ภูมิภาคเอเชีย (ARBCP) ภายใต้วินร็อค อินเทอร์เน็ตเนชั่นแนล เพื่อให้ความช่วยเหลือแก่รัฐบาลประเทศเวียดนาม ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๔๙ ในการนำร่องโครงการการใช้กลไกการจ่ายเพื่อตอบแทนคุณประโยชน์ของระบบนิเวศป่าไม้ (Payment for Forest Environmental Services - PFES) จนประสบความสำเร็จ เพื่อให้เกิดการดูแลรักษาระบบนิเวศป่าไม้ ส่งเสริมการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ และพัฒนาความเป็นอยู่ของผู้ยากจนในชนบท กว่า ๔๐,๐๐๐ คน ในพื้นที่ของจังหวัดลามดง และพื้นที่ส่วนอื่นๆ ของประเทศ อีกทั้งยังมีส่วนช่วยในการกำหนดเป็นนโยบายและและตราพระราชกฤษฎีกาว่าด้วยการใช้กลไก PFES ของประเทศในเวลาต่อมา ซึ่งถือว่าเป็นก้าวสำคัญของภูมิภาคนี้ ประเทศเวียดนามประสบวิกฤติการสูญเสียพื้นที่ป่าไม้และปัญหาสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรมอันเนื่องมาจากการขยายตัวของภาคเกษตรกรรมและการพัฒนาเศรษฐกิจที่ไร้ทิศทางเช่นเดียวกับประเทศอื่นๆ ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ การอนุรักษ์ระบบนิเวศป่าไม้และทรัพยากรธรรมชาติให้สัมฤทธิ์ผลจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อชุมชนและผู้ถือครองที่ดินในบริเวณป่าไม้ได้รับการชดเชย ตามมูลค่าทางเศรษฐกิจที่ได้รับจากระบบนิเวศป่าไม้อย่างครบถ้วน ตัวอย่างเช่นครอบคลุมถึงคุณประโยชน์ด้านการรักษาคุณภาพน้ำ การป้องกันการพังทลายหน้าดินที่จะถูกชะล้างลงสู่อ่างเก็บน้ำของเขื่อนผลิตกระแสไฟฟ้า การให้ผลผลิตจากป่า และคุณประโยชน์ด้านสุนทรียภาพของทิวทัศน์ตามธรรมชาติซึ่งมีความสำคัญต่อการท่องเที่ยว

จากกรณีศึกษาพบว่า เมื่อสิ้นสุดโครงการนำร่องในเดือนธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๓ โครงการมียอดการจ่ายเงินเพื่อตอบแทนคุณประโยชน์ที่ได้รับจากระบบนิเวศป่าไม้จากการใช้กลไก PFES รวมทั้งสิ้น ๘๗,๐๗๖,๒๐๐,๐๐๐ ดอลลาร์ (ประมาณ ๔.๔๖ ล้านเหรียญดอลลาร์สหรัฐ) ซึ่งเงินก้อนนี้ได้ถูกจัดสรรไปสู่คณะกรรมการจัดการป่าไม้และกิจการด้านป่าไม้จำนวน ๒๒ แห่ง และสู่ครัวเรือนที่เข้าร่วมโครงการ จำนวน ๙,๘๗๐ ครัวเรือน ซึ่งในจำนวนนี้เป็นชนกลุ่มน้อย ๖,๘๕๘ ครัวเรือน สำหรับเป็นค่าตอบแทนในการทำกิจกรรมดูแลรักษาระบบนิเวศป่าไม้ซึ่งเคยเป็นพื้นที่เสื่อมโทรมจำนวน ๒๐๙,๗๐๕ เฮกตาร์ จากการดำเนินโครงการทำให้ครัวเรือนได้รับรายได้ต่อปีโดยเฉลี่ยคิดเป็นเงิน ๑๐.๕-๑๒ ล้านดอลลาร์ต่อครัวเรือน (ประมาณ ๕๔๐-๖๑๕ เหรียญดอลลาร์สหรัฐ) ซึ่งเพิ่มขึ้นเกือบร้อยละ ๔๐๐ ของค่าตอบแทนที่รัฐบาลเวียดนามเคยจ่ายสำหรับการปกป้องผืนป่าในโครงการอื่นที่ผ่านมา กิจกรรมการตรวจลาดตระเวนพื้นที่ป่าไม้โดยครัวเรือนภายใต้การใช้กลไก PFES นี้ มีผลต่อการเพิ่มประสิทธิภาพการปกป้องผืนป่าที่เคยถูกคุกคาม ช่วยลดปัญหาการบุกรุกพื้นที่ป่าไม้และการล่าสัตว์อย่างผิดกฎหมายในบริเวณต้นน้ำดาญิม ได้ถึงร้อยละ ๕๐

ความสำเร็จของการดำเนินนโยบายนำร่องการใช้กลไก PFES ในจังหวัดลามดงได้ปรากฏชัดมากขึ้น เมื่อนายกรัฐมนตรีประเทศเวียดนาม ได้ประกาศอนุมัติพระราชกฤษฎีกาการใช้กลไก PFES ในวันที่ ๒๔ กันยายน พ.ศ. ๒๕๕๓ ได้ทำให้มุมมองและระบบการจัดการป่าไม้ของประเทศเวียดนามเปลี่ยนแปลงไป การใช้กลไก PFES ตามพระราชกฤษฎีกายังได้ขยายผลไปยังพื้นที่ต่างๆ ของประเทศ เพื่อใช้เป็นมาตรการรับรองว่าวิกฤติปัญหาป่าไม้จะได้รับการแก้ไข สิ่งที่เกิดขึ้นนี้จึงถือเป็นความสำเร็จที่มีนัยสำคัญต่อการดูแลรักษาระบบนิเวศของภูมิภาคและในระดับโลก สามารถนำไปเป็นแบบอย่างแก่ประเทศต่างๆ ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่ยังคงแสวงหากลวิธีที่มีความเป็นไปได้และคุ้มค่าทางเศรษฐกิจในการสนับสนุนการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ

๒.๖ กฎหมายที่เกี่ยวข้อง

พระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๗

เหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติฉบับนี้ คือ โดยที่พระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๗ ได้ใช้บังคับมาเป็นเวลานาน ทำให้ไม่เหมาะสมกับสภาพการณ์ทางด้านเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป รวมทั้งในปัจจุบันมีการทำลายหรือเป็นเหตุให้เกิดการทำลายหรือทำให้สูญหายหรือเสียหายแก่ทรัพยากรธรรมชาติในเขตป่าสงวนแห่งชาติเพิ่มมากขึ้น ดังนั้นสมควรกำหนดมาตรการในการคุ้มครอง ป้องกัน และบำรุงรักษาไว้ซึ่งทรัพยากรธรรมชาติ และกำหนดให้มีการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างเป็นระบบและเกิดประโยชน์ต่อส่วนรวม โดยกำหนดให้มีคณะกรรมการควบคุมและรักษาป่าสงวนแห่งชาติประจำจังหวัด เพื่อกำหนดมาตรการที่จำเป็นในการควบคุมดูแล การส่งเสริมการปลูกป่า และการฟื้นฟูสภาพป่าสงวนแห่งชาติ และกำหนดให้มีคณะกรรมการพิจารณาการใช้ประโยชน์ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ เพื่อเสนอแนะมาตรการและแนวทางในการใช้ประโยชน์ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ ในการนี้ เพื่อให้การบังคับใช้กฎหมายเกิดประสิทธิภาพสูงสุด ได้กำหนดให้พนักงานเจ้าหน้าที่มีอำนาจยึดหรืออายัดทรัพย์สินที่ได้มาหรือได้ใช้ในการกระทำความผิดหรือมีเหตุอันควรสงสัยว่าได้ใช้ในการกระทำความผิด และปรับปรุงบทบัญญัติเกี่ยวกับบทกำหนดโทษ อัตราค่าธรรมเนียม ค่าภาคหลวง และค่าบำรุงป่า ให้สอดคล้องกับสภาพการณ์ในปัจจุบัน จึงจำเป็นต้องตราพระราชบัญญัตินี้^{๑๕}

พระราชบัญญัติป่าไม้ พ.ศ.๒๔๘๔

พระราชบัญญัติป่าไม้ พ.ศ. ๒๔๘๔ นี้มีความมุ่งหมายในการควบคุมการตัดไม้ ทำไม้ และของป่าหวงห้าม รวมทั้งการควบคุมการนำไม้และของป่าเคลื่อนที่ออกจากป่า เพื่อมิให้มีการตัดไม้ทำลายป่าโดยไม่จำเป็น และสงวนไม้มีค่าบางชนิดเอาไว้ โดยได้กำหนดประเภท ชนิดไม้ และของป่าหวงห้าม นอกจากไม้และของป่าที่กฎหมายหวงห้ามแล้ว ประชาชนก็อาจจะใช้ประโยชน์ โดยการตัดไม้ที่ไม่หวงห้ามหรือเก็บของป่าที่ไม่หวงห้ามไปเป็นประโยชน์ของตนได้^{๑๖}

พระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. ๒๕๓๕

พระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. ๒๕๐๓ และต่อมาเป็นพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. ๒๕๓๕ การที่จะให้การอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์ป่าบรรลุถึงเป้าหมายที่ตั้งไว้ จำเป็นต้องมีหน่วยงานต่างๆ ของรัฐบาลที่รับผิดชอบในด้านที่เข้มแข็งและมีความสามารถ อีกทั้งยังต้องได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานอื่นๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องอย่างจริงจัง ปัจจุบันได้มีหน่วยงานโดยตรงในการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์ป่า คือ ส่วนอนุรักษ์สัตว์ป่า (กองอนุรักษ์สัตว์ป่าเดิม) กรมป่าไม้ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ แต่เนื่องจากส่วนอนุรักษ์สัตว์ป่ายังเป็นหน่วยงานใหม่ยังขาดทั้งด้านงบประมาณและกำลังคนที่ใช้ในการบริหารและรักษากฎหมาย^{๑๗}

^{๑๕} พระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๗

^{๑๖} พระราชบัญญัติป่าไม้ พ.ศ.๒๔๘๔

^{๑๗} พระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. ๒๕๓๕

พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ. ๒๕๓๕

เนื่องจากเวลานี้ ปัญหาความเสื่อมโทรมของคุณภาพสิ่งแวดล้อม เช่น ดินเสีย น้ำเน่า อากาศเป็นพิษ ป่าไม้ ต้นน้ำลำธารถูกทำลาย กำลังทวีความรุนแรงยิ่งขึ้น ปัญหาเหล่านี้มีผลสืบเนื่องมาจากการขยายตัวอย่างรวดเร็วของประชากร และการหลั่งไหลของประชากรจากชนบทเข้าสู่เมืองใหญ่ๆ ประการหนึ่ง การจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างไม่ถูกต้องทำให้ป่าไม้ แร่ธาตุ เชื้อเพลิงหมดสิ้นไปโดยเร็วประการหนึ่ง และการอุตสาหกรรม ตลอดจนการนำเทคโนโลยีมาใช้โดยไม่คำนึงถึงผลสะท้อนที่ตามมาในรูปความเสื่อมโทรมของคุณภาพสิ่งแวดล้อม ประกอบกับความเสื่อมโทรมดังกล่าวนี้เข้าขั้นวิกฤตในประเทศอุตสาหกรรมต่างๆ จึงมีแนวโน้มที่ประเทศเหล่านี้จะพยายามระบายนอุตสาหกรรมสกปรกมายังประเทศด้อยพัฒนา เช่น ประเทศไทย ปัญหาเหล่านี้จึงเพิ่มความรุนแรงยิ่งขึ้นเป็นทวีคูณซึ่งหากไม่ได้รับการป้องกันแก้ไขเสียตั้งแต่ต้นแล้ว ก็จะทำให้เกิดความเดือดร้อนต่อชีวิต สุขภาพอนามัย และความเป็นอยู่ของประชาชนเป็นมาก จึงจำเป็นต้องตราพระราชบัญญัตินี้^{๑๘}

ระเบียบกรมอุทยานแห่งชาติสัตว์ป่าและพันธุ์พืช ว่าด้วยการอนุญาตให้เข้าไปดำเนินกิจกรรมท่องเที่ยวละพักอาศัยในอุทยานแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๔๗

เป็นระเบียบที่ออกโดยอาศัยอำนาจตามพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๐๔ กำหนดให้บุคคลที่เข้าไปในอุทยานแห่งชาติเพื่อเข้าพักอาศัยในบ้านพัก หรือที่พักอาศัยของกรมอุทยานแห่งชาติ หรือใช้พื้นที่ตั้งกระโจม หรือกางเต็นท์ในที่ตั้งจัดไว้ให้ หรือใช้บริการนำเที่ยวโดยเจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติ ต้องเสียค่าบริการหรือค่าตอบแทนแล้วแต่กรณี ตามอัตราที่ประกาศกำหนดไว้สำหรับอุทยานแห่งชาตินั้นๆ นอกจากนี้ ยังให้อำนาจแก่อธิบดีกรมอุทยานแห่งชาติสัตว์ป่าและพันธุ์พืชในการอนุญาตให้บุคคลธรรมดาหรือนิติบุคคลเข้าไปดำเนินกิจกรรมต่างๆในพื้นที่ซึ่งจัดไว้ให้เป็นเขตบริการในอุทยานแห่งชาติได้ อันได้แก่ การจำหน่ายอาหารเครื่องดื่ม ของที่ระลึก การดำเนินกิจกรรมจัดที่พักอาศัยหรือกิจกรรมอื่นที่จำเป็นแก่การท่องเที่ยว และการบริการนำเที่ยวแก่นักท่องเที่ยวในอุทยานแห่งชาติ การอนุญาตมีกำหนดระยะเวลา ๓ - ๓๐ ปี ขึ้นอยู่กับประเภทและขนาดของกิจกรรม^{๑๙}

พระราชบัญญัติให้ใช้ประมวลกฎหมายที่ดิน พ.ศ. ๒๕๔๗

เหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติฉบับนี้ คือ โดยที่เป็นการสมควรแก้ไขเพิ่มเติมผู้มีอำนาจหน้าที่ในการสั่งเพิกถอนหรือแก้ไขโฉนดที่ดินหรือหนังสือรับรองการทำประโยชน์โดยให้อธิบดีกรมที่ดินหรือรองอธิบดีซึ่งอธิบดีมอบหมายเป็นผู้มีอำนาจหน้าที่ในการสั่งเพิกถอนหรือแก้ไขโฉนดที่ดินหรือหนังสือรับรองการทำประโยชน์แต่เพียงฝ่ายเดียวเพื่อให้การดำเนินการสั่งเพิกถอนหรือแก้ไขโฉนดที่ดินดังกล่าวเป็นไปด้วยความรวดเร็ว นอกจากนี้ เห็นสมควรแก้ไขบทบัญญัติเกี่ยวกับการจดทะเบียนเกี่ยวกับอสังหาริมทรัพย์ซึ่งได้มาโดยทางมรดก การอายัดที่ดิน การเรียกเก็บค่าธรรมเนียมจดทะเบียน

^{๑๘} พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ. ๒๕๓๕

^{๑๙} ระเบียบกรมอุทยานแห่งชาติสัตว์ป่าและพันธุ์พืช ว่าด้วยการอนุญาตให้เข้าไปดำเนินกิจกรรมท่องเที่ยวละพักอาศัยในอุทยานแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๔๗

ทะเบียนสิทธิและนิติกรรม ตลอดจนบัญชีตราค่าธรรมเนียมและค่าใช้จ่ายทำยประมวลกฎหมายที่ดิน ให้เหมาะสมยิ่งขึ้น จึงจำเป็นต้องตราพระราชบัญญัตินี้^{๒๐}

กฎหมายเกี่ยวกับการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (ส.ป.ก.)

“การปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม” หมายความว่า การปรับปรุงเกี่ยวกับสิทธิและการถือครองในที่ดินเพื่อเกษตรกรรม รวมตลอดถึงการจัดที่อยู่อาศัยในที่ดินเพื่อเกษตรกรรมนั้น โดยรัฐนำที่ดินของรัฐ หรือที่ดินที่รัฐจัดซื้อหรือเวนคืนจากเจ้าของที่ดิน ซึ่งมีได้ทำประโยชน์ในที่ดินนั้นด้วยตนเอง หรือมีที่ดินเกินสิทธิตามพระราชบัญญัตินี้ เพื่อจัดให้แก่เกษตรกรผู้ไม่มีที่ดินของตนเองหรือเกษตรกรที่มีที่ดินเล็กน้อยไม่เพียงพอแก่การครองชีพและสถาบันการเกษตรกรได้เช่าซื้อ เช่าเข้าทำประโยชน์โดยรัฐให้ความช่วยเหลือในการพัฒนาอาชีพเกษตรกรรม การปรับปรุงทรัพยากรและปัจจัยการผลิตตลอดจนการผลิตและการจำหน่ายให้เกิดผลดียิ่งขึ้น “หนังสือรับมอบที่ดิน” (ส.ป.ก.๔-๒๘) เป็นหลักฐานแสดงว่าได้รับมอบที่ดินและได้รับอนุญาตให้เข้าทำประโยชน์ในที่ดินจากคณะกรรมการปฏิรูปที่ดินจังหวัด (คปจ.) ซึ่งมีขอบเขตแปลงที่ดินที่ได้รับมอบจาก ส.ป.ก. “หนังสืออนุญาตให้เข้าทำประโยชน์ในเขตปฏิรูปที่ดิน” (ส.ป.ก.๔-๐๑) เป็นหลักฐานแสดงการได้รับอนุญาตให้เข้าทำประโยชน์ในที่ดินตามกฎหมายการปฏิรูปที่ดินเป้าหมายสำคัญของการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม นอกจากมุ่งหมายให้เกษตรกรมีความเท่าเทียมกันด้านสิทธิและการถือครองที่ดินแล้วยังให้ความช่วยเหลือในการพัฒนาอาชีพและรายได้ของเกษตรกรเพื่อให้สามารถดำรงชีพในที่ดินที่ได้รับจากการปฏิรูปที่ดินได้^{๒๑}

พระราชกฤษฎีกา จัดตั้งสถาบันบริหารจัดการธนาคารที่ดิน (องค์การมหาชน)

พ.ศ. ๒๕๕๔

เหตุผลในการประกาศใช้พระราชกฤษฎีกานี้ คือ โดยที่ปัญหาการขาดแคลนที่ดินทำกินและการไม่สามารถเข้าถึงที่ดินของเกษตรกรรายย่อยและผู้ยากจนเป็นปัญหาสำคัญของประเทศที่มีมานาน ส่วนหนึ่งเกิดจากปัญหาการกระจุกตัวของ การถือครองที่ดินรวมทั้งปัญหาการเก็งกำไรในที่ดิน เป็นเหตุให้ที่ดินถูกทิ้งร้างไม่ทำประโยชน์หรือใช้ประโยชน์ได้ไม่เต็มที่ และสูญเสียพื้นที่ที่เหมาะสมสำหรับการทำเกษตรกรรมซึ่งสภาพปัญหาดังกล่าวส่งผลต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ประกอบกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย กำหนดให้รัฐต้องกระจายการถือครองที่ดินอย่างเป็นธรรมและดำเนินการให้เกษตรกรมีกรรมสิทธิ์หรือสิทธิในที่ดินเพื่อประกอบเกษตรกรรมอย่างทั่วถึง แต่โดยที่ในปัจจุบันยังไม่มียุทธศาสตร์หรือสถาบันการเงินได้รับผิดชอบให้มีการใช้ประโยชน์ในที่ดินอย่างเหมาะสมและสนับสนุนทางการเงินแก่การปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม สมควรจัดตั้งสถาบันบริหารจัดการธนาคารที่ดินในรูปแบบขององค์การมหาชน เพื่อแก้ไขปัญหาและดำเนินการเกี่ยวกับเรื่องดังกล่าวได้อย่างอิสระ คล่องตัว และมีประสิทธิภาพ จึงจำเป็นต้องตราพระราชกฤษฎีกานี้^{๒๒}

^{๒๐} พระราชบัญญัติให้ใช้ประมวลกฎหมายที่ดิน พ.ศ. ๒๔๙๗

^{๒๑} กฎหมายเกี่ยวกับการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (ส.ป.ก.)

^{๒๒} พระราชกฤษฎีกา จัดตั้งสถาบันบริหารจัดการธนาคารที่ดิน (องค์การมหาชน) พ.ศ. ๒๕๕๔

มติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ ๑๑ พฤษภาคม พ.ศ.๒๕๔๒ เรื่อง กลุ่มปัญหาเกี่ยวกับสัญชาติและความเป็นพลเมืองของชาวไทยภูเขา อันเป็นผลการเจรจาแก้ไขปัญหาคความเดือดร้อนของเกษตรกรภาคเหนือ

กลุ่มปัญหาเร่งด่วนเฉพาะหน้า ได้ข้อสรุปดังนี้

๑ กรณีปัญหาที่ดินทำกินของชาวบ้าน ๔๗ ราย ของอำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ มอบหมายให้ป่าไม้จังหวัดเชียงใหม่ รับไปดำเนินการแก้ไขปัญหาในการจัดหาที่ดินทำกินแก่ราษฎรต่อไป

๒ กรณีปัญหาป่าไม้อีก ๓ กรณี ได้แก่ กรณีโครงการอพยพคนออกจากป่าบ้านห้วยแห้งและบ้านนาเลา ตำบลเชียงดาว อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ กรณีชาวบ้านทุ่งป่าคา ตำบลสันทราย อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่ และกรณีอำเภอประกาศให้ชาวบ้านอพยพ (บ้านป่ากลาง ตำบลป่ากลาง อำเภอปัว จังหวัดน่าน และบ้านเลาภู ตำบลเมืองแหง อำเภอเวียงแหง จังหวัดเชียงใหม่) ให้นำกระบวนการคุ้มครองสิทธิส่วนบุคคลชั่วคราวตามข้อ ๓.๒ มาใช้เป็นหลักในการแก้ไขปัญหา

๓ กรณีเขื่อนเก็บน้ำแม่มอก จะนำข้อเสนอทั้ง ๖ ข้อ ไปเสนอแก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง คือ กรมชลประทาน และบุคคลที่รับผิดชอบรับไปแก้ไขปัญห และจะส่งผู้ตรวจราชการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์มาดูพื้นที่ และทราบายงานให้รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (นายเนวิน ชิดชอบ) ทั้งนี้ การติดตามข้อตกลงดังกล่าวนี้ให้ดำเนินการโดยคณะกรรมการติดตามการปฏิบัติตามข้อตกลงที่แต่งตั้งในข้อ ๓.๒ (ง)

หมายเหตุ - การคุ้มครองสิทธิชั่วคราว หมายถึง เรื่องการดำเนินการตามกฎหมาย (คือ การจับกุมเท่านั้น) ไม่ใช่การรับรองสิทธิที่ดิน^{๒๓}

มติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ ๓๐ มิถุนายน ๒๕๔๑

ให้ความเห็นชอบกับ "มาตรการและแนวทางแก้ไขปัญหที่ดินในพื้นที่ป่าไม้ และให้ดำเนินการต่อไป" สำหรับมาตรการและแนวทางแก้ไขปัญหที่ดินในพื้นที่ป่าไม้ ได้กำหนดไว้ ๒ ด้าน คือ

๑) ด้านการจัดการทรัพยากรที่ดินและป่าไม้ จำแนกพื้นที่เป็น ๓ ประเภท คือ ป่าสงวนแห่งชาติ ป่าอนุรักษ์ตามกฎหมาย และป่าอนุรักษ์ตามมติคณะรัฐมนตรี พื้นที่อื่นๆ ที่สงวนหรืออนุรักษ์ไว้เพื่อกิจการป่าไม้

๒) ด้านการป้องกันพื้นที่ป่าและอื่น ๆ มาตรการ และแนวทางการแก้ไขปัญหใน พื้นที่ป่าอนุรักษ์ตามกฎหมาย เช่น อุทยานแห่งชาติ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า เขตห้ามล่าสัตว์ป่า และป่าอนุรักษ์ตามมติคณะรัฐมนตรี (พื้นที่ลุ่มน้ำชั้นที่ ๑ ชั้นที่ ๒ และเขตอนุรักษ์ป่าชายเลน) ได้กำหนด

๒.๑) ให้กรมป่าไม้สำรวจพื้นที่ที่มีการครอบครองให้ชัดเจน และขึ้นทะเบียนผู้ครอบครองเพื่อนามาใช้เป็นข้อมูลในการจัดการเพื่อการอนุรักษ์ และพัฒนาอย่างยั่งยืน

๒.๒) ให้กรมป่าไม้ดำเนินการตามแผนจัดการทรัพยากรที่ดินและป่าไม้ระดับพื้นที่ (มติคณะรัฐมนตรี วันที่ ๑๖ กันยายน ๒๕๔๐)^{๒๔}

^{๒๓} มติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ ๑๑ พฤษภาคม พ.ศ.๒๕๔๒ เรื่อง กลุ่มปัญหาเกี่ยวกับสัญชาติและความเป็นพลเมืองของชาวไทยภูเขา อันเป็นผลการเจรจาแก้ไขปัญหาคความเดือดร้อนของเกษตรกรภาคเหนือ

(ร่าง) ประเด็นยุทธศาสตร์การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของ
ประเทศ ในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๖๐ - ๒๕๖๔

ความสำคัญของการจัดทำประเด็นยุทธศาสตร์การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อเป็นกรอบแนวคิดและทิศทางของแผนการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ. ๒๕๖๐ - ๒๕๖๔ และจะนำเสนอคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติพิจารณาให้ความเห็นชอบ ก่อนนำเสนอให้สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ พิจารณานำประเด็นยุทธศาสตร์การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมไปใช้เป็นกรอบทิศทางพัฒนาด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒

การวิเคราะห์ประเด็นยุทธศาสตร์ ได้พิจารณาข้อมูลประกอบ ดังนี้

๑. ผลการดำเนินงานของแผนการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ. ๒๕๕๕ - ๒๕๕๙ (ในระยะครึ่งแผนฯ) พบว่า โครงการส่วนใหญ่ได้เริ่มดำเนินงานบ้างแล้ว แต่ยังไม่สามารถประเมินความสำเร็จ ของการดำเนินงานในภาพรวมได้ ตัวอย่างการดำเนินงานด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่สำคัญ ได้แก่ จัดทำแผนปฏิบัติการป้องกันและปราบปรามการลักลอบบุกรุกพื้นที่และการลักลอบตัดไม้ การแต่งตั้งคณะกรรมการนโยบายป่าไม้ การแต่งตั้งคณะกรรมการนโยบายที่ดินแห่งชาติ พระราชบัญญัติาง พ.ศ. ๒๕๕๘ โครงการเติมน้ำลงสู่ชั้นใต้ดินรักษาสมดุลธรรมชาติ โครงการแก้มลิง โครงการเทศบาลไทยมุ่งสู่เมืองคาร์บอนต่ำ การสนับสนุนการใช้เครื่องมือทางเศรษฐศาสตร์ เช่น โครงการเก็บภาษีสรรพสามิตรถยนต์ที่ปรับใหม่ นโยบายการปรับโครงสร้างราคาพลังงาน เป็นต้น ในภาพรวมพบปัญหาอุปสรรคจากการดำเนินงาน คือ

- ๑) การจัดสรรงบประมาณให้หน่วยงานราชการส่วนกลาง ภูมิภาค และท้องถิ่น มีจำนวนจำกัด
- ๒) บุคลากรขาดความรู้ความเข้าใจต่อแนวทางปฏิบัติภายใต้แผนฯ
- ๓) ขาดการประชาสัมพันธ์ และ
- ๔) ไม่มีการบังคับใช้กฎหมายและกฎระเบียบ อย่างจริงจัง

๒. สถานการณ์และการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมภายในประเทศ พิจารณาข้อมูลสถานการณ์และประเด็นปัญหาของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมรายสาขา ได้แก่ ทรัพยากรป่าไม้ และความหลากหลายทางชีวภาพ ทรัพยากรดิน และการใช้ประโยชน์ที่ดิน ทรัพยากรน้ำ ทรัพยากรประมงและทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง ทรัพยากรแร่ ทรัพยากรพลังงาน คุณภาพอากาศ และเสียง คุณภาพน้ำ ขยะมูลฝอยและของเสียอันตราย การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและภัยธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมเมืองและชุมชน สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและศิลปกรรม

๓. สถานการณ์การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญของโลก ที่อาจส่งผลกระทบต่อ การเปลี่ยนแปลงการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของประเทศไทย ทั้งด้านบวกและด้านลบ ได้แก่ การเปลี่ยนแปลง ขั้วอำนาจทางเศรษฐกิจโลก การเป็นสังคมเมืองและการเติบโตของเมือง จำนวนประชากรสูงวัยที่เพิ่มขึ้น การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ และความก้าวหน้าของเทคโนโลยี

^{๒๔} มติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ ๓๐ มิถุนายน ๒๕๕๑ "มาตรการและแนวทางแก้ไขปัญหาที่ดินในพื้นที่ป่าไม้ และให้ดำเนินการต่อไป"

นอกจากนี้ ได้วิเคราะห์ปัจจัยแวดล้อมภายนอกและภายในองค์กร เพื่อกำหนดกรอบแนวคิด และทิศทางการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในระยะ ๕ ปี (พ.ศ. ๒๕๖๐ – ๒๕๖๔) โดยการใช้หลัก PEST Analysis และ SWOT Analysis ดังนี้

การใช้หลัก PEST Analysis เป็นการวิเคราะห์ปัจจัย ๔ ด้าน คือ

๑) ด้านนโยบายและการเมือง (Politics : P) พบว่า จากปัญหาความไม่สงบทางการเมือง ทำให้รัฐบาล ไม่มีการกำหนดนโยบายที่ชัดเจนต่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และระบบการเมือง ของประเทศไทยมีปัญหาในการเลือกบุคคลเข้าสู่อำนาจทางการเมือง หากมีพฤติกรรมการทุจริต จะทำให้เกิดความเสียหายต่อการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อีกทั้งภาคประชาชนยังขาดการมีส่วนร่วม

ในการแก้ไขปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ในปัจจุบันมีการปฏิรูปประเทศไทย โดยการ ปฏิรูปกฎหมายและนโยบาย ทั้งด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เช่น ยกร่างกฎหมายเพื่อการบริหาร จัดการน้ำ ปรับปรุงระบบการจัดการขยะมูลฝอยและของเสียอันตราย ปฏิรูประบบการวิเคราะห์ผลกระทบ ด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ เป็นต้น รวมถึงการปฏิรูปด้านการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครอง ส่วนท้องถิ่น เนื่องจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นส่วนใหญ่ขาดความพร้อมด้านองค์ความรู้ บุคลากร และเครื่องมือ ดังนั้นควรต้องเสริมสร้างขีดความสามารถขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในด้านการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

๒) ด้านเศรษฐกิจ (Economy : E) พบว่า ประเด็นทางเศรษฐกิจถูกนำมาเชื่อมโยงกับสิ่งแวดล้อมมากขึ้น เช่น การส่งออกสินค้าไปยังประเทศพัฒนาแล้ว มีการกำหนดมาตรฐานสินค้าที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม เป็นต้น นอกจากนี้ การรวมตัวเป็นประชาคมอาเซียนในปี พ.ศ. ๒๕๕๘ ทำให้ประเทศเพิ่มโอกาสและขีดความสามารถ ในการแข่งขันของอาเซียนในเวทีโลก แต่อาจส่งผลกระทบให้มีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติมากเกินไป จึงควรจัดทำมาตรการควบคุมที่มีประสิทธิภาพ

๓) ด้านสังคมและวัฒนธรรม (Socio-culture : S) พบว่า สัดส่วนประชากรผู้สูงอายุมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น ส่งผลกระทบต่อสร้างขีดความสามารถในการแข่งขัน และเพิ่มค่าใช้จ่ายในการบริการสุขภาพเพิ่มขึ้น จึงควรเพิ่มทักษะเพื่อเพิ่มโอกาสในการทำงานที่เหมาะสมของผู้สูงอายุ สร้างบทบาทของผู้สูงอายุในการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ ยังมีการขยายตัวของสังคมเมือง เนื่องจากการย้ายถิ่น จึงควรวางแผนจัดสรรทรัพยากรเพื่อการพัฒนาเมืองให้เหมาะสม อีกทั้งในการเพาะปลูกยังมีแนวโน้มการใช้สารเคมีเพิ่มขึ้น มีผลให้ต้นทุนทางการเกษตรสูง และยังส่งผลกระทบต่อสุขภาพ ของเกษตรกร จึงควรควบคุมการใช้สารเคมีทางการเกษตร

๔) ด้านเทคโนโลยี (Technology : T) พบว่า แนวโน้มการพัฒนาและใช้เทคโนโลยีเพิ่มขึ้น ทำให้ลด การใช้ทรัพยากร และส่งเสริมการบริโภคที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม รวมไปถึงการกำจัด และการนำซากกลับไปใช้ใหม่ เพื่อไม่ก่อให้เกิดอันตรายต่อสิ่งแวดล้อม และในส่วนของ การแก้ไขปัญหาภัยธรรมชาติ สามารถใช้เทคโนโลยีเพื่อช่วยในการพัฒนาระบบฐานข้อมูล ระบบ

พยากรณ์เตือนภัย เพื่อเตรียมความพร้อมรับมือกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ และป้องกันพื้นที่เสี่ยงภัย^{๒๕}

พระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. ๒๕๖๒

เหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติฉบับนี้ คือ โดยที่พระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. ๒๕๓๕ ได้ใช้บังคับมาเป็นเวลานานทำให้บทบัญญัติบางประการและมาตรการต่างๆ ที่มีอยู่ในกฎหมาย ไม่เหมาะสมและไม่สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบันที่จะใช้เป็นเครื่องมือหรือเอื้ออำนวยต่อการสงวน อนุรักษ์ คุ้มครอง ดูแลรักษา พื้นฟูสัตว์ป่าและแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า รวมทั้งทรัพยากรธรรมชาติอื่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ ประกอบกับประเทศไทยได้เข้าเป็นภาคีสมาชิกในข้อตกลงระหว่างประเทศด้านสัตว์ป่าและ พืชป่าซึ่งมีผลทำให้ต้องปฏิบัติตามพันธกรณีภายใต้ข้อตกลงระหว่างประเทศดังกล่าว เพื่อจัดให้มีมาตรการในการควบคุมการครอบครอง การค้า การนำเข้า ส่งออก หรือนำผ่านซึ่งสัตว์ป่า ซากสัตว์ป่า และผลิตภัณฑ์ จากซากสัตว์ป่า ตลอดจนการเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพ สมควรปรับปรุงกฎหมาย ว่าด้วยการสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่าให้เหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบัน จึงจำเป็นต้องตราพระราชบัญญัตินี้^{๒๖}

พระราชบัญญัติป่าชุมชน พ.ศ. ๒๕๖๒

เหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติฉบับนี้ คือ โดยที่เป็นการสมควรส่งเสริมให้ชุมชน ได้ร่วมกับรัฐในการอนุรักษ์ พื้นฟู จัดการ บำรุงรักษาและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และความหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุลและยั่งยืนในรูปแบบของป่าชุมชน เพื่อให้ชุมชนสามารถจัดการ ป่าชุมชนและได้ประโยชน์จากป่าชุมชน อันจะส่งผลให้ชุมชนดูแลรักษา ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และ ความหลากหลายทางชีวภาพของประเทศให้มีความสมบูรณ์และยั่งยืน จึงจำเป็นต้องตราพระราชบัญญัตินี้^{๒๗}

๒.๗ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

กาญจนา คุ่มทรัพย์ สิทธิชุมชนกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน กรณีศึกษาป่าชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานี อาจารย์ประจำคณะบริหารศาสตร์ และนักศึกษาปริญญาเอก สาขาวิชาพัฒนบูรณาการศาสตร์ คณะบริหารศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี วารสารรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกาฬสินธุ์ วารสารรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๑ (ม.ค.-มิ.ย. ๒๕๕๘) จากการศึกษาวิจัยพบว่า ประเทศไทยมีกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมหลายฉบับและมีหน่วยงานที่มีภารกิจด้านสิ่งแวดล้อมโดยตรงหลายหน่วยงาน กฎหมายเกี่ยวกับป่าไม้ในปัจจุบันต่างสนับสนุนหลักการรวมศูนย์อำนาจในการจัดการป่า ป่าชุมชนในแง่อำนาจรัฐมีปัญหาทางด้านกฎหมายที่ขัดแย้งกับกฎกติกาของชุมชน การ

^{๒๕} (ร่าง) ประเด็นยุทธศาสตร์การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของประเทศ ในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๖๐ - ๒๕๖๔

^{๒๖} พระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. ๒๕๖๒

^{๒๗} พระราชบัญญัติป่าชุมชน พ.ศ. ๒๕๖๒

ต่อรองในเรื่องสิทธิได้นำไปสู่การสร้างกลไกที่เกิดการตรวจสอบถ่วงดุลได้ กรณีป่าชุมชน คือตัวอย่างที่สะท้อนให้เห็นถึงความอ่อนแอไร้ประสิทธิภาพในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของไทยได้อย่างชัดเจน รัฐยังคงรวมศูนย์อำนาจในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ มองมิติการจัดการเชิงพื้นที่และการบริหารจัดการ ในเชิงวิชาการป่าไม้มากกว่าการจัดการความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ขาดการบูรณาการระหว่างการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมขาดการบูรณาการระหว่างทรัพยากรป่าไม้กับทรัพยากรธรรมชาติอื่นๆในเชิงระบบนิเวศที่เป็นองค์รวม ทำให้การกำหนดนโยบายและกฎหมายขาดความสอดคล้องกับความเป็นจริงก่อให้เกิดปัญหาความขัดแย้งยังคงดำรงอยู่ ภาครัฐควรมีนโยบายและแนวปฏิบัติที่สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงของสังคมภายใต้กรอบของกฎหมายและบทบัญญัติรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ ว่าด้วยเรื่องของสิทธิชุมชน^{๒๘}

นายกรกฎ ทองชะโชค และคณะ สิทธิของประชาชนในการจัดการป่าชายเลนร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น แผนงานสร้างเสริมนโยบายสาธารณะที่ดี (นสธ.) โดยการสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) เดือน เมษายน พ.ศ. ๒๕๕๔ จากการศึกษาวิจัยพบว่า ปัจจุบันรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ ได้มีบทบัญญัติรับรองสิทธิของบุคคลที่จะมีส่วนร่วมกันกับรัฐและชุมชนในการอนุรักษ์ บำรุงรักษาและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติซึ่งรวมถึงป่าชายเลน และยังได้รับรองให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีอำนาจหน้าที่ส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมตามที่กฎหมายบัญญัติ และพบว่ากฎหมายที่เกี่ยวข้องกับป่าชายเลนที่อยู่นอกเขตอนุรักษ์ หรือนอกเขตพื้นที่คุ้มครองที่บังคับใช้อยู่

พระราชบัญญัติป่าไม้ พุทธศักราช ๒๔๘๔ ยังไม่มีบทบัญญัติที่กำหนดให้ประชาชนเข้ามีส่วนร่วมโดยตรงในการบริหารจัดการป่าชายเลน แต่เป็นกฎหมายที่มุ่งเน้นในการคุ้มครองทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้ยังคงอยู่เป็นหลักการบัญญัติกฎหมายเกี่ยวข้องกับสิทธิของประชาชน โดยให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการป่าชายเลนอย่างชัดเจนซึ่งหลายพื้นที่ได้ดำเนินการอยู่แล้ว ในรูปแบบของกลุ่มประชาชนในชุมชนร่วมกันจัดการดูแล รักษาและใช้ประโยชน์ร่วมกัน จากการศึกษาในพื้นที่ตัวอย่างในเขตป่าชายเลนบ้านโคกพยอม อำเภอลงขัน จังหวัดสตูลซึ่งกลุ่มประชาชนในพื้นที่ได้ร่วมกันจัดการป่าชายเลน จนประสบความสำเร็จได้รับรางวัลที่เกี่ยวข้องกับป่าชายเลนมากมาย มีคณะกรรมการ และมีกฎระเบียบของชุมชนเอง แต่อย่างไรก็ดีกฎระเบียบของชุมชนเหล่านั้นก็ยังไม่มีการออกมารองรับ จึงอาจเป็นอุปสรรคในการดำเนินงาน งานวิจัยจึงได้ทำการศึกษารูปแบบการจัดการป่าชายเลนในพื้นที่เขตเทศบาลเมืองสิงห์นคร เพื่อจัดทำร่างเทศบัญญัติที่เกี่ยวข้องกับป่าชายเลน มาใช้รองรับในชุมชนได้อย่างแท้จริง ซึ่งได้ศึกษาถึงแนวคิด กฎหมาย คำพิพากษาฎีกาที่เกี่ยวข้องซึ่งศาลปกครองสูงสุดเห็นว่า ในการจัดทำแผนการกระจายอำนาจของรัฐ แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะยังไม่เสร็จสิ้น ก็ไม่เป็นเหตุให้อำนาจหน้าที่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการดูแลรักษาที่สาธารณสมบัติของแผ่นดินที่ประชาชนใช้ประโยชน์ร่วมกันต้องสะดุดหยุด

^{๒๘} กาญจนา คุ่มทรัพย์ สิทธิชุมชนกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน กรณีศึกษาป่าชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานี อาจารย์ประจำคณะบริหารศาสตร์ และนักศึกษาปริญญาเอก สาขาวิชาพัฒนบูรณาการศาสตร์ คณะบริหารศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี , E-mail : Kanjana.k@ubu.ac.th วารสารรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกาฬสินธุ์ วารสารรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๑ (ม.ค.-มิ.ย. ๒๕๕๘)

ลงแต่ประการใด และเห็นได้ว่ากฎหมายที่มีอยู่ก็ได้รับรองรับ การให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการออกเทศบัญญัติ จึงเห็นว่าหากเป็นที่สาธารณสมบัติของแผ่นดินที่ประชาชนใช้ประโยชน์ร่วมกันไม่ว่าประโยชน์โดยตรงหรือโดยอ้อม เทศบาลซึ่งเป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นก็มีอำนาจในการเข้าไปจัดการดูแล และโดยอาศัยตามกฎหมายพระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ. ๒๔๙๖

พระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. ๒๕๔๒ ซึ่งทางเทศบาลเมืองสิงห์นคร ก็สามารถออกเป็นเทศบัญญัติ เรื่อง การอนุรักษ์การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรชายฝั่งป่าชายเลนอย่างยั่งยืนในเขตเทศบาลเมืองสิงห์นครได้ จากการศึกษาโดยการจัดเวทีประชุมกลุ่มประชาชนในพื้นที่เทศบาลเมืองสิงห์นคร จึงได้จัดทำร่างเทศบัญญัติประกอบด้วย ๔ หมวดด้วยกัน ได้แก่ หมวดบททั่วไป หมวดเขตอนุรักษ์ป่าชายเลน หมวดคณะกรรมการบริหารป่าชายเลน และหมวดบทลงโทษ จากการจัดทำ ร่างเทศบัญญัติแล้วจึงได้จัดทำแบบสอบถามประเมินความพึงพอใจของประชาชน ทั้งสองเขตคือ เขตป่าชายเลนหัวเขา และเขตป่าชายเลนสทิงหม้อ ปรากฏว่าพึงพอใจในร่างเทศบัญญัติในระดับที่สูง ซึ่งหากร่างเทศบัญญัติฉบับดังกล่าว ผ่านความเห็นชอบจากสภาเทศบาลเมืองสิงห์นคร โดยความเห็นชอบจากผู้ว่าราชการจังหวัด ก็จะทำให้รูปแบบการจัดการป่าชายเลนมีกฎหมายเข้ามารองรับการให้สิทธิประชาชนร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอย่างแท้จริงทำให้การอนุรักษ์ การใช้ประโยชน์ป่าชายเลนจะมีความยั่งยืน^{๒๙}

จักรพงษ์ พวงงามชื่นและคณะ การพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่าชุมชน: มหาวิทยาลัยแม่โจ้ ๒๕๕๖ กรณีศึกษา บ้านทาป่าเปา ตำบลทาปลาดุก อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน ผลการศึกษาพบว่า ชาวบ้านมีประวัติการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าในระดับหนึ่งผ่านมิติของวัฒนธรรม ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนในระดับปานกลาง ($\bar{x}=๓.๕๘$) การพัฒนาการมีส่วนร่วมขึ้นเห็นคุณค่า (A) พบว่า ผลของการทำลายป่าในอดีต ทำให้ปัจจุบันชาวบ้านหันมาฟื้นฟูป่าด้วยกิจกรรมต่างๆ อย่างจริงจัง ซึ่งในอนาคตชาวบ้านต้องการส่งเสริมและเผยแพร่ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประโยชน์ของป่าชุมชนและทรัพยากรธรรมชาติแก่ประชาชนทั่วไปและกลุ่มเยาวชนให้มากขึ้น ในขั้นปฏิสัมพันธ์ (I) ชุมชนได้ระบุและจัดลำดับความสำคัญโครงการในอนาคตเพื่อส่งเสริมการจัดการป่าชุมชนให้ประสบผลสำเร็จดียิ่งขึ้นและขึ้นควบคุม (C) จากโครงการดังกล่าว ชาวบ้านได้ร่วมกันวางแผนการดำเนินงานและหาผู้รับผิดชอบในแต่ละโครงการอย่างชัดเจน สำหรับการประเมินผลการพัฒนาการมีส่วนร่วม พบว่าชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจก่อนและหลังการพัฒนาไม่แตกต่างกัน ส่วนด้านการดำเนินงาน การรับผลประโยชน์ และการประเมินผล ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้นหลังจากการพัฒนาการมีส่วนร่วม^{๓๐}

สุรินทร์ อ้นพรม ป่าชุมชน: เทคโนโลยีอำนาจควบคุมชุมชนในเขตป่าขึ้นใหม่? กรณีศึกษาป่าชุมชนห้วยแก้วตำบลห้วยแก้ว อำเภอแม่อน จังหวัดเชียงใหม่ นักศึกษาปริญญาเอก สาขาภูมิศาสตร์ มหาวิทยาลัยชิตินีย์ ประเทศออสเตรเลีย วารสารสังคมวิทยา มหามุขวิทยา ๓๐ (๒)

^{๒๙} นายกรกฎ ทองชะโชค และคณะ สิทธิของประชาชนในการจัดการป่าชายเลนร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น แผนงานสร้างเสริมนโยบายสาธารณะที่ดี (นสร.) โดยการสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) เดือน เมษายน พ.ศ. ๒๕๕๔

^{๓๐} จักรพงษ์ พวงงามชื่นและคณะ การพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่าชุมชน: มหาวิทยาลัยแม่โจ้ ๒๕๕๖

กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๕๔ แนวคิดที่มองป่าชุมชนในฐานะทางเลือกการจัดการทรัพยากรป่าไม้ หรือ มองป่าชุมชนในฐานะที่เป็นเครื่องมืออันทรงพลังในการเสริมศักยภาพชุมชนท้องถิ่น ป่าชุมชนช่วย รักษาและฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม และช่วยบรรเทาปัญหาความยากจนให้ชาวชนบท ตั้งแต่ต้นทศวรรษ ๒๕๓๐ เป็นต้นมา สังคมไทยมีการขับเคลื่อนขบวนการป่าชุมชนที่เรียกร้องให้รัฐบาลมอบอำนาจให้กับ ชุมชนในเขตป่าเพื่อจัดการทรัพยากรที่อยู่ติดกับหมู่บ้านของตนเอง การศึกษาพบว่าคำว่า “ป่าชุมชน” ถูกตีความและถูกทำความเข้าใจต่างกันระหว่างผู้ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งต่างก็พยายามช่วงชิงการนำในการ นิยามความหมายป่าชุมชน ที่สะท้อนความเชื่อ ความรู้ และอุดมการณ์ที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ ระหว่างชุมชนท้องถิ่นกับทรัพยากรป่าไม้^{๓๑}

ศุภวุฒิ โหมกษ์เมธากุล ปัญหาทางกฎหมายในการมีส่วนร่วมจัดการทรัพยากรป่า กรณีสึกษาป่าชุมชนโคกใหญ่ อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดมหาสารคาม พนักงานวิชาการ วิทยาลัย การเมืองการปกครอง มหาวิทยาลัยมหาสารคาม วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ปีที่ ๓๓ ฉบับที่ ๑ มกราคม - กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๕๗ จากการศึกษาพบว่า มาตรการทางกฎหมายในการบริหารจัดการทรัพยากรป่ากฎหมายมีการแยกส่วนบริหารจัดการทำให้ ขาดศักยภาพในการบังคับใช้กฎหมาย, กลไกการบังคับใช้กฎหมายเกี่ยวกับทรัพยากรป่าขาด ประสิทธิภาพและความชัดเจน เช่น ความหมายของบทนิยามคำว่า “ป่า” ที่แตกต่างกัน, กฎหมายมุ่ง รองรับบทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมากกว่าคุ้มครองทรัพยากรป่า, การกำหนดนโยบาย และการจัดทำแผนพัฒนาตำบลในเรื่องการพัฒนาป่าชุมชนโคกใหญ่ขาดการมีส่วนร่วมของประชาชน ในท้องถิ่น ,ป่าชุมชนโคกใหญ่ ยังมิได้มีการขึ้นทะเบียนเป็นป่าชุมชนตามที่สำนักงานจัดการป่าชุมชน กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมกำหนดเงื่อนไขไว้ และมีได้มีการกำหนดเขตป่าอนุรักษ์ และป่าใช้สอยไว้อย่างชัดเจน จากสภาพปัญหาดังกล่าวทำให้ขาดเอกภาพในการพัฒนาและอนุรักษ์ป่า ชุมชนโคกใหญ่ เพื่อให้เกิดการแก้ไขปัญหาจึงเสนอให้ ควรเร่งพิจารณาตรากฎหมายป่าชุมชน โดยเฉพาะ เพื่อให้เกิดประโยชน์ในด้านการจัดการทรัพยากรป่าอย่างมีส่วนร่วมของภาครัฐกับชุมชน ชุมชนท้องถิ่น ชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม อย่างมีประสิทธิภาพโดยคำนึงถึงหลักเกณฑ์การอนุรักษ์พัฒนา ฟื้นฟู และใช้ประโยชน์ในทรัพยากรป่าชุมชน รวมทั้งพืชและสัตว์ที่อยู่อาศัยบริเวณป่าชุมชนอย่าง ยั่งยืน ตลอดจนชุมชนกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องควรเร่งดำเนินการขึ้นทะเบียนป่า ชุมชนโคกใหญ่ให้เป็นป่าชุมชนตามกฎหมาย เพื่อประโยชน์ในการอนุรักษ์และพัฒนาป่าชุมชนต่อไป^{๓๒}

วีระชัย นาควิบูลย์วงศ์ ดร. และคณะ การจัดการพื้นที่กันชนในประเทศไทย สำนักงาน กองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) มิถุนายน ๒๕๕๐ การศึกษาการจัดการพื้นที่กันชนซึ่งได้สรุปไว้

^{๓๑} สุรินทร์ อันพรม ป่าชุมชน: เทคโนโลยีอำนาจควบคุมชุมชนในเขตป่าขึ้นใหม่? กรณีสึกษาป่า ชุมชนห้วยแก้วตำบลห้วยแก้ว อำเภอแม่ฮ่องสอน จังหวัดเชียงใหม่ นักศึกษาปริญญาเอก สาขาภูมิศาสตร์ มหาวิทยาลัยซิดนีย์ ประเทศออสเตรเลีย วารสารสังคมวิทยา มานุษยวิทยา ๓๐ (๒) กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๕๔

^{๓๒} ศุภวุฒิ โหมกษ์เมธากุล ปัญหาทางกฎหมายในการมีส่วนร่วมจัดการทรัพยากรป่า กรณีสึกษาป่า ชุมชนโคกใหญ่ อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดมหาสารคาม พนักงานวิชาการ วิทยาลัยการเมืองการปกครอง มหาวิทยาลัยมหาสารคาม วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ปีที่ ๓๓ ฉบับที่ ๑ มกราคม - กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๕๗

ข้างต้น จะเห็นได้ว่าการที่จะบริหารจัดการพื้นที่กันชนให้มีประสิทธิภาพได้นั้นอาจจะต้องพิจารณาแนวทางสำคัญ ดังต่อไปนี้

(๑) รัฐบาลควรกำหนดนโยบายการพัฒนาพื้นที่กันชนเป็นพื้นที่เชิงยุทธศาสตร์อย่างชัดเจน และให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่อนุรักษ์มากขึ้น พร้อมกำหนดกลไกในการพัฒนาในระดับนโยบายที่เน้นการประสานความร่วมมือของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องโดยให้เป็นภารกิจของหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่งที่เป็นหน่วยงานประสานหลัก

(๒) หน่วยงานประสานหลักควรจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และสร้างความเข้าใจกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ถึงเหตุผลความจำเป็นในการจัดการพื้นที่กันชน

(๓) หน่วยงานในระดับปฏิบัติหรือระดับพื้นที่ ควรเป็นผู้กำหนดแนวทางในการพัฒนาพื้นที่กันชนในท้องถิ่นตนเอง

(๔) ควรสนับสนุนส่งเสริมการจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืนหรือเกษตรนิเวศควบคู่กับการพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่โดยการส่งเสริมการทำเกษตรแบบยั่งยืน การจัดการป่าชุมชน นอกจากนี้ควรคำนึงถึงการพัฒนาอาชีพนอกภาคเกษตรและกิจกรรมอื่น ๆ ที่จะเป็กิจกรรมเสริมให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้

(๕) กระบวนการบริหารจัดการในทุกขั้นตอนหน่วยงานภาครัฐควรแสดงบทบาทของผู้อำนวยความสะดวก (Facilitator) ผู้ประสาน (Coordinator) กระตุ้น (Catalyst) และสนับสนุน (Support) ทั้งด้านการจัดกระบวนการเรียนรู้ การให้คำปรึกษา การสนับสนุนงบประมาณ หรือ อื่นๆ ที่จำเป็นและสอดคล้องกับแผนชุมชนเพื่อลดข้อจำกัดและเพิ่มขีดความสามารถในการดำเนินงานพัฒนาอาชีพและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน^{๓๓}

อุดมศักดิ์ สินธิพงษ์ ชุมชนท้องถิ่นกับการมีส่วนร่วมจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน มหาวิทยาลัยกรุงเทพ Bangkok University วารสารนักบริหาร Executive Journal ปีที่ ๓๕ ฉบับที่ ๑ มกราคม-มิถุนายน ๒๕๕๘ จากการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในปัจจุบันที่ขาดประสิทธิภาพ และรัฐธรรมนูญได้รับรองให้ชุมชนมีสิทธิในการมีส่วนร่วมอนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ชุมชนท้องถิ่นจึงมีบทบาทที่สำคัญในการมีส่วนร่วมจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เนื่องจากเป็นผู้ที่อยู่อาศัยและต้องพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติในการดำรงชีพ จึงมีความชอบธรรมที่จะมีส่วนร่วมกับรัฐในการจัดการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นของตน เพื่อให้คงไว้สำหรับการใช้ประโยชน์ได้อย่างยั่งยืน^{๓๔}

สมเกียรติ นากะโทก การมีส่วนร่วมจัดการทรัพยากรธรรมชาติในร่างรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พุทธศักราช ๒๕๕๗ ประเด็นสิทธิการจัดตั้งกิจการของเอกชนที่อาจส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของคนในชุมชน บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งในโครงการสำรวจความคิดเห็นของประชาชนต่อความรู้ความเข้าใจในร่างรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย

^{๓๓} วีระชัย นาควิบูลย์วงศ์ ดร. และคณะ การจัดการพื้นที่กันชนในประเทศไทย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) มิถุนายน ๒๕๕๐

^{๓๔} อุดมศักดิ์ สินธิพงษ์ ชุมชนท้องถิ่นกับการมีส่วนร่วมจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน มหาวิทยาลัยกรุงเทพ Bangkok University วารสารนักบริหาร Executive Journal ปีที่ ๓๕ ฉบับที่ ๑ มกราคม-มิถุนายน ๒๕๕๘

(ฉบับชั่วคราว) พุทธศักราช ๒๕๕๗ และประเด็นการปฏิรูปประเทศไทยโดยสภาพัฒนาการเมือง นักวิชาการ ศูนย์บริการวิชาการ สำนักงานสภาพัฒนาการเมือง สถาบันพระปกเกล้า ผลการวิจัย พบว่า ร้อยละ ๕๓.๕ เป็นเพศชาย และประชาชน ร้อยละ ๓๕.๖ เห็นด้วยว่าทรัพยากรธรรมชาติเป็น ของปวงชนชาวไทยร่วมกับรัฐซึ่งควรกำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญ โดยรัฐทำหน้าที่ในการจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติเพื่อประโยชน์สูงสุดของประชาชนและของรัฐร่วมกันร้อยละ ๑๗.๙ เห็นด้วยกับ การที่ประชาชนควรมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายสาธารณะอันจะเกิดผลกระทบต่อชุมชน อย่างไรก็ตาม ประชาชนร้อยละ ๙.๙ เห็นด้วยกับสิทธิของภาคเอกชนที่จะจัดตั้งกิจการในชุมชน ซึ่งงานวิจัยนี้ แสดงให้เห็นว่าประชาชนรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมและพร้อมเข้าไปมีส่วนในการกำหนดนโยบายสาธารณะ ที่จะส่งผลต่อสิทธิในการจัดตั้งกิจการหรือการประกอบธุรกิจของเอกชนในชุมชนให้มีผลกระทบต่อ ชุมชน^{๓๕}

ดวงส่องแสง แต่เียง การพัฒนารูปแบบกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการ จัดการทรัพยากรป่าไม้: กรณีศึกษาเขตป่าสงวนแห่งชาติ ตำบลทุ่งพระยา อำเภอสนามชัยเขต จังหวัด ฉะเชิงเทรา หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเพื่อการพัฒนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏราชชนครินทร์ วารสารวิจัยราชภัฏพระนคร ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๒ กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๕๘ ผลการวิจัยพบว่า:

๑. บริบทชุมชน ประชาชนส่วนใหญ่ย้ายถิ่นฐานมาจากภาคอีสาน อยู่รวมกลุ่มกัน แบบเครือญาติ มีเอกลักษณ์โดดเด่นด้านภาษา ภูมิปัญญา วัฒนธรรมประเพณีและความเชื่อ

๒. สภาพปัญหาป่าไม้เขตป่าสงวนแห่งชาติ ตำบลทุ่งพระยา มีการตัดไม้ทำลาย ป่าเกิดจากความต้องการพื้นที่ทางการเกษตร การเผาป่าเพื่อล่าสัตว์ และไฟป่าที่เกิดขึ้นเองตาม ธรรมชาติ ประชาชนขาดการมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาป่า ท้องถิ่นและภาครัฐขาดงบประมาณ สนับสนุน

๓. รูปแบบกระบวนการการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรป่า ไม้ ประกอบด้วย ๕ มิติ ได้แก่ มิติที่ ๑ การทำงานแบบ ๓ ประสาน ประกอบด้วย นักวิชาการ ชุมชน ท้องถิ่น เจ้าหน้าที่รัฐ มิติที่ ๒ การมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้ มิติที่ ๓ การริเริ่มให้เกิดโครงการ ปฏิบัติจริง มิติที่ ๔ การพัฒนาทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม มิติที่ ๕ การพัฒนาให้เกิดสถาบัน ในชุมชน นอกจากนี้องค์ประกอบของรูปแบบมี ๗ องค์ประกอบ ได้แก่ ๑) การค้นหาบุคคล/กลุ่มที่ สนใจ ๒) การจัดตั้งภาคร่วมพัฒนา ๓) การวางแผน ๔) การดำเนินโครงการ ๕) การตัดสินใจ ๖) การ ประเมินผล ๗) การร่วมรับผลประโยชน์

^{๓๕} สมเกียรติ นาคระโทก การมีส่วนร่วมจัดการทรัพยากรธรรมชาติในร่างรัฐธรรมนูญแห่ง ราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พุทธศักราช ๒๕๕๗ ประเด็นสิทธิการจัดตั้งกิจการของเอกชนที่อาจส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของคนในชุมชน บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งในโครงการสำรวจความคิดเห็นของ ประชาชนต่อความรู้ความเข้าใจในร่างรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พุทธศักราช ๒๕๕๗ และ ประเด็นการปฏิรูปประเทศไทยโดยสภาพัฒนาการเมือง นักวิชาการ ศูนย์บริการวิชาการ สำนักงานสภาพัฒนา การเมือง สถาบันพระปกเกล้า

๔. แนวทางการพัฒนาศักยภาพของชุมชนในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ คือ (๑) การจัดตั้งคณะกรรมการอนุรักษ์ป่าไม้ (๒) การพัฒนาศักยภาพการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้ อย่างยั่งยืน (๓) การสร้างเครือข่ายองค์กรชุมชน^{๓๖}

ดาริกา สุวรรณมงคล และคณะ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง หลากหลายที่ระดับท้องถิ่น : กรณีศึกษาลุ่มน้ำแม่ชะนา อำเภอมะนัง จังหวัดลำพูน ภาควิชา เศรษฐศาสตร์เกษตรและส่งเสริมเผยแพร่การเกษตร คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ ๕๐๒๐๐. วารสารมหาวิทยาลัยนครพนม การประชุมวิชาการระบบเกษตรแห่งชาติ ครั้งที่ ๘ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติเป็นกระบวนการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องหลายภาคส่วน เป็นความเชื่อร่วมกันที่ว่า การตัดสินใจร่วมกันของชุมชนจะมีศักยภาพที่จะบรรลุผลซึ่งไม่สามารถ ดำเนินการได้ด้วยบุคคลฝ่ายเดียว งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทและกลไกการทำงานของ องค์กรท้องถิ่น (องค์กรชุมชน และ อบท.) และศักยภาพขององค์กรชุมชนต่อการจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติ โดยใช้กระบวนการสังเกตแบบมีส่วนร่วม การประชุมกลุ่มแกนนำ และการสุ่ม ตัวอย่างครัวเรือนเพื่อสัมภาษณ์ครอบคลุมใน ๑๑ หมู่บ้านที่ภายใต้ ๒ อบท. ในลุ่มน้ำแม่ชะนา ผลการศึกษาพบว่า มีหลายองค์กรทั้งภายในท้องถิ่นและองค์กรภายนอกที่มีส่วนร่วมในการจัดการลุ่มน้ำ น้ำท่วมประจำปีก่อให้เกิดความเสียหายต่อฝ่ายชลประทานและนาข้าว ชุมชนที่อยู่เหนือลุ่มน้ำแม่ชะนา มีความเป็นอยู่ที่ยากจนปัญหาสวัสดิการด้านสุขภาพและการบริการอื่นๆ ซึ่งจากการเข้าถึงได้ ยาก ส่วนชุมชนที่อยู่ด้านล่างลุ่มน้ำซึ่งสามารถเข้าถึงกิจกรรมที่สร้างรายได้มากกว่า มองว่าการที่น้ำท่วมฉับพลันมีความสัมพันธ์กับการตัดไม้ทำลายป่าบนพื้นที่ส่วนบน การซ่อมแซมเหมืองฝายโดย หน่วยงานภายนอกที่ถูกกำหนดและออกแบบโดยปราศจากการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นไม่สัมฤทธิ์ ผล ซึ่งปรากฏการณ์ดังกล่าวได้นำไปสู่ความไม่เชื่อมั่นต่อหน่วยงานภายนอก งานวิจัยได้ชี้ให้เห็นว่าการ เสวนาร่วมกันของกลุ่มผู้เกี่ยวข้องอย่างเป็นระยะสามารถค่อยๆ ยกระดับความเข้าใจ และความ ต้องการของชุมชนต่อการแสวงหาทางออกร่วมกันได้^{๓๗}

กมลรัตน์ พรหมสิงห์และคณะ ศักยภาพในการจัดการป่าต้นน้ำเทือกเขาบรรทัดใน จังหวัดตรัง สาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วารสาร ศรีนครินทร์วิโรฒวิจัยและพัฒนา (สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์) ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๑๒ กรกฎาคม - ธันวาคม ๒๕๕๗ ผลการศึกษาพบว่า ชาวบ้านในชุมชนนาชุมเห็ดมีวิถีชีวิตผูกพันอยู่กับธรรมชาติ คนกับป่ามีลักษณะความสัมพันธ์แบบพึ่งพาอาศัยกันตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน มีวิธีการดูแลรักษาป่า ผ่านระบบความรู้ ความเชื่อ ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมต่างๆ ของชุมชน มีกระบวนการจัดการ

^{๓๖} ดวงส่องแสง แต่เฮง การพัฒนารูปแบบกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการ ทรัพยากรป่าไม้: กรณีศึกษาเขตป่าสงวนแห่งชาติ ตำบลทุ่งพระยา อำเภอสยามชัยเขต จังหวัดฉะเชิงเทรา หลักสูตร ปรัชญาดุสิตบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเพื่อการพัฒนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิราขนครินทร์ วารสาร วิจัยราชภัฏพระนคร ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๒ กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๕๘

^{๓๗} ดาริกา สุวรรณมงคล และคณะ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยผู้มีส่วนเกี่ยวข้องหลากหลายที่ ระดับท้องถิ่น : กรณีศึกษาลุ่มน้ำแม่ชะนา อำเภอมะนัง จังหวัดลำพูน ภาควิชาเศรษฐศาสตร์เกษตรและส่งเสริม เผยแพร่การเกษตร คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ ๕๐๒๐๐. วารสารมหาวิทยาลัย นครพนม การประชุมวิชาการระบบเกษตรแห่งชาติ ครั้งที่ ๘

ทรัพยากรโดยเน้นการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในชุมชน นอกจากนี้ชุมชนยังมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าต้นน้ำ โดยมองเห็นถึงความสำคัญของป่าต้นน้ำว่าหากขาดป่าต้นน้ำย่อมส่งผลกระทบต่อชุมชนที่อยู่ปลายน้ำต่อไป จากการศึกษาวิจัยนี้ทำให้มองเห็นถึงศักยภาพของชุมชนในการจัดการทรัพยากรป่าต้นน้ำ ทั้งนี้การจัดการทรัพยากรป่าต้นน้ำนั้นจะต้องเกิดจากการร่วมมือกันอย่างเป็นพหุภาคี ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และชาวบ้านในชุมชน ที่ควรจะเข้ามามีส่วนในการจัดการทรัพยากรร่วมกันอย่างบูรณาการเพื่อให้ทรัพยากรธรรมชาติเกิดความยั่งยืนและการจัดการป่าต้นน้ำเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น^{๓๘}

ในการวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยได้ศึกษาเกี่ยวกับสิทธิชุมชนกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน สิทธิของประชาชนในการจัดการป่าชายเลนร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น แผนงานสร้างเสริมนโยบายสาธารณะที่ดี การพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการ ป่าชุมชนเทคโนโลยีอำนาจควบคุมชุมชนในเขตป่าขึ้นใหม่ ปัญหาทางกฎหมายในการมีส่วนร่วมจัดการทรัพยากรป่า การจัดการพื้นที่กันชนในประเทศไทย ชุมชนท้องถิ่นกับการมีส่วนร่วมจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน การขยายตัวของความเป็นเมืองส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสิ่งแวดล้อม การมีส่วนร่วมจัดการทรัพยากรธรรมชาติในร่างรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พุทธศักราช ๒๕๕๗ การพัฒนารูปแบบกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรป่าไม้การจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยผู้มีส่วนเกี่ยวข้องหลากหลายที่ระดับท้องถิ่น ศักยภาพในการจัดการป่าต้นน้ำเทือกเขาบรรทัดในจังหวัดตรัง

^{๓๘} กมลรัตน์ พรหมสิงห์และคณะ ศักยภาพในการจัดการป่าต้นน้ำเทือกเขาบรรทัดในจังหวัดตรัง สาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วารสารศรีนครินทร์วิโรฒวิจัยและพัฒนา (สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์) ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๑๒ กรกฎาคม - ธันวาคม ๒๕๕๗

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

รูปแบบการวิจัยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพที่ต้องการศึกษาการจัดการ ปัญหา และเสนอ ยุทธศาสตร์การจัดการป่ากันชนร่วมของชุมชนบริเวณเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้งซึ่ง ประกอบด้วยระเบียบวิธีวิจัยดังนี้

- ๓.๑ รูปแบบการวิจัย
- ๓.๒ วิธีดำเนินการวิจัย
- ๓.๓ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ
- ๓.๔ เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล
- ๓.๕ การเก็บรวบรวมข้อมูล
- ๓.๖ การตรวจสอบข้อมูล
- ๓.๗ การวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

รูปแบบการวิจัยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ๔๗ คน เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาเป็นแบบสัมภาษณ์เชิงลึก แบบสังเกต แบบการจัดเวทีสาธารณะ การตรวจสอบข้อมูล ตรวจสอบแบบสามเส้าด้านวิธีรวบรวมข้อมูล (Methodological Triangulation) การวิเคราะห์ข้อมูล จะใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) และอธิบายข้อที่รวบรวมได้ด้วยวิธีการพรรณนา ที่ใช้เทคนิคการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยเลือก ผู้ให้ข้อมูลสำคัญแบบเจาะจง (Purposive) โดยเลือกศึกษาจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เป้าหมายที่มีลักษณะตรงตามวัตถุประสงค์ที่จะศึกษา คือ เจ้าหน้าที่รัฐ ประธานกลุ่มป่ากันชน องค์กร เอกชน และประชาชนในพื้นที่ เพื่อศึกษาถึงปัญหาของการจัดการป่ากันชนร่วม แนวทางในการจัดการ ป่ากันชนร่วม และยุทธศาสตร์การจัดการป่ากันชนร่วมของชุมชนบริเวณเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขา แข็ง ซึ่งประกอบด้วย

๑. การวิจัยเอกสาร เช่น จากแนวคิดทฤษฎี วารสาร สิ่งพิมพ์ต่างๆ และผลจากการวิจัย
๒. การวิจัยภาคสนามประกอบด้วยเทคนิคดังต่อไปนี้ ๑.การแบบสังเกตแบบไม่มี ส่วนร่วม และ ๒. การจัดเวทีสาธารณะ

๓.๒ วิธีดำเนินการวิจัย

รูปแบบการวิจัยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพที่ต้องการศึกษาการจัดการ ปัญหา และเสนอ ยุทธศาสตร์การจัดการป่ากันชนร่วมของชุมชนบริเวณเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง เพราะฉะนั้น จะมีการกล่าวอีกครั้งในหน้าถัดไป

๓.๓ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้วิจัยเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญแบบเจาะจง (Purposive) จำนวน ๔๗ คน ประกอบด้วย เจ้าหน้าที่/อดีตเจ้าหน้าที่ที่เคยปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ ประธานกลุ่มป่า ผู้แทนภาคประชาชน กลุ่มที่เข้าร่วมกิจกรรม “กินข้าวป่าเล่าความหลังฟังปัญหา” และกลุ่มที่เข้าร่วมการจัดเวทีสาธารณะ โดยแบ่งเป็นกลุ่มใหญ่ ๓ กลุ่มและกลุ่มย่อย ๒ กลุ่ม ดังต่อไปนี้

๑. กลุ่มใหญ่ ๓ กลุ่มที่ศึกษามีดังต่อไปนี้

กลุ่มที่ ๑ ได้แก่ เจ้าหน้าที่/อดีตเจ้าหน้าที่ที่เคยปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ ได้แก่ หัวหน้ากลุ่มพัฒนากระบวนการระบบบริหาร กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช (อดีตหัวหน้าเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง) อดีตหัวหน้าหน่วยป้องกันรักษาป่าที่ อนุ. ๘ และอดีตกำนันตำบลระบำ (โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาทับเสลา) จำนวน ๓ คน

กลุ่มที่ ๒ ได้แก่ ประธานกลุ่มป่าที่มีความเกี่ยวข้องในพื้นที่ จำนวน ๔ คน ซึ่งครอบคลุมกลุ่มต่างๆ ดังนี้ ๑) กลุ่มป่าเขาเขียว ประกอบไปด้วย ป่าชุมชนไผ่งาม อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี ๒) กลุ่มป่าเขาวงศ์ ประกอบไปด้วย ชุมชนบ้านโป่งมะค่า อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี ๓) กลุ่มป่าคอกควาย ประกอบไปด้วย บ้านคุ่มเกล้า อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี และ ๔) กลุ่มป่าบ้านไร่ ประกอบไปด้วย บ้านศาลาลคลอง อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี

กลุ่มที่ ๓ ได้แก่ ผู้แทนภาคประชาชนที่ใช้ประโยชน์จากป่ากันชนเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง จำนวน ๘ คน

๒. กลุ่มย่อย ๒ กลุ่มมีดังต่อไปนี้

๒.๑) กลุ่มที่เข้าร่วมกิจกรรม “กินข้าวป่าเล่าความหลังฟังปัญหา” ประกอบด้วย กลุ่มประชาชน จำนวน ๑๖ คน ในพื้นที่บ้านท่ามะนาว หมู่ที่ ๑ ตำบลระบำ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี เป็นกลุ่มย่อยที่ไม่ใช่กลุ่มที่ให้การสัมภาษณ์เชิงลึก และกลุ่มที่เข้าร่วมเวทีสาธารณะ

๒.๒) กลุ่มที่ได้ร่วมเวทีสาธารณะ ประกอบด้วย เจ้าหน้าที่ของรัฐที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ ผู้นำกลุ่มป่ากันชน องค์กรเอกชน สถาบันการศึกษา และประชาชนในพื้นที่จำนวน ๑๖ คน โดยเป็นการจัดเวทีสาธารณะ ๑ ครั้ง ณ องค์กรบริหารส่วนตำบลป่าอ้อ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี เพื่ออำนวยความสะดวกและลดค่าใช้จ่าย และเพื่อไม่เป็นการรบกวนเวลาผู้ให้ข้อมูลสำคัญจนมากเกินไป ประกอบด้วย เจ้าหน้าที่ของรัฐที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ ผู้นำกลุ่มป่ากันชน ผู้แทนองค์กรเอกชน ผู้แทนสถาบันการศึกษา และประชาชนในพื้นที่ อำเภอลานสัก อำเภอห้วยคต อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี

๓.๔ เครื่องมือการวิจัย

ผู้วิจัยได้กำหนดเครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูลพร้อมทั้งวิธีการสร้างเครื่องมือ และการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ ดังนี้

๑. แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (in depth interview) โดยการสัมภาษณ์ในประเด็นบริบททั่วไปของทรัพยากรป่าไม้ ปัญหาของการจัดการป่ากันชนร่วม การจัดการป่ากันชนร่วมของ

ชุมชน นโยบายและการจัดการป่ากันชนร่วม แนวทางในการจัดการป่ากันชนร่วม “หลักการออกแบบ กติกา (design principles)” ยุทธศาสตร์ต่อการจัดการป่ากันชนร่วม และข้อเสนอแนะการจัดการ ป่ากันชนร่วม

๒. แบบสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (non-participant observation) ในประเด็น การกระทำ (กิจกรรมในการจัดการป่ากันชนร่วมของเจ้าหน้าที่รัฐ ผู้นำกลุ่ม ประชาชนผู้แทนจาก ภาคเอกชน) แบบแผนการกระทำ (การกระทำหรือพฤติกรรมที่เป็นกระบวนการมีขั้นตอนและมี ลักษณะต่อเนื่องจนเป็นแบบแผนของเจ้าหน้าที่รัฐ ผู้นำกลุ่ม ประชาชนผู้แทนผู้แทนจากภาคเอกชน) ความหมาย (จากการกระทำและแบบแผนการกระทำของเจ้าหน้าที่รัฐผู้นำกลุ่ม ประชาชน) ความสัมพันธ์ (ความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐ ผู้นำกลุ่ม ประชาชน) การมีส่วนร่วมในกระบวนการ จัดการป่ากันชนร่วมของเจ้าหน้าที่รัฐ ผู้นำกลุ่ม ประชาชน และสภาพสังคม (สภาพสังคมในพื้นที่) ของ ภาครัฐ ผู้นำกลุ่ม ประชาชนทั่วไป

๓. แบบบันทึกกิจกรรม “กินข้าวป่าเล่าความหลังฟังปัญหา” ในประเด็น ความหลังเกี่ยวกับป่า ปัญหาในปัจจุบัน แนวเขตป่าอดีตและปัจจุบัน กติกาการใช้ประโยชน์ ประวัติศาสตร์ชุมชน ความเป็นมาป่าชุมชน การขอคืนพื้นที่ป่าเพื่อขยายพื้นที่ป่าชุมชนเพิ่มเติม แนว ทางการบริหารจัดการป่าชุมชนร่วม และแนวทางการบริหารจัดการป่ากันชนร่วมในเชิงยุทธศาสตร์

๔. แบบบันทึกความคิดเห็นการจัดการจัดเวทีสาธารณะ ในประเด็นการจัดการป่ากันชน ร่วมตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ปัญหาการจัดการป่ากันชนร่วม การบูรณาการร่วมกันหลายภาคส่วนเพื่อ แก้ไขปัญหาเชิงรุก การรับฟังปัญหาทำให้เกิดความเข้าใจที่ตรงกันในประเด็นทรัพยากรร่วมขององค์กร ที่เป็นกลาง การส่งเสริมได้เกิดรายได้จากปัญหา ข้อเสนอแนะ และแนวทางการบริหารจัดการป่ากัน ชนร่วมในเชิงยุทธศาสตร์

๓.๕ การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูล การวิจัยเอกสาร และการวิจัยภาคสนาม ผู้วิจัยใช้วิธีการเก็บ รวบรวมข้อมูลดังต่อไปนี้

๑. การสัมภาษณ์แบบเชิงลึก (in depth interview) ผู้วิจัยทำการสัมภาษณ์แบบ ไม่เป็นทางการกับเจ้าหน้าที่/อดีตเจ้าหน้าที่ที่เคยปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ ประธานกลุ่มป่ากันชน และผู้แทนภาคประชาชนที่ใช้ประโยชน์จากป่ากันชน

๒. การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม ผู้วิจัยทำการเก็บข้อมูลโดยการสังเกตพฤติกรรมา ผู้ให้ข้อมูลสำคัญขณะสัมภาษณ์ว่ามีความพึงพอใจมากน้อยเพียงใด และความร่วมมือของบุคคลทั่วไป (เช่น ยิ้มแย้มแจ่มใส กระตือรือร้น เต็มใจ ไม่หวาดกลัว เป็นต้น) โดยใช้แบบสังเกตแบบมีโครงสร้าง (structured observation)

๓. การเข้าร่วมกิจกรรม “กินข้าวป่าเล่าความหลังฟังปัญหา” การสำรวจแนวเขต ป่ากันชน การกำหนดกติกาป่ากันชน ผู้วิจัยทำกิจกรรมร่วมกับกลุ่มประชาชนในพื้นที่ บ้านท่ามะนาว หมู่ที่ ๑ ตำบลระบำ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี

๔. การจัดเวทีสาธารณะ ณ องค์การบริหารส่วนตำบลป่าอ้อ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี

ในการเก็บข้อมูล ผู้วิจัยขออนุญาตใช้เทปบันทึกเสียงในขณะสัมภาษณ์เพื่อให้ได้ข้อมูล การสัมภาษณ์ที่ครบถ้วนนอกจากการบันทึกในแบบสัมภาษณ์ การขออนุญาตใช้กล้องถ่ายรูป บันทึกภาพขณะสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ และบันทึกภาพการสังเกตการณ์ในกิจกรรมต่างๆ เพื่อนำมาเป็นหลักฐานส่วนหนึ่งของการวิจัยในการสร้างเครื่องมือเพื่อใช้ในการรวบรวมข้อมูล

๓.๖ การตรวจสอบข้อมูล

ในการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลในครั้งนี้ ได้แก่ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก แบบสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม แบบบันทึกกิจกรรมกินข้าวป่าเล่าความหลังฟังปัญหา และแบบบันทึกความคิดเห็นการจัดเวทีสาธารณะ เพื่อเก็บข้อมูลจากเจ้าหน้าที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ ประธานกลุ่ม ป่ากันชน องค์กรเอกชน และประชาชน ผู้วิจัยใช้การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือแบบสามเส้าด้านวิธีการเก็บข้อมูล (Methodological Triangulation) โดยเก็บข้อมูลโดยใช้เครื่องมือชุดเดียวกันทั้ง ๓ กลุ่มเพื่อตรวจสอบความเหมือนหรือแตกต่างกันของคำตอบที่ได้รับ พร้อมหาสาเหตุของความเหมือน ความต่างนั้น จากนั้นจึงวิเคราะห์ สังเคราะห์ และสรุปผลในรูปของการบรรยายพรรณนา แต่เนื่องจาก ใช้เครื่องมือชุดเดียวกัน จึงมีการปรับข้อความตามความเหมาะสมให้สอดคล้องกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้ง ๓ กลุ่ม

การบริหารความเสี่ยง

ในการลงพื้นที่สัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้ติดต่อกับผู้ให้ข้อมูลหลักทั้ง ๔๗ คน เพื่อนัดวัน เวลา สถานที่ ตามที่ผู้ให้ข้อมูลหลักสะดวก ทั้งนี้ในการเข้าร่วมกิจกรรม การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง และการจัดเวทีสาธารณะ ผู้วิจัยได้มีการขออนุญาตถ่ายภาพ และบันทึกเสียงก่อนการดำเนินการทุกครั้ง เพื่อลดความหวาดระแวงของผู้ให้ข้อมูลหลัก และเพื่อเป็นการไม่ไปรบกวนผู้ให้ข้อมูลหลักจากการประกอบอาชีพหลักด้วย ส่วนในบางพื้นที่ที่ต้องสำรวจพื้นที่จริง ผู้วิจัยได้ติดต่อกับเจ้าของพื้นที่ล่วงหน้าซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมกินข้าวป่า โดยผู้วิจัยรับผิดชอบ ค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้น เช่น ค่าอาหาร ค่าสถานที่ ค่าน้ำมัน เป็นต้น

ตารางตรวจสอบคุณภาพข้อมูล

ปรากฏการณ์	ผู้รู้ ผู้คนที่ วิธีการ รวบรวม ข้อมูล	เนื้อหา	ผู้รู้ ผู้คนที่ วิธีการรวบรวม ข้อมูล				ผลการ วิเคราะห์	ทฤษฎี รองรับ	หมาย เหตุ
			๑	๒	๓	๔			
๑									
๒									
๓									
๔									
๕									
๖									

๓.๗ การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) โดยการนำข้อมูลเบื้องต้นจากการสำรวจเอกสาร มาประกอบกับข้อมูลจากภาคสนามที่ได้จากการสัมภาษณ์ การสัมภาษณ์เชิงลึกและการสังเกตปฏิบัติการผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จากนั้นจึงอธิบายข้อมูลที่รวบรวมได้ ดังกล่าวด้วยวิธีการพรรณนาเชิงประวัติศาสตร์โดยเน้นหลักการออกแบบบทกวีในการจัดการทรัพยากร (design principle)

ตารางช่วยในการวิเคราะห์ข้อมูล

คำสำคัญ	อ้างอิง
รูปภาพ	อธิบาย

ประเด็น				
๑	๒	๓	๔	๕
๑.๑	๒.๑	๓.๑	๔.๑	๕.๑
๑.๒	๒.๒	๓.๒	๔.๒	๕.๒
๑.๓	๒.๓	๓.๓	๔.๓	๕.๓
๑.๔	๒.๔	๓.๔	๔.๔	๕.๔
๑.๕	๒.๕	๓.๕	๔.๕	๕.๕

บทที่ ๔

ผลการศึกษา

๔.๑ เพื่อศึกษาปัญหาของการจัดการป่ากันชนร่วมของชุมชนบริเวณเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง

ในการอธิบายปัญหาของการจัดการป่ากันชนร่วมนั้น ผู้วิจัยขออธิบายผลจากการศึกษา โดยมีประเด็นดังนี้ บริบททั่วไปของทรัพยากรป่าไม้ ได้แก่ สภาพทั่วไปของป่า และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง ข้อเสนอแนะหรือแนวทางการบริหารจัดการป่าชุมชนร่วม การขอคืนพื้นที่ป่าความเป็นมาป่าชุมชน ผลจากการจัดกิจกรรม กินข้าวป่าเล่าความหลังฟังปัญหาที่เป็นประวัติศาสตร์ชุมชน ปัญหาของการจัดการป่ากันชนร่วมของชุมชน ผลจากการจัดเวทีสาธารณะ โดยอธิบายผ่านผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คือ เจ้าหน้าที่/อดีตเจ้าหน้าที่ที่เคยปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ ประธานกลุ่มป่าผู้แทนภาคประชาชน กลุ่มที่เข้าร่วมกิจกรรม “กินข้าวป่าเล่าความหลังฟังปัญหา” และกลุ่มที่เข้าร่วมการจัดเวทีสาธารณะ โดยแบ่งเป็นกลุ่มใหญ่ ๓ กลุ่มและกลุ่มย่อย ๒ กลุ่ม ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

๔.๑.๑ บริบททั่วไปของทรัพยากรป่าไม้ ได้แก่ สภาพทั่วไปของป่า และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง

ป่าห้วยขาแข้งแห่งนี้อยู่กับชาวบ้านมานาน และก็ยังคงเป็นป่าที่สมบูรณ์อยู่ ชาวบ้านที่มีความผูกพันกับป่ามาก เพราะทุกชีวิตที่อยู่บริเวณป่าห้วยขาแข้งแห่งนี้ ต่างก็ต้องพึ่งป่าในการดำรงชีพ หาเลี้ยงชีพ เลี้ยงปากท้องคนในครอบครัวด้วย ทั้งการหาของป่ามาขาย หรือหาแคंपอยู่พอกิน ทั้งนี้ก็ต้องทำตามกติกา และไม่ลืมที่จะต้องร่วมกันอนุรักษ์ให้ทรัพยากรยังคงอยู่ต่อไป ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

กลุ่มที่ ๑. เจ้าหน้าที่/อดีตเจ้าหน้าที่ที่เคยปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ ได้แก่

๑.๑ หัวหน้ากลุ่มกลุ่มพัฒนาระบบบริหาร กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช (อดีตหัวหน้าเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง)

ถ้าเป็นป่าไม้ก็เป็นที่ดินธรรมดา ที่ดินอย่างเดียวก็สามารถเป็นป่าไม้ได้ แต่ถ้าเป็นในเรื่องของป่าสงวน หรือป่าอุทยานแห่งชาติ คำว่าป่า ก็ครอบคลุมกว่านั้น ก็เป็นเรื่องธรรมชาติเกือบทั้งหมด ไม่ว่าจะป่านานหิน ลำห้วย คลอง หนอง บึง พระราชกฤษฎีกาก็ถือว่าเป็นป่าทั้งหมด จึงต้องมองในเรื่องของกฎหมายด้วย ว่ามีความเกี่ยวข้องมากน้อยแค่ไหน ถ้าพูดถึงเรื่องของสภาพทั่วไปของป่าบริเวณนี้เป็นเขตของป่าทั้งหมด ซึ่งพื้นที่เป็นพื้นที่ที่อุดมสมบูรณ์ ซึ่งด้านนอกเป็นป่าสงวนแห่งชาติตลอดแนวก็มีประชาชนอาศัยอยู่เป็นจุด บางพื้นที่ ชุมชนก็ไปติดกับแนวเขตป่าห้วยขาแข้ง บางพื้นที่ก็มีป่าสงวนเป็นตัวกันชนกับป่าห้วยขาแข้งอยู่ ป่าที่เหลืออยู่ก็มีการพิจารณาเป็น ๒ ส่วน ส่วนหนึ่งก็คือในเรื่องของผนวก เป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง อีกส่วนหนึ่งก็คือจัดเตรียมให้เป็นป่าชุมชนเพิ่มขึ้น เดือนนี้ ตรงนี้ จะเห็นได้ว่าปฏิบัติทั้งหมด ระหว่างชุมชนกับเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง จะมีการกำหนดให้เป็นพื้นที่ใน ๒ รูปแบบ คือเป็นเขตห้วยขาแข้งหรือเป็นป่าชุมชน ก็ค่อนข้างชัดเจนตลอดแนว สำหรับความสมบูรณ์ข้อมูลตอนหลังๆ ก็ดีเป็นแค่บางจุด บางจุดบางพื้นที่ก็ยังคงมีความน่า

เป็นห่วงอยู่ เพราะตลอดแนวก็ยังมีคดีการล่าสัตว์อยู่ มีคดีเรื่องการตัดไม้อยู่เพราะเหตุการณ์แบบนี้จะบอกว่าเป็นสมบูรณ และสงบนิ่งก็เป็นไปไม่ได้ ซึ่งข้อมูลนี้เป็นข้อมูลโดยประจักษ์^๑

๑.๒ อดีตหัวหน้าหน่วยป้องกันรักษาป่าที่ อน.๘

แนวกันชนเริ่มมาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๓๖ พร้อมกับโครงการปลูกป่าถาวร เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๙ เริ่มมีการสำรวจตั้งแต่ตอนนั้น ร่วมกันคิดแนวโดยมีผู้นำชุมชนก็คือผู้ใหญ่บ้านร่วมเดินสำรวจด้วย ซึ่งไปเดินสำรวจพื้นที่ที่บ้านใดก็จะเอาผู้ใหญ่บ้านหรือผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านมาร่วมเดินสำรวจด้วย จะได้ว่าพื้นที่บริเวณนี้ น้ำออกมาจากแนวเขตป่าห้วยขาแข้ง เข้าไปในเขตป่าสงวน โดยมีการประชุมชี้แจงให้ผู้นำชุมชนได้รับทราบก่อน ว่ารัฐบาลมีนโยบายที่จะกำหนดพื้นที่แนวกันชน ระหว่างเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้งกับชุมชน ซึ่งมีพื้นที่ที่เขตป่าสงวน แล้วก็ได้จากงบประมาณมาเพื่อสำรวจป่ากันชน ไม่มีสถานะทางกฎหมาย แต่เป็นพื้นที่ที่รัฐใช้จัดการเพื่อจัดตั้งเขตรักษาพันธุ์ แผนการดำเนินการหรือพื้นที่การดำเนินการ มาดำเนินการในพื้นที่ป่าสงวนที่อยู่นอกเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า แนวกันชนเริ่มจากแนวเขตพระราชกฤษฎีกาห้วยขาแข้ง ออกมาที่ป่าสงวน แนวกันชนป่าสงวน ในสมัยนั้นยังไม่ได้แยกกรมอุทยานกับกรมป่าไม้ การจัดการก็ง่ายๆ เริ่มมีการแบ่งเขตอุทยานแห่งชาติพื้นที่ป่าที่สมบูรณ ที่เป็นเขตแนวกันชนมันเป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง แต่ตอนนั้นยังไม่ได้ประกาศ ยังไม่มีพระราชกฤษฎีกาประกาศเขตออกมา ใช้เส้นเดิมอยู่ ในทางกฎหมายก็คือเป็นป่าสงวน มูลเหตุก็คือมีราษฎรในพื้นที่ป่าสงวนเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า ราษฎรเข้ามาขยายพื้นที่ทำกิน ป่าสงวนเป็นพื้นที่ซึ่งเป็นที่ทำกินไม่ได้ ห้ามเข้าไปในพื้นที่ แต่จะทำอย่างไรไม่ให้เสื่อมเสียกับสภาพป่า คือเป็นข้อห้ามของป่าสงวน ซึ่งสามารถเข้าไปในป่าสงวนได้ แต่เข้าไปแล้วต้องไม่ทำให้เกิดความเสียหายกับป่า ห้ามไปยึดถือครอบครองพื้นที่ป่าเป็นของตนเอง ป่าเป็นประเทศที่ไว้รวมกันอยู่ ซึ่งปี พ.ศ. ๒๕๓๖ โดยมีคนเข้าไปอยู่ในป่า ซึ่งอาศัยอยู่ก่อนหน้านั้นแล้ว อย่างหมู่บ้านไซเบอร์ หมู่บ้านน้ำพุ ที่เป็นแนวเขตกันชน ก็อยู่ในเขตป่าสงวนทั้งนั้น อำเภอลานสัก เป็นเขตของป่าสงวนอยู่ ในเมื่อมีชุมชนขยายตัวขึ้น ความคิดที่ว่าจะไม่ให้ล่าเข้าไปพื้นที่ป่าที่สมบูรณ หลังจากนั้นมีการประกาศเขตพื้นที่ขึ้นเป็นมรดกโลก ซึ่งมีแนวกันชนก่อนเป็นมรดกโลก แสดงให้เห็นว่าพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ ไม่มีการบุกรุกไม่มีชุมชน รักษาพันธุ์สัตว์ป่า อพยพชุมชนที่อยู่ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าอยู่ข้างนอก ออกมาก็อยู่ในตะเข็บ ออกมาว่าเขตชุมชนมีรัศมีออกจากเขตจากเส้นแนวพระราชกฤษฎีกาเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้งระยะทาง ๕ กิโลเมตร ซึ่งระยะแรก ๒ กิโลเมตร ถ้ามีสิ่งปลูกสร้างห้ามเข้าไปทำกินโดยเด็ดขาด ระยะที่สอง ๓ กิโลเมตร ให้ราษฎรที่เข้าไปบุกรุกเข้าไปทำกินอยู่ก่อนแล้วให้เขาทำกินได้แต่ห้ามปลูกสร้างที่พักอาศัยอยู่ในเขตพื้นที่ในชุมชน กติกาแบบนี้กำหนดการเอาพื้นที่ป่าชุมชน ซึ่งบางจุดอาจจะ ๕ กม. บางจุดอาจจะไม่ถึง อยู่ระยะหนึ่งเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๘ - พ.ศ. ๒๕๓๙ มีการสร้างรั้วลวดหนามเป็นระยะๆ ซึ่งหลังจากนั้นก็ไม่มีงบประมาณเข้ามาทำต่อ ก็ใช้รถแทรกเตอร์ไปเดินเป็นแนวเขตระหว่างที่ทำกินของราษฎร จึงได้ใช้มาเป็นแนวตรวจการ แต่ส่วนใหญ่จะไม่เข้าไร่ เพราะช่วงหลังเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๔๗ ก็จะมีจับตลอด มีการยึด ซึ่งแนวภาพถ่ายทางอากาศของปี พ.ศ. ๒๕๔๕ - พ.ศ. ๒๕๕๐ เป็นบรรทัดฐานในการทำงาน จะมีการเลือก

^๑ สัมภาษณ์ นายสมโภชน์ มณีรัตน์, (๒๕๖๒, ๗ มิถุนายน). หัวหน้ากลุ่มกลุ่มพัฒนาระบบบริหาร กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช อดีตหัวหน้าเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง ณ กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช

ตั้งแต่ก่อนปี พ.ศ. ๒๕๕๗ ขอให้กลับมาอย่างเดิม เพราะชาวบ้านทุกคนก็จะรู้แนวกันชนอยู่แล้ว ถ้าไม่หายก็มีการจับกุม แล้วจะได้ในพื้นที่ตรงนั้นไปปลูกป่าในวันสำคัญต่างๆ โดยมีชุมชนเป็นตัวดำเนินการ และทางงบประมาณในเรื่องของอาหารกลางวัน น้ำดื่ม น้ำมันเชื้อเพลิงมาให้ ผู้ใหญ่บ้านเอารถมาไถเพื่อที่เอามาเลี้ยงชาวบ้านในวันปลูกป่าในวันสำคัญ โดยอาศัยงบประมาณจากองค์การบริหารส่วนตำบล ตั้งเวลาปลูกไปแล้วก็อาจตายบ้างอยู่บ้าง สภาพปัจจุบันของแนวกันชน ป่าไม้บางจุดก็เหมือนเดิมบางจุดก็มีการเปลี่ยนแปลงไป บางจุดทางรัฐบาลก็เอางบประมาณจากองค์การบริหารส่วนตำบล งบลงไปก็อาจมีการเปลี่ยนแปลง บางช่วงของตำบลป่าอ้อ ก็มีการใช้รถแทรกเตอร์จากชุมชนทำแนวกันไฟ เพื่อใช้ในการตรวจการ เอาชุมชนเข้าไปดูแลรักษาป่า ซึ่งเป็นพื้นที่ของป่าชุมชน ป่าชุมชนก็ต้องอยู่นอกแนวกันชน ต้องอยู่นอกเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง ซึ่งป่าชุมชนจะอยู่ในเขตป่าสงวน เพราะฉะนั้นในเขตแนวกันชนในพื้นที่กันชนก็ได้ จะให้ชุมชนร่วมกันดูแลรักษาป่าที่สมบูรณ์ เพราะมีการบริหารจัดการก็จะไม่ไปกระทบกับพื้นที่อันเป็นมรดกโลก มีเป็นบางหมู่บ้าน พื้นที่ป่าแต่อยากมีป่าชุมชน การจัดการป่าในพื้นที่ป่าสงวนชุมชนไม่มี ก็ต้องจัดการเอาแนวเขตกันชนเข้ามาบริหารจัดการ เช่น หมู่บ้านเขาเขียว หมู่บ้านบึงเจริญ หมู่บ้านป่าอ้อ หมู่ ๑๑ ตำบลละบัว หมู่ ๑๘^๒

๑.๓ อดีตกำหนดตำบลละบัว (โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาทับเสลา)

บริบททั่วไปหรือสภาพป่าไม้ในอดีตก่อนที่จะมีเขื่อนขึ้นมา ส่วนใหญ่เป็นป่าเต็งรัง ส่วนมากเป็นไม้ชิงชัน เมื่อก่อนมีต้นไม้เป็นจำนวนมาก สภาพทั่วไปของป่าในอดีตจนถึงปัจจุบันจึงมีสภาพป่าที่แตกต่างกันมาก เพราะเมื่อก่อนนี้ป่ามีความอุดมสมบูรณ์ ชาวบ้านส่วนใหญ่ก็ตัดไม้ นำไม้ไปทำถ่านขายกัน จนปัจจุบันพื้นที่ตรงนั้นมันเตียนหมดแล้ว พืชผักผลไม้ก็ไม่เหมือนแต่ก่อน พอเริ่มมีชุมชนขึ้นในปี พ.ศ. ๒๕๑๐ มีชาวบ้านอพยพมาจากทางทุ่งนา การัง มาตั้งชุมชนอยู่ที่นี้ เดิมที่นี้เรียกว่าหมู่บ้านพงษ์ใหญ่ แต่ปัจจุบันเรียกว่าหมู่บ้านห้วยเป่า เนื่องจากในอดีตมีนกเขาเป่าเป็นจำนวนมาก ดังนั้นพอเริ่มมีชุมชนขึ้นมามันก็ค่อยๆ เสื่อมหาย ถ้าเกิดเป็นชุมชนขึ้นมันก็มีการพัฒนาขึ้นตามกาลเวลา แต่จะเสื่อมอย่างหนึ่งคือเสียดินและสิ่งแวดล้อมของโลกไป ความแห้งแล้งก็เกิดขึ้น^๓

กลุ่มที่ ๒. ประธานกลุ่มป่า ที่มีความเกี่ยวข้องในพื้นที่ซึ่งครอบคลุมกลุ่มต่างๆ

ดังนี้

๑. กลุ่มป่าเขาเขียว ประกอบไปด้วย ป่าชุมชนไผ่งาม อำเภอลานสัก

จังหวัดอุทัยธานี

คนเฒ่าคนแก่เรียกแต่ก่อนมีโครงการบ้านเล็กในป่าใหญ่ แต่ก่อนเป็นหมู่บ้านเขาลวก แลบนี่ผู้ใหญ่ยอมเซ็นว่ามีที่ดินให้ทำกิน บางส่วนก็ย้าย เป็นกลุ่มบ้านกลุ่มน้อยบ้าน กม.๕๓ กับบ้านไผ่งาม แต่แยกเป็น ๒ กลุ่ม ที่ดินชุมชนเป็นที่ นส.๓ ภบท.๕ ตามที่ไร่ทำกินเป็นที่ทำกินที่ไม่มีเอกสารสิทธิ์ เริ่มแรกเดิมทีปลูกข้าวปี ข้าวไร่ บุกเบิกที่ละหน่อย ปลูกแตงไทยใส่ร่องข้าว

^๒ สัมภาษณ์ นายชำนาญ ศรีสุข, (๒๕๖๒, ๑๐ มิถุนายน). เจ้าพนักงานป่าไม้ชำนาญงาน อดีตหัวหน้าหน่วยหน่วยป้องกันรักษาป่าที่ อนุ.๘ (บ้าน กม.๕๓) ตำบลละบัว อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี ทางโทรศัพท์.

^๓ สัมภาษณ์ นายประทุม เทียนไพฑูริย์, (๒๕๖๒, ๒๗ เมษายน). อดีตกำนันตำบลละบัว ณ วัดห้วยเป่า ตำบลละบัว อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี

แต่ก่อนจับจองกันเอง ป่าชุมชนเรียกกันว่า ทางออก กม.๖ มีอีกทางคือ กม.๕ มีสามแยกเขาขาดเวลาทำกิจกรรมก็ทำที่นี่ ป่าในส่วนนี้เป็นป่าดิบแล้ง ป่าเบญจพรรณ^๔

๒. กลุ่มป่าเขาวงศ์ ประกอบไปด้วย ชุมชนบ้านโป่งมะค่า อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี

เป็นชุมชนดั้งเดิม ปู่ย่า ตายายเข้ามาอยู่ ส่วนมากเป็นคนภาคกลาง มาจาก นครสวรรค์ ย้ายมาเมื่อ ๖๐ - ๗๐ ปี พื้นที่ในหมู่บ้าน เป็นพื้นที่ สปก. ทั้งหมด มีแต่คนนับถือศาสนา พุทธ เดิมทีมีกลุ่มคนดูแลป่าและได้มีการจดทะเบียนป่าชุมชน เริ่มทำกันตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๔๒ ปลุกตรงเขาของวัด แต่ก่อนเรียกเขาตามคนดั้งเดิมเรียกกัน มีเขาหินเหล็กไฟ เขาโป่งมะค่า เป็นเขตติดต่อเขาหินเทินและห้วยรัง และได้มีการเชื่อมโยงกันมาเรื่อย แรกๆ มีการรวมกลุ่มกันดูแล นำต้นไม้มาปลูกเสริมแนวกันไฟ ปลูกไผ่ ประดู่ มะค่า ตั้งแต่ต้น ไม่มีปัญหาการเปลี่ยนแปลงกรรมการ^๕

๓. กลุ่มป่าคอกควาย ประกอบด้วย บ้านคลองควาย อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี

ป่าเนี่ยนเข้ามาอาศัยอยู่ ตั้งแต่ป่ายังไม่แตก จึงได้ตั้งชื่อว่าเป็นบ้านคุ่มเกล้า แล้วมีแต่คนเรียกกันต่อๆ มา จึงได้โปรดเกล้าจากพ่อหลวง จึงแต่งตั้งเป็นป่าคุ่มเกล้า ส่วนใหญ่ชาวบ้านประกอบอาชีพทำไร่สับประรด ทำสวนยางพารา สวนทุเรียน พื้นที่ในชุมชนเป็นพื้นที่ของ สปก. ทั้งหมด ส่วนมากเศรษฐกิจที่ได้จากป่า คือ มีการหาเห็ดโคน หน่อไม้ ผักหวานป่า นำมาขาย มีพื้นที่ทั้งหมด ๘๘๔ ไร่ สภาพป่าชุมชนเป็นป่าขึ้นทะเบียนทั้งหมด มีระยะเวลาให้ดูแล ๑๐ ปี พื้นที่เป็นของ สปก. แบ่งมาให้เป็นป่าชุมชน คนท้องถิ่นคนในชุมชนเรียกป่าว่า ป่าหมู่ ๑๕ ในพื้นที่ป่ามีคนต่างชุมชนเข้าไปใช้ประโยชน์ ไปถางป่า ปลูกต้นไม้ กรีดยางพารา มีการจับกุมและดำเนินคดี ปัจจุบันมีคณะกรรมการ มีกฎกติกาในการเข้าใช้ประโยชน์ป่าชุมชน เปิด - ปิดป่าตามกฎกติกา^๖

๔. กลุ่มป่าบ้านไร่ ประกอบด้วย บ้านศาลาลอง อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี

หมู่บ้านเดิมแยกมาจากนาหมู่ ๔ ของบ้านไร่ ตอนที่แยกจนถึงปัจจุบันมาประมาณ ๓๕ ปี เมื่อก่อนเป็นบ้านศาลาลอง แล้วมีการแยกหมู่บ้าน เป็นชื่อเรียกที่มีการก่อตั้งหมู่บ้านตั้งแต่ดั้งเดิม ได้มีการเปลี่ยนมาเป็นชื่อ หมู่บ้านบ่อน้อย คนในหมู่บ้านส่วนใหญ่เป็นคนอีสาน พื้นที่ ที่ดินส่วนใหญ่เป็นโฉนด นส.๓ สปก. จะมีพื้นที่เยอะที่สุด สมัยก่อนป่าชุมชนเรียกว่าเขากระแดง เขาผาแดง มีเป็นรูปป่าเป็นแผนที่ และทางบ้านไร่เป็นป่าห้วยขาแข้ง ทางลานสักเป็นป่าคอกควายป่าแต่ก่อนไม่สนับสนุนให้มีป่าชุมชน แต่ก่อนยังไม่ได้ขึ้นทะเบียน มีพื้นที่ทั้งหมด ๘,๐๐๐ กว่าไร่ แต่ไม่ได้ขึ้นทะเบียนทั้งหมด ขึ้นทะเบียนแค่ ๕,๐๐๐ กว่าไร่ แต่ก่อนมีคนเอาไม้แห้งไปขายที่อุทัยธานี ทำเป็น

^๔ สัมภาษณ์ นายบุญมี ไชยะ, (๒๕๖๒, ๑๘ มีนาคม). กรรมการป่าชุมชนหมู่บ้านไผ่งาม หมู่ที่ ๑๐ ตำบลระบำ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี.

^๕ สัมภาษณ์ นายสุชาติ อนุกุล, (๒๕๖๒, ๑๘ มีนาคม). ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านโป่งมะค่า หมู่ที่ ๗ ตำบลระบำ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี.

^๖ สัมภาษณ์ นายมนตรี คลีลา, (๒๕๖๒, ๑๘ มีนาคม). ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านคุ่มเกล้า หมู่ที่ ๑๕ ตำบลคอกควาย อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี.

อาชีพค้าไม้ผิดกฎหมาย ซึ่งชาวบ้านไม่ได้ใช้ประโยชน์ ต้นไม้ในป่าเริ่มอุดมสมบูรณ์มากขึ้น ในพื้นป่าจะมีสัตว์ป่าหลายชนิด มีแก้ง หมูป่า กวาง ไก่ป่า กระรอก กระแต อีเห็น เป็นสัตว์พื้นที่ท้องถิ่น ไม่จำเป็นต้องรักอนุรักษ์ในส่วนป่าก็ต้องอนุรักษ์ ต้องอนุรักษ์การทำมาหากินในวิถีชีวิตของชาวบ้าน เพราะเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ไปห้ามชาวบ้านก็ไม่ได้ ซึ่งวิถีชีวิตก็ดำเนินตามสิ่งแวดล้อมของป่า หน้าเห็ดโคนก็กินเห็ด หน้าหน่อไม้ก็กินหน่อไม้^๗

กลุ่มที่ ๓ ผู้แทนภาคประชาชนที่ใช้ประโยชน์จากป่ากันชนเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า ห้วยขาแข้ง

สมัยก่อนพื้นที่ตรงนี้เขาเรียกว่าวังไ้อ้เตมา ก่อนที่พื้นที่นี้จะเป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง เดิมทีเป็นผืนป่าที่ได้รับสัมปทานให้ตัดไม้ได้ และด้วยสภาพพื้นที่ของป่าจะเป็นสวนผสมระหว่างป่าดิบแล้งและป่าเบญจพรรณ บางแห่งจะมีไผ่รวกขึ้นเป็นกลุ่มๆ หรือกระจัดกระจายเป็นหย่อมๆ ป่าห้วยขาแข้งเป็นป่าผืนใหญ่ที่มีเนื้อที่กว้างขวาง จึงมีสัตว์ป่าอาศัยอยู่ชุกชุม อาทิเช่น กวาง ช้างป่า เก้ง ค่าง เป็นต้น^๘

จากการที่ผู้วิจัยได้นำเสนอรายละเอียดปลีกย่อยในแต่ละกลุ่มดังกล่าวมาแล้วนั้น ขอสรุปในภาพรวม ดังนี้

สรุป ในทุกพื้นที่จะมีที่ดินที่เป็นพื้นที่ป่า ที่มีทั้งลงทะเบียนเป็นป่าชุมชนและไม่ได้ลงทะเบียนเป็นป่าชุมชน ชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำไร่ ทำสวน ส่วนใหญ่เป็นการปลูกพืชเชิงเดี่ยว ชาวบ้านในพื้นที่ส่วนใหญ่อาศัยอยู่กันมาตั้งแต่ตั้งแต่นั้นมา ต่างก็เข้าไปหาประโยชน์จากพื้นที่มากมาย เช่น เข้าไปหาเห็ดโคน หาหน่อไม้ ตัดไม้ ใช้พื้นที่ป่าทำการเกษตร ปลูกพืชไร่ พืชสวน ในส่วนนี้ก็มีการเข้าไปแบบถูกกฎหมายและไม่ถูกกฎหมาย ทั้งหมดนี้ก็เพราะความเป็นอยู่ของชาวบ้านและการสร้างรายได้ ไม่ว่าจะในทางที่ดีและไม่ดีก็ตาม ทุกคนต่างจำเป็นต้องใช้เงินเพื่อดำรงชีวิต ก็ต้องมีการบุกรุกพื้นที่ป่าเข้าไป คนส่วนมากก็จะมีฐานะยากจน จึงทำให้ต้องหาของป่ามาประทังชีวิตและนำไปขายเพื่อสร้างรายได้ให้กับตัวเอง สภาพพื้นที่ของป่า เป็นสวนผสมระหว่างป่าดิบแล้ง และป่าเบญจพรรณ ป่าห้วยขาแข้งมีลักษณะเป็นป่าผืนใหญ่ที่มีเนื้อที่กว้างขวางจึงทำให้มีสัตว์ป่าอาศัยอยู่ชุกชุม เช่น กวาง ช้างป่า เก้ง ค่าง

ซึ่งสอดคล้องกับงานของ (วิภาวรรณ มะลิวรรณ อภิชาติ ใจอารีย์ ประสงค์ ต้นพิชัย, ๒๕๖๐)^๙ ป่าชุมชนเขาขลุ่ยตั้งอยู่ในตำบลเขาขลุ่ย อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ผลจากการศึกษาพบว่า มีเนื้อที่ ๓๕๒ ไร่ มีลักษณะเป็นป่าเบญจพรรณ มีการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน คือ เป็นแหล่งอาหารของชุมชน แหล่งเรียนรู้ในชุมชน แหล่งแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ป่าชุมชนเขาขลุ่ยได้ขึ้นทะเบียนป่าชุมชนในปี พ.ศ. ๒๕๔๖ ปัญหาที่พบในการจัดการป่าชุมชนที่สำคัญคือ ปัญหาขาดการมี

^๗ สัมภาษณ์ นายเพชร โดทรัพย์, (๒๕๖๒, ๑๘ มีนาคม). ผู้ใหญ่บ้านบ่อน้อย(ศาลาลอง) หมู่ที่ ๙ ตำบลบ้านไร่ อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี.

^๘ สนทนากลุ่มผู้แทนภาคประชาชนที่ใช้ประโยชน์จากป่ากันชนเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง ๒๘ เมษายน ๒๕๖๒ ณ หน่วยพิทักษ์ป่าวังไผ่ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง

^๙ วิภาวรรณ มะลิวรรณ อภิชาติ ใจอารีย์ ประสงค์ ต้นพิชัย, (๒๕๖๐).แนวทางส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนเขาขลุ่ย ตำบลเขาขลุ่ย อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี Veridian E-Journal, Silpakorn University, ๑๐(๑), ๖๙๔-๗๐๘

ส่วนร่วมในการจัดการป่า จึงทำให้ชุมชนมีความต้องการหาแนวทางส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน ในการจัดการป่าชุมชน ระดับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการป่าชุมชนเขาขลุ้ง โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง แนวทางส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนเขาขลุ้ง พบว่า รูปแบบที่เหมาะสมในการจัดการป่าชุมชนมี ๒ รูปแบบ ๑) การจัดการป่าชุมชนในรูปแบบอบเนกประสงค์ ๒) การจัดการป่าชุมชนในรูปแบบเชิงวัฒนธรรมชุมชน ขั้นตอนที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน มี ๓ ขั้นตอน คือ ๑) การสร้างความตระหนักของชุมชนในการมีส่วนร่วม ๒) การสร้างกลุ่มและเครือข่าย ๓) การจัดการป่าอย่างยั่งยืน โดยมีปัจจัยที่เป็นองค์ประกอบสำคัญในการเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนเขาขลุ้ง ได้แก่ ผู้นำชุมชน ประชาชน และการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก และเงื่อนไขประกอบด้วย เวลา อาชีพ รายได้ และอายุ ซึ่งองค์ประกอบต่างๆเหล่านี้สามารถส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการป่าชุมชนเขาขลุ้งให้มีความอุดมสมบูรณ์ต่อไป

และ (พรเทพ สรธนาธร, ๒๕๕๖)^{๑๐} ผลการศึกษาแบ่งเป็น ๓ ส่วน คือ ส่วนที่ ๑) กลไกการจัดการป่าชุมชนโดยพบว่า มีการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ นำเอาภูมิปัญญาในการจัดการป่าไฟ มาใช้ในการจัดสรร แบ่งปัน และอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไฟในชุมชน ส่วนที่ ๒) ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการจัดการป่าชุมชนพบว่า ปัจจัยความสำเร็จ ได้แก่ การมีผู้นำที่เข้มแข็ง วัฒนธรรมประเพณี การมีองค์กรของชุมชนที่เป็นทางการในการจัดการดูแลรักษาป่า การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน และการนำเอาหลักแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้กับการบริหารจัดการป่าชุมชน และส่วนที่ ๓) การมีส่วนร่วมของประชาชนในการรักษาป่าและรูปแบบกิจกรรมการมีส่วนร่วมในการรักษาป่า คือ ชุมชนบ้านหัวทุ่งมีส่วนร่วมในกิจกรรมการรักษาป่าทุกด้าน ได้แก่ การค้นหาปัญหาและความต้องการ การตัดสินใจ การปฏิบัติการ ผลประโยชน์ และการประเมินผล โดยพบว่าชุมชนให้ความสำคัญมากกับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการรักษาป่า เช่น การปลูกป่า การสร้างฝายแม่ั่ว และการจัดเลี้ยงผีขุนน้ำ ซึ่งเป็นประเพณีท้องถิ่นทางภาคเหนือ

๔.๑.๒ ปัญหาของการจัดการป่ากันชนร่วมของชุมชนบริเวณเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง

ปัญหาของการจัดการป่ากันชน คือ ชาวบ้านที่บุกรุกเข้าไปหาประโยชน์จากป่าอยู่ข้างเป็นบางพื้นที่แต่ก็มีการอะลุ่มอล่วย พุดคุยกัน เพื่อให้ชาวบ้านเข้าใจระบบนิเวศในป่ามากขึ้น ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

กลุ่มที่ ๑. เจ้าหน้าที่/อดีตเจ้าหน้าที่ที่เคยปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ ได้แก่

๑.๑ หัวหน้ากลุ่มกลุ่มพัฒนาระบบบริหาร กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช (อดีตหัวหน้าเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง)

อดีตข้างนอก โดยเฉพาะป่ากันชนมีการพูดถึงหลังจากที่คุณสืบ นาคะเสถียรเสียแล้ว ก็มีการประกาศให้พื้นที่ทุ่งใหญ่ห้วยขาแข้งเป็นมรดกโลก จากการประกาศใน Unesco ก็ได้ประกาศให้เป็นพื้นที่กันชน และพื้นที่ด้านนอกด้วยซึ่งกำหนดระยะ อยู่ได้หลายระดับตั้งแต่ ๕

^{๑๐} พรเทพ สรธนาธร. (๒๕๕๖). นวัตกรรมจัดการป่าชุมชนท้องถิ่นอย่างยั่งยืน: กลไกการจัดการการมีส่วนร่วม และความสำเร็จของชุมชนในการอนุรักษ์ป่าชุมชนห้วยแม่หิน จังหวัดลำปาง. วารสารศรีนครินทร์วิโรฒวิจัยและพัฒนา (สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์) ๕(๙), ๙๙-๑๕๕

กิโลเมตร ถึง ๑๐ กิโลเมตร ถึง ๑๕ กิโลเมตร ซึ่งในแต่ละระยะก็มีกิจกรรมแตกต่างกัน ในขณะนั้น ความก้าวหน้าในยุคนั้นประมาณปี พ.ศ. ๒๕๓๘ ยุคนั้นผ่านมติ ครม. เห็นชอบ ทำเป็นป่าพื้นที่กันชน บริเวณที่เกิดขึ้น ก็มีปัจจัยอะไรบางอย่างที่ไม่ราบรื่นในขณะนั้น ทำให้มติ ครม. ตรงนั้นดำเนินการได้ หลังจากนั้นมา ตอนที่มูลนิธิสืบ นาคะเสถียร มาทำโครงการร่วมกับกรมอนุรักษ์สัตว์ป่าและพันธุ์พืช ของชุมชนที่อยู่ด้านนอก ว่าจะดำเนินการต่ออย่างไรดี คำว่าป่าชุมชน หรือพื้นที่กันชนจึงเริ่มเกิดขึ้น ในยุคนั้นจนถึงปัจจุบันก็ผ่านมาประมาณ ๒๐ ปีได้ ๒๐ ปีที่ผ่านมา ก็เหมือนกับว่าไม่มีอะไรที่นิ่ง มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา เหมือนกับว่ามีการประกาศป่าชุมชนหลายจุด จะผลักดันความเข้มแข็ง ของกรรมการป่าชุมชน แต่ความเข้มแข็งเราไม่ใช่ว่าไปอย่างที่คิดก็มีขึ้นๆ ลงๆ อยู่ตลอด ไม่มีอะไร สมบูรณ์จริงๆ รวมถึงพื้นที่ที่มีการประกาศเพิ่มเติม หรือลดลงมาในพื้นที่ป่าชุมชน ก็ดูว่าไม่ได้ สอดคล้องกับเรื่องตรงนี้สักเท่าไร ในยุคนั้นก็เริ่มมีการนำโครงการทั้งหมด โครงการพื้นที่ชุมชนตามมติ ครม. มาคุยกับพื้นที่ป่าชุมชน มูลนิธิสืบเคยทำกับราษฎร ก็มาปิดฝุ่นจึงได้เกิดการร่วมมือกันใหม่ เกิดขึ้น เครือข่ายชุมชนเกิดขึ้นในระดับตำบล การสานต่อไปจนถึงระดับอำเภอ และได้ไปสานต่อจน เป็นไปถึงระดับจังหวัด เป็นโมเดลแรกของประเทศไทย เพราะว่าไม่เคยมีคำว่าป่าชุมชน กรรมการ ต่างๆ ก็ขึ้นไปจังหวัดเลย ซึ่งการบริหารจัดการของเครือข่ายเองไม่เข้มแข็ง มีการจัดการจนกระทั่งเป็น ๓ ระดับ คือ หมู่บ้าน ตำบล อำเภอและจังหวัด ซึ่งน่าจะเป็นกลไกที่ดี ซึ่งในปัจจุบันมีกิจกรรมตลอด เป็นเหตุผลหนึ่งที่ทำให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมด้วย จากเดิมที่ต่างคนต่างอยู่ หลังจากที่ประชุมชุมชน ได้เข้ามาในตำบลก็ได้มีการพูดคุยกัน ซึ่งได้นำคนมาคัดเป็นอำเภอและถึงระดับจังหวัด มีความเข้มแข็ง มากขึ้นสำหรับกลไกของประชาชน ตอนนั้นดูท่าทีที่ว่าชุมชนมีความเข้มแข็งโอกาสที่จะรักษาป่าห้วย ขาแข้งที่สูง^{๑๑}

๑.๒ อดีตหัวหน้าหน่วยป้องกันรักษาป่าที่ อน.๘

ปัญหาทั้งหมดไปก็คือปัญหาการบุกรุกพื้นที่ป่า เพราะจะไม่เข้าไปในแนวเขต กันชน ก็ยังไม่หมดสิ้นไป แต่ก็เหลือน้อยที่สุดก็ยังพอมีบ้าง นานๆ จะเจอ แต่ก็ไม่ใช่เป็นการบุกรุกมาก จะบุกรุกเพียงแค่ ๕๐ ตารางวา เนื่องจากว่ากินอยู่ผิด แล้วอาจเกิดปัญหาไฟไหม้บ้าง หรืออาจจุดไฟ แล้วลามออกไป ปัญหาหลักๆ ในป่ากันชน การทำไม้ในปัจจุบันการทำไม้แนวเขตป่ากันชนยังไม่มี สาเหตุมาจาก เหลือไม้ที่แทบจะนับต้นได้แล้ว แล้วก็ชุมชนเข้ามาบริหารจัดการ เข้ามาร่วมใน กระบวนการลาดตระเวน ก็บอกว่าขณะนี้ ไม่มีในพื้นที่ไม่มีแล้ว ซึ่งจะโค่นไปก็ได้แค่หลักหมื่นหลักพัน ถ้าต้นไม้ยังอยู่ก็จะมีมูลค่ามหาศาล ก็คอยชี้แนะว่า เราสามารถคุยบอกเล่ากับชาวบ้าน บอกเล่ากับคน อื่นได้ว่าในพื้นที่ที่มีไม้ใหญ่อยู่ ใครๆ ก็อยากมาดูแล ซึ่งเป็นสิ่งที่หายาก เดียวนี้ทรัพยากรหายาก จึงต้อง เอาสิ่งพวกนี้มาช่วยกันอนุรักษ์ ต้องช่วยกันรักษาไว้ อย่างน้อยบางชนิดแทบหาไม่เจอเลย อย่างตอนนี้ ไม้แนวเขตป่ากันชนไม้มะค่าแทบหาไม่ได้ โดยเฉพาะไม้ชิงชันไม่มีเลย ซึ่งหายไปหมด ถ้ายังมีหลงเหลือ อยู่สัก ๒ ต้น ซึ่งให้คนในชุมชนดูแล ก็จะได้รู้ว่าต้นชิงชันเป็นอย่างไร หรือไม้ประดู่ใหญ่ๆ สักต้นหนึ่งก็ จะบอกว่าตอนนี้คือไม้ประดู่ ซึ่งเวลาเดินไปกับชุมชน เวลาที่เดินไปเจอก็บอกกับชาวบ้านถึงประโยชน์ และมูลค่า ถ้าเอาไปทำเสาบ้านเดี๋ยวมันก็หายไป ต่อไปก็จะมีให้เห็น ต่อไปก็จะเหลือแต่ตำนานว่า

^{๑๑} สัมภาษณ์ นายสมโภชน์ มณีรัตน์, (๒๕๖๒, ๗ มิถุนายน). หัวหน้ากลุ่มกลุ่มพัฒนาระบบบริหาร กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช อดีตหัวหน้าเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง ณ กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช

ที่นี้เคยมี ซึ่งคนรุ่นหลังก็จะไม่รู้จักลักษณะและต้นไม้ ในเมื่อไม่มีสิ่งเหล่านี้ไว้ให้คนรุ่นหลัง ก็เริ่มหวน
แหวนป่าชุมชน ต้นไหนที่ไม่มี ชาวบ้านก็จะเอาไปปลูกเสริม ช่วยกันดูแล^{๑๒}

๑.๓ อติตกำนันตำบลระบำ (โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาทับเสลา)

ปัญหาในการใช้น้ำจากเขื่อน เพราะกว่าน้ำจะไปถึงหนองขาหย่างก็ต้องผ่าน
หนองฉางก่อน จึงทำให้คนหนองขาหย่างมีน้ำใช้ไม่เพียงพอ ชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในเขื่อนระบำ ไม่
สามารถใช้น้ำจากเขื่อนระบำได้ ท่านนายกองค์การบริหารส่วนตำบลได้ไปปรึกษากับทางชลประทาน
คือคุณมานพ คุณมานพกล่าวว่า ให้ไปเอาน้ำจากห้วยขาแข้งมาใช้ ทางนายกฯเลยขอขึ้นไปสำรวจน้ำที่
ห้วยขาแข้ง เพื่อที่จะทำการเจาะเป็นท่อลงมา ซึ่งน้ำลาลองจากห้วยขาแข้งนั้น น้ำมันไหลลงไปที่
เมืองกาญจน์เขื่อนศรีนครินทร์ ทางท่านนายกฯได้ทำหนังสือไปถึงเขื่อนศรีนครินทร์หลายครั้งแล้ว
ทางเขื่อนศรีนครินทร์ตอบกลับมามีว่าไม่สามารถที่จะให้เจาะน้ำจากห้วยขาแข้งมาลงเขื่อนระบำได้
เนื่องจากเขื่อนศรีนครินทร์ต้องใช้น้ำปั่นไฟฟ้า^{๑๓}

กลุ่มที่ ๒. ประธานกลุ่มป่า ที่มีความเกี่ยวข้องในพื้นที่ซึ่งครอบคลุมกลุ่มต่างๆ

ดังนี้

๑. กลุ่มป่าเขาเขียว ประกอบไปด้วย ป่าชุมชนไผ่งาม อำเภอลานสัก

จังหวัดอุทัยธานี

การทำกรเกษตรแต่มีไฟไหม้ตามมา เหมือนมีคนคอยแกล้ง เพราะมีคนไม่
เห็นด้วย มีคนไม่เข้าสังคม เห็นแต่ความคิดตัวเอง มีปัญหาการล่าสัตว์ การหาของป่าหาหน่อไม้ เกิด
จากคนในหมู่บ้าน ถ้าเอามากินไม่ว่า แต่ถ้าเอามาขายต้องจับ เกิดช่องว่างความห่าง วิธีชาวบ้านกับ
เจ้าหน้าที่ ชาวบ้านบางคนยังไม่สนิทใจ ไม่ไว้ใจเจ้าหน้าที่ เพราะมีความเห็นต่างกัน ชาวบ้านไม่พอใจที่
เจ้าหน้าที่คอยห้ามปรามเรื่องความเป็นอยู่ วิถีชีวิตของคนในชุมชน แต่ถ้าเจ้าหน้าที่ไม่ช่วยรักษาจะไม่
เห็นป่าไม้ให้ดูแล^{๑๔}

๒. กลุ่มป่าเขาวงศ์ ประกอบไปด้วย ชุมชนบ้านโป่งมะค่า อำเภอลานสัก

จังหวัดอุทัยธานี

ไม่มีการบุกรุก ไม่มีปัญหาการรุกราน เพราะชุมชนเข้าใจกฎกติกาการอยู่
ร่วมกัน ในรอบทุกๆ เดือนก็มีการลาดตะเวนในป่า ตามแนวป่า เริ่มมีการทำแนวกันไฟเพื่อป้องกันไฟ
ป่า ปฏิสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับชุมชน คือการใช้กฎหมาย หลายๆที่ยังใช้กฎหมายที่ยึดนิติธรรม เช่น จับ
พื้นที่แต่ไม่จับคน ไม่ดำเนินคดีกับคน แต่ว่าช่วงแรกมีปัญหาการจับ ช่วงแรกมีกระแสสังคม การ
กระทำตราบนี้ต้องพิจารณาว่าเป็นผู้ยากไร้ และหาทางแก้ปัญหาลูกอยู่ ส่วนใหญ่ประชาชนเข้าใจกฎหมาย

^{๑๒} สัมภาษณ์ นายชำนาญ ศรีสุข, (๒๕๖๒, ๑๐ มิถุนายน). เจ้าพนักงานป่าไม้ชำนาญงาน อติตหัวหน้าหน่วย
หน่วยป้องกันรักษาป่าที่ อนุ.๘ (บ้าน กม.๕๓) ตำบลระบำ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี ทางโทรศัพท์.

^{๑๓} สัมภาษณ์ นายประทุม เพ็ญไพฑูรย์, (๒๕๖๒, ๒๗ เมษายน). อติตกำนันตำบลระบำ ณ วัดห้วยเป้า
ตำบลระบำ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี

^{๑๔} สัมภาษณ์ นายบุญมี ไชยะ, (๒๕๖๒, ๑๘ มีนาคม). กรรมการป่าชุมชนหมู่บ้านไผ่งาม หมู่ที่ ๑๐
ตำบลระบำ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี.

และยอมรับการอยู่ร่วมกัน ชาวบ้านสามารถปรับตัวได้ดีและให้ความร่วมมือ ขอให้มีความชัดเจนและจริงจัง ในการที่จะดำเนินการต่างๆ ต้องให้ความรู้กับชาวบ้านด้วย^{๑๕}

๓. กลุ่มป่าคอกควาย ประกอบด้วย บ้านคลองควาย อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี

คนเข้าไปตัดต้นไม้ในป่า มีการจับกุมและเริ่มลดลง มีตำรวจและปลัดอำเภอ กรมป่าไม้ กรรมการหมู่บ้านช่วยกันดูแล ปัจจุบันไม่มีการบุกรุกและล่าเส้นเข้าไป แต่จะเปิดให้เข้าไปหาเห็ดโคน หาหน่อไม้ได้ เพื่อเป็นเศรษฐกิจของหมู่บ้าน เหตุผลเพราะว่าชาวบ้านไม่มีการศึกษา การฝึกฝนอาชีพ บางคนไม่มีความรู้ พาไปฝึกอาชีพ แต่ปรับนำมาใช้ในทางที่ผิด ส่งผลมานานแล้ว^{๑๖}

๔. กลุ่มป่าบ้านไร่ ประกอบด้วย บ้านศาลาลอง อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี

สำหรับในหมู่บ้านไม่มีปัญหา แต่จะมีคนเข้าไปบุกรุกป่า เข้าไปตัดไม้ เผาถ่าน เลื่อยไม้ขาย ถ้ามีปัญหาจะพูดคุยหาทางแก้ไขกันเอง มีการล่าขึ้นไปในแนวเขา ในเขตสุพรรณที่รุกเข้าไปในพื้นที่บนเขาในส่วนของแนวเขต เนื่องด้วยมีหลายเส้น เพราะความไม่ชัดเจนของพื้นที่เกี่ยวกับการหาอยู่หากิน เช่น หาหน่อไม้ เห็ดโคน หาปูปลา แต่ในส่วนตัวคือเจ้าหน้าที่กับชาวบ้านไม่ได้กระทบกระทั่งกันรุนแรง มีการรอมือถ้อยกันอยู่ มีกติกากัน มีการพูดคุยกันอยู่^{๑๗}

กลุ่มที่ ๓ ผู้แทนภาคประชาชนที่ใช้ประโยชน์จากป่ากันชนเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง

ปัญหาในการจัดการป่ากันชนก็คือ ปัญหาของช้างป่าและการบุกรุกตัดไม้ แต่หลักๆ เป็นเรื่องที่ชาวบ้านรุกเข้าไปในเขตเส้นแนวแดงที่กำหนดไว้ ทั้งจากบุคคลภายในพื้นที่ หรือบุคคลภายนอกพื้นที่ก็ตาม เมื่อเกิดคดีความขึ้นมา ชาวบ้านเขาจะให้เหตุผลว่าอะไรคือแนวแดง ตอนนั้นยังไม่มีการติดป้ายสัญลักษณ์ ชาวบ้านบางส่วนก็เลยไม่รู้ แต่ส่วนใหญ่ก็รู้ว่าเป็นเส้นแนวเขต แต่ก็ยังรุกเข้าไปในเขตพื้นที่ป่า ทางเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง มีเจ้าหน้าที่ไปประสานงานกับชุมชน ไปพูดคุยกับผู้ใหญ่บ้าน แต่ส่วนใหญ่ทางเจ้าหน้าที่จะชี้แจงเรื่องช้างมากกว่า เพราะผู้ประสานงานมีความชำนาญเรื่องช้างมากกว่า ก็ไม่ค่อยได้พูดคุยเรื่องของกฎการหาของป่าเท่าไร ซึ่งเป็นปัญหาของทางเจ้าหน้าที่ป่าไม้อยู่ในตอนนี้ และพยายามที่จะแก้ไขปัญหาดังกล่าว เช่น การกำหนดวันเปิด - ปิดป่า^{๑๘}

จากการที่ผู้วิจัยได้นำเสนอรายละเอียดปลีกย่อยในแต่ละกลุ่มดังกล่าวมาแล้วนั้น ขอสรุปในภาพรวม ดังนี้

^{๑๕} สัมภาษณ์ นายสุชาติ อนุกุล ,(๒๕๖๒,๑๘ มีนาคม). ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านโป่งมะค่า หมู่ที่๗ ตำบลระบำ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี.

^{๑๖} สัมภาษณ์ นายมนตรี คลีลา, (๒๕๖๒,๑๘ มีนาคม). ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านคุ้มเกล้า หมู่ที่ ๑๕ ตำบลคอกควาย อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี.

^{๑๗} สัมภาษณ์ นายเพชร โตทรัพย์,(๒๕๖๒,๑๘ มีนาคม). ผู้ใหญ่บ้านบ่อน้อย(ศาลาลอง) หมู่ที่ ๙ ตำบลบ้านไร่ อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี.

^{๑๘} สนทนากลุ่มผู้แทนภาคประชาชนที่ใช้ประโยชน์จากป่ากันชนเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง ๒๘ เมษายน ๒๕๖๒ ณ หน่วยพิทักษ์ป่าวังไผ่ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง

สรุป ปัญหาของการจัดการป่าชุมชนมีหลากหลายอย่าง แต่ที่เป็นประเด็นสำคัญ คือ การบุกรุกเข้าไปหาประโยชน์ที่มากเกินไป โดยการตัดต้นไม้ไปขาย หาของป่าไปขาย ล่าสัตว์สงวน หรือสัตว์หายากไปขาย จึงทำให้ระบบนิเวศน์ในป่าไม่มีการพัฒนา ทำให้ป่าไม่อุดมสมบูรณ์ เรื่องที่ชาวบ้านรูกกล้าเข้าไปในเขตเส้นแนวแดงที่กำหนดไว้ เมื่อเกิดคดีความขึ้นมาชาวบ้านเขาก็ให้เหตุผลว่าอะไรคือแนวแดง เจ้าหน้าที่ที่ไปประสานงานกับชุมชนส่วนใหญ่ก็ชี้แจงเรื่องข้างมากกว่า เพราะผู้ประสานงานมีความชำนาญเรื่องข้างมากกว่า ก็ไม่ค่อยได้พูดคุยเรื่องการหาของป่าเท่าไร จึงเป็นปัญหาของทางเจ้าหน้าที่ป่าไม้อยู่และปัญหาก็จะตามมาสู่คนในชุมชน ซึ่งทำให้ชาวบ้านเกิดวิกฤตการณ์ไฟป่า ขาดสมดุลในการใช้ชีวิตได้ ทำให้เจ้าหน้าที่และคนในชุมชนเกิดความขัดแย้ง เกิดการแตกแยกไม่สามัคคีกัน ระบบเศรษฐกิจภายในชุมชนฝืดเคือง

ซึ่งสอดคล้องกับงานของสุนทร เทพปัญญา.(๒๕๕๘)^{๑๙} สภาพปัญหา สาเหตุของปัญหา ความต้องการแก้ปัญหาด้วยการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ป่าชุมชนหัวฝายเขื่อนน้อย เมืองวิไลบุรี แขวงสะหวันนะเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว พบว่า สภาพป่าชุมชนมีความแตกต่างจากในอดีตมากเพราะเมื่อในอดีตสภาพป่ามีความอุดมสมบูรณ์ไปด้วยพันธุ์พืช สัตว์ป่า ของป่า สมุนไพรนานาชนิด ในปัจจุบันปัญหาและอุปสรรคในการดูแลรักษาป่าชุมชนมีการบุกรุกตัดไม้ทำลายป่าและจับจองพื้นที่เพื่อการเกษตร จึงจำเป็นต้องได้รับความร่วมมือของประชาชนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาเรื่องการสอดส่องดูแลป่า เพื่อป้องกันบุกรุกคนมาบุกรุก และรายงานกองปราบปราม ป่าชุมชนมีปัญหาเกี่ยวกับความไม่ชัดเจนของเขตแนวและประชาชนยังขาดความตระหนักและการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่า การแก้ปัญหาป่าชุมชนของรัฐจึงจำเป็นต้องให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าด้วย

และ (บัณฑิต ศิริรักษ์โสภณ, ๒๕๖๑)^{๒๐} .การเมืองเรื่องป่าชุมชน: ปัญหาเชิงนโยบายและระบบกรรมสิทธิ์ร่วมในสังคมไทย. วารสารธรรมศาสตร์, ๑๔๔-๑๖๒ แนวคิดและพัฒนาการในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ และทำความเข้าใจปัญหาการเมืองอันเป็นอุปสรรคสำคัญต่อกระบวนการทางนโยบายโดยเฉพาะนโยบายการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของประเทศไทย ปัญหาที่สำคัญสองประการ ได้แก่ ที่มาของฐานความคิดในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่แตกต่างกันระหว่างชุมชนและรัฐ รวมทั้งขาดความต่อเนื่องในการกำหนดนโยบายภายใต้ระบบประชาธิปไตยแบบรัฐสภา ในท้ายที่สุดได้นำมาสู่ข้อเสนอที่ให้ใช้ระบบกรรมสิทธิ์ร่วมที่เน้นการกระจายอำนาจ การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาและอนุรักษ์ป่าไม้รวมทั้งขยายไปสู่ทรัพยากรธรรมชาติอื่นๆ ต่อไป

๔.๑.๓ ผลจากการจัดกิจกรรม กินข้าวป่าเล่าความหลังฟังปัญหา

ทำให้ได้ทราบความเป็นมาจนถึงปัจจุบันทราบสภาพความเป็นอยู่ของคนที่อยู่อาศัยอยู่ในปัจจุบันว่าในอดีตพวกเขาชาวบ้านบริเวณนี้ มีเทือกเขาเหล่านี้อยู่ มาจากไหน ต้นกำเนิดของชื่อหมู่บ้านนั้น

^{๑๙} สุนทร เทพปัญญา.(๒๕๕๘) . ยุทธศาสตร์การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ป่าชุมชนหัวฝายเขื่อนน้อย เมืองวิไลบุรี แขวงสะหวันนะเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว. วารสารบัณฑิตศึกษา, ๑๒(๕๓), ๘๑-๙๐

^{๒๐} บัณฑิต ศิริรักษ์โสภณ.(๒๕๖๑) .การเมืองเรื่องป่าชุมชน: ปัญหาเชิงนโยบายและระบบกรรมสิทธิ์ร่วมในสังคมไทย. วารสารธรรมศาสตร์, ๑๔๔-๑๖๒

มาจากอะไร บรรพบุรุษเป็นใคร และพูดคุยร่วมกันหาวิธีการรักษาป่าให้คงอยู่อย่างสมบูรณ์ได้อย่างไรซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

๔.๑.๓.๑ ประวัติศาสตร์ชุมชน

ความเป็นมาของบ้านท่ามะนาวนั้น มาจากพี่น้องชาวกระเหรี่ยงเดินทางมาค้าขาย ขณะที่กำลังทำกับข้าวอยู่นั้น เม็ดมะนาวร่วงลงที่หน้าน้ำแห่งนี้ จึงเกิดเป็นต้นมะนาวขึ้นมา ชาวบ้านเลยเรียกกันว่า “บ้านท่ามะนาว” สมัยก่อนคนที่เดินทางมาจากอำเภออุ้มผางเพื่อนำควายมาขาย ก็ต้องผ่านเส้นทางนี้เช่นกัน ในอดีตตำนานกล่าวว่า “ท้าวมหาพรหม” ได้เข้ามาสร้างเมืองที่บ้านอุทัยเก่า นำคนไทยภาคกลางอพยพมาอยู่ที่กรุงเทพฯ มาตั้งบ้านเรือนท่ามกลางหมู่บ้านคนมอญและคนกระเหรี่ยง จึงเรียกว่า “เมืองอุไทย” คนไทยที่มาก่อตั้งบ้านเรือนที่นี่ มาเพราะความยากจน โดยเส้นทางการค้าขายควายของคนในอดีต เดินทางจากทางอำเภออุ้มผาง ลัดมาทางห้วยขาแข้งผ่านเส้นทางหนองฉางไปจนถึงอำเภอโกรกพระ ในปัจจุบันการสัมปทานป่าไม้ ซึ่งทางรัฐได้ให้เอกชนเข้ามาสัมปทานป่า ต่อมารัฐขอคืน แต่บางส่วนก็ยังเป็นขององค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ (ออป.) แล้วให้หน่วยงานของรัฐเข้ามาทำแทน ส่วนใหญ่อาชีพของคนในอดีตนั้นจะทำน้ำมันยาง ทำซีไต้ขาย เมื่อก่อนไฟฟ้ายังไม่มี จึงต้องใช้ซีไต้จุดตะเกียง พอช่วงหลังๆ ก็ตีผึ้งขายกัน เพราะในสมัยนั้นราคาน้ำผึ้งแพง และยังมีการทำฝ้าย ทำน้ำมันละหุ่ง และข้าวฟ่างขาย ส่วนการปลูกพืชเศรษฐกิจของยุคนั้น ในลำดับแรกๆ ก็คือข้าว ข้าวโพด อ้อย เป็นต้น ปัจจุบันการอยู่ร่วมกันของพี่น้องชาวกระเหรี่ยง ชาวมอญ ชาวไทย พวกเขาจะอยู่กันเป็นแบบครอบครัว ไม่ว่าจะเป็นการสร้างบ้านเรือนปะปนกันกับพี่น้องชาวกระเหรี่ยง การแต่งงานระหว่างคนไทยกับคนกระเหรี่ยง กระเหรี่ยงกับคนไทยในปัจจุบันแยกกันไม่ออกเลย^{๒๑}

๔.๑.๓.๒ ความเป็นมาป่าชุมชน

ก่อนเรียกว่าป่าชุมชนนั้น สมัยก่อนป่าผืนเรียกว่า “มอครุประชัน” ซึ่งมีที่มาจาก ครุประชันตั้งโรงเรียนสอนอยู่ที่บ้านท่ามะนาว ตอนนั้นเขาไม่ได้มีอาชีพเป็นครูสอน แต่ประกอบอาชีพเลี้ยงแพะเลี้ยงแกะ และได้มาปลูกห้างเลี้ยงอยู่ตรงที่แห่งนี้ ชาวบ้านก็เลยเรียกกันว่ามอครุประชันต่อมาช่วงหลังก็กลายเป็น “มอฝักหวาน” เพราะบริเวณนั้นมีต้นฝักหวานขึ้นเป็นจำนวนมาก ในปัจจุบันป่าชุมชนจากการจัดตั้งของรัฐนั้น มีหน่วยงานเข้ามาให้ความรู้แก่ประชาชน ทำให้เกิดจิตสำนึกในการอนุรักษ์ป่า จัดหาพันธุ์ไม้มาให้ชาวบ้านนำมาปลูกป่าเสริม และทำให้ปัญหาการบุกรุกป่าลดน้อยลง จากอดีตจนถึงปัจจุบันหลังจากปี พ.ศ. ๒๕๓๔ แนวเขตป่าชุมชนมีปริมาณลดลงมาก และปัจจุบันแนวเขตป่าไม่ชัดเจน เนื่องจากปัญหาในปัจจุบันคือการบุกรุกพื้นที่ป่า ส่วนใหญ่เป็นบุคคลภายนอกชุมชน เช่น ชาวบ้านแอบตัดเครื่องถ้วยแต่ไม่ตัดต้นกล้วยทิ้ง จึงทำให้กล้วยเกิดเป็นกล้วยต่อภัยธรรมชาติ เช่น ไฟไหม้ป่า ไม่ทราบอาณาเขตที่ชัดเจนของพื้นที่ป่าทั้งหมด และไม่มีงบประมาณเข้ามาช่วยเหลือในการบริหารจัดการป่าชุมชน ปัจจุบันคณะกรรมการได้ตั้งกฎกติกาการใช้ประโยชน์ป่าชุมชนร่วมกันขึ้นมา เช่น ถ้าชาวบ้านตัดต้นไม้ไปสร้างบ้านเรือนของตนนั้น ต้องแจ้งผู้ใหญ่บ้านก่อน ถ้ามีบุคคลแอบไปลักลอบตัดไม้จะมีการลงโทษและต้องเสียค่าปรับ ส่วนสัตว์ป่าใน

^{๒๑} กิจกรรมกินข้าวป่าเล่าความหลังฟังปัญหา ๒๑ เมษายน ๒๕๖๒ ณ ป่าชุมชนบ้านท่ามะนาว หมู่ที่ ๑ ตำบลระบำ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี

พื้นที่นั้นมีมากมายหลายชนิด ได้แก่ กวาง เก้ง เม่น กระต่ายป่า กระรอก กระแต ตะกวด ตุ่น เต่า เป็นต้น^{๒๒}

๔.๑.๓.๓ การขอคืนพื้นที่ป่า

ทางคณะกรรมการป่าชุมชนได้มีการพูดคุยและทำความเข้าใจกับชาวบ้านก่อนเป็นลำดับแรกคือ เรียกชาวบ้านที่มีเขตพื้นที่ติดกับเขตแนวป่ามาคุยกันก่อน และให้มาดูเขตพื้นที่ด้วยกันว่าพอใจหรือไม่ ถ้าไม่พอใจก็ขยับตรงนั้นและตกลงกันต่อหน้าเจ้าหน้าที่ โดยมีตราการการขอคืนพื้นที่ป่า เกิดจากนโยบายคณะกรรมการรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) ต้องการขอคืนพื้นที่ป่าให้มีสภาพป่าที่สมบูรณ์ให้ได้ พื้นที่ป่าไม่น้อยกว่า ๔๐ ไร่ขึ้นไป ทางเจ้าหน้าที่หน่วยป้องกันรักษาป่าที่ อนุ.๘ ต้องการฟื้นป่าคืน ชาวบ้านและคณะกรรมการป่าชุมชนก็ต่างเห็นดีด้วยตรงที่เป็นการร่วมกันสร้างป่า เพราะพื้นที่ป่ามีจำนวนลดน้อยลง เจ้าหน้าที่หน่วยป้องกันรักษาป่าที่ อนุ.๘ เป็นหน่วยงานที่คอยสนับสนุนและให้การช่วยเหลือชาวบ้าน อาทิ เก็บบันทึกถ้อยคำ ทำหลักฐาน และในทุกๆเดือนเจ้าหน้าที่หน่วยป้องกันรักษาป่าที่ อนุ.๘ จะมาเดินสำรวจลาดตระเวนพื้นที่ป่าชุมชนกับชาวบ้านเดือนละ ๑ ครั้ง ในปัจจุบันทางคณะกรรมการป่าชุมชนวางแผนไว้ว่า อยากทำแนวเดินสำรวจลาดตระเวนตลอดแนวเขาทั้งหมด เพราะอยากทราบแนวเขตป่าชุมชนให้แน่ชัด^{๒๓}

๔.๑.๓.๔ ข้อเสนอแนะ หรือแนวทางการบริหารจัดการป่าชุมชนร่วม

คณะกรรมการป่าชุมชนอยากให้มีแนวเขตป่าให้มันชัดเจนกว่านี้ เพื่อป้องกันแนวเขตของป่าชุมชนให้แน่ชัด และมีการลาดตระเวนเพื่อป้องกันและปราบปรามผู้บุกรุกจากบุคคลภายนอกและข้อเสนอแนะสุดท้ายอยากให้หน่วยงานมาสนับสนุนในเรื่องของเงินงบประมาณในการจัดการป่าชุมชน อาทิ ค่าน้ำมันรถ เป็นต้น^{๒๔}

จากการที่ผู้วิจัยได้นำเสนอรายละเอียดปลีกย่อยในแต่ละกลุ่มดังกล่าวมาแล้วนั้น ขอสรุปในภาพรวม ดังนี้

สรุป พี่น้องชาวกะเหรี่ยงเดินทางมาค้าขายควาย ขณะที่กำลังทำกับข้าวอยู่นั้นมีตมบนาร่วงลงที่หน้าจึงเกิดเป็นต้นมะนาวขึ้นมา ชาวบ้านเลยเรียกกันว่า “บ้านท่ามะนาว” ในอดีตคนที่เดินทางมาค้าขายควายจากอำเภออุ้มผางนั้น จะเดินลัดมาทางห้วยขาแข้งผ่านเส้นทางหนองฉางไปจนถึงอำเภอโกรกพระ ชาวบ้านเรียกป่าผืนนี้ว่า “มอครูประชัน” ต่อมาได้เปลี่ยนมาเป็น “มอฝักหวาน” ต่อมาทางเจ้าหน้าที่ อนุ.๘ ต้องการฟื้นป่าคืน ชาวบ้านและคณะกรรมการป่าชุมชนก็ต่างเห็นดีด้วยเพราะเป็นการร่วมกันสร้างป่าให้มีเพิ่มขึ้น เพราะจากอดีตจนถึงปัจจุบันแนวเขตป่าชุมชนมีปริมาณลดลงมาก และไม่ทราบอาณาเขตที่ชัดเจนของพื้นที่ป่าทั้งหมด ทางหน่วยงานของรัฐจึงเข้ามาช่วยให้ความรู้แก่ชาวบ้าน และได้ตั้งกฎกติกาการใช้ประโยชน์ป่าชุมชนร่วมกันขึ้นมา เจ้าหน้าที่ อนุ.๘ จะมาเดินสำรวจลาดตระเวนพื้นที่ป่าชุมชนกับชาวบ้านเดือนละ ๑ ครั้ง ในปัจจุบันได้มีการวางแผนไว้ว่า อยากทำแนวเดินสำรวจ

^{๒๒} กิจกรรมกินข้าวป่าเล่าความหลังฟังปัญหา ๒๑ เมษายน ๒๕๖๒ ณ ป่าชุมชนบ้านท่ามะนาว หมู่ที่ ๑ ตำบลระบำ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี

^{๒๓} กิจกรรมกินข้าวป่าเล่าความหลังฟังปัญหา ๒๑ เมษายน ๒๕๖๒ ณ ป่าชุมชนบ้านท่ามะนาว หมู่ที่ ๑ ตำบลระบำ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี

^{๒๔} กิจกรรมกินข้าวป่าเล่าความหลังฟังปัญหา ๒๑ เมษายน ๒๕๖๒ ณ ป่าชุมชนบ้านท่ามะนาว หมู่ที่ ๑ ตำบลระบำ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี

ลาดตระเวนตลอดแนวเขาทั้งหมด เพราะอยากให้มีความชัดเจนกว่านี้เพื่อป้องกันแนวเขตของป่าชุมชนให้แน่ชัด มีการลาดตระเวนเพื่อที่ป้องกันผู้บุกรุกจากบุคคลภายนอก และรวมถึงเงินสนับสนุนงบประมาณในการจัดการป่าชุมชนอีกด้วย

ซึ่งสอดคล้องกับงานของ (ลาวัญญ์ ทองขาว, ๒๕๖๑)^{๒๕} ผลการวิจัยพบว่าวัฒนธรรมและการจัดการป่าชุมชนของปกากะญอบ้านห้วยหินดำ อำเภอด่านช้าง จังหวัดสุพรรณบุรี มี ๓ รูปแบบ ได้แก่ รูปแบบสอดแทรกเข้าไปในระบบโรงเรียน รูปแบบสอดแทรกเข้าไปในศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน และรูปแบบการสืบทอดจากบรรพบุรุษโดยเลียนแบบตัวบุคคลในครอบครัว ตามวิถีชีวิตแบบพึ่งพาธรรมชาติ คนกับป่า ป่ากับคนที่ปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ วัฒนธรรมประเพณีจากบรรพบุรุษปกากะญอ เป็นรูปแบบที่สามารถสืบทอดวัฒนธรรมป่าชุมชนที่ยั่งยืนได้ เนื่องมาจากความเชื่อจากคำสั่งสอนของบรรพบุรุษที่ว่า ป่าคือครัวของปกากะญอ เพราะวิถีชีวิตประจำวันต้องอาศัยป่าเป็นหลัก

และ (ณัฐวุฒิ ปรียวนิตย์, ๒๕๕๕)^{๒๖} การตั้งถิ่นฐานที่ผสมผสานแนวพินิจทางประวัติศาสตร์แบบหลังสมัยใหม่เข้ากับแนวคิดธรรมชาตินิยม แนวทางดังกล่าวมีพื้นฐานมาจากความเข้าใจธรรมชาติแบบใหม่ ซึ่งมองธรรมชาติเป็นเครือข่ายอันสลับซับซ้อนของระบบชีวิตที่ทุกสรรพสิ่งเชื่อมโยงกัน และถิ่นฐานชุมชนของมนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของเครือข่ายนี้ ความเปลี่ยนแปลงของแบบแผนการตั้งถิ่นฐานสามารถอธิบายได้จากปฏิสัมพันธ์ระหว่างระบบชีวิตในธรรมชาติกับการตั้งถิ่นฐานในบริบทของความสัมพันธ์ในธรรมชาติ ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ และความสัมพันธระหว่างมนุษย์กับมนุษย์

๔.๑.๔ ผลจากการจัดเวทีสาธารณะ

พบว่าเกิดปัญหาในเรื่องของการที่ชาวบ้านยังคงไม่ทำตามกฎกติกาในการเข้าไปหาเก็บของป่ายังบุกรุกเข้าไปหาประโยชน์จากป่าจากทั้งบุคคลภายในและภายนอกชุมชน และปัญหาเรื่องที่ดินที่ยังคงไม่ชัดเจนซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

ปัญหาการจัดการป่ากันชนร่วมของชุมชนบริเวณเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง ว่าจะอยู่ที่ตรงไหนและอะไรที่คาดว่าจะเกิดในอนาคต

การอนุรักษ์ย่อมมีสิ่งแปลกปลอม คือ มีสัตว์ป่า ก็ต้องมีการรุกรานเป็นธรรมดา ถ้านับย้อนไป ๑๐ ปี สัตว์อาจรุกรานเข้าไปในหมู่บ้าน ในห้วยขาแข้งต้องมีสัตว์อนุรักษ์และป่าอนุรักษ์ควบคู่กัน ถ้าพูดถึงห้วยขาแข้ง พวกเราก็ต้องช่วยอนุรักษ์ หมู่บ้านใดที่ติดกับแนวกันชน หมู่บ้านนั้นสำคัญที่สุด เพราะเป็นเกราะกำบัง เป็นตัวเชื่อม หมู่บ้านที่ติดแนวกันชนต้องเป็นหมู่บ้านนาร่อง ต้องทำให้เป็นตัวช่วยให้ได้ ส่วนการส่งเสริมชุมชนจะเอาไปทำอะไรก็ว่าอีกที ถ้าเป็นตัวอย่างดีก็ขยาย จาก ๖ เป็น ๑๐ เป็น ๒๐ พวกเราต้องช่วยส่งต่อพัฒนาต่อจากหลายๆคน ส่งไม้ต่อ ช่วยกันปั้นคนเพื่ออนุรักษ์ต่อ เพื่อจะได้รับรู้ว่าการอนุรักษ์ทำอย่างไร จะได้รับการพัฒนาป่าที่เขียวข่มพุ่มไม้อายุแล้วทุกคนจะได้พัฒนาต่อ แต่ถ้าเราไม่ส่งไม้ต่อ วันนั้นจะถึงวันวิกฤต

^{๒๕} ลาวัญญ์ ทองขาว.(๒๕๖๑).วัฒนธรรมและการจัดการป่าชุมชนของปกากะญอบ้านห้วยหินดำ อำเภอด่านช้าง จังหวัดสุพรรณบุรี. Journal of Information, ๑๗(๑),๑๒๑-๑๓๒

^{๒๖} ณัฐวุฒิ ปรียวนิตย์.(๒๕๕๕).ประวัติศาสตร์ ธรรมชาติ การตั้งถิ่นฐาน. วารสารวิชาการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๖(กันยายน ๒๕๕๔ - สิงหาคม ๒๕๕๕) ๑-๓๑

ปัญหาและอุปสรรคมีมาตลอดไม่ว่าเราทำอะไร แต่ทุกปัญหามีทางแก้ไข อุปสรรคทำให้เราแข็งแกร่งขึ้น คือ ถึงเกิดปัญหาป่าชุมชนที่ดีที่สุด เพิ่มมากที่สุดจะเป็นผลดี มี ๓๐ - ๓๕ ป่า กลายมาเป็น ๑๐๐ - ๒๐๐ ป่า เป็นผลที่ดี แต่ว่าปัญหาตัวนี้ไม่ยอมจบ คือ คนที่ใช้อยู่ พลเมืองมีปริมาณเพิ่มมากขึ้น ใช้ประโยชน์กันโดยไม่รู้กฎกติกา คนอื่นที่ว่าไม่มีป่า ใช้ประโยชน์ป่าที่มีอยู่แค่ ร้อยละ ๖๐ ของป่า คนในพื้นที่ต้องรู้กฎกติกาในการอยู่ร่วมกันของคนกับป่า ตอนเปิดให้ใช้ป่า ก็มีกฎกติกาบอกแล้ว ต้องรู้ ความอยากได้ของคนก็มีเกินจำกัดของกติกา สิ่งนี้เป็นปัญหาสำคัญ อุปสรรค คือ สิ่งต่างๆ ต้องมีอุปสรรค ทุกวันนี้ก็ยังมีคนบุกรุก เช่น แอบลักโค่นต้นไม้ หรือ สัตว์ป่าที่อาศัยอยู่ มีทั้งแก้ง กวาง ไก่ป่า สัตว์ต่างๆ ที่ล่องใจ มีความโลภก็ลักลอบเข้ามา จริงๆ ทุกอย่างมีอุปสรรคไม่ว่าเราทำอะไรที่เพิ่มขนาดปริมาณ ก็มีอุปสรรคตามมาเสมอ คนภายนอกเข้ามาใช้พื้นที่จำนวนมาก เข้ามาดักและล่าสัตว์

ปัญหาที่เจอในปัจจุบันมีเยอะมาก เพราะว่าห้วยร่วมในป่าชุมชน การดูแลไม่ดีเท่าที่ควร จะอันตรายคือ ป่าชุมชนอยู่ตรงกลางของ ๓ หมู่บ้าน เพราะทุกหมู่บ้านก็ต้องเข้ามาใช้ เข้ามาตัดไม้ มาหาของป่าเพื่อนำไปใช้ไปกิน และต้องมีการแก้ไข ส่วนกฎกติกาป่าชุมชนสามารถนำมาใช้ได้ แต่มาสามารถควบคุมไม่ได้ทุกคน เพราะกรรมการบางที่อ่อนแรง คือ ถ้าจะเดินป่าก็ต้องมีความลำบากเกิดขึ้น บางทีเหนื่อยหมดแรง การเดินป่าไม่ใช่ว่าเดินพักๆ แต่ต้องใช้เวลาเป็นวันๆ ต้องเห็นใจ ทำให้ปัญหาเกิดอยู่เรื่อยมา อย่างเช่น หน่อไม้ เห็ดโคน เราก็ตั้งกฎกติกาการเก็บ ถ้าเห็นใครไปใช้เราก็จะต้องตักเตือนกัน ปัญหาที่จะเจอในปัจจุบันต่อไปหลักๆ ที่กระทบกับชุมชนมาก คือ ไม้ข้าวหลาม ไม้ตัดเกิน ๒ ปี เพราะถ้าตัดหน่อไม้ ไม้ข้าวหลามปีหน้าก็จะไม่ออก ถ้าตัดทุกปี ก็เกิดผลเสียถ้าไม่ปลูกเพิ่มให้เพียงพอ หลายปีมานี้เป็นปัญหาอย่างมาก ยิ่งตัดมากภายในปีต่อไปก็ไม่มีไม้เพียงพอ ก็เป็นปัญหาที่กระทบอย่างรุนแรง ถ้าเราไม่เอาปัญหาชุมชนมาเผยแพร่ก็จะไม่ทราบและไม่มีใครแก้ไข ปัญหา ในปีที่แล้ว มีหน่อไม้ไม่ถึง ๑๕ ตัน ปกติทุกปีที่ยังไม่มีการตัดไม้ข้าวหลาม มีหน่อไม้ทั้งหมด ๕๐ - ๖๐ ตันต่อปี แต่เกษตรกรชาวบ้านไม่เข้าใจ ถ้าเป็นกรรมการเจ้าหน้าที่ต้องคุยกับชาวบ้านให้เข้าใจ คือ เป็นผลกระทบของชุมชนเอง ปีนี้ตายมากเพราะกินเกินกว่าเหตุ ลำต้นอ่อนไม่ออก มีแต่ลำแก่ ต้นไม้ก็ไม่สามารถอยู่ได้ เพราะชาวบ้านไม่รู้ ซึ่งมีกฎกติกาอยู่ ถ้ามองในแง่ความยั่งยืนให้ลดกฎกติกา ลงต้องดูจากสิ่งแวดล้อมของเราด้วย อีกเรื่องคือเรื่องช้าง เจ้าหน้าที่ไม่สามารถแก้ได้ ชุมชนต้องแก้ปัญหาเอง คือ ต้องศึกษากระบวนการของช้างด้วยว่า ทำอย่างไรให้สอดคล้องกันได้ ต้องช่วยกันส่งเสริม

การจัดการป่ากันชนห้วยขาแข้ง สถานการณ์จะไม่ค่อยมีอะไร แต่ป่ากันชนตั้งแต่พื้นที่ทำการเกษตรจนถึงแนวเขตมรดกโลก เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า จะมีการเข้าใช้ประโยชน์ในพื้นที่ค่อนข้างเยอะ ปัญหาแรกคือ ความเข้าใจเรื่องแนวเขต แม้แต่แนวเขตของหน่วยงานกรมป่าไม้และที่ดิน สปก. มีปัญหาเขตพื้นที่ยังทับซ้อนกันอยู่ เช่น พื้นที่ นส.๓ หรือ ๕,๐๐๐ แปลง เพราะไปเหลื่อมล้ำ ซึ่งพื้นที่ในเขตแนวกันชนและอยู่ในพื้นที่ป่าสงวน การออกสิทธิที่ให้ชุมชนใช้ประโยชน์ในห้วยขาแข้ง จะไม่มีพื้นที่กันชนทั้งหมด เรื่องการบุกรุกก็ไม่มีการบุกรุกเข้าไป ไม่มีอีกชุมชนเข้าไปใช้ประโยชน์ แต่มีแนวป่าสงวน เห็นว่าทุกหมู่บ้านมีปัญหาการบุกรุกอยู่ แต่การบุกรุกนั้นแยกเป็น ๒ ส่วน คือ การบุกรุกโดยเป็นพื้นที่ สปก. ที่ออกทับป่าสงวนและยังไม่ได้แก้ปัญหา และวนอุทยานถ้าเขาวงศ์ นส.๓ ทับเข้าไปในพื้นที่วนอุทยาน ในพื้นที่เป็นป่าสงวน ยังไม่สามารถทำให้เกิดความชัดเจนของแนวกันชนได้ เรื่องการล่าสัตว์ ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าช่วงหลังมีน้อยลงสามารถนับจำนวนได้ นอกจากหลุดไปโดยที่ทาง

ชาวบ้านหรือคนล่าที่ไม่รู้ ซึ่งไม่รู้ว่ตรงบริเวณนั้นเป็นเขตสงวน ในการล่าสัตว์จะมีมากที่สุดคือ ป่าสงวน เช่น บ้านไร่ แม้แต่พื้นที่ของทหารที่เข้ามาใช้ ๑ แสนไร่ กับพื้นที่เขตติดต่อยังคงมีการล่าสัตว์อยู่ การตัดไม้อยู่ในพื้นที่ป่ากันชนทั้งหมด ยังไม่เข้าไปในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า น้อยครั้งที่มีการตัดไม้เข้าไปในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า เรื่องไฟป่าก็ยังคงเกิดอยู่ทั้งในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าและป่าสงวน ทั้งหมดนี้คือปัญหา ต้องทำความเข้าใจแนวเขต ซึ่งการบุกรุกก็ลดลงเพราะมีการจัดการพื้นที่ มีการสำรวจแนวเขตรักษาพันธุ์และเขตกันชน ในอนาคตปัญหาเหล่านี้สามารถลดลง เพราะการทำงานของเอกชนหรือหน่วยงานของรัฐ แต่ปัญหาจะถูกแปลสภาพเป็นอย่างอื่น อาจไม่ได้เป็นการบุกรุก การล่าสัตว์ ตัดต้นไม้ธรรมดา อาจเปลี่ยนเป็นอย่างอื่น เช่น นโยบายการตัดไม้ได้ในพื้นที่ของตนเอง คือทำพื้นที่ให้ถูกต้องตามกฎหมาย จะออกมาคล้ายๆองค์การอุตสาหกรรม เป็นการตัดไม้เชิงนโยบายเพราะหลีกเลี่ยงไม่ได้ หรืออาจจะมี สส. ที่เป็นคณะกรรมการป่าชุมชน ปัญหาถูกแก้ในเชิงโครงสร้าง แก้โดยนโยบาย ความจริงปัญหาทั้งหมดไม่สามารถหมดลงง่ายๆ แต่ว่าในอนาคตการล่าสัตว์ เช่น เก้ง กวาง จะทำให้ถูกกฎหมายโดยการนำมาเลี้ยงเองในพื้นที่อนุรักษ์ การตัดไม้ ไม่พุง ไม้มะค่า ก็ถูกแปลให้มาตัดแบบถูกต้อง ดูแลรักษาอย่างไร ปัญหาถึงถูกแก้ไข^{๒๗}

จากการที่ผู้วิจัยได้นำเสนอรายละเอียดปลีกย่อยในแต่ละกลุ่มดังกล่าวมาแล้วนั้น ขอสรุปในภาพรวม ดังนี้

สรุป ปัญหาป่าชุมชน คือ พลเมืองมีปริมาณเพิ่มมากขึ้น ใช้ประโยชน์กันโดยไม่รู้กฎกติกา ตอนเปิดให้ใช้ป่าก็มีกฎกติกา และความอยากได้ของคนก็มีเกินจำกัดของกติกา สิ่งนี้เป็นปัญหาสำคัญ ทุกวันนี้ก็ยังมีคนบุกรุก เช่น แอบลักโค่นต้นไม้ หรือ สัตว์ป่าที่อาศัยอยู่ คนภายนอกเข้ามาใช้พื้นที่จำนวนมาก เข้ามาตัดและล่าสัตว์ ปัญหาที่เจอในปัจจุบันมีเยอะมาก เพราะว่าห้วยร่วมในป่าชุมชน มีการดูแลไม่ดีเท่าที่ควร ป่าชุมชนอยู่ตรงกลางของ ๓ หมู่บ้าน เพราะทุกหมู่บ้านก็ต้องเข้ามาใช้เข้ามาตัดไม้ มาหาของป่าเพื่อนำไปใช้ไปกิน และต้องมีการแก้ไข ส่วนกฎกติกาป่าชุมชนสามารถนำมาใช้ได้ ปัญหาที่จะเจอในปัจจุบันต่อไปหลักๆ ที่กระทบกับชุมชนมาก การจัดการป่ากันชน ปัญหาแรกคือ ความเข้าใจเรื่องแนวเขตของหน่วยงานกรมป่าไม้และที่ดิน สปก. มีปัญหาเขตพื้นที่ยังทับซ้อนกันอยู่ เพราะไปเหลื่อมล้ำ การออกสิทธิที่ให้ชุมชนใช้ประโยชน์ในห้วยขาแข้งไม่มีพื้นที่กันชนทั้งหมด มีปัญหาการบุกรุกแต่การบุกรุกนั้น แยกเป็น ๒ ส่วน คือ การบุกรุกโดยเป็นพื้นที่ สปก. ที่ออกทับป่าสงวนและยังไม่ได้แก้ปัญหา และวนอุทยานถ้าเขาวงศ์ นส.๓ ทับเข้าไปในพื้นที่วนอุทยาน ในพื้นที่เป็นป่าสงวน ยังไม่สามารถทำให้เกิดความชัดเจนของแนวกันชนได้ การล่าสัตว์ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ปามีน้อยลงสามารถนับจำนวนได้ นโยบายการตัดไม้ได้ในพื้นที่ของตนเอง คือทำพื้นที่ให้ถูกต้องตามกฎหมายออกมาคล้ายๆองค์การอุตสาหกรรม เป็นการตัดไม้เชิงนโยบายเพราะหลีกเลี่ยงไม่ได้ หรืออาจมี สส. ที่เป็นคณะกรรมการป่าชุมชน ปัญหาถูกแก้ในเชิงโครงสร้าง แก้โดยนโยบาย ในอนาคตการล่าสัตว์ เช่น เก้ง กวาง การตัดไม้ ไม่พุง ไม้มะค่าจะทำให้ถูกกฎหมายโดยการนำมาเลี้ยงเอง

^{๒๗} เวทีสาธารณะ เรื่อง การจัดการป่ากันชนร่วมของชุมชนบริเวณเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง วิทยาลัยสงฆ์พิจิตร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปีงบประมาณ ๒๕๖๑ ๘ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๒ องค์กรบริหารส่วนตำบลป่าอ้อ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี

ซึ่งสอดคล้องกับงานของ (ทัชชววัฒน์ เหล่าสุวรรณ วายุทธ์ จำรัสพันธ์ และ บัวพันธ์ พรหมพักพิง, ๒๕๕๕)^{๒๘} แต่เดิมป่าชุมชนดงเค็งเป็นพื้นที่ใช้ประโยชน์ร่วมของชุมชน ต่อมารัฐและทุนเข้ามาใช้ประโยชน์เชิงเศรษฐกิจ คือ ปกฏยุคลิปิดัส จำนวน ๒,๐๐๐ ไร่ โดยไถป่าธรรมชาติทิ้ง ทำให้สูญเสียระบบนิเวศ และกีดกันการใช้ประโยชน์ร่วมของชุมชน จึงกลายเป็นเงื่อนไขของการรุกขืนมาเคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องสิทธิในการใช้ประโยชน์ ผ่านปฏิบัติการทางสังคมหลายรูปแบบ เช่น การยื่นข้อเรียกร้องผ่านหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง การชุมนุมประท้วง การตัดต้นยูคาลิปตัสทิ้ง การร่วมชุมนุมกับสมัชชาคนจน ผลจากปฏิสัมพันธ์ด้านหนึ่งกรมป่าไม้ยอมมอบคืนพื้นที่ป่าให้ชุมชนดูแลกันเอง แต่อีกด้านหนึ่งแกนนำได้ถูกดำเนินคดีในข้อหาทำลายทรัพย์สินของทางการราชการ ซึ่งผลการวิจัยครั้งนี้ด้านหนึ่งสะท้อนให้เห็นปฏิสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐ ทุนและชุมชน ภายใต้ความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกัน

สรุปปัญหาของการจัดการป่ากันชนร่วมของชุมชนบริเวณเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง

ด้านปัญหาการจัดการป่ากันชนร่วมของชุมชนบริเวณเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้งในปัจจุบัน พบว่ามีปัญหาด้านการรับรู้ความชัดเจนขอบเขตพื้นที่ของประชาชนในและนอกพื้นที่ระหว่างเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง ป่าสงวนแห่งชาติ และป่าชุมชน นอกจากนี้ มีการบุกรุกพื้นที่เพื่อทำเกษตรกรรม การล่าสัตว์ การตัดไม้ และมีบุคคลภายนอกเข้ามาใช้ประโยชน์จากพื้นที่ โดยเข้ามาดักและล่าสัตว์ และหาของป่า เช่น หน่อไม้ เห็ดโคน ไม้ข้าวหลาม โดยที่ไม่เคารพกฎ กติกาของชุมชน ในการนี้ กรรมการป่าชุมชนส่วนมากเป็นผู้สูงอายุ จึงมีความยากลำบากในการดูแลรักษาป่าชุมชน และการสืบทอดภารกิจระหว่างรุ่นสู่รุ่นของคนในชุมชนเอง และยังมีปัญหาช้างป่าหรือสัตว์ป่าออกมาทำลายพืชผลและพืชไร่ของคนในชุมชน นอกจากนี้ เมื่อมีการกระทำความผิดหรือละเมิดข้อตกลง กฎ กติกา ระหว่างชุมชนและเจ้าหน้าที่ของรัฐระดับปฏิบัติการในพื้นที่ ก็มีการว่ากล่าวตักเตือน หรือการจับดำเนินคดี ซึ่งทำให้ลดความไว้วางใจ และสร้างความหวาดระแวงซึ่งกันและกัน หรือสร้างความขัดแย้งได้ ในกรณีนี้ หน่วยป้องกันรักษาป่า เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้งก็ได้ส่งเจ้าหน้าที่ประสานงานกับชุมชน แต่ส่วนใหญ่เมื่อทำผิดครั้งแรกก็จะมีการตักเตือนด้วยวาจาจากนั้นเป็นการตักเตือนเป็นลายลักษณ์อักษร การถ่ายรูปจดรายชื่อส่งให้ผู้ใหญ่บ้าน โดยมีกำนันลงนามรับทราบ และสุดท้ายคือการดำเนินคดีตามกฎหมายต่อไป

ซึ่งสอดคล้องกับงานของ (พัชรินทร์ โชคดีริ, ๒๕๖๐)^{๒๙} ผลการศึกษาพบว่า การจัดการป่าชุมชนประสบความสำเร็จด้านการป้องกันการบุกรุกป่า แต่ไม่ประสบความสำเร็จด้านการฟื้นฟูป่า โดยการจัดการป่าชุมชนมีความสอดคล้องกับทฤษฎีการจัดการทรัพยากรร่วมของออสตรอม ๕ ประการ คือ ๑) การกำหนดขอบเขตของพื้นที่ชัดเจน ๒) การสอดส่องดูแลการใช้ประโยชน์และ

^{๒๘} ทัชชววัฒน์ เหล่าสุวรรณ วายุทธ์ จำรัสพันธ์ และ บัวพันธ์ พรหมพักพิง.(๒๕๕๕) .ปฏิสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐ ทุน และชุมชนในการจัดการป่าชุมชนดงเค็ง อำเภอนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ด . ว.ม.ร. (มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, ๖(๒), ๔๙-๕๙

^{๒๙} พัชรินทร์ โชคดีริ.(๒๕๖๐). การจัดการทรัพยากรร่วม : ศึกษากรณีป่าชุมชนในอำเภอเทพสถิต จังหวัดชัยภูมิ. วารสารร่มพฤกษ์ มหาวิทยาลัยเกริก, ๓๕(๓), ๑๗๗-๑๙๘

สอดคล้องดูแลทรัพยากรป่า ๓) การลงโทษผู้กระทำผิดจากต่ำไปสูง ๔) การจัดการความขัดแย้ง ๕) การยอมรับสิทธิในการจัดการป่าโดยรัฐ อย่างไรก็ตามการจัดการป่าชุมชนไม่เป็นไปตามแนวคิดการจัดการทรัพยากรร่วม ๓ ประการ คือ ๑) การกำหนดขอบเขตของผู้มีสิทธิใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน ๒) ความสอดคล้องระหว่างกฎระเบียบกับสภาพทางสังคมและสิ่งแวดล้อม รวมถึงการใช้ประโยชน์จากป่ากับเงื่อนไขในการบำรุงรักษา ๓) การมีส่วนร่วมของสมาชิกในการเปลี่ยนแปลงกฎระเบียบ

๔.๒ เพื่อศึกษาการจัดการป่ากันชนร่วมของชุมชนบริเวณเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง

ในการอธิบายการจัดการป่ากันชนร่วมของชุมชนนั้น ผู้วิจัยขออธิบายผลจากการศึกษาโดยมีประเด็นดังนี้ การจัดการป่ากันชนร่วมของชุมชน นโยบายและการจัดการป่ากันชนร่วมของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้งที่เกี่ยวข้องย้อนหลัง ๒ ปี แนวทางในการจัดการป่ากันชนร่วมระหว่างรัฐและชุมชน หลักการออกแบบกติกา” (design principles) ประกอบด้วย ความชัดเจนของขอบเขต ความสอดคล้อง กฎกติกาของชุมชนกับเงื่อนไขทางสังคมและสิ่งแวดล้อม ระบบที่เปิดให้สมาชิกส่วนใหญ่มีส่วนร่วมในการตัดสินใจและปรับปรุงกฎกติกาการสอดคล้องดูแลที่มีประสิทธิผล มีการลงโทษอย่างค่อยเป็นค่อยไป กลไกจัดการความขัดแย้งทั้งกลไกระหว่างผู้ใช้กันเองและกลไกระหว่างผู้ใช้กับเจ้าหน้าที่รัฐ รัฐให้การยอมรับในสิทธิของชุมชน ของชุมชนที่ประสบความสำเร็จได้รับการยอมรับจากรัฐ ว่ามีสิทธิในการวางกติกาใช้และจัดการทรัพยากรร่วม กติกาและกระบวนการจัดการทรัพยากรต้องเชื่อมโยงสอดคล้องกับระบบที่ใหญ่กว่า อาทิ กฎหมาย โดยมีระบบการจัดการของชุมชนเป็นฐานราก ผลจากการจัดเวทีสาธารณะ ประกอบด้วย การจัดการป่ากันชนร่วมตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันของชุมชน การบริหารจัดการทรัพยากรเกิดการบูรณาการร่วมกันหลายภาคส่วน ที่เป็นระบบและทันสมัยเพื่อทันต่อกระบวนการแก้ไขปัญหาเชิงรุก สิทธิการเข้าถึงทรัพยากรของคนในและนอกพื้นที่ องค์กรที่เป็นกลางมาร่วมรับฟังปัญหา ทำให้เกิดความเข้าใจที่ตรงกันและสามารถขับเคลื่อนประเด็นร่วมกัน เพื่อเกิดการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืนได้ อนาคตเราจะส่งเสริมให้เกิดรายได้จากปัญหาในพื้นที่ การเข้าถึงทรัพยากรจำเป็นแค่ไหนในรูปแบบการใช้ประโยชน์ที่เป็นส่วนหนึ่งของชีวิต โดยอธิบายผ่านผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คือ เจ้าหน้าที่/อดีตเจ้าหน้าที่ที่เคยปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ ประธานกลุ่มป่า ผู้แทนภาคประชาชน กลุ่มที่เข้าร่วมกิจกรรม “กินข้าวป่าเล่าความหลังฟังปัญหา” และกลุ่มที่เข้าร่วมการจัดเวทีสาธารณะ โดยแบ่งเป็นกลุ่มใหญ่ ๓ กลุ่มและกลุ่มย่อย ๒ กลุ่ม ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

๔.๒.๑ การจัดการป่ากันชนร่วมของชุมชนบริเวณเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง

คนในชุมชนอยากให้ผืนป่าที่ตนใช้ประโยชน์ยังคงความสมบูรณ์ไปนานๆ ต้องเกิดจากความร่วมมือกันทั้งทางหน่วยงานภาครัฐ และคนในชุมชน ร่วมด้วยช่วยกันรักษาผืนป่านี้ไม่ใช่หน้าที่คนใดคนหนึ่ง ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

กลุ่มที่ ๑. เจ้าหน้าที่/อดีตเจ้าหน้าที่ที่เคยปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ ได้แก่

๑.๑ หัวหน้ากลุ่มกลุ่มพัฒนาระบบบริหาร กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช (อดีตหัวหน้าเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง)

การเกิดขึ้นเกิดมาจากความไว้วางใจ ความร่วมมือทุกอย่างเกิดขึ้นไม่ได้ ยิ่งรัฐบาลกับประชาชนคือความไม่ไว้วางใจต่อกัน ประชาชนก็ไม่ไว้วางใจรัฐ รัฐก็ไม่ไว้วางใจประชาชน ต่างคนต่างไม่ไว้วางใจซึ่งกันและกัน ความร่วมมือก็ไม่เกิด ในขณะที่ทำ ทีมงานที่ไปทำไปอย่างเปิดเผย และใช้เวลาอยู่กับคนในชุมชนมากพอสมควร ไม่ใช่ไปแล้วทำได้เลย คือความต่อเนื่องและความตั้งใจเป็นกลไกสำคัญที่สร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ตอนนั้นใช้บทเรียนในอดีตมาเป็นที่ตั้งตัวหนึ่งก็คือการไม่ใช้เงินเป็นที่ตั้ง ในอดีตที่เป็นปัญหาก็คือการนำเงินไปวางไว้สำหรับทำงาน ถ้าไม่มีเงินก็จะไม่ทำงาน จึงได้เปลี่ยนความคิดกลายเป็นความร่วมมือเกิดขึ้นจากความทุ่มเท โดยไม่ใช้เงินเป็นที่ตั้ง ในการทำงานก็ใช้ข้าวหม้อแกงหม้อ นำกำลังจากหน่วยงานรัฐและคนในชุมชนทำร่วมกันช่วยกันทั้งหมด ถึงแม้จะเป็นนอกพื้นที่ห้วยขาแข้งก็ทำให้คนชุมชนเห็น ซึ่งการทำงานแบบนี้ไม่ใช่ว่าประชาชนทุกคนหรือคนในชุมชนทุกคนเข้ามาร่วมทำด้วย แต่อย่างน้อยก็มีแกนนำมีพรรคพวกที่จะเริ่มต้น จึงได้เกิดความร่วมมือในขณะนั้นเกิดขึ้น^{๓๐}

๑.๒ อดีตหัวหน้าหน่วยป้องกันรักษาป่าที่ อน.๘

ในพื้นที่ในเขตกันชนก็จะมีทั้งของกระทรวงมหาดไทย ฝ่ายปกครองเข้ามาร่วม มีปกครองส่วนท้องถิ่น กรมอุทยาน ซึ่งป่าชุมชนก็รื้อบ้านจึงต้องออกมาช่วยสนับสนุนดูแล แล้วก็มีการป่าไม้ มีชุมชนบริเวณโดยรอบ กิจกรรมจะมีการลาดตระเวน มีการปลูกป่า มีการป้องกันไฟ วิธีการทำแนวกันไฟ การไปดับไฟ กิจกรรมก็จะมีประมาณนี้ การปฏิบัติงานตรงนี้ใช้การประสานงานกัน โดยที่ห้วยขาแข้งก็มีชุดลาดตระเวน ก็จะประสานงานกันว่าจะเดินลาดตระเวนจุดนี้ตามแนวเขตซึ่งห้วยขาแข้งก็เดินเหมือนในพื้นที่ของตนเอง เหมือนเดินเลาะรั้วคุยกันไปเป็นการประสานงานของหน่วยงานโดยตรง แล้วก็ยังมีโดยบางอย่างถ้ามีงบประมาณมาจากกระทรวงมหาดไทย หน่วยงานราชการก็จะมีการสนธิกำลังโดยจังหวัด ซึ่งผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นตัวแทนเป็นประธาน ก็สามารถเอากำลังพลมารวมกันเพื่อบูรณาการร่วมกัน พื้นที่ตรงนี้จะพื้นที่ที่ร่วมกันดูแล ซึ่งทุกหน่วยงานมาร่วมกันดูแล แต่แม่งานหลักก็เป็นของกรมป่าไม้ โดยมีหน่วยงานย่อยของกรมป่าไม้ที่อยู่ในพื้นที่เป็นแม่งาน โดยขอรับงบประมาณสนับสนุนจากจังหวัด ซึ่งไม่ใช่ขงปกติ ก็จะมีกำลังพล มีฝ่ายปกครอง มีตำรวจ ซึ่งในสมัยนี้ยุคนี้ก็มีทหารเข้าไปร่วมด้วย แล้วก็มีการบริหารส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานหลักคือกรมป่าไม้ กรมอุทยานแห่งชาติ ในพื้นที่ที่ดำเนินการในอำเภอลานสัก ก็มีเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้งทางเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้งก็มีหน่วยงานย่อยในแต่ละตำบลแต่ละหมู่บ้าน เช่น ถ้าเดินในช่วงหมู่บ้านเขาเขียว เจ้าหน้าที่ชุดปฏิบัติการบ้านเขาเขียวก็มาร่วมกับกรมป่าไม้ โดยกำหนดวันออกมาว่าระหว่างวันที่ ๒๐ - ๒๑ เดินที่เขาเขียว ๒๒ - ๒๓ เดินแถว ตำบลระบำออกมาถึงโป่งมะค่า ล่องลงมาทางใต้ หน่วยงานหลักก็จะเป็น อน.๘ ฝ่ายปกครอง ก็จะเดินตลอดแนวเขตอำเภอ แต่ถ้าเอาองค์การ

^{๓๐} สัมภาษณ์ นายสมโภชน์ มณีรัตน์,(๒๕๖๒,๗ มิถุนายน). หัวหน้ากลุ่มกลุ่มพัฒนาระบบบริหาร กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช อดีตหัวหน้าเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง ณ กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช

บริหารส่วนท้องถิ่นจะเข้าตำบลป่าอ้อ ก็มีเจ้าหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนท้องถิ่น ของอาสาสมัครที่เข้ามาช่วย บางครั้งองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นก็สนับสนุนในเรื่องของงบประมาณ เวลามีกิจกรรมก็เข้ามาประสานงาน อาจมีงบประมาณมาสนับสนุนในเรื่องของอาหารกลางวัน เพราะเห็นชาวบ้านลำบากก็อาจมีเรื่องของวัสดุอุปกรณ์เครื่องใช้ เช่น เป้ ผ่ากันฝน จากมูลนิธิเอามาให้ชุดทำงานเป็นส่วนกลาง^{๓๑}

๑.๓ อดีตกำนันตำบลระบำ (โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาทับเสลา)

ทุกวันนี้ชาวบ้านใช้ประโยชน์จากป่าแนวกันชนของห้วยขาแข้ง ซึ่งเป็นป่าชุมชนที่ทำร่วมกันมาก่อน จึงมีการตั้งกฎระเบียบในการใช้ประโยชน์จากป่าร่วมกัน เช่น การนำของป่าที่หามาได้ต้องนำออกมาได้ไม่เกินกี่กิโล วันเวลาที่เปิดให้เข้าไปได้และต้องออกมาเวลาไหน ทางเจ้าหน้าที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง จะเข้าไปประสานงานกับทางชุมชนเรื่องของการตั้งกฎระเบียบในการใช้ประโยชน์จากป่าร่วมกัน โดยให้ผู้ใหญ่บ้านประกาศตามหอกระจายข่าวประกาศให้ลูกบ้านทราบถ้าถึงกำหนดเปิด - ปิดป่า เป็นต้น ซึ่งในปัจจุบันได้มีการแบ่งโซนกันดูแลเป็นส่วนๆ แล้ว ไม่ว่าจะเป็เขตป่ากันชนหรือชุมชนบริเวณเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง โดยมีผู้ใหญ่บ้านไปสำรวจแนวเขตในทุกๆ เดือน^{๓๒}

กลุ่มที่ ๒. ประธานกลุ่มป่า ที่มีความเกี่ยวข้องในพื้นที่ซึ่งครอบคลุมกลุ่มต่างๆ

ดังนี้

๑. กลุ่มป่าเขาเขียว ประกอบไปด้วย ป่าชุมชนไผ่งาม อำเภอลานสัก

จังหวัดอุทัยธานี

พื้นที่ป่าแบ่งออกเป็น ๒ ป่า มีป่าที่ใช้สอย ป่าดูแล มีการวางมาตรการ ต้องมีแนวมีรั้ว และหาข้อมูลจากชาวบ้าน เดินตามแนวเพื่อพบปะชาวบ้านที่อยู่ตามแนว แล้วจึงได้เกิดเส้นทางตรวจการขึ้น เว้นพื้นที่การเกษตร ถ้าชาวบ้านจะเข้าไปใช้ต้องเข้าไปขอก่อน ป่าชุมชนทำงานกับกรมป่าไม้ และ อนุ.๘ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า ในป่าก็มีการดูแลป่า ขยายพันธุ์พืช ไม้ผลัด ประดูแดง ทำฝายกักเก็บน้ำ เพื่อใช้ไปปลูกพืช เช่น ข้าวโพดที่เราไม่ใช้แล้ว จะได้ไม้ไปรบกวนกัน ในหมู่บ้าน ตรงไหนดิบขึ้นก็เอาไปปลูก ไปขอกจากคนในหมู่บ้านเพื่อนำมาปลูกในป่าเอาไว้ในสัตว์ป่ากิน มีคณะกรรมการป่าไม้จำนวน ๒๐ - ๓๐ คนช่วยกันดูแลป่า^{๓๓}

๒. กลุ่มป่าเขาวงศ์ ประกอบไปด้วย ชุมชนบ้านโป่งมะค่า อำเภอลานสัก

จังหวัดอุทัยธานี

มีหน่วยงานของ อบต. มีหน่วยงานของป่า เครือข่ายป่าชุมชนถึงเวลามึงบเข้ามา กรมป่าไม้และเขตรักษาพันธุ์ อนุ.๘ ในทุกเดือนก็เข้ามาช่วยลาดตะเวน ให้กรรมการป่าเข้าไปร่วมเดินป่า ก่อสร้างฝายชะลอน้ำตามคลอง ตามป่าชุมชน ทำไป ๓๐ ตัวได้ นำงบมาจากหน่วยงาน

^{๓๑} สัมภาษณ์ นายชำนาญ ศรีสุข,(๒๕๖๒,๑๐ มิถุนายน). เจ้าพนักงานป่าไม้ชำนาญงาน อดีตหัวหน้าหน่วยหน่วยป้องกันรักษาป่าที่ อนุ.๘ (บ้าน กม.๕๓) ตำบลระบำ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี ทางโทรศัพท์.

^{๓๒} สัมภาษณ์ นายประทุม เพ็ญโพธิ์, (๒๕๖๒,๒๗ เมษายน). อดีตกำนันตำบลระบำ ณ วัดห้วยเป้า ตำบลระบำ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี

^{๓๓} สัมภาษณ์ นายบุญมี ไชยะ ,(๒๕๖๒,๑๘ มีนาคม).กรรมการป่าชุมชนหมู่บ้านไผ่งาม หมู่ที่ ๑๐ ตำบลระบำ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี.

ภาครัฐ มีการปลูกป่าทดแทนในเขตป่าชุมชนทุกปีในทุกหน้าฝน นำกล้าไม้มาจากศูนย์เพาะชำกล้าไม้ได้เข้าไปสร้างจิตสำนึก พัฒนาปลูกป่าไว้หลังบ้าน เพื่อที่ไม่ต้องไปบุกรุกป่าพื้นที่แหล่งน้ำ ดูแลในส่วนของความเหมาะสมการจัดตั้ง มีการสำรวจ ดำเนินการ ซึ่งไม่ได้ทำในพื้นที่ป่า มีกรมป่าไม้ดูแลในพื้นที่ป่า^{๓๔}

๓. กลุ่มป่าคอกควาย ประกอบด้วย บ้านคลองหวาย อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี

ทาง อนุ.๔ จะให้พันธุ์ไม้มามีการปลูกป่าช่วงวันพ่อ วันแม่และในเทศกาลสำคัญ มีการบวชป่า มีการทำแนวกันไฟ มี อบจ. เข้ามาดูแลเรื่องงบประมาณ เรื่องพันธุ์ไม้ มีหน่วยงานของโครงการหลวงราษฎรอาสาพิทักษ์ป่าเข้ามาช่วยเหลือ อนุ.๔ อนุ.๘ อนุ.๑๐ มีป่าไม้จังหวัดเข้ามาช่วยตลอด มอบให้ทางหมู่บ้านช่วยกันรักษาและใช้ประโยชน์ เก็บเกี่ยวอาหาร พืชสมุนไพร เป็นแหล่งอาชีพต่างๆ จากไผ่ก็นำมาจักสาน และทั้งสองฝ่ายต้องสร้างกฎกติการ่วมกันว่า ถ้าเข้าไปใช้ต้องมีกฎเกณฑ์เพื่อการดำรงทรัพยากรสมบัติ นำสิ่งใดมาใช้ต้องช่วยกันอนุรักษ์เพื่อไม่ให้สูญพันธุ์ไป^{๓๕}

๔. กลุ่มป่าบ้านไร่ ประกอบด้วย บ้านศาลาลอง อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี

มีการขอคืนจากชาวบ้าน โดยการเข้าไปพูดคุยกับชาวบ้าน ถ้าคนรุ่นหลังยอมถอย แต่คนในอดีตไม่ยอมถอยออก โดยให้ทุนมาสนับสนุนโครงการเพื่ออนุรักษ์สัตว์ป่า ในส่วนที่ว่าทำนุบำรุงรักษา ซึ่งป่าสงวนนั้นๆ เช่น ทำทางลาดตะเวน ทำแนวกันไฟป่ากฎเกณฑ์ต่างๆ ก็จะมีขึ้นอยู่กับพรบ. นั้นๆ เพราะต้องยึดพรบ.เป็นหลัก ป่าสงวนของกรมป่าไม้ ต้องมาดูตามกฎหมายว่าในหนึ่งพื้นที่ว่ามีพรบ. ไตอยู่บ้างถ้ามีโดนดักก็ต้องดูตามสิทธิ์ว่าใครมาก่อน บริบทการกำหนดเขต ถ้าเป็นอุทยาน ต้องเป็นสิ่งที่น่าสนใจ อุดมสมบูรณ์ ถ้าเป็นเขตพันธุ์สัตว์ป่าก็ต้องมีสัตว์ป่าอยู่จริง โดยที่ไม่ให้ประชาชนเดือดร้อน เขตป่าสงวนประกาศเพื่อทำให้การดูแลง่ายขึ้น^{๓๖}

กลุ่มที่ ๓ ผู้แทนภาคประชาชนที่ใช้ประโยชน์จากป่ากันชนเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง

ทางเจ้าหน้าที่ได้มีการกำหนดให้มีเวลาเปิด - ปิดป่า เมื่อชาวบ้านทั้งในพื้นที่และนอกพื้นที่ที่เข้าไปหาของป่าและหน่อไม้ ก็มีกฎกำหนดไว้ว่าสามารถเอาออกมาได้ไม่เกิน ๓ กิโลกรัม หนึ่งคนต่อหนึ่งกระสอบ และต้องเดินเข้าไปแทนการใช้รถยนต์ เพราะเมื่อก่อนนี้สามารถใช้รถยนต์ของป่าออกไปได้ แต่เมื่อชาวบ้านเข้าไปในป่าแล้ว มีกฎกติกาอยู่ว่าห้ามเข้าไปหาของป่าเกินแนวเส้นแดงที่กำหนดไว้เด็ดขาด ซึ่งมีป้ายสัญลักษณ์ติดไว้ในป่า เพื่อเป็นการคงสภาพป่าให้มีความอุดมสมบูรณ์^{๓๗}

^{๓๔} สัมภาษณ์ นายสุชาติ อนุกุล ,(๒๕๖๒,๑๘ มีนาคม). ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านโป่งมะค่า หมู่ที่๗ ตำบลระบำ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี.

^{๓๕} สัมภาษณ์ นายสุชาติ อนุกุล ,(๒๕๖๒,๑๘ มีนาคม). ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านโป่งมะค่า หมู่ที่๗ ตำบลระบำ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี.

^{๓๖} สัมภาษณ์ นายเพชร โตทรัพย์,(๒๕๖๒,๑๘ มีนาคม). ผู้ใหญ่บ้านบ่อน้อย(ศาลาลอง) หมู่ที่ ๙ ตำบลบ้านไร่ อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี.

^{๓๗} สนทนากลุ่มผู้แทนภาคประชาชนที่ใช้ประโยชน์จากป่ากันชนเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง ๒๘ เมษายน ๒๕๖๒ ณ หน่วยพิทักษ์ป่าวังไผ่ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง

จากการที่ผู้วิจัยได้นำเสนอรายละเอียดปลีกย่อยในแต่ละกลุ่มดังกล่าวมาแล้วนั้น ขอสรุปในภาพรวม ดังนี้

สรุป การจัดการป่าชุมชนทางเจ้าหน้าที่ จะพยายามปรับปรุงพัฒนาพื้นที่ป่าให้อุดมสมบูรณ์ยิ่งขึ้น มีหน่วยงานของรัฐเข้ามาหลากหลายหน่วยงาน โดยที่มาร่วมกันในการทำกิจกรรม ไม่ว่าจะเป็นปลูกป่า ลาดตระเวนในบริเวณป่า ร่วมกันแก้ไขปัญหาและการอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข มีการสร้างฝายชะลอน้ำ เพื่อให้พื้นที่ป่ามีความชุ่มชื้นและสมดุลในป่าดีขึ้น ภาครัฐให้การสนับสนุนทางด้านงบประมาณและอุปกรณ์ในการสำรวจป่าในการลาดตระเวนป่า จากที่มีการลาดตระเวนก็เพราะคนส่วนใหญ่เข้าไปในป่าเพื่อทำสิ่งผิดกฎหมาย ผิดกฎกติกาของชุมชน ไปทำให้ธรรมชาติขาดสมดุลในการเจริญเติบโตของพืชผัก แต่เจ้าหน้าที่ผู้นำชุมชน คณะกรรมการป่าชุมชนก็ต่างช่วยกันพูดคุย อธิบายให้กับชาวบ้านได้เข้าใจเจตจำนงในการรักษาพื้นที่ป่าเอาไว้ เพื่ออนาคตข้างหน้าชุมชน

ซึ่งสอดคล้องกับงานของ (บุญทะวี หวันนะบัวทอง, ๒๕๖๐)^{๓๘} สภาพปัจจุบันการอนุรักษ์ป่าป้องกัน พบว่า ป่าป้องกัน บ้านกะบุด-เชียงแหวน ถูกทำลายเป็นจำนวนมากความอุดมสมบูรณ์ของป่าป้องกันลดน้อยลงปัญหาการอนุรักษ์ป่าป้องกันพบว่า ประชาชนขาดความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าป้องกัน เช่น กฎระเบียบ ข้อบังคับของป่าป้องกันและขอบเขตพื้นที่ป่าป้องกันไม่ชัดเจนและขาดการมีส่วนร่วมอย่างจริงจังระหว่างประชาชนกับภาครัฐที่เกี่ยวข้องส่วนความต้องการอนุรักษ์ป่าป้องกัน พบว่า ประชาชนต้องการให้เยาวชนในชุมชนมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ป่าป้องกัน ให้มีหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องร่วมมือร่วมแรง และร่วมใจกันในฟื้นฟูดูแลรักษาป่าป้องกัน ให้ประชาชนในชุมชนมีความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าป้องกันและให้มีเครือข่ายอนุรักษ์และป้องกันการบุกรุกป่าป้องกันและแนวทางการพัฒนา เพื่อการอนุรักษ์ป่าป้องกัน คือ จัดการอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อให้ความรู้ ความเข้าใจแก่ประชาชนในชุมชนเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าป้องกันแบบยั่งยืนกฎระเบียบ ข้อบังคับของการอนุรักษ์ และป้องกันการบุกรุกป่าป้องกัน และการลาดตระเวนในการอนุรักษ์ป่าป้องกัน การจัดกิจกรรมปลูกจิตสำนึกให้กับประชาชนโดยเฉพาะเยาวชนในชุมชนในการอนุรักษ์ป่าป้องกันและเครือข่ายการอนุรักษ์ และป้องกันการบุกรุกป่าป้องกันเน้นการฟื้นฟูการดูแลรักษาป่าป้องกันโดยร่วมมือระหว่างภาครัฐ และประชาชนในชุมชน

และ (บุญยอด นามเสนา, ๒๕๕๘)^{๓๙} ความต้องการการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่าชุมชนบ้านนาธาตุ พบว่า ๑) ประชาชนบ้านนาธาตุ ต้องการเป็นผู้ดูแลรักษาป่าเป็นหลัก เพราะเป็นผู้ที่อยู่ติดกับป่ารู้ถึงสภาพพื้นที่ป่าดีกว่าคนข้างนอก และเป็นผู้ใช้ประโยชน์จากป่าและความต้องการให้ภาครัฐเข้าจัดการในเรื่องการแต่งตั้งคณะกรรมการหน่วยงานรักษาป่า การเผยแพร่ปลูกจิตสำนึกของประชาชนที่เกี่ยวกับ กฎ ระเบียบ กำหนดขอบเขตพื้นที่ให้ชัดเจน เขตหวงห้าม เขตคุ้มครองนำใช้และติดแผ่นป้าย ๒) ประชาชนมีความต้องการเข้ามามีส่วนร่วมในการดูแลจัดตั้งเป็น

^{๓๘} บุญทะวี หวันนะบัวทอง.(๒๕๖๐). ยุทธศาสตร์การพัฒนาความเข้าใจ ความตระหนัก และการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าป้องกัน : กรณีศึกษา บ้านกะบุด-เชียงแหวน เมืองท่าแขก แขวงคำม่วน สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว. ๑๔(๖๔): ๑๒๓-๑๓๒

^{๓๙} บุญยอด นามเสนา.(๒๕๕๘).ยุทธศาสตร์การพัฒนาการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนบ้านนาธาตุ เมืองอุทุมพอน แขวงสะหวันนะเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว. วารสารบัณฑิตศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร, ๑๒(๕๗): ๗๑-๘๐

หน่วยงานรับผิดชอบ การออกกฎ ระเบียบการคุ้มครอง กฎหมายกำหนดลาดตะเวน การวาง กฎระเบียบรักษาบูรณาการป่าและมีส่วนร่วมในการปลูกป่าร่วมกับภาครัฐ ยุทธศาสตร์การพัฒนาการ มีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนบ้านนาธาตุ คือโครงการอบรมเสริมความรู้เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมใน การจัดการป่าชุมชนซึ่งมีรายละเอียดของโครงการ ประกอบด้วย โครงการ หลักการและเหตุผล เป้าหมาย ตัวชี้วัด งบประมาณ และผลที่ได้รับ

๔.๒.๒ นโยบายและการจัดการป่ากันชนร่วม ของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง ที่เกี่ยวข้องย้อนหลัง ๒ ปี

นโยบายที่เห็นและมีมาโดยตลอดคงเป็นการที่ให้ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับป่า ทั้งทาง หน่วยงานของรัฐ และคนในชุมชน ก็คงเป็นการอนุรักษ์ และรักษาทรัพยากรที่มีอยู่ในป่าชุมชนนั้น ให้ ชาวบ้านหากินหาใช้ และไม่ให้หมดไปจากป่าแห่งนี้ ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

กลุ่มที่ ๑. เจ้าหน้าที่/อดีตเจ้าหน้าที่ที่เคยปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ ได้แก่

๑.๑ หัวหน้ากลุ่มกลุ่มพัฒนาระบบบริหาร กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช (อดีตหัวหน้าเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง)

ด้วยความที่อาศัยในยุคที่มีกฎหมายใหม่ดูแล เพราะว่าในพระราชบัญญัติ ป่าสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า เพิ่งลงพระปรมาภิไธยรัชกาลที่ ๑๐ เช่นเดียวกับ พรบ.ป่าไม้ ที่เพิ่ง เปลี่ยน แนวทางกฎหมายทั้ง ๓ - ๔ ฉบับ ที่เกิดขึ้น ก็เปิดโอกาสเปิดช่องให้ทำงานด้วยกันค่อนข้าง เยอะ อย่างเช่น ในพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า ก็เปิดโอกาสให้ชุมชนท้องถิ่นสามารถไปใช้ประโยชน์ใน เรื่องของการเก็บหาทรัพยากรธรรมชาติที่สามารถทดแทนได้ ภายใต้เงื่อนไข ภายใต้ข้อมูลที่ทำร่วมกัน ระหว่างชุมชนกับหน่วยงานของรัฐ ต้องอยู่ร่วมกัน ของกรมป่าไม้เองก็เปิดแนวทางชัดเจนแนวทาง หนึ่งคือ หน่วยป้องกันและสายพันธุ์สัตว์ป่าในอดีต ที่หลายคนคิดว่าแค่รักษาป่า ด้วยโครงสร้างตอนนี้ ใหม่ เปลี่ยนชื่อเป็นแนวทางปฏิบัติ ได้เปลี่ยนเป็นชื่อป้องกันและพัฒนา เท่ากับว่าเปลี่ยนบทบาท ตนเองจากเนวรบเป็นแนวสนับสนุน ซึ่งมีหน้าที่สนับสนุนชุมชน ในทุกๆเรื่อง ซึ่งเป็นงานด้านบนที่เปิด ประตุในขณะที่มีการยอมรับป่าชุมชน พรบ.ชุมชนก็ออกมาใหม่ ซึ่งกฎหมายใหม่ออกมาเกิดความ เชื่อมโยงทางกฎหมายทางระบบบริหารนำไปสู่การปฏิบัติในพื้นที่ ก็ตามระยะเหล่านี้ทั้ง ๓ ฉบับ พูดได้ ชัดเจนเลยว่า อยู่ภายใต้ความร่วมมือของประชาชนและพื้นที่ของรัฐ ซึ่งกฎหมาย ๓ - ๔ ฉบับ ก็ไม่มี ประโยชน์ถ้าประชาชนไม่ทำงานกับรัฐ หรือรัฐทำฝ่ายเดียวหรือประชาชนทำฝ่ายเดียว มันก็ย้อนกลับ มาที่เดิมที่ว่าป่าชุมชนอยู่ในกันชนที่เกิดขึ้นได้ ประเทศชาติเปิดกฎหมายให้แล้ว ขึ้นอยู่กับผู้มีส่วน เกี่ยวข้องที่จะมาร่วมมือกันมีมากน้อยแค่ไหน เพราะเมื่อก่อนไม่สามารถทำได้ และกฎหมายไม่ได้เปิด ใช้แบบนี้ ซึ่งเพราะกฎหมายเปิดก็อยู่ที่ตัวละคร แล้วจะไปโทษกฎหมายไม่ได้อีกแล้ว เพราะฉะนั้นอะไร ที่เป็นปัจจัยสำคัญสูงสุดก็คือความร่วมมือจริงๆ ของหน่วยงานรัฐและประชาชน ถ้าไม่ร่วมมือกันทุก อย่างก็จะไม่เกิดขึ้น^{๕๐}

^{๕๐} สัมภาษณ์ นายสมโภชน์ มณีรัตน์,(๒๕๖๒,๗ มิถุนายน). หัวหน้ากลุ่มกลุ่มพัฒนาระบบบริหาร กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช อดีตหัวหน้าเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง ณ กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช

๑.๒ อดีตหัวหน้าหน่วยป้องกันรักษาป่าที่ อนุ.๘

นโยบายจากรัฐ คือ การทวงเอาผืนป่าคืน สำหรับแนวกันชนไม่มีนโยบาย ไม่มีงบประมาณมาสนับสนุน นอกจากว่ามาจากพื้นที่บริเวณพื้นที่ดังกล่าวเป็นพื้นที่ป่าสงวนพัฒนา กรมป่าไม้ต้องดูแลโดยหน้าที่ ผู้ปฏิบัติเท่านั้นที่ใช้เทคนิคช่วย คิดเองที่จะหางบประมาณนอก งบประมาณปกติมาเสริม หากำลังพลมาเสริม ในการทำงานของตนเองเพื่อให้งานมีประสิทธิภาพ ซึ่ง จะรองบหลักๆ เลยไม่ได้ หาเครือข่ายหาสมาชิกโดยใช้กระบวนการ ในส่วนการมีส่วนร่วมของชุมชน เข้าร่วม นำเทคนิคการมีส่วนร่วมมาใช้ เพื่อประสานงานกับองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น เครือข่าย มูลนิธิสีบนาคะเสถียร ต้องการผลงานอะไร จึงได้ขอคนจากมูลนิธิว่ามาร่วมเดินด้วยกัน เพราะอย่าง ลาดตระเวนไปสัปดาห์หนึ่งก็จะมีคนนำเสนอออกมาว่าแต่ละจุด มีการลาดตระเวนแผนใหม่เชิง คุณภาพ ที่ลาดตระเวนไปแล้วก็มีการจดบันทึกตลอด ว่าบริเวณเส้นทางที่เดินวันนี้เดินระยะทาง ๓ กิโลเมตร มีรัศมีนอกเส้นทางที่เดิน ๓๐ เมตร มีอะไรบ้าง พบต้นไม้ตายกี่ต้น พบรอยสัตว์ ที่บุกรุกไหม พบต้นไม้ที่มีกลุ่มต้นไม้ที่ขึ้นอยู่เป็นกลุ่มๆ ลักษณะพิเศษ อาจจะไปเจอต้นประดู่เป็นพืช ประมาณ ๓๐ - ๔๐ ต้นเป็นกลุ่มๆ ก็จะจดบันทึกเอาไว้ หลังจากนั้นก็จะเอามานำเสนอ เอามาพอร์ทในแผนที่ว่ากลุ่ม ประดู่ ๓๐ ต้น มีความโตรอบต้น ๘๐ - ๑๕๐ เซนติเมตร อยู่บริเวณไหน ว่าอยู่ในพิกัดใดในบริเวณ พื้นที่ ก็เอามาลงแผนที่เอาไว้ ถ้าอยากรู้อยู่ตรงไหน และยังอยู่ไหมให้ดูแผนที่และเข้าเป้าหมายได้เลย โดยไม่ต้องค้นหา นี่คือการลาดตระเวนเชิงคุณภาพ ซึ่งได้เอามาปฏิบัติมา ๑๐ ปีแล้ว แต่ก็เก็บข้อมูล เอาไว้ไม่ได้มีการรายงานเป็นลายลักษณ์อักษร แต่ก็มีข้อมูลเก็บเอาไว้ รู้ว่าในพื้นที่ตรงนี้มีต้นสวอง ต้น ตีนนก ต้นใหญ่แคไหน ต้นมีอยู่เท่าไร เดินแต่ละวันก็ไม่เดินซ้ำที่เก่า อาทิตย์นี้เดินเขาเขียวเส้นนี้ พิกัดนี้ก็กำหนดเส้นทางเดิน จากแผนที่ไปก่อน แล้วไปใช้ GPS นำในขณะเดิน โดยมีผู้นำชุมชนเข้า มาร่วมด้วย จดบันทึกทำข้อมูลเอาไว้ให้รู้ว่าทรัพยากรในพื้นที่มีอะไรบ้าง^{๔๑}

๑.๓ อดีตกำนันตำบลระบำ (โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาห้วยเสลา)

อย่างของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า เขาก็มีนโยบายให้คนในหมู่บ้านได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการกันแนวเขตพื้นที่ป่า เพราะแต่ก่อนเขาไม่ได้กำหนดว่าใครต้องเข้า ต้องออกเวลาใด คือ คนเข้าไปตอนไหน ส่วนใดของบริเวณของป่าก็ได้ สามารถเข้าไปหาของป่าได้รอบทิศ แต่ตอนนี้ทาง หน่วยงานได้เข้ามากำหนดขอบเขต ในการเข้าไปในพื้นที่ป่าห้วยขาแข้งแล้ว นายองค์การบริหารส่วน ตำบลมีนโยบายว่า ตรงแนวปลายเขตของป่าจะทำทางเข้ามายังเขื่อน แล้วก็มีการพูดคุยกันว่าแนวเขต กันชนกับเขื่อน ต้องขุดคลองเลยให้รู้ว่าเป็นแนวเขตกันชนของเขื่อน และจะทำเป็นแหล่งท่องเที่ยว เพื่อให้คนมีจิตสำนึกในการช่วยกันอนุรักษ์ป่าไว้ ทางด้านนายองค์การบริหารส่วนตำบลได้ ประสานงานกับทางห้วยขาแข้ง ทางชลประทาน และประสานงานกับหน่วยงานต่างๆ ให้เขาเห็นว่าถ้า ทำเสร็จแล้วมันน่าจะเป็นส่วนหนึ่ง ที่ทำให้แนวเขตกันชนที่ได้มาตรฐาน คนที่จะไปรุกป่าเขตราก็จะรู้ แต่โครงการนี้ยกเลิกไป เพราะนายฯคนใหม่เข้ามาใช้งบประมาณที่ไม่สัมพันธ์ต่อเนื่องกัน^{๔๒}

^{๔๑} สัมภาษณ์ นายชำนาญ ศรีสุข, (๒๕๖๒, ๑๐ มิถุนายน). เจ้าพนักงานป่าไม้ชำนาญงาน อดีตหัวหน้า หน่วยหน่วยป้องกันรักษาป่าที่ อนุ.๘ (บ้าน กม.๕๓) ตำบลระบำ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี ทางโทรศัพท์.

^{๔๒} สัมภาษณ์ นายประทุม เพ็ญไพฑูริย์, (๒๕๖๒, ๒๗ เมษายน). อดีตกำนันตำบลระบำ ณ วัดห้วย เป้า ตำบลระบำ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี

กลุ่มที่ ๒. ประธานกลุ่มป่า ที่มีความเกี่ยวข้องในพื้นที่ซึ่งครอบคลุมกลุ่มต่างๆ

ดังนี้

๑. กลุ่มป่าเขาเขียว ประกอบไปด้วย ป่าชุมชนไผ่งาม อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี

หลักๆ ก็มีการหาหน่อไม้ เห็ด ต้องการหาหน่อไม้ ในป่าสงวนในปริมาณ แค่ใช้สอย ถือว่าไม่ผิด ตัดต้นไผ่มาใช้สอย มาสานตะกร้า ตะข่าง ชุ่ม ตัดมาล้อมบ้าน ช่วงหลังๆ ก็น้อยลง เพราะมีข้าง วัวแดง เข้ามากินหน่ออ่อน เป็นป่าที่ชาวบ้านหารายได้ได้ เป็นป่าที่ใช้เลี้ยงชีพได้ แล้วช่วยดูแลป่า ตัวชีวิตจะง่ายกว่า ถ้าทำให้เป็นพื้นที่สีเขียวได้โดยไม่ไปรบกวนอนุรักษ์^{๔๓}

๒. กลุ่มป่าเขาวงศ์ ประกอบไปด้วย ชุมชนบ้านโป่งมะค่า อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี

ในการหาหน่อไม้ จะเปิด - ปิดเป็นช่วงๆ ช่วงเดือนกันยายน ตามที่อำเภอ มีคำสั่งมา และปิดตามช่วงเวลาที่กำหนด ถ้าฝ่าฝืนจะจับและทำตามกฎหมายที่ติดไว้ ถ้าคน ภายนอกเข้าออกได้เพราะมีทางเข้าออกหลายทาง ป่าก็ติดกับถนน ส่วนมากคนไกลๆ มาหากิน เพราะ อย่างแรกคือ ทำยังไงให้คนในชุมชนเข้าใจได้ และเขาจะทำตามมากน้อยขนาดไหน ในขณะเดียวกัน สังคมโลกหรือยุคปัจจุบัน ถ้าสร้างความเข้าใจได้ ก็สามารถจัดการความขัดแย้งได้ มีความต่อเนื่องและมี รูปธรรมชัดเจน^{๔๔}

๓. กลุ่มป่าคอกควาย ประกอบด้วย บ้านคลองหวาย อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี

นอกจากการให้กล้าไม้ ยังมีอุปกรณ์เครื่องมือกันไฟป่า มีงบประมาณเข้ามา ให้ ใหม่ๆจะมีปัญหาบ้าง ถ้ามีสายรายงานมาก็มีการตรวจป่าทุกคืน ป่าชุมชนก็เป็นป่าเศรษฐกิจ เปลี่ยนจากป่าสงวนเป็นป่าอนุรักษ์ เป็นการศึกษาทงอ้อม การศึกษาธรรมชาติ ด้านกรมอุทยานเข้ามา ในเรื่องของการท่องเที่ยวธรรมชาติ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเข้ามาดูแลในเรื่องของการเรียนรู้ งานวิจัย ศึกษาธรรมชาติ จะใช้กฎหมายเดิมแต่แค่ขยายพื้นที่เพิ่มขึ้น^{๔๕}

๔. กลุ่มป่าบ้านไร่ ประกอบด้วย บ้านศาลาลอง อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี

มีการส่งเสริมให้ชาวบ้านมีงานทำ เพื่อไม่ให้ไปบุกรุกป่า ซึ่งมีผลกระทบต่อวิถีชีวิตของ ชาวบ้านในพื้นที่ก็เข้าไปไม่ได้ ถ้าเกิดเรื่องขึ้น จะเกิดความลำบากขึ้น ต้องให้ทางรัฐบาลช่วยเพราะคน ส่วนใหญ่ไม่มีที่ทำกิน มีโครงการเลี้ยงไก่ เลี้ยงกบ โดยมีงบประมาณมาให้กับประชาชน และเลี้ยงแล้ว ไม่คุ้มค่ากับการเลี้ยงต่อไป ให้คนในชุมชนมาทำเป็น สวนป่า เพื่อในเป็นป่าเศรษฐกิจ ชาวบ้านก็มี รายได้เพิ่มมากขึ้น ทางชุมชนต้องสร้าง ปรับเปลี่ยนวิถีชีวิต เปลี่ยนการปลูกพืชเชิงเดี่ยว พืชที่ทั้งหมด ไม่เพิ่มหรือลด เพราะทุกพื้นที่มีเจ้าของหมดแล้ว ไม่ว่าจะเป็นเจ้าของที่ถูกต้องตามกฎหมายหรือไม่ถูก

^{๔๓} สัมภาษณ์ นายบุญมี ไชยะ ,(๒๕๖๒,๑๘ มีนาคม).กรรมการป่าชุมชนหมู่บ้านไผ่งาม หมู่ที่ ๑๐ ตำบลระบำ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี.

^{๔๔} สัมภาษณ์ นายสุชาติ อนุกุล ,(๒๕๖๒,๑๘ มีนาคม). ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านโป่งมะค่า หมู่ที่ ๗ ตำบลระบำ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี.

^{๔๕} สัมภาษณ์ นายมนตรี คลีลา, (๒๕๖๒,๑๘ มีนาคม). ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านคุ้มเกล้า หมู่ที่ ๑๕ ตำบลคอกควาย อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี.

ตามกฎหมายก็แล้วแต่ ยากที่จะเข้าไปจัดการอย่างใดอย่างหนึ่งโดยลำพัง และต้องหาวิธีการ มีจัดตรงกลางเพื่อใช้ประโยชน์ทั้งสองฝ่าย ปรีกษาหารือกัน ไม่สามารถยึดที่ดิน ไม่ว่าจะถูกหรือไม่ถูกต้องตามกฎหมายมาเป็นของรัฐโดยลำพัง^{๔๖}

กลุ่มที่ ๓ ผู้แทนภาคประชาชนที่ใช้ประโยชน์จากป่ากันชนเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า ห้วยขาแข้ง

ภายในปีสองปีย้อนหลัง ทางเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง มีนโยบายในการจัดการพื้นที่ในเรื่องของการจัดสรรพื้นที่ให้ชาวบ้านเข้ามาหาของป่าในป่าชุมชนได้ ซึ่งได้มีการตั้งกฎระเบียบในการใช้ประโยชน์จากป่าร่วมกันไว้ โดยมีผู้ใหญ่บ้านเป็นประธานป่าชุมชน นอกจากเรื่องของการจัดสรรพื้นที่ให้ชาวบ้านเข้ามาหาของป่าแล้ว ยังมีเรื่องของการขอขบประมาณมาจัดทำป้ายติดไว้ในป่าชุมชน การจัดทำป้ายสัญลักษณ์ในครั้งแรกเป็นการใช้สีสเปรย์กำหนดเส้นแนวเขตไว้และครั้งที่สองเริ่มมีการติดป้ายที่ชัดเจนมากขึ้น^{๔๗}

จากการที่ผู้วิจัยได้นำเสนอรายละเอียดปลีกย่อยในแต่ละกลุ่มดังกล่าวมาแล้วนั้น ขอสรุปในภาพรวม ดังนี้

สรุปเป็นการส่งเสริม สอนให้ชาวบ้านตระหนักต่อการเข้าใช้ประโยชน์ป่าชุมชน มีการให้ความรู้แก่ชาวบ้าน มีโครงการส่งเสริมอาชีพและการดำรงชีวิตของชาวบ้าน โดยที่ไม่ต้องเข้าไปรบกวนพื้นที่ผืนป่ามากจนเกินไป มีกำหนดการเข้า – ออกป่า เพื่อป้องกันทรัพยากรในป่าจะหมดไป จนทำให้ความเป็นอยู่ของชาวบ้านเปลี่ยนแปลงไป ตั้งกฎกติกาเพื่อให้ชาวบ้านได้รับรู้ว่าการเข้าใช้เข้าไปหาผลประโยชน์ในป่า ควรทำแต่พอเพียงพอใช้ ไม่ควรหาไปจนเกินกำลัง ทำให้ป่ามีพืชผักไม่มากพอต่อความต้องการคนในชุมชนและนอกชุมชน สร้างมูลค่าเงินในกับผลิตภัณฑ์ที่นำต้นไม้ มาแปรรูปเพื่อสร้างรายได้ให้กับชุมชน ก็ถือเป็นการช่วยกันอนุรักษ์ทรัพยากรในป่าชุมชนของชาวบ้านให้มีตลอดไปจนรุ่นหลังต่อไป

๔.๒.๓ แนวทางการจัดการป่ากันชนร่วมระหว่างรัฐ และชุมชน

ต้องอาศัยความร่วมมือกันของคนในชุมชน และทางเจ้าหน้าที่หน่วยงานภาครัฐต่างๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องรับผิดชอบให้ดูแลในป่านี้ ต้องสร้างเป้าหมายให้กับชุมชน ว่าเราต้องร่วมมือกันทั้งสองฝ่าย ให้ชาวบ้านตระหนักถึงความสำคัญของการอนุรักษ์ป่าไม้ ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

กลุ่มที่ ๑. เจ้าหน้าที่/อดีตเจ้าหน้าที่ที่เคยปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ ได้แก่

๑.๑ หัวหน้ากลุ่มกลุ่มพัฒนาระบบบริหาร กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช (อดีตหัวหน้าเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง)

จำเป็นที่ต้องมีคณะทำงานร่วมกัน เพราะจะปล่อยให้แต่ละฝ่ายเดินไปแบบตัวใครตัวมันไม่ได้ เพราะโดยชุมชนเองก็อาจมีในเรื่องของพรบ.ป่าชุมชน มาเป็นวิธีการทำงานซึ่งพรบ.ป่าชุมชนก็มีตัวเจ้าหน้าที่จากกรมอุทยานแห่งชาติเข้าไปร่วมด้วย อาจมีเจ้าหน้าที่กรมป่าไม้ร่วมด้วย การทำงานร่วมกันก็ต้องมีกลไกในการทำงาน ความร่วมมืออย่างเดียวกันทำงานไม่ได้ กลไกที่เป็น

^{๔๖} สัมภาษณ์ นายเพชร โตทรัพย์, (๒๕๖๒, ๑๘ มีนาคม). ผู้ใหญ่บ้านบ่อน้อย (ศาลาคลอง) หมู่ที่ ๙ ตำบลบ้านไร่ อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี.

^{๔๗} สนทนากลุ่มผู้แทนภาคประชาชนที่ใช้ประโยชน์จากป่ากันชนเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง ๒๘ เมษายน ๒๕๖๒ ณ หน่วยพิทักษ์ป่าวังไผ่ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง

รูปธรรมเกิดขึ้นอาจชัดเจนขึ้นในกระบวนการ ทุกสิ่งทุกอย่างที่ทำด้วยกันก็ต้องมีกลไกบางสิ่งบางอย่าง ในการทำ การบูรณาการต้องเกิดขึ้นจากภาคที่เข้าไปเกี่ยวข้อง เพราะจะบอกว่าป่าอนุรักษ์ไม่เกี่ยวข้อง ก็ไม่ได้ เพราะฉะนั้นการบูรณาการจึงต้องเกิดแบบครบองค์ประกอบ^{๔๘}

๑.๒ อดีตหัวหน้าหน่วยป้องกันรักษาป่าที่ อน.๘

แนวทางในการจัดการป่ากันชน ต้องเป็นแนวทางในการร่วมกันปฏิบัติ แต่ ปัจจุบันยังมีการดำเนินการที่เคยทำอยู่ ซึ่งตอนนี้มีเฉพาะพื้นที่ อน.๘ ในพื้นที่จังหวัดอุทัยธานีมีพื้นที่ ของ อน.๘ อน.๙ อน.๑๐ แต่พื้นที่อื่นไม่มี ที่ว่าเป็นการลาดตระเวนในการทำงานร่วมกัน ถ้ากรมป่าไม้ ไม่ได้เข้าไปจะสามารถไปใช้มันก็ต้องมาบอกกับกรมป่าไม้ ซึ่งเก็บข้อมูลเอาไว้โดยที่ชุมชนรับทราบ ซึ่ง ช้างในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าได้ลงออกมานอกพื้นที่รักษาพันธุ์ เป็นระยะทาง ๔ - ๕ กิโลเมตร ซึ่งได้เข้ามา ถึงป่าชุมชนแล้ว ถึงแนวกันชน^{๔๙}

๑.๓ อดีตกำนันตำบลระบำ (โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาทับเสลา)

แนวทางในการจัดการป่ากันชน ควรเป็นหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ป่าไม้ ซึ่งเป็น ความร่วมมือระหว่างชาวบ้านในชุมชนและเจ้าหน้าที่ป่าไม้ ในการร่วมกันดูแลใช้ประโยชน์และการ จัดการทรัพยากรป่าไม้ โดยให้ชาวบ้านในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม ที่มีพื้นฐานว่าชุมชนและชาวบ้านใน บริเวณใกล้เคียงกับเขตป่าอนุรักษ์ ย่อมมีความรู้สึกหวงแหนและมีความตระหนักถึงความสำคัญของการ อนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ เช่นเดียวกับเจ้าหน้าที่ซึ่งมีองค์ความรู้ในด้านการบริหารจัดการทรัพยากร ป่าไม้ ดังนั้นการอนุรักษ์และการบริหารจัดการป่าแนวกันชน จึงเป็นแนวทางความร่วมมือกันระหว่าง ทางด้านเจ้าหน้าที่และชาวบ้าน^{๕๐}

กลุ่มที่ ๒. ประธานกลุ่มป่า ที่มีความเกี่ยวข้องในพื้นที่ซึ่งครอบคลุมกลุ่มต่างๆ

ดังนี้

จังหวัดอุทัยธานี

๑. กลุ่มป่าเขาเขียว ประกอบไปด้วย ป่าชุมชนไผ่งาม อำเภอลานสัก

มีการลาดตระเวนทุกๆ วันที่ ๒๒ ของทุกเดือน มีการปลูกป่า ขยายพันธุ์พืช ในการเก็บหาของป่า เก็บพืชผัก เห็ด ไม้ลวก พืชสมุนไพรต่างๆ เป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของ ประชาชน เป็นป่าชุมชนไผ่เลี้ยงสัตว์ มีงบประมาณของส่วนกลาง ได้มาจากการจ่ายค่ารับซื้อหน่อไม้ ต้นไม้ จากแม่ค้า เก็บ ๕๐ สตางค์/กิโลกรัม และต้องหยุดการทำลายป่าให้ได้ก่อน กรรมการต้อง

^{๔๘} สัมภาษณ์ นายสมโภชน์ มณีรัตน์,(๒๕๖๒,๗ มิถุนายน). หัวหน้ากลุ่มกลุ่มพัฒนาระบบบริหาร กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช อดีตหัวหน้าเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง ณ กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช

^{๔๙} สัมภาษณ์ นายชำนาญ ศรีสุข,(๒๕๖๒,๑๐ มิถุนายน). เจ้าพนักงานป่าไม้ชำนาญงาน อดีต หัวหน้าหน่วยป้องกันรักษาป่าที่ อน.๘ (บ้าน กม.๕๓) ตำบลระบำ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี ทาง โทรศัพท์.

^{๕๐} สัมภาษณ์ นายประทุม เพ็ญไพฑูริย์,(๒๕๖๒,๒๗ เมษายน). อดีตกำนันตำบลระบำ ณ วัดห้วย เป้า ตำบลระบำ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี

ชัดเจน ตอนนีดีขึ้นมาก ชาวบ้านมีทัศนคติที่ดีต่อหน่วยงาน เจ้าหน้าที่ มีประจุมร่วมกับหมู่บ้าน ฟัง
วาระการประชุม เข้าพูดคุย บูรณาการวาระทั้ง ๒ ฝ่าย ทำความเข้าใจกัน^{๕๑}

๒. กลุ่มป่าเขาวงศ์ ประกอบไปด้วย ชุมชนบ้านโป่งมะค่า อำเภอถาน สัก จังหวัดอุทัยธานี

การใช้ประโยชน์ในการหากิน ถ้าจะขอไปทำก็ต้องมาแจ้ง สามารถร่วมกัน
พูดคุยหารือกัน กฎหมายป่าสงวนเป็นการร่วมอนุญาตหาประโยชน์ สามารถร่วมใช้ประโยชน์ด้วยกัน
คูบริบทกฎหมายเป็นหลัก มีเหตุจำเป็น ไฟไหม้ พายุ ถึงจะมาตัดได้ สนับสนุนให้มีรายได้กับชาวบ้าน
ทั้งเรื่องกล้าไม้ การแปรรูป การทำมาหากิน เป็นการดำรงชีวิตจะเข้ามาหาเห็ด ผักหวาน หน่อไม้ พวก
สมุนไพรต่างๆ เลี้ยงสัตว์ หากบ เขียด อึ่ง หาดตามฤดูกาล^{๕๒}

๓. กลุ่มป่าคอกควาย ประกอบด้วย บ้านคลองหวาย อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี

มีการพูดคุยปรึกษาหารือกันว่า หน้าหน่อไม้จะให้คนภายนอกเข้ามาเก็บได้
มีมาตรการแต่ก็มีค่าเก็บบ้าง เพื่อนำเงินไปสำรองไว้เป็นกองทุนชุมชนบำรุงรักษาป่าต่อไป แต่ทุกวันนี้
ยังไม่ได้เก็บเงิน ถ้าเราใช้กระบวนการพบปะพูดคุย การทำกิจกรรมร่วมกัน ต้องสร้างความไว้วางใจ
ใจซึ่งกันและกัน คนที่อยู่ในกติกาก็อยู่ร่วมกันได้ เพียงแต่มีความอึดอึด มีกฎกติกาการอยู่
ร่วมกัน เช่น การหาหน่อไม้ คนละเท่าไรๆ ผู้ที่เข้าไปต้องนำบัตรมาแลกเพื่อลงทะเบียน ต้องดูว่าผู้ที่
เข้าไปต้องไม่นอนค้างคืน ไม่ไปทำอะไรที่ส่งผลกระทบต่อสัตว์ป่า ห้ามเอาระเบิดปิงปองเข้าไปไล่ช้าง^{๕๓}

๔. กลุ่มป่าบ้านไร่ ประกอบด้วย บ้านศาลาลอง อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี

มีการลาดตระเวนร่วมกับกรมป่าไม้ มีการตั้งด่านคนภายนอกทุกเดือน
ร่วมกับเจ้าหน้าที่ กรมป่าไม้ ลาดตระเวนทุกเดือน ถ้าช่วงฤดูเห็ดก็ตั้งจุดสกัดเพื่อตรวจสอบสำหรับคน
ที่เข้านอกเหนือเวลาที่กำหนด ประชาสัมพันธ์เพื่อให้ปฏิบัติตามกฎระเบียบสำหรับคนภายนอกที่ยังไม่
รู้ ลาดตระเวนช่วงกลางคืน ก็จะมีการเตือนในเบื้องต้น เก็บเงินแม่ค่าที่มารับซื้อหน่อไม้ กิโลละ ๑ สลึง
ที่เข้ามารับซื้อในหมู่บ้าน เพื่อนำเงินมาเป็นกองกลางภายในหมู่บ้าน มีการปลูกป่าแนวเขต การจัดการ
ทฤษฎีใหม่ การทำฝาย การทำแนวกันไฟป่า จัดฝึกอบรมเรื่องที่ทำชาวบ้านต่อการเรียนรู้^{๕๔}

กลุ่มที่ ๓ ผู้แทนภาคประชาชนที่ใช้ประโยชน์จากป่ากันชนเขตรักษาพันธุ์สัตว์ ป่า ห้วยขาแข้ง

^{๕๑} สัมภาษณ์ นายบุญมี ไชยะ ,(๒๕๖๒,๑๘ มีนาคม).กรรมการป่าชุมชนหมู่บ้านไผ่งาม หมู่ที่ ๑๐
ตำบลระบำ อำเภอถานสัก จังหวัดอุทัยธานี.

^{๕๒} สัมภาษณ์ นายสุชาติ อนุกุล ,(๒๕๖๒,๑๘ มีนาคม). ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านโป่งมะค่า หมู่ที่ ๗ ตำบล
ระบำ อำเภอถานสัก จังหวัดอุทัยธานี.

^{๕๓} สัมภาษณ์ นายมนตรี คลีลา, (๒๕๖๒,๑๘ มีนาคม). ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านคุ้มเกล้า หมู่ที่ ๑๕
ตำบลคอกควาย อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี.

^{๕๔} สัมภาษณ์ นายเพชร โตทรัพย์,(๒๕๖๒,๑๘ มีนาคม). ผู้ใหญ่บ้านบ่อน้อย(ศาลาลอง) หมู่ที่ ๙
ตำบลบ้านไร่ อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี.

ในพื้นที่มีหน่วยงานที่ทำงานสัมพันธ์กันทั้ง ๓ หน่วยงาน ได้แก่ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า ห้วยขาแข้ง องค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ และหน่วยป้องกันรักษาป่าไม้ที่ ๑๘ ในการจัดการป่ากันชนร่วมระหว่างรัฐและชุมชนควรปรับใช้วิธีการที่เน้นการมีส่วนร่วมของชาวบ้านเป็นหลัก และปลูกจิตสำนึกในการรักษาป่าและทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งการป้องกันดูแลรักษาป่า ต้องเกิดจากการร่วมมือร่วมใจของทุกๆคน และทุกๆหน่วยงาน โดยการไม่ทำลายป่า รวมถึงทรัพยากรธรรมชาติอื่นๆ ตามแนวคิดที่ว่า คนอยู่ได้ ป่าอยู่ได้^{๕๕}

จากการที่ผู้วิจัยได้นำเสนอรายละเอียดปลีกย่อยในแต่ละกลุ่มดังกล่าวมาแล้วนั้น ขอสรุปในภาพรวม ดังนี้

สรุป แนวทางในการจัดการป่ากันชน ควรเป็นความร่วมมือและหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ป่าไม้ระหว่างชาวบ้านในชุมชนและเจ้าหน้าที่ป่าไม้ ในการร่วมกันดูแลใช้ประโยชน์และการจัดการทรัพยากรป่าไม้ โดยให้ชาวบ้านในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม ทั้งสองฝ่ายต้องช่วยเหลือกัน ทางภาครัฐสนับสนุนงบประมาณให้กับทุกชุมชน ในการดูแลรักษาป่าไม้และสัตว์ป่า เจ้าหน้าที่ และคณะกรรมการที่ร่วมอาสาสมัครลาดตระเวนในป่า เป็นการใช้ประโยชน์ต้นไม้ในป่าได้อย่างคุ้มค่า และไม่ควรตัดต้นไม้ไปมากจนเกินไป เพราะทำให้ป่าเกิดการแห้งแล้งได้ จนทำให้เกิดไฟป่าหรือพายุพัดบ้านเรือนหรือต้นไม้โค่นล้มอีก การป้องกันดูแลรักษาป่าต้องเกิดจากการร่วมมือร่วมใจของทุกๆคน และทุกๆหน่วยงาน โดยการไม่ทำลายป่า รวมถึงทรัพยากรธรรมชาติอื่นๆ ตามแนวคิดที่ว่า คนอยู่ได้ ป่าอยู่ได้

ซึ่งสอดคล้องกับงานของ (ปัญจพร คำโย, ปรรณนา ยศสุข และ เฉลิมชัย ปัญญาดี, ๒๕๕๙)^{๕๖} การบริหารจัดการทรัพยากรป่าชุมชน จะประสบความสำเร็จได้ต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วนในพื้นที่ โดยอาศัยกระบวนการในการบริหารจัดการ ๓ ขั้นตอน คือ การวางแผน ดำเนินการ การดำเนินการ และการติดตามประเมินผล มี ข้อเสนอเชิงยุทธศาสตร์ ๖ ข้อ คือ ๑.ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการ บริหารจัดการทรัพยากรป่าชุมชน ๒.การเสริมสร้างความเข้มแข็งขององค์กรชุมชน และการพัฒนาเครือข่าย ๓.การสร้างความมั่นคงของฐานทรัพยากรฟื้นฟู อนุรักษ์ ๔. การพัฒนาคนเพื่อสร้างจิตสำนึกที่ดีในการอนุรักษ์และหวงแหนทรัพยากรที่ใช้ประโยชน์ร่วมกัน ๕.การบริหารจัดการทรัพยากรอย่างเป็นระบบโดยอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วน ๖.การถ่ายทอดองค์ความรู้ในการบริหารจัดการและความ เข้าใจกฎระเบียบ

และ (อุทุมพร หลอดโค, ๒๕๖๐)^{๕๗} กระบวนการยกย่องข้อบัญญัติตำบลเรื่องการจัดการป่าชุมชนตำบลบะหว้า ทำให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการตัดสินใจอย่างมีคุณค่าและอย่างชอบธรรม ผ่านเวทีประชาพิจารณ์เพื่อเตรียมความพร้อม วางบทบาทหน้าที่ และสร้างมาตรการในการควบคุมดูแลป่า

^{๕๕} สทนากลุ่มผู้แทนภาคประชาชนที่ใช้ประโยชน์จากป่ากันชนเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง ๒๘ เมษายน ๒๕๖๒ ณ หน่วยพิทักษ์ป่าวังไผ่ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง

^{๕๖} ปัญจพร คำโย, ปรรณนา ยศสุข และ เฉลิมชัย ปัญญาดี.(๒๕๕๙). การศึกษาเชิงอภิमानงานวิจัยเกี่ยวกับการบริหารจัดการทรัพยากรป่าชุมชนในประเทศไทย. วารสารการบริหารปกครอง (Governance Journal), ๕(๒): ๒๓๗-๒๕๕

^{๕๗} อุทุมพร หลอดโค.(/๒๕๖๐). กระบวนการสร้างข้อบัญญัติตำบลเรื่องการจัดการป่าชุมชนกรณีศึกษาเทศบาลตำบลบะหว้า อำเภออากาศอำนวย จังหวัดสกลนคร. KKU International Journal of Humanities and Social Sciences, ๗(๓): ๖๒-๙๐

ชุมชน โดยได้รับการรองรับจากเทศบาลตำบลบะหว้า อำเภออากาศอำนวย จังหวัดสกลนคร เพื่อวาง เป็นบทบัญญัติการจัดการป่าชุมชนบ้านบะหว้า ทั้งนี้ความเชื่อดังกล่าวอยู่บนพื้นฐานที่ว่า “คน สามารถอยู่ร่วมกับธรรมชาติได้โดยสัญญาว่ากันว่าจะดูแลรักษาทรัพยากรร่วมกัน” ส่งผลกระตุ้น สำนึกรักผืนป่าชุมชน ซึ่งการสร้างการมีส่วนร่วมเกิดจากชาวบ้านในชุมชนคิดริเริ่มและลงมือกระทำ รวมทั้งการสนับสนุนของผู้นำชุมชนหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรส่งเสริมให้ประชาชนได้มีบทบาทใน การจัดการป่าชุมชนให้มากขึ้น ก่อให้เกิดการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนเพื่อส่วนร่วม

๔.๒.๔ “หลักการออกแบบกติกา” (design principles) ของป่ากันชนระดับพื้นที่

เป็นธรรมชาติของการอยู่ร่วมกันกับคนหมู่มาก ที่ต้องตั้งกฎกติกาเพื่อการอยู่ร่วมกัน โดย สมานฉันท์ และมีขอบเขตอย่างชัดเจนในการที่จะกระทำการใดใด ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

๔.๒.๔.๑ ความชัดเจนของขอบเขต

การตั้งขอบเขตที่ชัดเจนเพื่อให้ชาวบ้านได้รู้แนวนั้นสำคัญมาก เพราะถือเป็นเรื่อง ที่เกี่ยวข้องกับกฎหมายเช่นกัน เพราะเมื่อใดที่ชาวบ้านรู้สึกเกินขอบเขตที่กำหนดไว้ นั่นเท่ากับว่า ชาวบ้านก็มีความผิด ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

กลุ่มที่ ๑. เจ้าหน้าที่/อดีตเจ้าหน้าที่ที่เคยปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่

ได้แก่

๑.๑ หัวหน้ากลุ่มกลุ่มพัฒนาระบบบริหาร กรมอุทยานแห่งชาติ

สัตว์ป่า และพันธุ์พืช (อดีตหัวหน้าเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง)

ซึ่งความชัดเจนของขอบเขตของพื้นที่ที่มีความชัดเจนอยู่แล้ว แน่วร้าว ในตอนนั้นถูกสร้างขึ้นเพื่อรักษาป่าที่เป็นพื้นที่กันชนเอาไว้ ตำแหน่งนัยยะเดิมภายใต้มติ ครม. อยาก ให้พื้นที่กันชนอยู่ที่ระดับ ๕ กิโลเมตร แต่พอเจอกันจริงๆ ก็มีชุมชนอยู่ จึงกันได้เฉพาะพื้นที่ที่เป็นป่า ในรัศมี ๕ กิโลเมตรไว้ ดังนั้นแนวรั้วแนวกันชนที่เป็นป่า สำหรับแนวพระราชกฤษฎีกาที่อยู่หลังเข้าไป ช่างใน ซึ่งความชัดเจนมีมาตั้งนานแล้ว เพียงแต่ว่าในหลังรั้ว พื้นที่ตรงนั้นเป็นพื้นที่ที่มีกติกาในการใช้ ประโยชน์ เขาไม่ยอมรับกันก็จะอ้างเส้นแนวเขต เพราะตอนทำรั้วก็เป็นข้อตกลงในยุคนั้นหลังแนวรั้ว ไม่เข้าไปบุกรุก ตัดไม้ล่าสัตว์ ซึ่งเป็นข้อตกลงในพื้นที่ ซึ่งไม่ต้องไปถามหาเส้นแดงของห้วยขาแข้งพอ ข้ามเขตไปก็ผิดกฎหมายอยู่แล้ว^{๕๘}

๑.๒ อดีตหัวหน้าหน่วยป้องกันรักษาป่าที่ อน.๘

ซึ่งของจังหวัดอุทัยธานีมีความชัดเจน ซึ่งที่อื่นไม่แน่ใจว่ามีแนวกัน ชนเหมือนที่นี่หรือไม่ ซึ่งแนวรั้วบางจุดก็ใช่ บางจุดก็ไม่ใช่เพราะว่าจะได้งบประมาณมา ๒ ปีแล้ว ไม่ได้ ติดต่อกันส่วนใหญ่ในส่วนที่ไม่ใช่ล้อมออกมาจากที่เป็นป่าสมบูรณ์ ซึ่งได้รับเอาไว้จากแนวเขต มาเป็น ๖ ถึง ๗ กิโลเมตร แต่ก็จะมีป่าสมบูรณ์เอาไว้ก่อน ซึ่งชาวบ้านเองก็รู้ว่าพื้นที่ตรงนี้ ๕

^{๕๘} สัมภาษณ์ นายสมโภชน์ มณีรัตน์,(๒๕๖๒,๗ มิถุนายน). หัวหน้ากลุ่มกลุ่มพัฒนาระบบบริหาร กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช อดีตหัวหน้าเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง ณ กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช

กิโลเมตร บางพื้นที่ก็ไม่ถึง ๕ กิโลเมตร ซึ่งเขตพื้นที่ชาวบ้านจะรู้ดีเพราะถ้าเลยเข้ามาก็จะจับดำเนินคดี ซึ่งเคยจับดำเนินคดีเพื่อเป็นตัวอย่างมาแล้ว พื้นที่เดิมจับมา ๒ ครั้ง^{๕๙}

๑.๓ อดีตกำนันตำบลระบำ (โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาทับ

เสลา)

ความชัดเจนของพื้นที่แต่ก่อนนั้นยังไม่ชัดเจน แต่ในปัจจุบันนี้มีแนวเขตพื้นที่อย่างชัดเจนแล้วเพราะแบ่งเขตดูแลกันเป็นส่วนๆ และผู้ใหญ่บ้านก็ได้ไปสำรวจแนวเขตในทุกๆเดือน โดยทางหน่วยงานได้แบ่งแนวเขตกันเป็นส่วนๆ หมัดแล้ว ว่าส่วนเขตบริเวณใดใครเป็นผู้รับผิดชอบดูแล ส่วนในการทำงานของผู้ใหญ่บ้านและกำนันนั้นจะเหนียวมาก เพราะต้องไปสำรวจดูทุกๆ ส่วน ไม่ว่าจะปั้งป่าชุมชน ป่าแนวเขตกันชนต้องไปสำรวจกันทุกๆ เดือน ไม่เหมือนสมัยก่อนที่ทางหน่วยงานเขายังไม่กำหนดเขตไว้ชาวบ้านสามารถเข้าไปได้ทั่วทั้งป่า^{๖๐}

กลุ่มที่ ๒. ประธานกลุ่มป่า ที่มีความเกี่ยวข้องในพื้นที่ซึ่งครอบคลุมกลุ่ม

ต่างๆ ดังนี้

๑. กลุ่มป่าเขาเขียว ประกอบไปด้วย ป่าชุมชนไผ่งาม อำเภอลานสัก

จังหวัดอุทัยธานี

ปกติมี ๓,๐๐๐ กว่าไร่ มีหลายไร่ที่ยังไม่ได้ลงทะเบียน เพราะเป็นเขตติดต่อกัน สุดเขตตรงป้อม มีพื้นที่แนวกันชน คือ ๐ - ๒ กิโลเมตร ต้องมีกฎกติกา แต่ว่าในระยะ ๓ - ๕ กิโลเมตร มีการทำการเกษตรได้ แต่ต้องสอดคล้องกับบริบทของแนวทางในการอนุรักษ์ป่าด้วย^{๖๑}

๒. กลุ่มป่าเขาวงศ์ ประกอบไปด้วย ชุมชนบ้านโป่งมะค่า

อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี

ป่าชุมชนมีเขตชัดเจน มีป้าย มีเขตป่าชุมชน ตรวจสอบจาก GPS ได้ เขตพื้นที่ป่าขึ้นทะเบียนหมด เมื่อครบกำหนด ๕ ปีก็ต้องไปต่อทะเบียนหนึ่งครั้ง ในพื้นที่ต้องปลูกและผ่านกระบวนการ เพราะ ๒๕ เปอร์เซ็นต์ ได้ประกาศเป็นป่าอนุรักษ์ และต้องมาหา ๑๕ เปอร์เซ็นต์ แต่ต้องดูความเข้มแข็งของแต่ละชุมชน^{๖๒}

๓. กลุ่มป่าคอกควาย ประกอบด้วย บ้านคลองหวาย อำเภอบ้านไร่

จังหวัดอุทัยธานี

ป่าชุมชนมีพิกัด มีการกำหนดลักษณะพื้นที่ มีหลักเกณฑ์แล้ว แต่พรบ. มีพื้นที่แบ่งเขตชัดเจน มีป้ายปักตามริมถนน มีหลักเขต ชาวบ้านต่างอยู่ในกฎระเบียบ แนวเขต

^{๕๙} สัมภาษณ์ นายชำนาญ ศรีสุข, (๒๕๖๒, ๑๐ มิถุนายน). เจ้าพนักงานป่าไม้ชำนาญงาน อดีตหัวหน้าหน่วยหน่วยป้องกันรักษาป่าที่ อนุ.๘ (บ้าน กม.๕๓) ตำบลระบำ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี ทางโทรศัพท์.

^{๖๐} สัมภาษณ์ นายประทุม เพ็ญไพฑูริย์, (๒๕๖๒, ๒๗ เมษายน). อดีตกำนันตำบลระบำ ณ วัดหัวเป่า ตำบลระบำ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี

^{๖๑} สัมภาษณ์ นายบุญมี ไชยะ, (๒๕๖๒, ๑๘ มีนาคม). กรรมการป่าชุมชนหมู่บ้านไผ่งาม หมู่ที่ ๑๐ ตำบลระบำ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี.

^{๖๒} สัมภาษณ์ นายสุชาติ อนุกุล, (๒๕๖๒, ๑๘ มีนาคม). ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านโป่งมะค่า หมู่ที่ ๗ ตำบลระบำ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี.

ไม่กระทบต่อชาวบ้าน เพราะเป็นเขตที่ปลักหลักมานานแล้ว มีพื้นที่ที่สามารถวัดได้อย่างชัดเจน มีการแบ่งส่วนระหว่างป่าชุมชนและพื้นที่ของชาวบ้านอย่างชัดเจน^{๖๓}

๔. กลุ่มป่าบ้านไร่ ประกอบด้วย บ้านศาลาลอง อำเภอบ้านไร่

จังหวัดอุทัยธานี

ถ้าส่วนไหนไม่ได้ขึ้นทะเบียนก็ไม่มีใครรู้ เพราะคนแต่คนในหมู่บ้าน ใช้หลักที่วางรู้กันเองว่าพื้นที่ตรงนี้ใครดูแล มีหลักเขตป่าสงวนให้ชาวบ้านดูแลเพื่อเก็บประโยชน์ คนส่วนใหญ่เริ่มปรับตัวได้ เพราะต่างคนก็ต้องทำตามกฎกติกา ต้องทำร่วมกัน ป่าทั้งหมดเป็นป่าชุมชน ป่ากินของชาวบ้าน ด้วยหลักการใหญ่ๆ จะให้เกิดได้ต้องคุย สร้างความเข้าใจเกษตรกรกับหน่วยงานราชการต่างๆ เพราะว่ามีพื้นที่เกี่ยวข้องกับหน่วยงาน^{๖๔}

กลุ่มที่ ๓ ผู้แทนภาคประชาชนที่ใช้ประโยชน์จากป่ากันชนเขตรักษา

พันธุ์สัตว์ป่า ห้วยขาแข้ง

ในบางพื้นที่มีแนวพระราชกฤษฎีกาอยู่ บางเส้นแนวพระราชกฤษฎีกาก็อยู่ติดกับชุมชนบางเส้น ก็อยู่ห่างกับชุมชนเขา เรียกว่าแนวแดง หลังจากเส้นแนวพระราชกฤษฎีกาก็รู้เลยว่าเป็นป่าสงวน ถ้าชาวบ้านที่เข้าไปหาของป่าต้องไม่ล้ำเส้นแดงเข้าไป ทางด้านเจ้าหน้าที่ป่าไม้ได้มีการชี้แจงต่อชาวบ้านแล้ว ว่าการเข้าไปหาของป่าเข้าไปได้แต่ห้ามเกินเส้นแดงที่กำหนด จะมีสีที่ทาบอกไว้ อยู่และมีการติดป้ายบอกไว้อย่างชัดเจน^{๖๕}

จากการที่ผู้วิจัยได้นำเสนอรายละเอียดปลีกย่อยในแต่ละกลุ่มดังกล่าวมาแล้วนั้น ขอสรุปในภาพรวม ดังนี้

สรุป ความชัดเจนของขอบเขตทั้งหมด มีทั้ง ๒ แบบ คือ แบบที่ลงทะเบียนเป็นป่าชุมชน และยังไม่ได้ลงทะเบียนเป็นป่าชุมชน สำหรับส่วนที่ขึ้นเป็นป่าชุมชน ทุกคนรู้ว่ามิจุดไหนบ้างแต่ก็ยังรुकล้ำเข้าไปในเขตพื้นที่ ไม่ว่าจะเป็นการหาของกินที่พอกิน หรือการบุกรุกเข้าไปกระทำความผิดในเขตป่าชุมชน ที่ทั้งหมดสามารถตรวจวัดจาก GPS ได้ มีพิกัดที่แน่นอน ชัดเจนมีการปักป้ายประกาศให้กับชาวบ้านทั้งภายในและภายนอกได้รับรู้รับทราบ ในพื้นที่ป่ามีเส้นแนวแดงกำหนดขอบเขตชัดเจนและมีป้ายสัญลักษณ์ติดไว้อย่างชัดเจน ซึ่งชาวบ้านทุกคนก็รู้กฎกติกาข้อนี้ดี ว่าห้ามเข้าไปหาของป่าเกินเส้นแนวแดง และชาวบ้านทุกคนรู้หน้าที่ของตัวเองดี ว่ามีหน้าที่ดูแลรักษาความอุดมสมบูรณ์ให้คงอยู่คู่ชุมชน

^{๖๓} สัมภาษณ์ นายมนตรี คลีลา, (๒๕๖๒,๑๘ มีนาคม). ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านคุ้มเกล้า หมู่ที่ ๑๕ ตำบลคอกควาย อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี.

^{๖๔} สัมภาษณ์ นายเพชร โต้ทรัพย์, (๒๕๖๒,๑๘ มีนาคม). ผู้ใหญ่บ้านบ่อน้อย(ศาลาลอง) หมู่ที่ ๙ ตำบลบ้านไร่ อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี.

^{๖๕} สนทนากลุ่มผู้แทนภาคประชาชนที่ใช้ประโยชน์จากป่ากันชนเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง ๒๘ เมษายน ๒๕๖๒ ณ หน่วยพิทักษ์ป่าวังไผ่ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง

ซึ่งสอดคล้องกับงานของ (ณัฐพล วงษ์รัมย์, ณัฐวุฒิ ทะนันไธสง และ ชลาวัล วรรณทอง, ๒๕๖๑)^{๖๖} ป่าพื้นที่ศึกษามีเนื้อที่รวม ๖.๗๘ ตารางกิโลเมตร ลักษณะพื้นที่ลาดเอียงลงไปด้านทิศ ตะวันออกและทิศตะวันตก ซึ่งเป็นต้นกำเนิดลำน้ำสาขาของแม่น้ำมูล คือ ลำน้ำรอง และลำน้ำมาศ ในพื้นที่การสร้างแนวถนนกันไฟ และพบพื้นที่ป่าที่ถูกบุกรุกโดยชาวบ้าน เพื่อทำการเกษตร จากการ ประชุมโดยมีคณะกรรมการป่าชุมชน ผู้นำชุมชน พระสงฆ์ และชาวบ้าน พบว่า ชุมชนมีความต้องการ ในการจัดทำแผนที่ขอบเขตป่าให้ชัดเจนเพื่อป้องกันการบุกรุก การหาแนวทางเฝ้าระวังการตัดไม้ ทำลายป่าและการจัดทำแนวป้องกันไฟ นอกจากนี้ยังพบว่า แกนนำในการอนุรักษ์ระบบนิเวศป่าไม้ ของชุมชนเป็นพระสงฆ์ตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดป่าปะการธรรมสามัคคี เป็นแกนนำในการอนุรักษ์ระบบ นิเวศป่าไม้

และ สุนทร เทพปัญญา.(๒๕๖๒)^{๖๗} แนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชุมชนใช้แบบมีส่วนร่วม ร่วมของชุมชนบ้านลาดห้อย เมืองเซโปน แขวงสะหวันนะเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตย ประกอบด้วย แนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชุมชนใช้แบบมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านลาดห้อยลงความคิดเห็นร่วมกัน ด้วยการให้ภาครัฐออกระเบียบ ข้อบังคับเกี่ยวกับพื้นที่การอนุรักษ์ป่าไม้ การกำหนดขอบเขตแดน การ ปักป้ายเขตป่าอนุรักษ์ฟื้นฟูและแต่งตั้งคณะกรรมการรับผิดชอบป่าฟื้นฟูของบ้านลาดห้อย

๔.๒.๔.๒ ความสอดคล้อง กฎกติกาของชุมชนกับเงื่อนไขทางสังคมและ สิ่งแวดล้อม

เพราะแหล่งที่ทำมาหากินของชาวบ้านที่นี่ เป็นสิ่งที่กำหนดไม่ได้ สภาพแวดล้อม เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ เพราะฉะนั้นทุกคนที่นี่ทราบดีว่า เราควรดูแลรักษาให้ผืนป่าแห่งนี้ ไม่ให้ใครมาทำลาย จึงตั้งมีการตั้งกฎกติกาในการอยู่ร่วมกันขึ้นมา ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

กลุ่มที่ ๑. เจ้าหน้าที่/อดีตเจ้าหน้าที่ที่เคยปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ ได้แก่

๑.๑ หัวหน้ากลุ่มกลุ่มพัฒนาระบบบริหาร กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช (อดีตหัวหน้าเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง)

พยายามสร้างกฎกติกาหลายปี เป็นคนสร้างก็เกิดเป็นความ ยอมรับของคนสองฝ่าย ถ้ายุคไหนหัวหน้าเขตรักษาแข้งเห็นด้วยก็จะกลายเป็นบ่วง ถ้าปีไหนหัวหน้า หน่วยงานไม่เห็นด้วยก็ไม่ใช้ ฉะนั้นกติกาก็จริงแล้ว ใช้ประกาศอยู่แล้ว แต่คนสองฝ่ายเห็นร่วมกันก็คือ ประชาชนกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ ฉะนั้นความเข้มแข็งไม่เกิดขึ้นเลยทั้งสองฝ่าย ไม่ได้ไปบูรณาการหรือไป ทำงานร่วมกันอย่างจริงจัง จนกระทั่งเริ่มมีการปรับเรื่องประกันชนทั้งหมด และนำสิ่งเหล่านี้มาคุยกัน เพราะเนื่องจากว่าหัวหน้าคนเก่าๆ บางคน ถึงกับโดนปิดถนนโดนห้ามเข้า ห้ามออก เพราะว่าจับกุม บ้าง จากการที่เก็บหาของป่า ชาวบ้านก็ไม่พอใจ ซึ่งทุกคนก็ดำเนินการตามกฎกติกา เป็นเหตุผลที่ต้อง

^{๖๖} ณัฐพล วงษ์รัมย์, ณัฐวุฒิ ทะนันไธสง และ ชลาวัล วรรณทอง.(๒๕๖๑) . รูปแบบการบริหาร จัดการป่าชุมชนเพื่อรักษาระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อม พื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ ในเขตเทศบาลตำบลปะคำ อำเภอ ปะคำ จังหวัดบุรีรัมย์. :๔๒-๕๗

^{๖๗} สุนทร เทพปัญญา.(๒๕๖๒).แนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชุมชนใช้แบบมีส่วนร่วมของชุมชน บ้านลาดห้อยกรณีศึกษาป่าชุมชนใช้บ้านลาดห้อย เมืองเซโปน แขวงสะหวันนะเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตย ประชาชนลาว. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์, ๒๑(๒): ๑๔๓-๑๕๖

เชิญผู้เกี่ยวข้องมาพูดคุยกัน กติการอบนั้นก็ต้องเข้าใจว่าไม่ได้สร้างความเข้มแข็งได้ตลอด ๒๐๐ กิโลเมตร ก็สร้างกติกาเฉพาะพื้นที่ที่เริ่มทำได้ก่อน เพราะฉะนั้นตัวอำเภอแลนสักเป็นอำเภอที่ใกล้ชิดที่สุดในการสร้างกฎกติกาที่เกิดขึ้นในแลนสักก็เป็นอำเภอแรกๆ ในการเก็บหาของป่า ระยะทางสามารถเข้าไปได้แค่ไหน ช่วงเวลาอย่างไร เก็บด้วยวิธีใด ฉะนั้นเกิดขึ้นมาแล้วในขณะเดียวกัน ก็ทำบ้านไร่เฉพาะโซนแก่นมะกรูด ก็เริ่มพยายามที่จะคิดเองที่ทางเข้าห้วยแม่ตี กำนันเองก็มีความคิดใคร่ครวญก็เริ่มกำหนดกฎเกณฑ์ขึ้นไปเอง ในตอนนั้นก็ห้ามคนนอก คนที่ไม่ใช่คนในชุมชนท้องถิ่นเข้าไปเก็บ ก็เริ่มเห็นทางร้านสักมีกฎกติกาคุมอยู่ในระดับหนึ่ง ทางห้วยคต ทางบ้านไร่ ก็อยากดำเนินการตาม มีเครื่องมือตัวหนึ่งที่ว่า เป็นเครือข่ายป่าชุมชน ก็ได้มาจับบทบาท ก็เริ่มมากำหนดกฎกติกา แต่อย่างไรก็ตามกฎกติกาเหล่านี้ไม่ได้เป็นรูปแบบเหมือนกันทั้งหมด ขึ้นอยู่กับชนิดของพืชผลที่เก็บ ขึ้นอยู่กับปริมาณที่เก็บ เช่น แต่ละที่กำหนดเรื่องหน่อไม้ที่เก็บได้ในปริมาณที่ไม่เท่ากัน ขึ้นอยู่กับกำลังผลิต ซึ่งหลักการใช้เหมือนกัน แต่ว่าแนวทางปฏิบัติใช้กับความเหมาะสมของพื้นที่^{๖๘}

๑.๒ อดีตหัวหน้าหน่วยป้องกันรักษาป่าที่ อน.๘

ในเมื่อพื้นที่เป็นพื้นที่เดียวกัน เป็นป่ากันชนไม่ว่าอยู่ที่พื้นที่ตำบลใด ก็แล้วแต่หน่วยใดก็แล้วแต่ กระบวนการการบริหารจัดการ ถ้าจะให้ดีต้องให้เป็นไปในทางแนวทางปฏิบัติเดียวกัน และมีการหารือทั้งผู้นำอำเภอ ทางผู้นำชุมชนทั้ง ๓ อำเภอมาประชุมร่วมหารือกัน ว่าในการเก็บหาของป่าหรือในการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ป่า เพราะฉะนั้นก็กำหนดมาเลยว่าวันที่เท่านี้ในเรื่องของการเก็บหาของป่า การเก็บหาหน่อไม้ เห็ดโคน เป็นหลักๆ ที่เขาไปใช้ประโยชน์ สมุนไพรต่างๆ ก็จะมีคนเข้าไปจัดหาน้อย เพราะคนใช้ประโยชน์น้อย การอนุญาตทำไม้ก็จะไม่อนุญาตอีกแล้ว ก็ต้องหาแนวทางร่วมกันว่าควรกำหนดให้เป็นทิศทางเดียวกัน ว่าวันที่เท่าไรที่จะมีการห้ามเข้าไปใช้ คือการห้าม การปิดป่ากฎหมายไม่ได้มีระบุไว้ ซึ่งเป็นกฎกติกาของชุมชนเพื่อความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติของตนเอง ของประเทศ ในชุมชนของตนเอง ได้เริ่มมาเมื่อระยะประมาณ ๑๐ ปีที่ผ่านมา ที่มีการกำหนดแนวชัดเจน กำหนดการชัดเจนเลยว่าการเก็บดอกไม้ วันที่ ๒๐ กันยายน ถึง ๒๐ สิงหาคม ห้ามเข้าไปเก็บมาขาย แต่กฎหมายอนุญาตให้ใช้สอยเพียงแค่วัวเรือก็นมกติกายู่ที่ว่า วัวเรือก็นมมี ๕ คนก็อาจเก็บมาดองไว้ ๕๐ หรือ ๑๐๐ กิโลกรัม ไม้อัดปีอัดดองไว้ ๑๐๐ ถุง แต่ก่อนหน้านี้จะขายก็ไม่ว่ากัน กฎหมายห้ามอยู่แล้วว่าห้ามค้า เพราะฉะนั้น โดยกำลังเจ้าหน้าที่ควบคุมไม่ได้ อยู่แล้ว เพราะกำลังไม่เพียงพอ จึงได้จัดตั้งกฎกติกาเหล่านี้ไปใช้ในชุมชน ให้ชุมชนช่วยดูแลแล้วหลังจากวันที่ ๒๐ สิงหาคม หรือวันที่ ๑๕ กันยายน ห้ามการค้าขายของป่าหวงห้ามประเภทหน่อไม้ในชุมชน แต่ทุกชุมชนห้ามหมด ซึ่งคนในชุมชนยอมรับ เพราะมีตัวอย่างให้เห็นเมื่อก่อนแล้วว่า พอมาถึงปัจจุบันกฎกติกาชี้ให้เห็นว่า กอหลกเริ่มตายเพราะไม่มีลำใหม่ขึ้นมา ซึ่งหากันตั้งแต่ฝนตกก็ไปซูด หน่อยังไม่ขึ้น ตัวแปรที่สำคัญก็คือตัวเจ้าหน้าที่ ที่เวลาประชุมประจำเดือนต้องเข้าไปประชุม พอถึงฤดูนี้ก็ต้องประชุมเรื่องนี้ ว่าฝนเริ่มซูก หน่อไม้เริ่มมีเยอะ ต้องเริ่มพูดแล้วว่า ถ้าเราใช้กันจนหมดแล้วไม่มีหน่อ ไม่มีต้นแม่ใหม่ ต่อไปก็จะไม่มี แล้วจะไปเอาที่ไหนมาใช้ จากวันนี้ฝนยังมีหลงเหลืออยู่บ้าง หน่อยังมีอยู่บ้าง ก็อยากให้เป็นต้นเป็นกอ ให้มีหน่อไม้ออกมา เพราะฉะนั้นชาวบ้านก็เริ่มเข้าใจ เริ่มรู้แล้วว่า

^{๖๘} สัมภาษณ์ นายสมโภชน์ มณีรัตน์, (๒๕๖๒, ๗ มิถุนายน). หัวหน้ากลุ่มกลุ่มพัฒนาระบบบริหาร กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช อดีตหัวหน้าเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง ณ กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช

มองเห็นถึงความสำคัญว่าปัจจุบันจะไปตัดไม้จริง ไม้เบญจพรรณไม่มีแล้วที่จะมาทำยังข้าวโพด ก็ต้องไปตัดไม้ไผ่ เตี้ยวันนี้ไม่มีในบริเวณใกล้ๆแล้ว ต้องเข้าไปเอาไกลๆ เนื่องจากบริเวณใกล้ๆไม่มี เพราะหาชุดหน่อหมด ไม่ให้เหลือต้นเอาไว้ ถ้าถึงกำหนดก็ไม่เข้าไปหา นอกจากจะไปเก็บมากินเล็กๆน้อยๆ คือหยุดก็หยุดทั้ง ๓ อำเภอ^{๖๙}

๑.๓ อติตกำนันตำบลระบำ (โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาห้วยเสลา)

กฎกติกาในการใช้ประโยชน์จากป่า ทางหน่วยงานเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้งเขามีการกำหนดว่าไว้เลยว่าสามารถนำออกมาได้ไม่เกินกี่กิโลกรัม ระยะเวลาที่สามารถเข้าออก เช่น เปิดให้เข้าตอนหกโมงเช้า ต้องออกตอนหกโมงเย็น เป็นต้น และไม่มีการเสียค่าบริการเวลาเข้าไปหาของป่าแบบที่อื่น ชาวบ้านเขาก็รู้เวลาเข้าออกป่า ถ้าเข้าไปเลยเวลาที่กำหนดไว้ จะถูกจับส่งตำรวจและดำเนินคดีตามกฎหมายทันที^{๗๐}

กลุ่มที่ ๒. ประธานกลุ่มป่า ที่มีความเกี่ยวข้องในพื้นที่ซึ่งครอบคลุมกลุ่ม

ต่างๆ ดังนี้

๑. กลุ่มป่าเขาเขียว ประกอบไปด้วย ป่าชุมชนฝั่งงาม อำเภอ

ลานสัก จังหวัดอุทัยธานี

มีกฎกติกาของหมู่บ้าน ต้องเข้า - ออก ตามช่วงเวลาที่กำหนดเท่านั้น เมื่อเข้าช่วงเห็ดโคนกับช่วงหน่อไม้ จำกัดต่อคนแค่ต่อหนึ่งถุงปุ๋ย ถ้านอกเหนือกว่านั้นก็ยึดทางด้านผู้นำมีกฎระเบียบ เข้า - ออก เป็นเวลา ตั้งแต่ ๐๖.๐๐น. - ๑๘.๐๐น. และมีข้อห้ามอยู่ คือ ห้ามพกพาอาวุธ ห้ามพกขะที่ย่อยสลายยากเข้าป่าไปด้วย^{๗๑}

๒. กลุ่มป่าเขาวงศ์ ประกอบไปด้วย ชุมชนบ้านโป่งมะค่า

อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี

มีการกำหนดร่วมกันกับประธานเครือข่ายแต่ละหมู่บ้าน ตั้งกฎกติกาเหมือนกันทุกหมู่บ้าน ในการหาหน่อไม้ ทางผู้นำชุมชนตั้งกฎ คือ การหักเปอร์เซ็นต์จากคนที่มารับซื้อ และต้องดูกฎหมายว่าเปิดช่องทางให้ทำอะไร เช่น การเก็บของป่า ให้ขออนุญาตได้^{๗๒}

๓. กลุ่มป่าคอกควาย ประกอบด้วย บ้านคลองหวาย อำเภอ

บ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี

ยังไม่มีกฎกติกาทั้งหมด แต่ต้องทำตามคำสั่งเรื่องการปิด - เปิดป่า ในการตัดไม้ต้องตัดเฉพาะจำเป็นเท่านั้น เช่น บ้านใครไฟไหม้หรือเกิดเหตุการณ์จำเป็นเกิดพายุ ทางผู้นำ

^{๖๙} สัมภาษณ์ นายชำนาญ ศรีสุข, (๒๕๖๒, ๑๐ มิถุนายน). เจ้าพนักงานป่าไม้ชำนาญงาน อติตหัวหน้าหน่วยหน่วยป้องกันรักษาป่าที่ อนุ.๘ (บ้าน กม.๕๓) ตำบลระบำ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี ทางโทรศัพท์.

^{๗๐} สัมภาษณ์ นายประทุม เพ็ญไพฑูรย์, (๒๕๖๒, ๒๗ เมษายน). อติตกำนันตำบลระบำ ณ วัดห้วยเป้า ตำบลระบำ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี

^{๗๑} สัมภาษณ์ นายบุญมี ไชยะ, (๒๕๖๒, ๑๘ มีนาคม). กรรมการป่าชุมชนหมู่บ้านฝั่งงาม หมู่ที่ ๑๐ ตำบลระบำ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี.

^{๗๒} สัมภาษณ์ นายสุชาติ อนุกุล, (๒๕๖๒, ๑๘ มีนาคม). ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านโป่งมะค่า หมู่ที่ ๗ ตำบลระบำ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี.

ชุมชนก็ไม่หวง ซึ่งผู้นำพูดคุยกับเจ้าหน้าที่เรียบริ้อย ทุกคนต้องอยู่ร่วมกันแบบไม่ผิดกฎหมาย อยู่ตาม กฎกติกาเพื่อความสงบสุข^{๗๓}

๔. กลุ่มป่าบ้านไร่ ประกอบด้วย บ้านศาลาลอง อำเภอบ้านไร่

จังหวัดอุทัยธานี

ไม่มีวัน เวลา กำหนดเปิด แต่เวลาปิดป่า ทางอำเภอเป็นตัวกำหนด ดูตามสภาพอากาศ มีกฎกติกาการเข้าใช้ประโยชน์ป่าชุมชน เพื่อกักเก็บพืชพันธุ์ไว้ในปีต่อไป เพื่อไว้กินอยู่ในอนาคต เพื่อนำเอาวัตถุดิบในป่ามาแปรรูปเพื่อหารายได้ และเป็นเศรษฐกิจของหมู่บ้าน และป้องกันสัตว์ป่ามาทำลายพืชไร่ของชาวบ้านด้วย ถ้าทุกคนทำต้องตกลงรับผิดชอบ ใช้แล้วต้องรู้ว่าทำอะไรให้ยั่งยืน ต้องช่วยกันดูแลรักษาทรัพยากรที่มีอยู่^{๗๔}

กลุ่มที่ ๓. ผู้แทนภาคประชาชนที่ใช้ประโยชน์จากป่ากันชนเขตรักษา

พันธุ์สัตว์ป่า ห้วยขาแข้ง

ถึงแม้ว่าชาวบ้านจะเข้าไปหาของป่าเพื่อใช้ประโยชน์จากป่าได้ แต่ก็มีข้อกำหนดอยู่ว่าห้ามเข้าไปเกินเส้นแนวเขตที่กำหนดไว้ แต่ทางเจ้าหน้าที่รัฐ หรือทางเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้งเองก็มีการผ่อนปรนให้ชาวบ้าน เพราะว่าชาวบ้านเขาเคยดำรงชีวิตประจำวันกันอย่างไร เขาก็ปฏิบัติอย่างนั้น เพราะเคยเป็นที่หากินของชาวบ้านเขา แต่ขอแค่อย่าล้ำเส้นแดงเข้าไป^{๗๕}

จากการที่ผู้วิจัยได้นำเสนอรายละเอียดปลีกย่อยในแต่ละกลุ่มดังกล่าวมาแล้วนั้น ขอสรุปในภาพรวม ดังนี้

สรุป มีความสอดคล้องกัน เพราะในเมื่อป่ามีความสำคัญกับชุมชนมาก ชาวบ้านก็ได้หาอยู่หากินกับป่าผืนนี้มานาน เป็นแหล่งหาเงินให้กับชุมชน ดังนั้น เจ้าหน้าที่ก็ให้ชาวบ้านได้ใช้ประโยชน์กับป่า แต่ทางชาวบ้านก็ต้องรับกฎกติกาให้ได้เรื่องการเข้าป่า ช่วยกันดูแลรักษาทรัพยากรที่มีอยู่ให้อุดมสมบูรณ์เพื่อไว้มีเก็บในปีต่อไป ซึ่งชาวบ้านก็รู้กฎกติกาอยู่แล้วว่าควรทำอะไร หรือไม่ควรทำอะไร เข้า – ออกป่า ได้เวลาไหน ถ้าทุกร่วมมือกัน และทำได้แบบนี้ก็ไม่มีปัญหาอะไร

๔.๒.๔.๓ ระบบที่เปิดให้สมาชิกส่วนใหญ่มีส่วนร่วมในการตัดสินใจและปรับปรุงกฎกติกา

ถือเป็นเรื่องที่ดีในการที่ให้สมาชิกทุกคน มีการร่วมตัดสินใจในการกำหนดกฎกติกา มีความตระหนักถึงการกระทำต่างๆ ที่ทำร่วมกัน ทำให้แต่ละฝ่ายได้รับรู้ถึงปัญหาและแก้ไขด้วยกัน ให้มีความเข้มแข็งยิ่งขึ้น ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

^{๗๓} สัมภาษณ์ นายมนตรี คลีลา, (๒๕๖๒,๑๘ มีนาคม). ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านคุ้มเกล้า หมู่ที่ ๑๕ ตำบลคอกควาย อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี.

^{๗๔} สัมภาษณ์ นายเพชร โททรัพย์,(๒๕๖๒,๑๘ มีนาคม). ผู้ใหญ่บ้านบ่อน้อย(ศาลาลอง) หมู่ที่ ๙ ตำบลบ้านไร่ อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี.

^{๗๕} สนทนากลุ่มผู้แทนภาคประชาชนที่ใช้ประโยชน์จากป่ากันชนเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง ๒๘ เมษายน ๒๕๖๒ ณ หน่วยพิทักษ์ป่าวังไผ่ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง

กลุ่มที่ ๑. เจ้าหน้าที่/อดีตเจ้าหน้าที่ที่เคยปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ ได้แก่

๑.๑ หัวหน้ากลุ่มกลุ่มพัฒนาระบบบริหาร กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช (อดีตหัวหน้าเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง)

ในการปิดป่าก็มีการขยายตามฤดูกาล แต่การขยายแต่ละตำบล แต่ละเครือข่ายต้องมีการคุยกัน เพราะไม่อย่างนั้นก็กลายเป็นว่า เช่น ลานสักปิด บ้านไร่เปิด ทุกคนก็ไป แต่ทางบ้านไร่ เพราะฉะนั้นกติกา ๓ อำเภอ เครือข่ายป่าชุมชนต้องเป็นกำลังหลักในการออกกฎกติกา ในการออกกฎกติกาก็ต้องมีการพูดคุยกันก่อนใน ๓ อำเภอ ซึ่งพูดคุยในอำเภอก่อนจะไปคุยกับหน่วยงานก่อนแล้วค่อยแจ้งลูกบ้าน จริงๆแล้ว เวลาประชุมส่วนใหญ่กรรมการก็มีมติ หรือแนวทางของชุมชนขึ้นมาก่อน หน่วยงานของรัฐก็เป็นผู้แทน กรรมการก็เป็นผู้ทอน แล้วก็หอบหิ้วเอาความหวังของชุมชนมานั่งคุยกัน^{๗๖}

๑.๒ อดีตหัวหน้าหน่วยป้องกันรักษาป่าที่ อน.๘

บริบทในปัจจุบันพบว่าในปีที่ฤดูฝนมาช้า มีการพูดคุยกัน ตลอดเวลาว่าปีนี้เราจะกำหนดเอาวันไหนดี เข้าไปไหม ต้องเลื่อนออกไปไหม หลักๆ ก็คือไม่มีการเลื่อนออกไป มีแต่เลื่อนขึ้นมา ถ้าเลื่อนออกไปอีกก็แสดงว่าหน่อไม้ก็ไม่ค่อยใหม่ มีแต่จะเลื่อนเข้ากับคงที่ คือหลังจากนั้นหลังจากที่ทำงานอยู่ในพื้นที่จะรู้ว่า หน่อไม้ถ้าหลังจากวันที่ไปแล้วจะไม่ขึ้น มันไม่ใช่ว่าฝนตกแล้วจะขึ้นตลอด ซึ่งมีระยะเวลาของมัน ซึ่งหลังจากวันที่เป็นปกติเลยหลังจากวันที่ ๑๕ กันยายน หน่อไม้ไม่ขึ้นเลย เป็นเพราะธรรมชาติของการหน่อไม้ ลักษณะเหมือนกับว่าการขยายพันธุ์มีช่วงระยะเวลา^{๗๗}

๑.๓ อดีตกำนันตำบลระบำ (โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาห้วย เสลา)

ได้เปิดให้สมาชิกในหมู่บ้านได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการกันเขตป่าทางเจ้าหน้าที่เองเขามีกฎกติกาในการใช้ประโยชน์จากป่าร่วมกันมาให้อยู่แล้ว ซึ่งชาวบ้านไม่ได้มีส่วนช่วยในการตัดสินใจ หรือปรับปรุงกฎกติกาขึ้นมาแต่อย่างใด ส่วนใหญ่แล้วไม่ค่อยมีการปรับปรุงกฎกติกา แต่เมื่อใดที่มีกฎกติกาที่ชาวบ้านส่วนใหญ่ที่คิดว่ามันไม่สอดคล้องกับทางเงื่อนไขทางสังคม และสิ่งแวดล้อม ชาวบ้านสามารถที่จะคัดค้านได้ เช่น ชาวบ้านไปนั่งรวมตัวตรงที่ทางหน่วยงานกำลังจะสร้างเขื่อน เพื่อคัดค้านเรื่องของการจ่ายค่าชดเชยให้กับชาวบ้าน เนื่องจากมีผู้ใหญ่บ้านเรียกเก็บเงินชาวบ้านจากค่าเวียนคืนที่ดินตรงนั้น แลกกับการลงรายเซ็นต์ของผู้ใหญ่บ้าน ดังนั้นถ้าทางชลประทานเห็นว่ามันไม่ถูกต้อง ทางชลประทานจะช่วยเหลือชาวบ้านอย่างไร เป็นต้น^{๗๘}

^{๗๖} สัมภาษณ์ นายสมโภชน์ มณีรัตน์,(๒๕๖๒,๗ มิถุนายน). หัวหน้ากลุ่มกลุ่มพัฒนาระบบบริหาร กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช อดีตหัวหน้าเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง ณ กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช

^{๗๗} สัมภาษณ์ นายชำนาญ ศรีสุข,(๒๕๖๒,๑๐ มิถุนายน). เจ้าพนักงานป่าไม้ชำนาญงาน อดีตหัวหน้าหน่วยหน่วยป้องกันรักษาป่าที่ อน.๘ (บ้าน กม.๕๓) ตำบลระบำ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี ทางโทรศัพท์

^{๗๘} สัมภาษณ์ นายประทุม เพ็ญไพฑูริย์,(๒๕๖๒,๒๗ เมษายน). อดีตกำนันตำบลระบำ ณ วัดห้วยเป้า ตำบลระบำ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี

กลุ่มที่ ๒. ประธานกลุ่มป่า ที่มีความเกี่ยวข้องในพื้นที่ซึ่งครอบคลุมกลุ่มต่างๆ ดังนี้

๑. กลุ่มป่าเขาเขียว ประกอบไปด้วย ป่าชุมชนไผ่งาม อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี

กฎกติกา นำมาจากเขตรักษาพันธุ์ สามารถหาหน่อไม้ พื้นที่ทำมาหากิน ปลูกพืชสวนไร่นา ทำแปลงเกษตร ปลูกไผ่หวาน ถ้าเจอใครบุกรุกเขตก็จับทันที ล้ำเขตถือว่าผิด กฎกติกา ต้องเสียเงิน ๔๐,๐๐๐ บาท หรือตามราคาตลาด ต้องยึดบัตรเอาไว้ นำเงินส่วนนี้ไปใช้ดูแลรักษาป่า กฎกติกา ยึดหลักตามเขตรักษาพันธุ์ทั้งหมดไม่ได้เปลี่ยนแปลง มีแต่กำหนดปิด แต่ไม่มีกำหนดเปิดเพราะแล้วแต่ฝนฟ้า จะมีผู้ช่วยคณะกรรมการเข้ามาดูในพื้นที่ ต้องอยู่ตามกฎกติกา ตามกฎหมายต้องให้ความสำคัญสูงกว่าปกติ ในอนาคตจะเกิดรูปแบบนี้อีก เพราะไม่สามารถแก้ปัญหาได้ทั้งหมด^{๗๙}

๒. กลุ่มป่าเขาวงศ์ ประกอบไปด้วย ชุมชนบ้านโป่งมะค่า อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี

ไม่มีกำหนดเปิด ดูจากช่วงที่ฝนตกก็เปิดให้หาหน่อไม้ แต่กำหนดการปิดต้องแน่นอน ส่วนมากหาได้เดือนเดียว ในเขตแนวป่าสงวนจะเป็นเรื่องการเก็บหาของป่า เก็บพืชผัก เห็ด ไม้ลวก พืชสมุนไพรต่างๆ เป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของประชาชน เป็นป่าชุมชนไว้เลี้ยงสัตว์ ทางชาวบ้านได้ไปหาเห็ด ได้มีการจัดระเบียบ ประชาชน ๘๐ - ๙๐ เปอร์เซ็นต์ มีความซื่อสัตย์ อยู่ในระเบียบ ขึ้นอยู่แต่ละพื้นที่^{๘๐}

๓. กลุ่มป่าคอกควาย ประกอบด้วย บ้านคลองหวาย อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี

นอกจากที่ผู้นำพูดคุยกัน มีการประชุมกับคนในหมู่บ้านเรื่องวาระที่ประชุมมา มีการประชุมหมู่บ้านทุกวันที่ ๔ ของเดือนเพื่อปรึกษาหารือ เรื่องการเปิด - ปิดป่า ไม่มีการห้ามหรือจำกัดการหาเห็ด หาหน่อไม้ กฎกติกา มีเป็นลายลักษณ์อักษร มีการเขียนป้ายติด มีการบันทึกเป็นป่าชุมชน เพื่อเป็นเศรษฐกิจหมู่บ้าน เป็นการดำรงชีวิตจะเข้ามาหาเห็ด ผักหวาน หน่อไม้ พืชสมุนไพรต่างๆ เลี้ยงสัตว์ หากบเขี่ยต้อง หาตามฤดูกาล เอาฤดูกาลเป็นตัวกำหนดว่าหาอะไร^{๘๑}

๔. กลุ่มป่าบ้านไร่ ประกอบด้วย บ้านศาลาลอง อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี

คุยกันเฉพาะผู้นำหมู่บ้าน มีการประชุมร่วมกัน ปรึกษาหารือแบบไม่เป็นทางการ โดยที่ผู้นำส่งข่าวต่อกับชาวบ้านอีกต่อหนึ่ง เพราะอาจมีชาวบ้านไปล้ำเขตการอนุรักษ์ มีการประชุมประจำเดือน มีการประกาศทางหอกระจายข่าว ต้องปล่อยให้ไฟไหม้ป่า เพราะ

^{๗๙} สัมภาษณ์ นายบุญมี ไชยะ ,(๒๕๖๒,๑๘ มีนาคม).กรรมการป่าชุมชนหมู่บ้านไผ่งาม หมู่ที่ ๑๐ ตำบลระบำ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี.

^{๘๐} สัมภาษณ์ นายสุชาติ อนุกุล ,(๒๕๖๒,๑๘ มีนาคม). ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านโป่งมะค่า หมู่ที่ ๗ ตำบลระบำ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี.

^{๘๑} สัมภาษณ์ นายมนตรี คลีลา, (๒๕๖๒,๑๘ มีนาคม). ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านคุ่มเกล้า หมู่ที่ ๑๕ ตำบลคอกควาย อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี.

ถ้าปล่อยให้ไหม้หน้ารังสัตว์ป่าจะอพยพไม่ได้ ถ้าทำทุกอย่างไว้ในหมู่บ้าน เขาก็ไม่ต้องออกหาของในป่า เพราะถ้าเขาปลูกพืชสวนไร่นา ทำแปลงเกษตร ปลูกไผ่หวาน ฝั่กอ เขาก็ไม่ไปรบกวนพื้นที่ป่า ถ้าบริหารจัดการดี ๆ ก็ไม่มารบกวน แต่ถ้าชุมชนไม่เข้มแข็ง ก็จะใช้ไม่มีวันหยุด ก็ต้องเข้ามาพื้นที่ป่าแต่ต้องมีกติกากลางของแต่ละที่^{๘๒}

กลุ่มที่ ๓ ผู้แทนภาคประชาชนที่ใช้ประโยชน์จากป่ากันชนเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า ห้วยขาแข้ง

ชาวบ้านเคยคัดค้านในเรื่องของการออกกฎที่ให้หมู่บ้านนี้เท่านั้น ที่สามารถเขาไปใช้ประโยชน์จากป่าได้ เพราะเป็นหมู่บ้านที่ดูแลทรัพยากรอยู่ ดังนั้นหมู่บ้านอื่นที่อยู่ใกล้เคียงเขาก็ไม่สามารถใช้ประโยชน์จากป่าได้เลย ชาวบ้านเขาก็ไม่ยอม เพราะมันเป็นเรื่องการหาอยู่หากินของชาวบ้านเขา ชาวบ้านทุกคนย่อมมีสิทธิในการใช้ประโยชน์จากป่าร่วมกัน แต่ในขณะที่เดียวกันก็ต้องเปิดให้ชาวบ้านในชุมชนมีส่วนร่วมในการคิดและการตัดสินใจร่วมด้วยเช่นกัน^{๘๓}

จากการที่ผู้วิจัยได้นำเสนอรายละเอียดปลีกย่อยในแต่ละกลุ่มดังกล่าวมาแล้วนั้น ขอสรุปในภาพรวม ดังนี้

สรุป ชาวบ้านเข้าไปมีส่วนร่วมในการหาผลประโยชน์จากป่า ต้องมีการประชุมพูดคุยปรึกษาหารือกันในกลุ่มของตนเอง และผู้นำชุมชนแต่ละแห่งมาประชุมหารือกันในการออกกฎกติกาการใช้พื้นที่ป่าชุมชน โดยคนในชุมชนช่วยกันเป็นหู เป็นตาให้กับผู้นำ และเจ้าหน้าที่ ว่าคนใดกระทำความผิด คอยตักเตือนกัน เพราะอาจมีชาวบ้านไปล่าเขตการอนุรักษ์ และป้องกันเหตุไฟป่าช่วยกันทำแนวกันไฟในป่า ชาวบ้านสามารถมีส่วนร่วมในการตัดสินใจต่างๆได้ เช่น ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการใช้ประโยชน์จากป่าร่วมกันหรือ ถ้ามีข้อเสนอใหม่ๆ เกิดขึ้นไม่ว่าเป็นเรื่องที่ดีหรือไม่ดี ชาวบ้านมีสิทธิที่จะคัดค้านได้ทันที

ซึ่งสอดคล้องกับงานของ (พิมจันทร์ แสงจันทร์, ศาสวัต เฟ่งแพ และวิมล มิระสิงห์, ๒๕๕๗)^{๘๔} ป่าชุมชนเขาราวเทียนทองเกิดขึ้นจากความต้องการของคนในชุมชนโดยชุมชนเข้าไปจัดการและมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาและใช้ประโยชน์ ๒) รูปแบบการจัดการป่าชุมชนโดยชุมชนมีบทบาทหลักในการบริหารจัดการ ในรูปแบบคณะกรรมการเครือข่ายป่าชุมชน จากตัวแทนของแต่ละหมู่บ้านเพื่อตัดสินใจวางแผน บริหาร หาแหล่งสนับสนุนงบประมาณ โดยยึดหลัก “ผู้ฟังฟังป่า ย่อมต้องรู้คุณค่าป่า” ๓) ประชาชนในกลุ่มส่วนใหญ่มีความรู้ ความเข้าใจ และสนใจเข้าไปมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมในการจัดการป่า โดยกิจกรรมที่ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมมากที่สุด คือ การจัดการพื้นที่ป่าไม้ การปลูกและฟื้นฟูป่า รวมทั้งการป้องกันและการอนุรักษ์ป่า ๔) ผลสำเร็จของการจัดการป่าชุมชนเขาราวเทียนทอง ได้แก่ เกิดความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากร ป่าไม้สร้างความรักความสามัคคี

^{๘๒} สัมภาษณ์ นายเพชร โตทรัพย์, (๒๕๖๒, ๑๘ มีนาคม). ผู้ใหญ่บ้านบ่อน้อย(ศาลาคลอง) หมู่ที่ ๙ ตำบลบ้านไร่ อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี.

^{๘๓} สทนากลุ่มผู้แทนภาคประชาชนที่ใช้ประโยชน์จากป่ากันชนเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง ๒๘ เมษายน ๒๕๖๒ ณ หน่วยพิทักษ์ป่าวังไผ่ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง

^{๘๔} พิมจันทร์ แสงจันทร์, ศาสวัต เฟ่งแพ และวิมล มิระสิงห์. (๒๕๕๗). รูปแบบการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนอย่างยั่งยืน : กรณีศึกษาป่าชุมชน เขาราวเทียนทองจังหวัดชัยนาท. วารสารจันทร์เกษมสาร, ๒๐(๓๙): ๑๙-๒๘

ในชุมชน เกิดเป็นชุมชนที่เข้มแข็งจนได้รับการยอมรับเป็นชุมชนต้นแบบของการจัดการป่าชุมชน โดยเฉพาะการเป็นนวัตกรรมด้านการดูแลแหล่งอาหารที่ยั่งยืน

๔.๒.๔.๔ การสอดส่องดูแลที่มีประสิทธิผล

การสอดส่องดูแล ก็ถือเป็นอีกวิธีการหนึ่งในการอนุรักษ์ป่าให้มีความสมบูรณ์ และเพื่อให้ชาวบ้านได้มีของป่าไว้ใช้ไว้กินได้ตลอด แต่จะให้เจ้าหน้าที่คอยสอดส่องดูแลฝ่ายเดียวก็คงไม่ได้ เพราะฉะนั้นชาวบ้านเองก็ต้องมีจิตสำนึกดีๆ ที่เราจะร่วมกันรักษาป่าของเราไว้ ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

กลุ่มที่ ๑. เจ้าหน้าที่/อดีตเจ้าหน้าที่ที่เคยปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ได้แก่

๑.๑ หัวหน้ากลุ่มกลุ่มพัฒนาระบบบริหาร กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช (อดีตหัวหน้าเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง)

การบังคับใช้เป็นเรื่องปกติของคนหมู่มาก トラบใดที่การบังคับใช้เข้มแข็ง ก็มีคนที่เกรง คนที่ไม่ปฏิบัติตาม สิ่งตามมาที่เกิดขึ้นก็คือปัญหาของผลประโยชน์ ถ้าผลประโยชน์ต่างๆ เข้ามาเกี่ยวข้องก็มีปัญหา บางหมู่บ้านต้องขอเปลี่ยนประธานหมู่บ้าน ประธานชุมชน เพราะเริ่มมีผลประโยชน์เข้ามาเกี่ยวข้อง ก็เป็นประเด็นที่สำคัญแต่อย่างไรก็ตาม แนวทางเป็นบทเรียนในเมื่อกฎหมายเปิดประตูแล้ว ช่วงเวลานี้เป็นช่วงเวลาสร้างความร่วมมือ หน่วยงานของรัฐเองก็ไม่อาจนิ่งเฉยได้ หน่วยงานของรัฐไม่ว่าจะเป็นหน่วยงานกรมป่าไม้ หน่วยงานห้วยขาแข้ง ก็เตรียมเจ้าหน้าที่ในการประชุมในการสร้างความเข้าใจกับพรบ.ใหม่ที่เกิดขึ้น แนวทางการปฏิบัติเหล่านี้ในเรื่องของแนวทางระดับล่าง การปฏิบัติในพื้นที่จริง ก็ยังจำเป็นต้องสร้างความเข้าใจกันมากขึ้น การที่จะขงเรื่องประเด็นสำคัญจึงไม่ควรขงเรื่องจากฝ่ายเดียว ตัวประชาชนเองก็ควรหยาบยกประเด็นที่มีความสำคัญคุยกับหน่วยงานรัฐ เพราะถ้าปล่อยให้รัฐคุยฝ่ายเดียวชุมชนไม่คุยด้วยก็จะเกิดประเด็นในอนาคต ถึงแม้มีเครื่องมือใหม่เพิ่มมีอวางไว้แล้วก็ตาม^{๘๕}

๑.๒ อดีตหัวหน้าหน่วยป้องกันรักษาป่าที่ ๑๓

ตอนนี้ชุมชนยอมรับโดยเป็นพี่เลี้ยงในเรื่องของกฎหมาย ก็เอากฎหมายป่าสงวนมาใช้ คือกติกาจะได้รับอำนาจจากกฎหมายที่สามารถรองรับได้ ฉะนั้นชาวบ้านชุมชนรับได้ หลังจากที่ยังไปทำงานกับชุมชน บางครั้งชุมชนก็อยากมีอำนาจในการใช้กฎหมาย เพราะฉะนั้นถ้ามีอำนาจการใช้กฎหมายแล้วก็สามารถดูแลพื้นที่ได้ กรมป่าไม้มีอำนาจหน้าที่อยู่ในมือ ผู้กระทำความผิดก็เกิดความเกรงกลัว เกรงกลัวในตัวบุคคลด้วย เกรงกลัวกฎหมาย แต่ถ้าผู้ใช้กฎหมายไม่มีอำนาจก็ไม่มีใครเกรงกลัว ก็จะบอกกับผู้นำชุมชนในเครือข่ายถ้าเจอพวกนี้ทำผิดกฏกติกา ให้ล็อคตัวเอาไว้แล้วกรมป่าไม้ก็เข้าไปดำเนินการเอง ผู้มีอำนาจหน้าที่ต้องให้กำลังใจ ต้องรีบเข้าไปปฏิบัติหน้าที่ให้ชัดเจนให้เรียบร้อย โดยที่ชาวบ้านไม่ได้รับความเดือดร้อน^{๘๖}

^{๘๕} สัมภาษณ์ นายสมโภชน์ มณีรัตน์, (๒๕๖๒, ๗ มิถุนายน). หัวหน้ากลุ่มกลุ่มพัฒนาระบบบริหาร กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช อดีตหัวหน้าเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง ณ กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช

^{๘๖} สัมภาษณ์ นายชำนาญ ศรีสกุล, (๒๕๖๒, ๑๐ มิถุนายน). เจ้าพนักงานป่าไม้ชำนาญงาน อดีตหัวหน้าหน่วยหน่วยป้องกันรักษาป่าที่ ๑๓ (บ้าน กม.๕๓) ตำบลระบำ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี ทางโทรศัพท์

๑.๓ อดีตกำนันตำบลระบำ (โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาทับ

เสลา)

ตอนนี้ในพื้นที่ได้ทำการแบ่งโซนดูแลกันเป็นส่วนๆ หมดแล้ว และในทุกๆเดือน ทางกำนัน ผู้ใหญ่บ้านจะไปทำการสำรวจแนวปากกันชน ดังนั้นการเข้าไปสอดส่องดูแลป่าตรงนั้นทางเจ้าหน้าที่เขาไม่ได้เข้าไปดูแลแต่อย่างใด ส่วนมากเขาก็ปล่อย ไม่ได้เข้าไปสอดส่องดูแลเท่าไรนัก เพราะถึงกำหนดทางเจ้าหน้าที่เขาก็เปิดให้คนเข้าไปหาของป่า พอถึงเวลาเขาก็ปิดใครก็ไม่สามารถเข้าไปได้เพราะทางเข้าออกป่ามีทางเดียว ถ้าแอบลักลอบเข้าไปก็จะถูกจับดำเนินคดีตามกฎหมายทันที^{๘๗}

กลุ่มที่ ๒. ประธานกลุ่มป่า ที่มีความเกี่ยวข้องในพื้นที่ซึ่งครอบคลุมกลุ่มต่างๆ

ดังนี้

๑. กลุ่มป่าเขาเขียว ประกอบไปด้วย ป่าชุมชนไม่งาม อำเภอลานสัก

จังหวัดอุทัยธานี

การปลูกป่าเสริม การขยายพันธุ์ไผ่ลวก เพราะเราไม่ต้องซื้อ แต่เอาหน่ออ่อนไปปลูกเพิ่มขึ้น แต่ต้องทำหน้าฝน เพื่อสร้างรายได้ให้กับคนในหมู่บ้าน และเอางบส่วนนั้นมาดูแลคณะกรรมการลาดตะเวน มีการบวชป่า ในรอบปีจะมีการวัดรอบต้นไม้ ที่วันนี้มีการขยายเพิ่มมากขึ้น และใช้ทรัพยากรเพิ่มมากขึ้นทุกปี และมากขึ้นๆ ในแต่ละปี เนื่องจากความต้องการของภายนอกสูงขึ้น เพราะฉะนั้นอะไรที่หาได้ก็เข้าไปหา ชาวบ้านเลยเส้นเข้าไปใช้อยู่แล้ว^{๘๘}

๒. กลุ่มป่าเขาวงศ์ ประกอบไปด้วย ชุมชนบ้านโป่งมะค่า อำเภอลานสัก

จังหวัดอุทัยธานี

มีการสั่งปิดป่า ไม่ให้ชาวบ้านหา มีการเฝ้าระวังเรื่องการหา มีการตั้งด่านผลัดเปลี่ยนกันจนกว่าหน่อไม้จะยาวอยู่เวร ๑๐ วัน ยาวไปจนถึงหมู่ ๑๑ ป่าชุมชนของห้วยดง เพราะถ้าทำผิดกฎหมายก็ต้องดำเนินตามกฎหมายโดยตรง เคยมีตรงบริเวณเขาเขียว มีการสำรวจตั้งกรรมการจังหวัด ใช้คำสั่งมาตรการ นโยบาย คสช. การรุกกล้าที่มีอยู่แล้ว เป็นการรุกกล้าตามกฎหมายต้องจับ ต้องมีการปรับตามกฎหมาย^{๘๙}

๓. กลุ่มป่าคอกควาย ประกอบด้วย บ้านคลองหวาย อำเภอบ้านไร่

จังหวัดอุทัยธานี

กรรมการหมู่บ้านมีความเข้มแข็ง แข็งแรง ช่วยกันดูแลกันแบบจริงจัง ส่วนมากคนในหมู่บ้านจะไม่กล้าเพราะรู้กฎกติกา แต่มีคนภายนอกเข้ามาตัดไม้จึงต้องมีการจับ

^{๘๗} สัมภาษณ์ นายประทุม เพ็ญไพฑูริย์, (๒๕๖๒, ๒๗ เมษายน). อดีตกำนันตำบลระบำ ณ วัดห้วยเป้า ตำบลระบำ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี

^{๘๘} สัมภาษณ์ นายบุญมี ไชยะ, (๒๕๖๒, ๑๘ มีนาคม). กรรมการป่าชุมชนหมู่บ้านไม่งาม หมู่ที่ ๑๐ ตำบลระบำ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี.

^{๘๙} สัมภาษณ์ นายสุชาติ อนุกุล, (๒๕๖๒, ๑๘ มีนาคม). ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านโป่งมะค่า หมู่ที่ ๗ ตำบลระบำ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี.

ดำเนินคดี ถ้ามีการรุกรานกรรมการป่าชุมชนจะเข้าไปเตือนก่อน แต่ถ้าไม่ฟังหรือทำซ้ำจะต้องดำเนินคดีตามกฎหมายทันที^{๙๐}

๔. กลุ่มป่าบ้านไร่ ประกอบด้วย บ้านศาลาลอง อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี

ในการจัดการดูแลการเข้าถึงป่าชุมชนมีประสิทธิภาพแต่ไม่เต็มร้อย ต้องมีการลองผิดลองถูก ถ้าลองแล้ว ก็ดูว่าดีไหม เพื่อศึกษาเรื่องตรงนี้ไว้ การตั้งด่าน การลาดตระเวนก็ต้องทำเพื่อไม่ให้ละเลยการดูแลป่าไม้ เพราะชาวบ้านมีการปลูกพืชเชิงเดี่ยวเป็นหลัก ทำให้พื้นที่เกิดการเสื่อมโทรม ส่วนใหญ่ก็ถางแล้วเผา จนเกิดไฟไหม้ ในเบื้องต้นทางกรมป่าไม้จะเตือนก่อนแต่ถ้าไม่กระทำตามก็ต้องจับดำเนินคดี^{๙๑}

กลุ่มที่ ๓ ผู้แทนภาคประชาชนที่ใช้ประโยชน์จากป่ากันชนเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า ห้วยขาแข้ง

ซึ่งในแต่ละวันก็มีคนจำนวนมากที่เข้ามา - ออกนอกพื้นที่ จึงทำให้เจ้าหน้าที่ดูแลลำบาก อย่างกฎกติกาของป่าชุมชนก็คือ การเข้าไปหาหน่อไม้ในป่าชุมชนสามารถนำหน่อไม้ออกมาได้หนึ่งกระสอบป๋วยต่อหนึ่งคนและต่อหนึ่งวัน แต่ทางเจ้าหน้าที่ป่าไม้ไม่สามารถไปสอดส่องดูแลชาวบ้านได้ทั้งหมด เพราะถ้าชาวบ้านเขาเข้ามาทางของทางป่าไม้ ชาวบ้านก็ยึดเอาตามกฎของทางป่าไม้ แต่ถ้าชาวบ้านเขาเข้าทางอื่น หรือออกทางอื่น เขาก็ไม่ทำตามกฎที่ตั้งไว้ เนื่องจากทางเข้า - ออกป่ามีหลายทาง^{๙๒}

จากการที่ผู้วิจัยได้นำเสนอรายละเอียดปลีกย่อยในแต่ละกลุ่มดังกล่าวมาแล้วนั้น ขอสรุปในภาพรวม ดังนี้

สรุป การจัดตั้งกฎกติกาและแนวทางเพื่อสร้างความร่วมมือของหน่วยงานภาครัฐและชุมชน แนวทางเหล่านี้ ก็สามารถนำไปปรับใช้ได้จริงสร้างความเข้าใจระหว่างคนในชุมชน เพราะชุมชนและหน่วยงานภาครัฐต้องมีการพูดคุยกันให้เข้าใจก่อน การสอดส่องดูแลป่าชุมชนในมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ทุกชุมชนต้องมีความเข้มแข็ง มีความสามัคคี และทุกคนต้องปฏิบัติตามกฎกติกาที่ชุมชนตั้งขึ้นเพื่อลดการขัดแย้งภายในและภายนอกชุมชน ช่วยกันเฝ้าระวังภัยอันตรายที่จะเกิดต่อป่าชุมชน ช่วยกันปลูกป่าทดแทนในส่วนที่ใช้ไป สร้างความอุดมสมบูรณ์ขึ้นภายในป่า ไม่เข้าไปรบกวนสัตว์ป่ามากจนเกินไป อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ใช้ประโยชน์จากป่าแค่พอกินพอใช้ ถ้าใครไม่กระทำตามกติกาก็จะจับ/ปรับ ดำเนินคดีตามกฎหมาย

^{๙๐} สัมภาษณ์ นายมนตรี คลีลา, (๒๕๖๒,๑๘ มีนาคม). ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านคุ้มเกล้า หมู่ที่ ๑๕ ตำบลคอกควาย อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี.

^{๙๑} สัมภาษณ์ นายเพชร โตทรัพย์,(๒๕๖๒,๑๘ มีนาคม). ผู้ใหญ่บ้านบ่อน้อย(ศาลาลอง) หมู่ที่ ๙ ตำบลบ้านไร่ อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี.

^{๙๒} สนทนากลุ่มผู้แทนภาคประชาชนที่ใช้ประโยชน์จากป่ากันชนเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง ๒๘ เมษายน ๒๕๖๒ ณ หน่วยพิทักษ์ป่าวังไผ่ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง

ซึ่งสอดคล้องกับ (กังสดาล เชาว์วัฒนกุล, ๒๕๕๘)^{๙๓} สมาชิกในชุมชนร่วมโพธิ์ทองมีส่วนร่วมในกระบวนการจัดการป่า ๔ ขั้นตอน ได้แก่การมีส่วนร่วมในการรวมกลุ่มป่าชุมชนร่วมโพธิ์ทอง การมีส่วนร่วมในการคัดเลือกคณะกรรมการการมีส่วนร่วมในการกำหนดและรักษากติกาและการมีส่วนร่วมในกิจกรรมเกี่ยวกับป่าชุมชนการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนดังกล่าวส่งผลให้สมาชิกในชุมชนรู้สึกมีส่วนร่วมในการเป็นเจ้าของ และทำให้สมาชิกยิ่งตระหนักถึงความสำคัญของป่าชุมชนที่เป็นแหล่งดำรงชีวิตประจำวันจึงอาจกล่าวได้ว่าความสำเร็จของป่าชุมชนร่วมโพธิ์ทองเกิดขึ้นจากชุมชน การทบทวนมาตรการทางกฎหมายในต่างประเทศ พบว่ามาตรการทางกฎหมายที่รองรับสิทธิของชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติจะส่งเสริมให้เกิดการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่ประสบความสำเร็จได้ อย่างไรก็ตาม แม้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๕๐ มาตรา ๖๖ และมาตรา ๖๗ ได้วางหลักรับรองสิทธิของชุมชนในการเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติแต่กฎหมายระดับพระราชบัญญัติและการบังคับใช้กฎหมายกลับมีลักษณะเป็นการบังคับใช้แบบรัฐรวมศูนย์ งานวิจัยนี้จึงเสนอแนวทางการพัฒนากฎหมายในการบริหารจัดการป่า โดยอาศัยการมีส่วนร่วมของชุมชนที่เหมาะสมในประเทศไทย

๔.๒.๔.๕ มีการลงโทษอย่างค่อยเป็นค่อยไป

การอยู่ร่วมกันโดยมีกติกากำหนดไว้ ให้ถือตามกติกานั้นเป็นหลักในการอยู่ร่วมกันโดยสันติสุข แต่หากมีใครฝ่าฝืนกติกาคือข้อกำหนดที่ตั้งร่วมกันนั้น ก็ต้องลงโทษตามที่กำหนดไว้ โดยที่ผู้กระทำความผิดนั้นได้ทราบที่อยู่แล้ว ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

กลุ่มที่ ๑. เจ้าหน้าที่/อดีตเจ้าหน้าที่ที่เคยปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ได้แก่

๑.๑ หัวหน้ากลุ่มกลุ่มพัฒนาระบบบริหาร กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช (อดีตหัวหน้าเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง)

ส่วนใหญ่เริ่มจากการตักเตือน แต่กติกาก็ใช้เป็นกติกาของชุมชน ไม่ใช่กติกาของหน่วยงานรัฐ เพราะฉะนั้นการลงโทษจริงกติกาก็เป็นกติกาของชุมชน ชุมชนส่วนใหญ่ก็เริ่มจากการตักเตือน การปรับเล็กน้อย กติกาก็ส่งให้เจ้าหน้าที่ของรัฐ ดำเนินตามกฎหมาย ซึ่งกติกาก็หลังนี้ทางหน่วยงานของรัฐและประชาชนก็สร้างด้วยกัน โดยที่เหมือนกับว่าหน่วยงานของรัฐเป็นฝ่ายสนับสนุน คอยช่วยเหลือแล้วก็ช่วยคิดว่ากฎระเบียบเหล่านี้ควรเป็นอย่างไร แล้วชุมชนก็ไปขอความเห็นชอบจากสภาหมู่บ้าน ฉะนั้นกติกาก็จะผ่านสภาหมู่บ้านทั้งหมด ผ่านความเห็นชอบมาแล้วทั้งนั้น ผ่านการกลั่นกรองตามขั้นตอนทั้งหมด แต่ถ้าพนักงานสหาก็จะบังคับใช้กฎหมายของเจ้าหน้าที่ไปใช้เลย^{๙๔}

^{๙๓} กังสดาล เชาว์วัฒนกุล.(๒๕๕๘). การบริหารจัดการป่าโดยอาศัยการมีส่วนร่วมของชุมชน: กรณีศึกษาป่าชุมชนร่วมโพธิ์ทอง อำเภอท่าตะเียบ จังหวัดฉะเชิงเทรา. วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, ๔๑(๒): ๑๙-๓๑

^{๙๔} สัมภาษณ์ นายสมโภชน์ มณีรัตน์.(๒๕๖๒,๗ มิถุนายน). หัวหน้ากลุ่มกลุ่มพัฒนาระบบบริหาร กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช อดีตหัวหน้าเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง ณ กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช

๑.๒ อติตหัวหน้าหน่วยป้องกันรักษาป่าที่ อน.๘

ก็มีการว่ากล่าวตักเตือน ครั้งที่ ๑ ครั้งที่ ๒ แต่ไม่มีครั้งที่ ๓ ครั้งที่ ๑ คือตักเตือนว่าไม่ให้เข้ามาในเขตพื้นที่นี้ ซึ่งครั้งที่ ๒ ตักเตือนแล้วไม่ให้เข้ามาเก็บผลประโยชน์ จะจับทันที ห้ามเข้ามาบำรุงรักษาห้ามเข้ามาทำอะไรเด็ดขาด ถ้าอยากได้ต้นข้าวโพดให้เอาออกไปถ้าไม่เอาออกทางกรมป่าไม้จะเอาออกให้ การว่ากล่าวตักเตือนครั้งแรกจะว่ากันด้วยวาจา เพราะครั้งที่ ๒ ทำบันทึกทันที ในบันทึกตักเตือนถ้าหากว่าเข้ามาดำเนินการใดใด ในพื้นที่ตรงนี้อีกยินดีที่ให้เจ้าหน้าที่ดำเนินการคดีตามกฎหมาย นี่คือการว่ากล่าวตักเตือน ถ้าครั้งที่ ๓ พบเห็นอีกก็จะจับดำเนินการคดีทันที โดยบันทึกฉบับที่เคยทำครั้งที่ ๒ เป็นบันทึกต้น ที่จะไปดำเนินการคดีกับผู้กระทำความผิด เพราะในบันทึกกล่าวว่าถ้าพบเห็นอีกสามารถดำเนินการคดีตามกฎหมายได้ทันที บันทึกฉบับนี้สามารถใช้เป็นพยานหลักฐานในชั้นศาลได้ ในเมื่อทุกคนอ่านไม่เข้าใจบันทึก ก็จะถ่ายเอกสารให้ชาวบ้านไว้ ๑ ฉบับ กรมป่าไม้ก็เก็บไว้อีก ๑ ฉบับ ซึ่งยังมีจำนวนเยอะอยู่ ในปีหนึ่งจะมีประมาณ ๕ - ๖ ราย จะมีในทุกอำเภอ เหตุผลที่ ๑.๑๐ ให้มาอยู่แถวหนองฉาง ตอนนี้ได้แบ่งเขตพื้นที่ใหม่ด้วยให้ ๑.๙ ดูแลพื้นที่เข้าพื้นที่ติดกันระหว่าง ๑.๙ กับ ๑.๑๐ แต่ว่า ๑.๑๑ เดิมเป็นหน่วยป้องกันหน่วยแรกของกรมป่าไม้ แล้วมีสถานีเพาะกล้าไม้อยู่ที่อำเภอหนองขาหย่างติดต่อกับหนองฉาง^{๙๕}

๑.๓ อติตกำนันตำบลระบำ (โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาห้วยเสลา)

เสลา)

อย่างเช่นถ้ามีชาวบ้านแอบเข้าไปในป่า ซึ่งไม่เป็นไปตามกฎระเบียบที่ตั้งเอาไว้ว่า เข้าป่าได้ตั้งแต่ตอนหกโมงเช้า ต้องออกจากป่าตอนหกโมงเย็น ถ้าชาวบ้านไม่ปฏิบัติตามกฎที่ตั้งไว้ ก็ถูกจับส่งตำรวจทันที คือถ้าทางคณะกรรมการป่าชุมชน ส่งตัวส่วนทางเจ้าหน้าที่เขาจะมีการปรับยังงใจจัดการยังงใจหรือดำเนินการคดีอย่างไร ก็เป็นเรื่องของทางเจ้าหน้าที่อีกที ก็ใช้กฎหมายป่าไม้หรือใช้กฎหมายห้วยขาแข้งก็แล้วแต่กฎหมายมันก็คล้ายๆ กัน^{๙๖}

กลุ่มที่ ๒. ประธานกลุ่มป่า ที่มีความเกี่ยวข้องในพื้นที่ซึ่งครอบคลุมกลุ่มต่างๆ

ดังนี้

๑. กลุ่มป่าเขาเขียว ประกอบไปด้วย ป่าชุมชนไม่งาม อำเภอลานสัก

จังหวัดอุทัยธานี

การลงโทษก็ดูตามคณะกรรมการ ในรอบแรกก็ตักเตือน ถ้าเจออีกก็มีการปรับดำเนินการคดี ถ้าบุคคลใดฝ่าฝืน ขัดต่อการปฏิบัติงาน รุกล้ำเข้าไป จะดำเนินการคดีและจับทันที ไม่มีการไต่ถาม เพราะถือว่าประกาศเตือนแล้ว กฎหมาย พรบ. จะแรงมาก ส่วนใหญ่มาจากภายนอกหมู่บ้าน^{๙๗}

^{๙๕} สัมภาษณ์ นายชำนาญ ศรีสุข, (๒๕๖๒, ๑๐ มิถุนายน). เจ้าพนักงานป่าไม้ชำนาญงาน อติตหัวหน้าหน่วยหน่วยป้องกันรักษาป่าที่ ๑.๘ (บ้าน กม.๕๓) ตำบลระบำ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี ทางโทรศัพท์.

^{๙๖} สัมภาษณ์ นายประทุม เพ็ญโพธิ์, (๒๕๖๒, ๒๗ เมษายน). อติตกำนันตำบลระบำ ณ วัดห้วยเป้า ตำบลระบำ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี

^{๙๗} สัมภาษณ์ นายสุชาติ อนุกุล, (๒๕๖๒, ๑๘ มีนาคม). ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านโป่งมะค่า หมู่ที่ ๗ ตำบลระบำ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี.

๒. กลุ่มป่าเขาวงศ์ ประกอบไปด้วย ชุมชนบ้านโป่งมะค่า อำเภอถาน สัก จังหวัดอุทัยธานี

ถ้าเป็นคนอื่นก็มีการตัดเดือนว่าหาไม่ได้ หาได้ช่วงไหน ถ้าหากินแค่พอกินได้ แต่หลายกระสอบปุ๋ยไม่ได้ จับและปรับทันที อ้างไม่ได้ แต่ละหมู่บ้านจะประกาศทั่วถึงอยู่แล้ว ถ้าเป็นการหาเห็ดจะไม่ว่า แต่ห้ามหาหน่อไม้ ตามกฎหมายไม่ได้ แต่ทางในพื้นที่สามารถลุ่มอ่วยได้แค่พอหากิน^{๙๘}

๓. กลุ่มป่าคอกควาย ประกอบด้วย บ้านคลองควาย อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี

ส่วนมากถ้าเจอก็ตัดเดือนก่อน แต่ส่วนมากไม่เดือน ถ้าจับได้จะจับและส่งตำรวจทันที เพราะชาวบ้านแจ้งมาก็มีคนเข้าไปตรวจสอบเลย ส่วนมากเป็นคนภายนอกเข้ามา ตามกฎหมายแล้ว ถ้าเป็นเรื่องล่าสัตว์ของห้วยขาแข้ง มี พรบ. สงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า แต่การบุกรุกพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่ากฎหมายสูงอยู่แล้ว เจ้าหน้าที่ต้องพิจารณาคดีของกฎหมาย เพราะกฎหมายแรง ดูตามโทษ สามารถใช้คู่กันได้ แต่ในขณะเดียวกันรัฐต้องถอยเพื่อการใช้ประโยชน์^{๙๙}

๔. กลุ่มป่าบ้านไร่ ประกอบด้วย บ้านศาลาลอง อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี

มีการพูดคุยกับชาวบ้านแล้วขอคืนพื้นที่ก่อน ถ้าไม่ได้แจ้งเจ้าหน้าที่มาช่วยส่วนมากก็ยอมคืนพื้นที่ แบ่งเป็น ๒ ส่วน ส่วนของกรมป่าไม้ มีการลุ่มอ่วยได้ แต่เริ่มแรงขึ้น คิดตามมูลค่าที่ห้องตลาดรับซื้อ กรมอุทยาน ค่อนข้างแรงอยู่แล้ว กฎหมายก็มีความเด็ดขาด แต่ถ้าตัดเดือนแล้วไม่ทำตาม ต้องดำเนินตามกฎหมาย จับและปรับ^{๑๐๐}

กลุ่มที่ ๓ ผู้แทนภาคประชาชนที่ใช้ประโยชน์จากป่ากันชนเขตรักษาพันธุ์สัตว์ ป่า ห้วยขาแข้ง

ถ้าเป็นการทำผิดครั้งแรกส่วนใหญ่จะการกล่าวตัดเดือนก่อน ถ้าเป็นการทำผิดกฎครั้งที่สอง ก็ต้องบันทึกตัดเดือนเป็นลายลักษณ์อักษร ถ่ายรูป จดรายชื่อไว้ และให้ผู้ใหญ่บ้านมาเซ็นรับทราบ แต่ถ้าชาวบ้านยังทำผิดอีก ก็ต้องดำเนินคดีตามกฎหมาย ซึ่งเป็นนโยบายของผู้บังคับบัญชา แต่ส่วนใหญ่ไม่น้อยมากที่ทางเจ้าหน้าที่ จะดำเนินคดีตามกฎหมายส่วนใหญ่จะตัดเดือนแล้วให้ผู้ใหญ่บ้านมาเซ็นรับทราบ เพราะไม่อยากให้ถึงขั้นถูกดำเนินคดี เพราะว่าโทษมันร้ายแรง^{๑๐๑}

จากการที่ผู้วิจัยได้นำเสนอรายละเอียดปลีกย่อยในแต่ละกลุ่มดังกล่าวมาแล้วนั้น ขอสรุปในภาพรวม ดังนี้

^{๙๘} สัมภาษณ์ นายสุชาติ อนุกุล ,(๒๕๖๒,๑๘ มีนาคม). ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านโป่งมะค่า หมู่ที่ ๗ ตำบลระบำ อำเภอถานสัก จังหวัดอุทัยธานี.

^{๙๙} สัมภาษณ์ นายมนตรี คลีลา, (๒๕๖๒,๑๘ มีนาคม). ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านคุ่มเกล้า หมู่ที่ ๑๕ ตำบลคอกควาย อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี.

^{๑๐๐} สัมภาษณ์ นายเพชร โททรัพย์,(๒๕๖๒,๑๘ มีนาคม). ผู้ใหญ่บ้านบ่อน้อย(ศาลาลอง) หมู่ที่ ๙ ตำบลบ้านไร่ อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี.

^{๑๐๑} สทนากลุ่มผู้แทนภาคประชาชนที่ใช้ประโยชน์จากป่ากันชนเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง ๒๘ เมษายน ๒๕๖๒ ณ หน่วยพิทักษ์ป่าวังไผ่ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง

สรุป การลงโทษ ก็จะมีการเจรจาว่ากล่าวตักเตือนกับชาวบ้านผู้ที่กระทำความผิด แต่ซึ่งไม่ได้นำกฎกติกาของป่าชุมชนหรือป่ากันชนเข้ามาใช้มากนัก เพียงแต่จะใช้กฎกติกาของชุมชนที่จัดตั้งขึ้นเอง โดยหน่วยงานของรัฐจะเข้ามารับรู้รับทราบกฎกติกาด้วย แล้วจะคอยสนับสนุนคอยช่วยเหลือในกฎกติกาเหล่านั้น ซึ่งกฎกติกาทุกอย่างก็จะผ่านการเห็นชอบของชุมชน ของทางหน่วยงานภาครัฐซึ่งรับรู้เป็นสิ่งเดียวกันแล้วจึงได้ออกกฎหมายเกิดขึ้น

ซึ่งสอดคล้องกับ (ทัชชวัฒน์ เหล่าสุวรรณ, วิญญ์ จำรัสพันธุ์ และบัวพันธ์ พรหมพักพิง, ๒๕๕๕)^{๑๐๒} ปฏิสัมพันธ์เชิงอำนาจในการจัดการป่าชุมชนป่าโคกใหญ่ เป็นการต่อสู้ ต่อรองอำนาจของกลุ่มบุคคลต่างๆ เช่น การต่อสู้ ต่อรองอำนาจ ระหว่างแกนนำอนุรักษ์ป่ากับชาวบ้านที่มีที่ดินติดเขตป่า และกลุ่มชาวบ้านอนุรักษ์ป่ากับหน่วยงานภายนอก โดยผลของการต่อสู้ ต่อรอง เกิดการปรับเปลี่ยนแปลงโครงสร้างในการจัดการทรัพยากรป่า เช่น มีการจัดตั้งองค์กรชุมชนอนุรักษ์ป่าที่เป็นระบบ มีกฎเกณฑ์ มีกติกาที่ใช้ในการจัดการอย่างเป็นลายลักษณ์อักษร และเกิดการยอมรับสิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากร ซึ่งโครงสร้างที่เปลี่ยนแปลงเหล่านี้ได้ย้อนกลับมา มีอิทธิพลต่อผู้กระทำที่เกี่ยวกับการจัดการป่าชุมชนโคกใหญ่ในเวลาต่อมาจนถึงปัจจุบัน

และ (สุดถนอม ต้นเจริญ, ๒๕๖๐)^{๑๐๓} การมีกฎกติกาในการจัดการสิ่งแวดล้อมวัฒนธรรม และการท่องเที่ยว เป็นองค์ประกอบสำคัญของศักยภาพในการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนมากที่สุด

๔.๒.๔.๖ มีกลไกจัดการความขัดแย้ง ทั้งกลไกระหว่างผู้ใช้กันเอง และกลไกระหว่างผู้ใช้กับเจ้าหน้าที่รัฐ

ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นนั้น ส่วนใหญ่ก็เกิดจากความเข้าใจผิด มีวิธีแก้ไขปัญหานี้ คือ ต้องพูดคุยกัน ปรึกษาหารือ หรือบอกผ่านไปยังผู้นำของหมู่บ้าน เพื่อปรับความเข้าใจกัน และอยู่ร่วมกันได้ ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

กลุ่มที่ ๑. เจ้าหน้าที่/อดีตเจ้าหน้าที่ที่เคยปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ได้แก่

๑.๑ หัวหน้ากลุ่มกลุ่มพัฒนาระบบบริหาร กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช (อดีตหัวหน้าเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง)

ซึ่งเป็นเรื่องทีละเล็กละน้อย เพราะความขัดแย้งส่วนใหญ่ไม่ได้เกิดขึ้นภายใต้ที่กฎหมายเป็นตัวชี้ นำ ไม่ใช่เป็นความขัดแย้งที่ศาลเป็นคนตัดสินว่าชายหรือขวา ความขัดแย้งในเรื่องของการใช้ประโยชน์ การเข้าถึงทรัพยากรเป็นเรื่องที่ไม่มีกฎกติกาที่ชัดเจน ฉะนั้นอะไรที่ไม่มีกฎกติกาอะไรที่ว่าชายผิดขวาถูก จึงต้องหันเข้ามาคุยกันทั้งหมด ความขัดแย้งเหล่านี้มักเกิดขึ้นกับกลุ่มคนกับกลุ่มคน มักจะมี ๒ ขั้ว ที่ไม่เห็นชอบร่วมกัน มันก็จะมีข้อขัดแย้งเกิดขึ้น ถึงแม้

^{๑๐๒} ทัชชวัฒน์ เหล่าสุวรรณ, วิญญ์ จำรัสพันธุ์ และบัวพันธ์ พรหมพักพิง.(๒๕๕๕). ปฏิสัมพันธ์เชิงอำนาจในการจัดการป่าชุมชนโคกใหญ่ อำเภอลำปาง จังหวัดมหาสารคาม. วารสารวิจัย มข. (ปศ.) ๑๒(๒): ๙๒-๑๐๔

^{๑๐๓} สุดถนอม ต้นเจริญ. (๒๕๖๐). การจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนกับการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของชุมชนบางขันแตก จังหวัดสมุทรสงคราม. วารสารวิชาการการท่องเที่ยวไทยนานาชาติ, ๑๓(๒): ๑-๒๔

บางครั้งก็มีเรื่องของความขัดแย้งเกิดขึ้นจากปัจจัยที่มาจากข้างนอกชุมชนเข้ามาเกี่ยวข้อง เช่น จะมีคนรับซื้อหน่อไม้มาจากข้างนอก มีคนรับซื้อเห็ดโคนมาจากข้างนอก ก็มีประเด็นเป็นปัจจัยที่เข้ามาเกี่ยวข้องที่ว่าชุมชนอยู่ด้วยกันก็มีประเด็นต่างๆ ก็มีแบบกดราคาขึ้นราคา ก็เป็นปัจจัยขึ้นมาทำให้เกิดความขัดแย้งเกิดขึ้นได้ในพื้นที่ การที่แก้ก็เป็นธรรมดาที่ต้องเข้าใจที่มาของเหตุก่อน ว่าเห็นแต่แต่ละครั้งเป็นอย่างไร ข้อเหตุแต่ละครั้งถ้าเกิดจากปัจจัยภายนอก ก็ต้องไปแก้ไขทางตรง เช่น เคยมีพ่อค้าเข้าไปรับซื้อเห็ดโคนถึงริมขอบป่า ก็ต้องคอยบอกว่าไม่ได้ ต้องไปอยู่ที่ตั้งข้างนอก คล้ายๆ ตลาดเล็กๆ ถ้ามีคนขายก็ไปขายที่เดียวกัน ก็จะเป็นศูนย์รวมกัน แล้วก็เป็นการควบคุมการคูดตรงๆ กับแม่ค้าพ่อค้าเลย ก็จะมีปัญหาที่ว่า ชุมชนทะเลาะกันเองก็อาจจะยากที่หน่วยงานของรัฐจะเข้าไปยุ่งด้วย ก็เป็นคนกลางไปยืนอยู่ด้วย เพื่อหาทางออกให้ ก็เป็นประเด็นในส่วนหนึ่ง ในที่สุดก็คือในเรื่องของการเก็บเห็ดโคน พวกกันเก็บเห็ดโคน ก่อนหน้านี้เจ้าหน้าที่เองจะจับกุมก็ไม่จับกุม จะปล่อยก็ไม่ปล่อย เพราะว่าถ้าปล่อยก็เกิดปัญหา พอจับแล้วก็มีปัญหากับทางชุมชน ในชุมชนเองก็ไม่ค่อยแข็งแรง มีคนจากข้างนอกเข้ามามีคนเห็นแก่ตัวเยอะแยะไปหมด ชุมชนคุยกันเองไม่ได้ ฉะนั้นตอนไปใหม่ๆ เป็นที่เธอช่วยเก็บเห็ดโคนอยู่ก็แก้ปัญหาไม่ได้ จึงกลายเป็นเรื่องของไม่เห็นจะดีกว่า แต่ก็เป็นเรื่องที่สำคัญ การเจรจา สร้างความร่วมมือ สร้างกฎกติกา มารยาทตอนนั้นภายใต้ความร่วมมือ ซึ่งสามารถคงอยู่ในระดับหนึ่ง วิธีการทำอะไรก็ต้องใช้การเจรจาเป็นหลัก สร้างความร่วมมือร่วมกัน สร้างกลไกในการทำงาน จัดการเจรจาก็คือการชวนคุย แล้วชุมชนเองก็มีกฎกติกาใครก็สามารถทำอะไรก็ได้ ทุกคนก็เห็นประโยชน์ส่วนตัวกันทั้งนั้น ซึ่งไม่มีใครแก้จนเป็นปัญหาที่แก้ยาก^{๑๐๔}

๑.๒ อดีตหัวหน้าหน่วยป้องกันรักษาป่าที่ ๓๐.๘

ตอนนี้ในพื้นที่ความขัดแย้งระหว่างหน่วยงานภาครัฐกับชุมชน ไม่มี ความขัดแย้งกัน ทางกรมป่าไม้ใช้จิตวิญญาณคุยกับประชาชน ซึ่งผู้นำชุมชนรู้ว่าคนที่จับมาทำผิดจริงหรือไม่จริง แล้วจับผิดตัวหรือไม่ผิดตัว เพราะว่าคดีที่ทำไม่ได้เป็นคดีที่จับผิดตัว เป็นการกระทำผิดซึ่งหน้า แล้วหลังจากที่มีการว่ากล่าวตักเตือนผู้นำชุมชนต้องเป็นพยานร่วมกัน ในการว่ากล่าวตักเตือนทุกครั้ง แนวทางปฏิบัติที่เป็นแบบนี้ ซึ่งสมัยนี้สะดวกมากในการที่จะเชิญผู้นำชุมชนและเทคโนโลยีมันง่ายมันสะดวกในการติดต่อ เพราะผู้นำชุมชนก็สามารถมารู้กับกรมป่าไม้ได้เลย สามารถรับรู้รับทราบว่าตรงนี้ ในพื้นที่ตรงนี้มีเหตุอย่างนี้ขึ้นมาแล้ว ซึ่งจังหวัดอุทัยธานี ป่าไม้ถือว่าเป็นวาระแห่งชาติ เป็นคดีที่ต้องช่วยกัน เป็นงานที่ทุกฝ่ายต้องร่วมกัน เพราะฉะนั้นผู้นำชุมชนก็รู้ว่า เรื่องนี้ต้องยุติแล้ว ผู้นำชุมชนก็รับรู้โดยตำแหน่งหน้าที่ แล้วผู้ใหญ่บ้าน กำนัน ก็เป็นพนักงานของรัฐตามประมวลกฎหมายป่าไม้ทุกฉบับ เพราะฉะนั้นต้องมีส่วนรับผิดชอบกับกรมป่าไม้ด้วย ในการทำงานต้องให้ผู้นำชุมชนเป็นผู้ร่วมงานกรมป่าไม้ด้วย^{๑๐๕}

^{๑๐๔} สัมภาษณ์ นายสมโภชน์ มณีรัตน์, (๒๕๖๒, ๗ มิถุนายน). หัวหน้ากลุ่มกลุ่มพัฒนาระบบบริหาร กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช อดีตหัวหน้าเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง ณ กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช

^{๑๐๕} สัมภาษณ์ นายชำนาญ ศรีสุข, (๒๕๖๒, ๑๐ มิถุนายน). เจ้าพนักงานป่าไม้ชำนาญงาน อดีตหัวหน้าหน่วยป้องกันรักษาป่าที่ ๓๐.๘ (บ้าน กม.๕๓) ตำบลระบำ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี ทางโทรศัพท์

๑.๓ อดีตกำนันตำบลระบำ (โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาทับ

เสลา)

อย่างเช่น ถ้าชาวบ้านนำของป่าที่หามาได้เกินจำนวนที่กำหนดไว้ ถ้าทางคณะกรรมการจับได้ แล้วส่งตัวให้ตำรวจ แน่แน่นอนเลยว่าชาวบ้านเขาก็ไม่ชอบเรา ซึ่งอาจทำให้เกิดความขัดแย้งกัน แต่ทางเจ้าหน้าที่เขาก็มีกติกาที่รู้กันอยู่แล้วว่าต้องเข้า – ออกเวลาไหน วันไหนบ้าง แจ้งให้ชาวบ้านรับรู้ ซึ่งชาวบ้านทุกคนก็ต่างทราบกันดีอยู่แล้ว ดังนั้นก็ต้องปฏิบัติตามกฎกติกา กันทุกคน ซึ่งทางหน่วยงานเขาไม่ได้จำกัดว่าชาวบ้านในชุมชน หรือบุคคลภายนอกที่จะสามารถมาใช้ประโยชน์จากป่านี้ได้ ทุกคนมีสิทธิเท่ากันหมด^{๑๐๖}

กลุ่มที่ ๒. ประธานกลุ่มป่า ที่มีความเกี่ยวข้องในพื้นที่ซึ่งครอบคลุมกลุ่มต่างๆ

ดังนี้

๑. กลุ่มป่าเขาเขียว ประกอบไปด้วย ป่าชุมชนไผ่งาม อำเภอลานสัก

จังหวัดอุทัยธานี

แแรกๆจะขัดแย้งกัน แต่มีการอธิบายพูดคุยกันในหมู่บ้านมีการร่วมมือกันดี เพราะทุกหมู่บ้านมีป่าชุมชนเป็นของตัวเอง ทุกคนตระหนักและเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากร ในวันนี้ไม่เพียงพื่อต่อความต้องการ เกิดประโยชน์สูงสุด ก็มีการส่งเสริมอย่างจริงจัง ทุกคนอยู่ในเขตอยู่ใกล้ท้องถิ่นตนเองก็มีการดูแลจึงต้องช่วยกันรักษาดูแล และใช้กฎระเบียบ กฎกติกา ของชุมชนในพื้นที่นั้นๆ มีกติกาการใช้ มีระเบียบการหาของป่า และมีทุกอย่างที่เป็นกติกาของชุมชน กติกาของชุมชนสามารถนำมาใช้ได้ดีกว่ากฎหมายอีก เพราะกฎหมายไม่สามารถห้ามปรามได้^{๑๐๗}

๒. กลุ่มป่าเขาวงศ์ ประกอบไปด้วย ชุมชนบ้านโป่งมะค่า อำเภอลานสัก

จังหวัดอุทัยธานี

ทางเจ้าหน้าที่และผู้นำชุมชนก็ไม่อยากเข้มงวดมาก เพราะเข้มมากก็มีคนแกล้ง ไม่มีการขัดแย้งกัน เพราะทุกคนเข้าใจว่า ต้องมีกฎกติกา คนมักเข้าไปเผาป่า เพื่อยากให้เตียนเดินง่าย ล่าสัตว์ได้ง่าย ทำให้ป่าชุมชนเกิดความเสียหาย ส่งผลถึงระบบนิเวศในป่า สัตว์ป่า และการเข้าไปใช้ประโยชน์ในป่าชุมชนก็จะทำให้ป่าเสื่อมโทรมง่ายและเร็วขึ้น^{๑๐๘}

๓. กลุ่มป่าคอกควาย ประกอบด้วย บ้านคลองหวาย อำเภอบ้านไร่

จังหวัดอุทัยธานี

^{๑๐๖} สัมภาษณ์ นายประทุม เพ็ญไพฑูริย์,(๒๕๖๒,๒๗ เมษายน). อดีตกำนันตำบลระบำ ณ วัดห้วยเป้า ตำบลระบำ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี

^{๑๐๗} สัมภาษณ์ นายบุญมี ไชยะ ,(๒๕๖๒,๑๘ มีนาคม).กรรมการป่าชุมชนหมู่บ้านไผ่งาม หมู่ที่ ๑๐ ตำบลระบำ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี.

^{๑๐๘} สัมภาษณ์ นายสุชาติ อนุกุล ,(๒๕๖๒,๑๘ มีนาคม). ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านโป่งมะค่า หมู่ที่๗ ตำบลระบำ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี.

ไม่ค่อยมีการขัดแย้ง แต่ถ้ามีคนที่ไม่ชอบก็จะมาทำลายข้าวของในศาลาประชาคม ปัจจุบันไม่มีเหตุการณ์ความขัดแย้ง ต้องมีการติดกล้องวงจรปิด ชาวบ้านเข้าใจแล้วว่ามีการทำไปรักษาป่าไปเพื่ออะไร เพราะถ้าเกิดเหตุอะไรขึ้นชาวบ้านต้องเปลี่ยนวิถีชีวิตอย่างมาก ชาวบ้านต้องออกไปหางานทำ ครอบครัวแยกย้ายไม่ได้อยู่ด้วยกัน ความเป็นอยู่ของคนในหมู่บ้านลำบากขึ้น หาของกินยากขึ้น^{๑๐๙}

๔. กลุ่มป่าบ้านไร่ ประกอบด้วย บ้านศาลาลอง อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี

ส่วนใหญ่ไม่ได้บุกรุกเยอะ ทางเจ้าหน้าที่ ผู้นำหมู่บ้านกับชาวบ้านจึงได้มีการพูดคุยกันอย่างเข้าใจ ในเรื่องปัญหาที่เกิดขึ้น และปัญหาที่กำลังจะเกิดขึ้น ร่วมพูดคุยแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นร่วมกัน โดยมีการจัดตั้งโครงการเพื่อทดแทนส่วนที่เสียไป ฝึกอบรมการสร้างรายได้ การเพาะปลูกพืชเพื่อทดแทนในส่วนที่ตัดไป พัฒนาระบบเศรษฐกิจของหมู่บ้านร่วมกันโดยการนำเอาสิ่งของที่หาได้มาพัฒนาในเชิงรายได้^{๑๑๐}

กลุ่มที่ ๓ ผู้แทนภาคประชาชนที่ใช้ประโยชน์จากป่ากันชนเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า ห้วยขาแข้ง

ถ้าเกิดเป็นคดีความขึ้นมา คือชาวบ้านต้องเกิดความไม่พอใจขึ้นอย่างแน่นอน ส่วนกระบวนการในการจัดการกับเรื่องนี้ ก็คือต้องทำความเข้าใจกับชาวบ้านก่อน ผู้บังคับบัญชาท่านเคยกล่าวไว้ว่า ใจของเราเท่านั้นที่อยู่ได้ ถ้าใจเราเกรงกลัวต่อสิ่งอื่น นอกจากหน้าที่ของตัวเอง เราอยู่ไม่ได้ เราก็จะต้องย้ายไป คือเราต้องยึดอุดมการณ์ของหน่วยงานด้วย^{๑๑๑}

จากการที่ผู้วิจัยได้นำเสนอรายละเอียดปลีกย่อยในแต่ละกลุ่มดังกล่าวมาแล้วนั้น ขอสรุปในภาพรวม ดังนี้

สรุป ความขัดแย้งส่วนใหญ่ทั้งภาครัฐ และภาครัฐ ไม่มีอะไรขัดแย้งกันแต่เป็นเรื่องของความขัดแย้งระหว่างภาครัฐและประชาชน ในเรื่องของการเข้าไปใช้ประโยชน์ในถึงป่ามากจนเกินไป การกระทำความผิดกฎหมายป่า โดยที่ผู้นำชุมชนเป็นคนรับทราบ รับรู้ และเป็นผู้ร่วมทำงานกรมป่าไม้ทางเจ้าหน้าที่ได้เข้ามาประสานงานกับทางชุมชน และมีกติกาที่ทราบกันดีอยู่แล้วว่าต้องเข้า – ออกเวลาไหน วันไหนบ้าง ทุกคนมีสิทธิในการเข้ามาใช้ประโยชน์จากป่าเท่ากันหมด

ซึ่งสอดคล้องกับ (สายฝน จิตนุพงศ์, ๒๐๑๖)^{๑๑๒} มีชาวบ้านในชุมชนใกล้ป่าประ ได้เข้าไปใช้ทรัพยากรมาไม่น้อยกว่า ๑๐๐ ปีแล้ว ในช่วงนี้ทรัพยากรยังมีความอุดมสมบูรณ์มาก คนใช้ยังมี

^{๑๐๙} สัมภาษณ์ นายมนตรี คลีลา, (๒๕๖๒,๑๘ มีนาคม). ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านคุ้มเกล้า หมู่ที่ ๑๕ ตำบลคอกควาย อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี.

^{๑๑๐} สัมภาษณ์ นายเพชร โททรัพย์, (๒๕๖๒,๑๘ มีนาคม). ผู้ใหญ่บ้านบ่อน้อย(ศาลาลอง) หมู่ที่ ๙ ตำบลบ้านไร่ อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี.

^{๑๑๑} สนทนากลุ่มผู้แทนภาคประชาชนที่ใช้ประโยชน์จากป่ากันชนเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง ๒๘ เมษายน ๒๕๖๒ ณ หน่วยพิทักษ์ป่าวังไผ่ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง

^{๑๑๒} สายฝน จิตนุพงศ์.(๒๐๑๖). การเปลี่ยนแปลงสิทธิในการเข้าถึงและใช้ประโยชน์ป่าประ และความขัดแย้ง: กรณีศึกษาป่าประในเขตอุทยานแห่งชาติเขานัน อำเภอหนองพิทา จังหวัดนครศรีธรรมราช. *Walailak Abode of Culture Journal*, ๑๖(๑): ๑๑๕-๑๔๒

น้อย คนมีความใกล้ชิดกัน และยังเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติ ในขณะที่อำนาจของรัฐและทุนยังขยายตัวขึ้นไปไม่ถึง สิทธิการเข้าถึงจึงปรากฏออกมาในลักษณะของสิทธิการใช้ประโยชน์ (usufruct rights) คือทุกคนมีสิทธิเข้าถึงทรัพยากรได้ถ้าต้องการนำไปใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิต ส่วนสิทธิการใช้ประโยชน์นั้นชาวบ้านมีสิทธิใช้ประโยชน์ทรัพยากรเท่าที่จำเป็น ใช้อย่างคุ้มค่า และใช้แบบไม่ทำลาย ในยุคนี้ยังไม่มีเงื่อนไขเชิงโครงสร้างที่จะทำให้ชาวบ้านเกิดความขัดแย้งกัน

ในช่วงปลายทศวรรษ ๒๔๙๐ รัฐบาลได้ให้สัมปทานชุดแรกแห่งแรก และให้สัมปทานอีกแห่งหนึ่งในต้นทศวรรษ ๒๕๑๐ บริษัทชุดแรกได้สร้างถนนลงมายังพื้นที่ล่างเพื่อใช้ลำเลียงแร่ ถนนดังกล่าวนี้ ส่วนหนึ่งได้ผ่านไปใกล้พื้นที่ป่าประดู่ การเกิดถนนทำให้อิทธิพลของตลาด เข้าสู่ชุมชนต่างๆ ทั้งทางกายภาพและทางความคิด พร้อมกับเป็นเส้นทางให้คนจากพื้นล่างขึ้นไปหักล้างทางพหุที่ทำการและสร้างที่อยู่อาศัย ทำให้มีคนเข้าไปใช้ประโยชน์ทรัพยากรในป่าประดู่เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ในต้นทศวรรษ ๒๕๑๐ รัฐบาลได้ให้สัมปทานป่าไม้บริเวณที่ไม่ไกลจากป่าประดู่ แต่ว่าบริษัทที่ได้รับสัมปทาน ได้ลักลอบเข้าไปตัดไม้ในป่าประดู่ โดยอ้างกับชาวบ้านว่าได้รับอนุญาตจากทางราชการแล้ว ทำให้ชาวบ้านรู้สึกว่ป่าไม้ไม่ได้เป็นของพวกเขาอีกต่อไป และเริ่มไม่แน่ใจในอำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในการเป็นเจ้าป่าเจ้าเขา เพราะบริษัทที่เข้ามาตัดไม้ใช้เลื่อยยนต์โค่นไม้ลงมาอย่างง่ายดาย รวมทั้งชาวบ้านเห็นว่ารัฐได้เอาป่าไม้ที่พวกเขาเคยดูแลและใช้ประโยชน์ไปให้นายทุน ในขณะที่เศรษฐกิจแบบใหม่ได้เข้าไปมีอิทธิพลต่อชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านมากขึ้น ทำให้ชาวบ้านได้ถอยห่างออกมาจากแบบแผนการใช้ทรัพยากรที่เป็นมาแต่เดิมมากขึ้นเป็นลำดับ และปรับตัวไปสู่ความสัมพันธ์แบบใหม่ ที่ช่วยให้พวกเขาสามารถนำทรัพยากรในป่าประดู่มาใช้ประโยชน์ในตลาดสมัยใหม่ การเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสิทธิในการเข้าถึง และใช้ประโยชน์ทรัพยากรในป่าประดู่ โดยสิทธิการเข้าถึงทรัพยากรได้เปลี่ยนไปสู่การเข้าถึงแบบเสรี (open access) และการเข้าถึงแบบการถือครองเป็นทรัพย์สินส่วนบุคคล (private property) การเข้าถึงแบบเสรีจะเกิดในกรณีการตัดไม้ การเก็บลูกประ และ การเก็บของป่าอื่น ๆ ส่วนการถือครองเป็นทรัพย์สินส่วนตัวได้แก่การบุกเบิกป่าเพื่อถือครองที่ดินสำหรับการตั้งบ้านเรือนและการทำสวน ในขณะเดียวกันสิทธิการใช้ประโยชน์ทรัพยากรในป่าประดู่ในยุคนี้นี้ค่อย ๆ เปลี่ยนไปสู่การนำทรัพยากรจากป่าประดู่มาใช้ประโยชน์เพื่อสร้างรายได้ให้มากที่สุด ภายใต้การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวได้ก่อให้เกิดความขัดแย้งในหลายมิติควบคู่มาด้วย ตั้งแต่ความขัดแย้งระหว่างโครงสร้างการจัดการทรัพยากรของชุมชนกับโครงสร้างอำนาจของรัฐและทุน ความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านกับรัฐและทุน และความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านด้วยกันเอง ในสถานการณ์ความขัดแย้งเช่นนี้ชาวบ้านได้ปรับตัวออกจากโครงสร้างอำนาจของชุมชนไปสู่การโอนอ่อนต่ออำนาจของตลาด คือการพยายามใช้สิทธิการเข้าถึงและการใช้ประโยชน์ทรัพยากรในป่าประดู่ไปในทางที่จะนำทรัพยากรมาขายในตลาดอย่างเต็มที่จนกระทั่งปี ๒๕๓๕ รัฐบาลได้ประกาศจัดตั้งอุทยานแห่งชาติเขานัน ซึ่งพื้นที่ป่าประดู่อยู่ในเขตอุทยานดังกล่าวด้วยการเกิดขึ้นของอุทยานแห่งชาติกลับเร่งให้เกิดการพัฒนาสิทธิการเข้าถึงไปในทางของการใช้ทรัพยากรบางส่วนอย่างเสรี (open access) มากขึ้น และการยึดทรัพยากรบางส่วนเป็นของส่วนตัว (private property) มากขึ้น ในขณะที่สิทธิการใช้ประโยชน์ก็ปรากฏในรูปของการนำทรัพยากรมาขายให้มากที่สุด ทั้งนี้เพราะชาวบ้านมองว่าทรัพยากรที่อยู่ในเขตอุทยานนั้นเป็นของหลวงใครจะใช้อย่างไรก็ได้ ในขณะที่การปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่อุทยานชาวบ้านก็ไม่เกรงกลัว เพราะชาวบ้านมีวิธีที่จะหลบ

หลีกเลี่ยงและกดดันให้รอดพ้นจากการจับกุม พร้อมกันนี้การขยายตัวของตลาดทุนนิยมเข้าไปในพื้นที่ที่มีความรุนแรงมากขึ้น ทำให้ที่ดินในป่าจำนวนมากถูกขายให้แก่คนพื้นล่าง ในสถานการณ์เช่นนี้ยังทำให้ความขัดแย้งเข้มข้นขึ้นอีก เพราะยังแสดงให้เห็นว่าเจ้าหน้าที่อุทยานถูกทำลายในเรื่องการปฏิบัติตามกฎหมาย และชาวบ้านไม่หวั่นเกรงอำนาจรัฐ ในขณะที่ได้เพิ่มอำนาจของคนอีกกลุ่มเข้ามาหนุนชาวบ้าน คือกลุ่มคนที่เข้ามาซื้อที่ดิน เพราะคนกลุ่มนี้มักจะมีอำนาจอยู่ในสังคม ในความขัดแย้งดังกล่าวนี้ชาวบ้านพยายามนำกลยุทธ์การต่อรองหลายอย่างมาใช้ได้แก่ การแผ้วถางป่าแบบหลบซ่อนและหลบหลีกไม่ให้เจ้าหน้าที่อุทยานมาพบเห็น แบบทำเป็นไม่รู้อะไรเมื่อเจ้าหน้าที่อุทยานมาพบ แบบสร้างภาพลักษณ์ให้สังคมสนับสนุน และแบบเรียกร้องขอความเป็นธรรม

สำหรับแนวทางการแก้ปัญหาที่รัฐจะต้องยอมรับหลักการการจัดการเชิงซ้อน คือฟื้นฟูหลักการเดิมของชุมชนมาใช้ร่วมกับหลักการของรัฐ เพื่อให้ชาวบ้านสามารถอยู่ร่วมกับป่าได้ในขณะที่รัฐสามารถรักษาพื้นที่ป่าไว้ได้ด้วยเช่นกัน

๔.๒.๔.๗ รัฐให้การยอมรับในสิทธิของชุมชน ของชุมชนที่ประสบความสำเร็จได้รับการยอมรับจากรัฐว่ามีสิทธิในการวางกติกา ใช้ และจัดการทรัพยากรร่วม

เพราะการอยู่ร่วมกัน ทำงานร่วมกัน จึงเกิดความเข้าใจในระบบการทำงานของกันและกัน ทำให้ชาวบ้านได้รับการยอมรับจากรัฐในการบริหารจัดการป่าร่วมกัน เพราะเป้าหมายหลักในการทำงานร่วมกันนี้ ก็คือ การทำให้ป่ายังคงความสมบูรณ์ของสภาพป่าไว้ ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

กลุ่มที่ ๑. เจ้าหน้าที่/อดีตเจ้าหน้าที่ที่เคยปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ได้แก่

๑.๑ หัวหน้ากลุ่มกลุ่มพัฒนาระบบบริหาร กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช (อดีตหัวหน้าเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง)

เป็นความยอมรับที่เจ้าหน้าที่เสี่ยงกฏกติกาเหล่านี้ เจ้าหน้าที่ที่ไม่สามารถกระทำได้ แต่น้อยที่สุดการคุยกันแนวที่ที่คุยกันที่ทำกันชัดเจน ของแนวแดนกฤษฎีกาห้วยขาแข้ง เพราะฉะนั้น พื้นที่อนุโลมได้ก็คือต้องไม่เข้าไปในเขตของห้วยขาแข้ง นั่นคือย้อนกลับมาใช้แนวหลักการเดิมคือผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นบริเวณที่เป็นป่ากันชน ป่ากันชนก็ขึ้นอยู่กับกรมป่าไม้กับประชาชน เนื่องจาก พรบ.ของกรมป่าไม้พอมีช่องว่างหรือช่องทางในการขอใช้ประโยชน์ได้ จึงใช้กฎหมายที่พออนุโลมได้มาใช้ในการเกี่ยวข้อง เดิมทีหน่วยงานก็หนักใจ ซึ่งทางห้วยขาแข้งก็ไม่อยากเข้าไปยุ่ง เพราะกฎหมายห้าม ๑๐๐ เพอร์เซ็นต์ ก็เลยปล่อย ซึ่งกฎหมาย อำนาจให้ได้แค่นี้ ข้างนอกก็เลยต้องใช้กฎหมายของกรมป่าไม้ ก็ทำงานร่วมกันก็เปิดให้ใช้พื้นที่ได้ ซึ่งห้วยขาแข้งทำงานกับชุมชน ก็สามารถเดินต่อไปได้ เดิมเป็นความโชคที่ทั้ง ๓ ฉบับ มีการปรับแก้และได้จูนเข้าหากัน เพราะในอดีตต่างคนต่างทำอยู่แล้ว เพราะฉะนั้น พรบ.ของกรมรักษาพันธุ์สัตว์ป่า ปี พ.ศ. ๒๕๖๒ ก็เปิดให้ใช้พื้นที่ในการใช้ประโยชน์ได้ ก็แทนที่จะอยู่แค่แนวแดง ก็เห็นชอบร่วมกันก็ควรเปิด ส่วนข้างนอกป่าสงวนก็เปิดให้ชัดเจนตาม พรบ.ที่ปรับ หน่วยงานที่จับกุมก็กลายเป็นหน่วยงานที่สนับสนุน เป็นพื้นที่ที่อยู่บนความสมยอม ทำงานแบบน้ำพึ่งป่า ซึ่งกฎหมายตอนนี้สอดคล้องกว่าในอดีตเยอะ ซึ่งก็มีความง่ายต่อความร่วมมือ ต้องดูความเหมาะสมว่าเข้าไปแล้วไม่กระทบกับสิ่งแวดล้อม ไม่เข้าไปกระทบกับสัตว์ป่า หรือมีพื้นที่ที่เข้าไปเก็บได้โดยที่ระบบนิเวศไม่เสียหาย หรือแม้กระทั่งปริมาณการเก็บไม่เชื่อว่าเก็บเท่าไรก็ได้

ต้องรู้ว่า ๑ ปี สามารถเก็บได้เท่าไร ซึ่งแต่ละบ้านเก็บได้ไม่เท่ากัน สรุปต้องยอมรับความจริงบนความเป็นจริง ซึ่งศักยภาพพื้นที่ไม่สามารถผลิตได้ขนาดนั้น กฎหมายทั้ง ๓ ฉบับ จะพูดในเรื่องของชุมชนท้องถิ่น เพราะฉะนั้นควรคนที่เก็บหาได้ก็ต้องเป็นคนในพื้นที่เท่านั้น ชื่อที่อื่นไม่ควรเข้ามายุ่งบ้านใครบ้านมัน^{๑๑๓}

๑.๒ อดีตหัวหน้าหน่วยป้องกันรักษาป่าที่ ๑๓.๘

หน่วยงานของรัฐไม่ยอมรับผู้ที่ยังไม่ได้เป็นคณะกรรมการ อย่างไรก็ตามการป่าชุมชน ซึ่งป่าชุมชนได้รับการแต่งตั้งจากอธิบดีกรมป่าไม้ คือได้รับอนุญาตจากกรมป่าไม้ ก็มีแค่เพียงชุมชนนี้ มีคณะกรรมการ ๑๑ คน ก็ได้แค่ ๑๑ คน และไม่ออกบัตรประจำตัวให้ เพราะฉะนั้นพนักงานของรัฐก็คือผู้ที่ถือบัตรประจำตัว ต้องมีบัตรประจำตัวของรัฐนั้นออกให้ อย่างกับว่าผู้ช่วยที่นี้ทุกคนก็ต้องมีบัตรประจำตัว คนที่ออกบัตรประจำตัวให้ก็คือตัวแทนของอธิบดี หรือท่านอธิบดีขึ้นมา แต่ละตำแหน่งลูกจ้างชั่วคราวรายเดือน ก็เป็นหน่วยงานภาคสนามซึ่งเป็นคนออกบัตรให้ ปีต่อปี ทางผู้ปฏิบัติงานยอมรับซึ่งกันและกันอยู่แล้ว แต่โดยชาวบ้านทั่วไปไม่ค่อยยอมรับ เนื่องจากว่าไม่มีอำนาจหน้าที่ บัตรประจำตัวแสดงถึงอำนาจได้ที่ตัวเองว่าตัวเองมีอำนาจหน้าที่ในเรื่องนั้นๆ ซึ่งกรมป่าไม้ถึงจะมีบัตรแต่ก็ไม่มีอำนาจหน้าที่ในป่าสงวนตามมติ ไม่ใช่ป่าไม้ อย่างเช่นที่ราชพัสดุไม่มีอำนาจหน้าที่ที่จะไปดำเนินการ เพราะไม่ใช่เจ้าของ ก็ต่ออายุบัตรประจำตัวเป็นคราวๆไป ใน ๔ ปี แต่หน่วยงานของรัฐไม่ได้ดำเนินการตรงนี้ออกมาเลย สืบเนื่องมาจากกฎหมายป่าชุมชนยังไม่ออก เพราะยังไม่มีกฎหมายรองรับอย่างจริงจัง ซึ่งยังใช้กฎหมายป่าสงวนอยู่ ก็เลยไม่ได้ เพราะฉะนั้นชุมชนด้วยกันก็คิดว่ากรรมการว่าหลอกใช้ไปวันๆ トラบโดที่มีบัตรเหล่านี้ขึ้นมา สามารถแสดงได้ว่าเป็นกรรมการป่าชุมชนถูกต้องตามกฎหมาย ซึ่งมีกฎหมายรองรับ แต่ถ้าเปรียบเสมือนกับว่ากฎหมายที่ออกมาเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๕ ไม้ที่ปลูกในพื้นที่ที่ได้มาตามประมวลกฎหมายที่ดินแล้ว ไม่ว่าจะป็นโฉนดหรือที่ สปก. ไม่ใช่พื้นที่ที่ได้มาตามกฎหมายประมวลที่ดินเป็นพื้นที่ป่า ไม้พวกนี้ถือว่าเป็นทรัพย์สินตามพระราชกฤษฎีกาสวนป่า เพราะจะทำอะไรก็ต้องทำตามกฎหมายสวนป่า ไม่ต้องมาใช้กฎหมายของกรมป่าไม้ มีการใช้ การขออนุญาตตามพระราชบัญญัติสวนป่า ไม่ได้มาอนุญาตตามกฎหมายป่าไม้แล้ว ไม่ต้องมาขออนุญาตตามมาตรา ๔ มาตรา ๗ ไม่มีแล้ว ซึ่งไม้สักถ้าไม่ยอมให้อยู่ในที่ดิน อยู่ตรงไหนก็แล้วแต่ สามารถทำได้เลยโดยใช้อำนาจของกฎสวนป่า^{๑๑๔}

๑.๓ อดีตกำนันตำบลระบำ (โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาห้วยเสลา)

สมมุติว่าถ้าชาวบ้านทำผิดกฎกติกาที่ถูกจับส่งตำรวจอย่างเดียว แต่ถ้าคุณไม่ผิดกฎกติกาของเรา คุณก็สามารถใช้ประโยชน์ได้ โดยทางรัฐเองก็ได้ให้การยอมรับเรื่องนี้ เพราะได้มีการกำหนดกฎกติการ่วมกันขึ้นมา ซึ่งทางชาวบ้านกับทางเจ้าหน้าที่ได้ให้ความร่วมมือซึ่งกัน

^{๑๑๓} สัมภาษณ์ นายสมโภชน์ มณีรัตน์, (๒๕๖๒, ๗ มิถุนายน). หัวหน้ากลุ่มกลุ่มพัฒนาระบบบริหาร กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช อดีตหัวหน้าเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง ณ กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช

^{๑๑๔} สัมภาษณ์ นายชำนาญ ศรีสุข, (๒๕๖๒, ๑๐ มิถุนายน). เจ้าพนักงานป่าไม้ชำนาญงาน อดีตหัวหน้าหน่วยป้องกันรักษาป่าที่ ๑๓.๘ (บ้าน กม.๕๓) ตำบลระบำ อำเภอเสลา จ.จังหวัดอุทัยธานี ทางโทรศัพท์

และกัน ไม่ว่าจะเป็นการประสานงานของเจ้าหน้าที่กับทางชุมชน เมื่อเกิดการประสานงานให้ชาวบ้าน
รับทราบแล้ว ชาวบ้านทุกคนก็ต่างที่จะปฏิบัติตามกฎกติกา^{๑๑๕}

กลุ่มที่ ๒. ประธานกลุ่มป่า ที่มีความเกี่ยวข้องในพื้นที่ซึ่งครอบคลุมกลุ่มต่างๆ

ดังนี้

๑. กลุ่มป่าเขาเขียว ประกอบไปด้วย ป่าชุมชนไผ่งาม อำเภอลานสัก

จังหวัดอุทัยธานี

ทางมูลนิธิสืบ ให้งบประมาณมาบ้าง ในแต่ละเดือนมีงบเข้ามาให้ มีค่า
กับข้าว ถ้าเดือนไหนมีกิจกรรมก็สามารถยื่นขอได้ รายได้หลักก็มาจากการทำไร่ข้าวโพด มันสำปะหลัง
พื้นที่ทำกินก็อยู่โดยรอบหมู่บ้าน ส่วนใหญ่ทำไร่ข้าวโพด ไร่มันสำปะหลัง ไร่อ้อยมีน้อยมาก ทำนามี
ส่วนน้อย จึงให้ชาวบ้านหันมาปลูกพืชหมุนเวียนสลับการปลูกพืชเชิงเดี่ยว และนำผลผลิตพืชเชิงเดี่ยว
เขาไปปลูกติดแนวป่าเพื่อที่สัตว์ป่าจะได้ไม่เข้ามาที่ทำความเสียหายในกับชาวบ้าน^{๑๑๖}

๒. กลุ่มป่าเขาวงศ์ ประกอบไปด้วย ชุมชนบ้านโป่งมะค่า อำเภอลานสัก

จังหวัดอุทัยธานี

ทางหน่วยงานภาครัฐมีการสนับสนุนกับทางชุมชน มีงบประมาณแต่ละปี
ในการทำโครงการ ปรับปรุงพัฒนาป่าชุมชนให้ดียิ่งขึ้น การสร้างป่าสร้างรายได้ ที่ว่าจำให้พื้นที่พืช
เชิงเดี่ยวเป็นป่า เพราะได้สร้างรายได้ไปอีกทางหนึ่ง^{๑๑๗}

๓. กลุ่มป่าคอกควาย ประกอบด้วย บ้านคลองหวาย อำเภอบ้านไร่

จังหวัดอุทัยธานี

ทางหน่วยงานของรัฐให้งบประมาณเข้ามา เพื่อทำป่าย ทำแนวเขต มีจุด
สกัด มีการทำแนวกันไฟ มีการทำแนวเขต เพราะไม่เหลือพื้นที่ให้เข้าใช้ ไม่มีรูปแบบ ถ้ามีจะให้ สปก.
จัดพื้นที่มาให้ ต้องขออนุญาตทั้งหมด การใช้ประโยชน์ในรูปแบบอื่นเปิดให้ สามารถเข้าไปหาของกิน
ในป่าได้แต่อยู่ในบริเวณที่กำหนดเท่านั้น^{๑๑๘}

๔. กลุ่มป่าบ้านไร่ ประกอบด้วย บ้านศาลาลอง อำเภอบ้านไร่

จังหวัดอุทัยธานี

ทางหน่วยงานภาครัฐให้การยอมรับกับชุมชน แต่ทางชุมชนไม่มีจุดเด่นที่ให้
ภาครัฐเข้ามาสนับสนุนโครงการ ไม่มีจุดดึงดูดที่ทำให้คนอื่นสนใจ มีการทำฝายกักเก็บน้ำในป่า ต้องมี
งบสนับสนุน ต้องมีการวางแผน ว่า ๓ - ๕ ปี มีการสร้างฝาย จะปลูกป่า หรือทำการใดต้องสร้างแผน

^{๑๑๕} สัมภาษณ์ นายประทุม เพ็ญไพฑูรย์, (๒๕๖๒, ๒๗ เมษายน). อดีตกำนันตำบลระบำ ณ วัดห้วย
เป่า ตำบลระบำ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี

^{๑๑๖} สัมภาษณ์ นายบุญมี ไชยยะ, (๒๕๖๒, ๑๘ มีนาคม). กรรมการป่าชุมชนหมู่บ้านไผ่งาม หมู่ที่ ๑๐
ตำบลระบำ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี.

^{๑๑๗} สัมภาษณ์ นายสุชาติ อนุกุล, (๒๕๖๒, ๑๘ มีนาคม). ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านโป่งมะค่า หมู่ที่ ๗ ตำบล
ระบำ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี.

^{๑๑๘} สัมภาษณ์ นายมนตรี คลีลา, (๒๕๖๒, ๑๘ มีนาคม). ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านคุ่มเกล้า หมู่ที่ ๑๕
ตำบลคอกควาย อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี.

ก่อน ต้องมีคนดูแลด้วยอย่างจริงจัง จะทำให้ป่าอุดมสมบูรณ์ ให้ชาวบ้านไร่หมุนเวียน ในสมัยก่อน
ปลูกข้าวก็ต้องปลูกอย่างอื่นควบคู่ เช่น ปลูกพริก ปลูกแตง^{๑๑๙}

กลุ่มที่ ๓ ผู้แทนภาคประชาชนที่ใช้ประโยชน์จากป่ากันชนเขตรักษาพันธุ์สัตว์

ป่า ห้วยขาแข้ง

สมัยก่อนพื้นที่ตรงนี้ยังไม่ได้เป็นเขตรักษาพันธุ์ เพิ่งจะมาเป็นหลังสืบ นาคะเสถียร
และหลังจากนั้นเริ่มมีการผลักดันคนออกจากนอกพื้นที่ แต่ในพื้นที่สำหรับเป็นแนวกันชนระหว่างเขต
รักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง ได้ให้ชุมชนเข้าใช้ประโยชน์ในป่าได้ จึงทำให้มีการตั้งกฎกติกาการใช้
ประโยชน์จากป่าร่วมกัน เพื่อเป็นการรักษาความสมบูรณ์ของสภาพป่าไว้^{๑๒๐}

จากการที่ผู้วิจัยได้นำเสนอรายละเอียดปลีกย่อยในแต่ละกลุ่มดังกล่าวมาแล้วนั้น ขอสรุป
ในภาพรวม ดังนี้

สรุป หน่วยงานภาครัฐทุกภาคส่วนให้การยอมรับกับชุมชน แต่ละเดือนมีงบเข้ามาให้ มี
ค่ากับข้าว ถ้าเดือนไหนมีกิจกรรมก็สามารถยื่นขอได้ มีการทำฝายกักเก็บน้ำในป่า มีงบประมาณเพื่อ
พัฒนา ดูแล รักษา ปรับปรุงพื้นที่ป่าให้อุดมสมบูรณ์ มีงบประมาณเข้ามา เพื่อทำป่าในพื้นป่าชุมชน
ทำแนวเขต มีจุดสกัด มีการทำแนวกันไฟ มีการทำแนวเขตกันชน ให้มีการกำหนดแนวทางการ จัดการ
และการพัฒนาทรัพยากรป่าไม้ ในระยะยาวอาจทำให้ประเทศได้รับประโยชน์อย่างคุ้มค่าทาง สังคม
เศรษฐกิจ ความมั่นคงและ สิ่งแวดล้อมมากที่สุด โดยเน้นให้มีการประสานกันระหว่างทรัพยากรป่าไม้
และทรัพยากรธรรมชาติอื่น

**๔.๒.๔.๘ สำหรับทรัพยากรร่วมที่มีขนาดใหญ่ กติกาและกระบวนการ
จัดการทรัพยากรจะต้องเชื่อมโยงสอดคล้องกับระบบที่ใหญ่กว่า อาทิ กฎหมาย โดยมีระบบการ
จัดการของชุมชนเป็นฐานราก**

เมื่อคนหมู่มากที่อยู่รวมกันเป็นกลุ่ม ใช้ทรัพยากรธรรมชาติจากพื้นที่แหล่ง
เดียวกันนั้น จำเป็นอย่างมากที่ต้องมีกระบวนการจัดการทรัพยากร เพื่อให้เพียงพอต่อความต้องการ
ต่อทุกคน และต้องรักษากฎกติกาที่มีด้วย ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

**กลุ่มที่ ๑. เจ้าหน้าที่/อดีตเจ้าหน้าที่ที่เคยปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่
ได้แก่**

**๑.๑ หัวหน้ากลุ่มกลุ่มพัฒนาระบบบริหาร กรมอุทยานแห่งชาติ
สัตว์ป่า และพันธุ์พืช (อดีตหัวหน้าเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง)**

ที่จริงกฎกติกาเคยมีในระดับหนึ่ง แต่ไม่สามารถนำไปใช้ได้ แนวคิด
เฉพาะบางพื้นที่เท่านั้น ไม่ได้คิดทั้งหมด แต่พอทำจริงๆ ก็ใช้เวลาประมาณ ๓ ปีกว่าที่ลงตัว ก็มีการ
ยอมรับมันเกิดขึ้น เล็กๆ ก็มีประเด็นปัญหาเป็นธรรมดา เป็นทุกที่ เพราะความยอมรับไม่เกิดขึ้น การที่
ชาวบ้านยอมรับก็เพราะว่า กติกาเหล่านี้เกิดจากประชาชนเวลากำกับดูแลก็ดูแลโดยกรรมการป่า

^{๑๑๙} สัมภาษณ์ นายเพชร โตทรัพย์, (๒๕๖๒, ๑๘ มีนาคม). ผู้ใหญ่บ้านบ่อน้อย (ศาลาลอง) หมู่ที่ ๙
ตำบลบ้านไร่ อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี.

^{๑๒๐} สทนากลุ่มผู้แทนภาคประชาชนที่ใช้ประโยชน์จากป่ากันชนเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง
๒๘ เมษายน ๒๕๖๒ ณ หน่วยพิทักษ์ป่าวังไผ่ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง

ชุมชน เจ้าหน้าที่ของรัฐเป็นแค่พี่เลี้ยงคอยอยู่ข้างๆ ก็คือชุมชนควบคุมตนเอง เหลือปากว่าแรงเจ้าหน้าที่ห้วยขาแข้งก็เข้าไปมีส่วนร่วม ซึ่งการทำงานแต่ละอย่างก็เกิดขึ้นจากคนในชุมชนเอง ก็พยายามลดความไม่ไว้วางใจจากกัน ซึ่งคนในชุมชนกันเองก็ไม่ไว้วางใจกันเอง กลุ่มเพราะผลประโยชน์มีเยอะ ซึ่งขึ้นอยู่กับที่มาด้วยเพราะทุกคนไม่ได้เกิดจากพ่อแม่เดียวกัน ไม่ใช่คนถึงตั้งแต่เริ่มต้นมาจากได้หลายที่ เช่น เจริญมีไทยพุทธ ไทยอีสาน ภาคอีสานก็แบ่งเป็น ๒ ก๊ก เพราะทุกคนไม่ใช่มาจากหมู่บ้านดั้งเดิมหมู่บ้านอพยพก็เป็นปัญหา^{๑๒๑}

๑.๒ อดีตหัวหน้าหน่วยป้องกันรักษาป่าที่ อน.๘

ในบริเวณพื้นที่ในกันชน ตอนนี้องค์การบริหารจัดการก็คือ ใช้กระบวนการมีส่วนร่วมกันทั้งหมด เพราะฉะนั้นถ้าเกิดในพื้นที่ ถ้าเกิดเหตุในเขตของรักษาพันธุ์สัตว์ป่า ซึ่งติดกับแนวกันชน ก็ใช้กฎหมายตรงนั้นไป แต่ถ้าอยู่ในเขตป่าสงวนก็ต้องใช้กฎหมายของป่าสงวน ต้องใช้การจัดการบริหารพื้นที่ ต้องใช้การบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมให้ทุกคนมาร่วมรับรู้ หลักๆ ก็คือมีชุมชน มีเจ้าของพื้นที่ สองคนต้องทำงานร่วมกันประสานกันให้ได้^{๑๒๒}

๑.๓ อดีตกำนันตำบลระบำ (โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาทับ

เสลา)

ทางคณะกรรมการป่าชุมชน ต่างก็มีร่วมกันกับทางเจ้าหน้าที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง และได้มีการประสานงานกับชุมชนเรื่องของกฎระเบียบในการใช้ประโยชน์จากป่าร่วมกัน โดยให้ผู้ใหญ่บ้านประกาศตามหอกระจายข่าว ประกาศให้ลูกบ้านทราบถ้าถึงกำหนดเปิด - ปิด แต่ถ้าตรงกับวันประชุมหมู่บ้านเขาก็จะแจ้งเวลาเปิดปิดการเข้าป่า ณ ตอนนั้นเลย แล้วก็แจ้งมาตามหอกระจายข่าวอีกครั้ง ถ้าใครทำผิดกฎกติกาที่ต้องถูกจับทันที^{๑๒๓}

กลุ่มที่ ๒. ประธานกลุ่มป่า ที่มีความเกี่ยวข้องในพื้นที่ซึ่งครอบคลุมกลุ่มต่างๆ

ดังนี้

๑. กลุ่มป่าเขาเขียว ประกอบไปด้วย ป่าชุมชนไผ่งาม อำเภอลานสัก

จังหวัดอุทัยธานี

มีการบอกกล่าวทำความเข้าใจกับประชาชน เรื่องการทำตามกฎกติกาจากห้วยขาแข้ง จากเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า และปฏิบัติตามกฎระเบียบกติกาทุกอย่าง อนุญาตให้มา

^{๑๒๑} สัมภาษณ์ นายสมโภชน์ มณีรัตน์, (๒๕๖๒, ๗ มิถุนายน). หัวหน้ากลุ่มกลุ่มพัฒนาระบบบริหารกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช อดีตหัวหน้าเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง ณ กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช

^{๑๒๒} สัมภาษณ์ นายชำนาญ ศรีสุข, (๒๕๖๒, ๑๐ มิถุนายน). เจ้าพนักงานป่าไม้ชำนาญงาน อดีตหัวหน้าหน่วยป้องกันรักษาป่าที่ อน.๘ (บ้าน กม.๕๓) ตำบลระบำ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี ทางโทรศัพท์.

^{๑๒๓} สัมภาษณ์ นายประทุม เพ็ญไพฑูริย์, (๒๕๖๒, ๒๗ เมษายน). อดีตกำนันตำบลระบำ ณ วัดห้วยเป้า ตำบลระบำ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี

หากินได้ เพื่อยังชีพในครัวเรือน มาเก็บดอกเบ็ญจากป่า มาเก็บผักหวาน แต่ห้ามมาทำกิจกรรมที่เป็น เช่น มาปลูกพืชไร่ ในบริเวณที่เป็นป่าอนุรักษ์^{๑๒๔}

๒. กลุ่มป่าเขาวงศ์ ประกอบด้วย ชุมชนบ้านโป่งมะค่า อำเภอถาน สัก จังหวัดอุทัยธานี

ป่าชุมชนประกาศตามกฎหมาย ๕ ปี ขึ้นทะเบียนหนึ่งครั้ง กฎกติกาถูก กำหนดจากอำเภอ ปกติตามแ่งกฎหมาย จำกัดในกฎหมายอยู่แล้วในทุกที่ รูปแบบการใช้ประโยชน์ เก็บของป่า หน่อไม้ พืชผัด ตามฤดูกาลขาย ต้องทำงานร่วมกับป่าไม้ เช่น เราต้องดูว่าเราต้องแนะนำ เขายังไง ทำผังฟาร์ม ดูตามเจตนาธรรมเพื่ออะไร^{๑๒๕}

๓. กลุ่มป่าคอกควาย ประกอบด้วย บ้านคลองหวาย อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี

มีการศึกษาจากหลักการหมู่บ้านต้นแบบประสบความสำเร็จ จึงเอามา ปรับ ใช้ในหมู่บ้านเองจัดการทำการปรับปรุงพัฒนาป่าไม้ชุมชนตัวเอง ถ้าบุคคลใดฝ่าฝืน ชัดต่อการ ปฏิบัติงาน ถ้าตัดเตอนแล้วไม่ฟังรูก้าเข้าไปจะดำเนินคดี และจับทันทีตามกฎหมาย ส่วนใหญ่มาจาก ภายนอกหมู่บ้าน^{๑๒๖}

๔. กลุ่มป่าบ้านไร่ ประกอบด้วย บ้านศาลาลอง อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี

ตั้งกฎกติกาชุมชนซึ่งกรมป่าไม้ไม่มีสิทธิ์เข้ามายุ่ง และจะไม่ขัดกับกรมป่า ไม้ มีการผ่อนลงมาจากกฎกติกา ในเวลาปิดป่าก็จะปิดไม่ให้คนในชุมชนเข้าไปใช้ประโยชน์ เพื่อฟื้นฟู ตัวมันเอง เช่น ปลูกป่าชุมชน หาพืช คือ ไม้ไผ่ มาเป็นรอบแนวเขต แต่ต้องเป็นพืชที่เหมาะสมกับสภาพ อากาศ จัดมีโครงการเกษตรขั้นบันได มูลนิธิสนับสนุนเรื่องการเรียน ทำทางสีฟ้า สอนเกษตรทฤษฎี ใหม่ ศูนย์เรียนรู้^{๑๒๗}

กลุ่มที่ ๓ ผู้แทนภาคประชาชนที่ใช้ประโยชน์จากป่ากันชนเขตรักษาพันธุ์สัตว์ ป่า ห้วยขาแข้ง

ทางเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง ก็มีเจ้าหน้าที่ไปประสานงานกับทางชุมชน ประสานงานกับผู้ใหญ่บ้านทุกหมู่บ้าน ในเรื่องของกฎระเบียบการเข้าไปใช้ประโยชน์จากป่าร่วมกันใน ทุกๆเดือน ซึ่งการสื่อสารที่ดี สามารถสื่อสารออกมาให้ชาวบ้านเข้าใจนั้น เป็นอีกวิธีหนึ่งที่ทำให้

^{๑๒๔} สัมภาษณ์ นายบุญมี ไชยะ ,(๒๕๖๒,๑๘ มีนาคม).กรรมการป่าชุมชนหมู่บ้านไผ่งาม หมู่ที่ ๑๐ ตำบลระบำ อำเภอถานสัก จังหวัดอุทัยธานี.

^{๑๒๕} สัมภาษณ์ นายสุชาติ อนุกุล ,(๒๕๖๒,๑๘ มีนาคม). ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านโป่งมะค่า หมู่ที่๗ ตำบล ระบำ อำเภอถานสัก จังหวัดอุทัยธานี.

^{๑๒๖} สัมภาษณ์ นายมนตรี คลีลา, (๒๕๖๒,๑๘ มีนาคม). ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านคุ่มเกล้า หมู่ที่ ๑๕ ตำบล คอกควาย อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี.

^{๑๒๗} สัมภาษณ์ นายเพชร โตรทรัพย์,(๒๕๖๒,๑๘ มีนาคม). ผู้ใหญ่บ้านบ่อน้อย(ศาลาลอง) หมู่ที่ ๙ ตำบลบ้านไร่ อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี.

ชาวบ้านเข้าใจกฎกติกาในการใช้ประโยชน์จากป่าร่วมกันมากขึ้น แต่ส่วนหนึ่งก็อยู่ที่ว่าผู้ไป
ประสานงานจะทำอย่างไรที่จะสามารถสื่อสารให้ผู้นำหมู่บ้านเข้าใจได้มากที่สุด^{๑๒๘}

จากการที่ผู้วิจัยได้นำเสนอรายละเอียดปลีกย่อยในแต่ละกลุ่มดังกล่าวมาแล้วนั้น ขอสรุป
ในภาพรวม ดังนี้

สรุป กฎกติกาและการจัดการทรัพยากรโดยมีระบบการจัดการของชุมชนที่เป็นรากฐาน
ในบริเวณที่เป็นป่ากันชน ทุกคนทำงานร่วมกันโดยที่หน่วยงานของรัฐแต่ละหน่วยงานก็มีการเข้ามา
สนับสนุน และเข้ามาคอยช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และจะมีชุมชนและผู้นำชุมชน ประชาชน คอย
ประสานงานและคอยสอดส่องดูแลในหมู่บ้าน เกิดจากความร่วมมือกันระหว่างคณะกรรมการป่าชุมชนกับ
ทางเจ้าหน้าที่ป่าไม้ร่วมถึงการประสานงานกับชุมชนในเรื่องของกฎระเบียบในการใช้ประโยชน์จากป่า
ร่วมกัน

ซึ่งสอดคล้องกับงานของ (จักรกฤษณ์ จันทร์แฉล้ม, ธีรศักดิ์ อุ๋นอารมณเลิศ, ๒๕๖๐)^{๑๒๙}

๑. สภาพการณ์ของพื้นที่ป่าชายเลนและกระบวนการฟื้นฟูระบบนิเวศป่าชายเลนชุมชนต้นแบบบ้าน
เปรีตในมี ๒ ประการ คือ ๑.๑) มีการจัดการด้านการอนุรักษ์ป่าชายเลนที่ เกิดจากความร่วมแรงร่วม
ใจของชาวบ้านในชุมชน การตั้งกลุ่มอนุรักษ์ป่าชายเลน กลุ่มสัจจะออมทรัพย์ และการผสมผสานความ
ร่วมมือกันทั้งภายในและภายนอกชุมชน ๑.๒) มีกระบวนการฟื้นฟูระบบนิเวศป่าชายเลนอย่างเป็น
ระบบ มีการสร้างกติกาชุมชน และการวางแผนกิจกรรม ๒. มีการใช้แนวปฏิบัติที่เป็นเลิศ โดยการ
น้อมนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ ผนวกกับการแสวงหาเครือข่ายอนุรักษ์ฟื้นฟู ป่าชายเลน ผู้
มีส่วนได้ส่วนเสียใช้ประโยชน์จากป่าชายเลนได้เหมาะสม ปัจจัยเงื่อนไขที่ส่งผลต่อความสำเร็จของ
ชุมชน คือ ผู้นำชุมชนมีความเข้มแข็ง ชาวบ้านใน ชุมชนมีความผูกพันกับป่าชายเลน และการมีส่วน
ร่วมของชาวบ้านในชุมชน ๓. แนวทางการฟื้นฟูระบบนิเวศป่าชายเลนชุมชน ๓ ด้าน คือ ๓.๑) การ
จัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์ป่าชายเลนชุมชนบ้านเปรีตใน ๓.๒) การก่อตั้งศูนย์เรียนรู้ชุมชนเพื่อขยายองค์
ความรู้เกี่ยวกับป่าชายเลนสู่ชาวบ้านในชุมชนและผู้สนใจ ๓.๓) การแสวงหาความร่วมมือเพื่อนำองค์
ความรู้ใหม่มาปรับใช้ให้เกิดการบูรณาการร่วมกับชุมชน

๔.๒.๕ ผลจากการจัดเวทีสาธารณะ

ประชาชนอยู่กับผืนป่านี้มานาน หายูหากินที่นี้ ใช้ประโยชน์กับป่านี้ และอยากให้ป่ามี
ความสมดุล ยึดหลักที่ว่าป่าอยู่ได้คนอยู่ได้ เพราะป่าเป็นแหล่งรายได้ของคนในชุมชนนี้ จึงต้องมีการ
ดำรงรักษาไว้ ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

๑. การจัดการป่ากันชนร่วมตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันของชุมชนบริเวณเขตรักษา-
พันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง

^{๑๒๘} สทนากลุ่มผู้แทนภาคประชาชนที่ใช้ประโยชน์จากป่ากันชนเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง
๒๘ เมษายน ๒๕๖๒ ณ หน่วยพิทักษ์ป่าวังไผ่ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง

^{๑๒๙} จักรกฤษณ์ จันทร์แฉล้ม, ธีรศักดิ์ อุ๋นอารมณเลิศ.(๒๕๖๐).กระบวนการฟื้นฟูพื้นที่ป่าชายเลน
การพัฒนาที่ยั่งยืน กรณีศึกษาชุมชนต้นแบบบ้านเปรีตใน ตำบลห้วยน้ำขาว อำเภอเมือง จังหวัดตราด. วารสาร
ศิลปการศึกษาศาสตร์, ๙(๒): ๒๑๗-๒๓๐

เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๕ คำว่าป่าชุมชนไม่มีใครรู้จัก เพราะคำว่าป่าชุมชนใหม่สำหรับการเรียก ซึ่งแต่ก่อนเรียกว่าป่าธรรมชาติ หรือป่าสงวน ซึ่งเป็นป่าของรัฐแต่ชุมชนก็ยังสามารถหากินหาอยู่ เพราะปู่ย่าตายายได้สอนว่า จะหาอะไรกินก็ให้เข้าป่า ป่าเป็นตลาดที่สองของหมู่บ้าน สมัยนี้เรียกว่าซูปเปอร์มาเก็ต จริงๆ แล้วในปี พ.ศ. ๒๕๓๕ มีการทำป่าชุมชนขึ้น เริ่มจัดตั้งแล้วเรียกว่า พันธป่าชุมชน ซึ่งในขณะนั้น สืบ นาคะเสถียร ยังมีชีวิตอยู่ ป่าชุมชนมีความหมายสำหรับชุมชนรุ่นหลังมาก ที่อยู่ในปัจจุบัน และเป็นขวากหนามของรุ่นแรกจริงๆ แล้วทำมาเรื่อยๆ คำว่าป่าชุมชน คือ เราต้องดูแลสิ่งแวดล้อมทั้งหมด คือ ที่เป็นป่าที่มีตามธรรมชาติ เป็นป่าของหลวงของรัฐ เป็นป่าสงวนแห่งชาติจริงๆ แล้วคนในชุมชนไม่ควรไปยุ่งเกี่ยวกับป่า แต่ถ้าเราไม่ลงไปดูแล รัฐบาลดูแลได้ทั่วถึงไหม หรือมันอาจน้อยกว่าเดิม ถ้าชุมชนลงมาป่าก็อยู่เหมือนเดิมสภาพเดิม และไม่น้อยไปกว่าเดิม มีแต่เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ตอนนี้อำนาจป่าชุมชนได้ออกสื่อทั่วประเทศ ทั้งชุมชน รัฐบาล ทำให้เป็นที่รู้จักกันทั่วถึง ซึ่งแต่ก่อนรู้จักเพียงบางส่วน และทางชุมชนดูแล ส่งเสริม ปลูกป่า ดูแลต้นไม้ ต้นไหนไม่ควรตัดต้นไม้ เหมือนกับว่าคอยดูแลรักษาเพื่อช่วยดูแลแทนตัวเจ้าหน้าที่เอง เจ้าหน้าที่อยู่ห่างไกลจากชุมชน หน้าที่หน่วยงานไม่สามารถรู้ได้ว่าจะมีคนตัดต้นไม้กี่ต้น แต่ชุมชนรู้ เห็น ได้ยิน จึงทำให้เกิดป่าชุมชนขึ้น และทุกคนอยู่ในเขตอยู่ใกล้ท้องถิ่นตนเองก็มีการดูแลจึงต้องช่วยกันรักษาดูแล และใช้กฎระเบียบ กฎกติกา ของชุมชนในพื้นที่นั้นๆ มีกติกาการใช้ มีระเบียบการหาของป่า มีทุกอย่างที่เป็นกติกาของชุมชนจริงๆ แล้วกติกาของชุมชนสามารถนำมาใช้ได้ดีกว่ากฎหมายอีก เพราะกฎหมายไม่สามารถห้ามปรามได้ แต่ถ้าจับ ปรับอย่างเดียวก็น่าไม่มีผล แต่ใช้กฎระเบียบ กฎกติกาชุมชนจะสามารถทำได้ดีกว่า

ในอดีตสมัยก่อน ทางห้วยขาแข้งยังไม่ได้ประกาศเป็นมรดกโลก และชุมชนก็ยังเข้ามาทำไร่ประชิดเขตอยู่ ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๓๑ - พ.ศ. ๒๕๓๓ ได้ประกาศเป็นมรดกโลก จึงได้งดการเข้าถึงก่อนปี พ.ศ. ๒๕๓๓ พี่น้องประชาชนได้ใช้ทรัพยากรโดยไม่คำนึง มีการตัดไม้ เลื่อยไม้ ขึ้นหาของป่าล่าสัตว์เนื่องจากหน้าแล้งชาวบ้านไม่ได้ทำงาน จึงมาตัดไม้เพื่อมาประทังชีวิตในการใช้จ่ายค่าครองชีพ หลังจากนั้นที่ประกาศเป็นมรดกโลกแล้ว ถ้าหากว่าคนในชุมชนไม่จัดการป่าชุมชน ไม่จัดตั้งขึ้นและไปพึ่งพาสัตว์ป่าเป็นส่วนใหญ่ ทางป่าชุมชนได้มีกฎหมาย กฎระเบียบออกมาดูแล ในสมัยนั้นมีการจับผู้กระทำผิดอยู่เรื่อยๆ เช่น ลักตัดไม้ ล่าสัตว์ มีผู้ทำผิดมาก พอประกาศเป็นมรดกโลก เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๔๙ - พ.ศ. ๒๕๕๐ ได้มีมูลนิธิสืบ เข้ามาร่วมกับชุมชน เพื่อจัดทำเป็นป่าชุมชนโดยมีสมาชิกองค์กร ได้มีการพูดคุยกันว่าในหมู่บ้านมีป่าที่ สปก. ได้จัดไว้เป็นป่าชุมชนแต่ยังไม่มิต้นไม้ เพราะชาวบ้านยังไม่ทราบว่าเป็นป่าชุมชนคืออะไร และชาวบ้านก็ใช้พื้นที่ในการถากถางทำไร่ทั้งหมดจนเจียน หลังจากนั้นได้มีการคุยกันกับมูลนิธิสืบ จึงได้เรียนกรรมการ ผู้ใหญ่บ้านมาคุยโดยมีการจัดตั้งป่าชุมชน ได้เข้ามาฟื้นฟูป่าในบริเวณนั้น ปัจจุบันเป็นป่าที่สมบูรณ์ ซึ่งแต่ก่อนเป็นป่าหัวโล้น ตั้งแต่ทำเป็นป่าชุมชนได้แตกต่างจากก่อนมากหลังปี พ.ศ. ๒๕๕๐ จนถึงปี พ.ศ. ๒๕๖๒ จากเขาหัวโล้น กลายเป็นป่าที่สมบูรณ์ มีการปลูกไม้ไผ่ลวก ปลูกผัก ลดการเข้าไปทำลายป่าไม้ในพื้นที่ป่าใหญ่ เพราะปัจจุบันมีกฎหมายที่เข้มข้น และได้กำลังจัดตั้งเขตแนวกันชน ปัจจุบันประชาชนชาวบ้านได้หาอยู่หากินแบบพอเพียง มีอาหารเพียงพอ เพื่ออนุรักษ์พื้นที่ป่าใหญ่ไว้

ในสมัยก่อนเป็นที่เลี้ยงสัตว์ของหมู่บ้านเขาแม่ฉนวนกับหมู่ที่ ๖ ติดกันไปหมด มีผู้ใหญ่บ้านคนเดียวคืออดีตกำนันเปี่ยม อินสระ ทางหมู่บ้านไปปรึกษาใครก็ไม่มีความตอบในเรื่องหมู่บ้าน

จะแยกหมู่บ้านได้อย่างไร เพราะว่าห่างไกลเกิน ๕ - ๖ กิโลเมตร ก็ได้ นายเสงี่ยม พุทธรักษา เป็น ปลัดอำเภออาวุโส ได้บอกให้ทำในเรื่องของชุมชนแออัด จึงได้แนวคิดแล้วเสนอทำโครงการขอแยก หมู่บ้าน หลังจากนั้นได้เห็นว่าพื้นที่เป็นที่เลี้ยงสัตว์ วัว ควายก็หมดไป ที่มีการนำควายเหล็ก หรือ รถ อีแต๊กเข้ามา สุดท้ายพอรถอีแต๊กเข้ามาพื้นที่ก็ไม่มีประโยชน์ ชาวบ้านก็ไปบุกรุกจับจองปลูกมัน ปลูก พืช แต่พื้นที่ยังมีประโยชน์จากนั้นจึงได้มีการขอชาวบ้านขอพื้นที่เป็นพื้นที่ป่าชุมชน เป็นป่าสร้างตั้งแต่ เป็นป่าเขาหัวโล้น จัดทำมาตลอดจนตอนนี้สามารถจับจองได้ มีสัตว์ป่ามากมายทำมาจนถึงปัจจุบัน ตอนนี้สามารถเรียกป่าชุมชนว่า ตู๋เย็นใกล้บ้าน คือ ปลูกทุกอย่างที่กิน กินทุกอย่างที่ปลูก ตอนนี้ป่านี้ เป็นหว่ง เพราะในอดีตและปัจจุบันห่างไกลมาก อดีตเป็นเขาหัวโล้น ปัจจุบันเป็นป่าสีเขียวมีอาหาร การเป็นเป็นแหล่งอาหารที่อุดมสมบูรณ์มาก ถ้าถามว่าทำไมต้องมีการจัดหาบุคลากร เพราะป่าชุมชน ไม่สามารถทำคนเดียวได้ ต้องอาศัยชาวบ้านเป็นเกราะป้องกันดูแล มีอะไรเราก็เอาไปปลูก

ห้วยขาแข้งประกาศ ปี พ.ศ.๒๕๑๕ เป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า ชาวบ้านที่ใช้ชีวิตในป่า สมัยก่อนจะเข้าไปตรงเขามโนราห์ ในช่องนั้นมีหน่วยพิทักษ์ป่าตรงบริเวณอ่างเก็บน้ำ ได้มีการเข้าไปใช้ ประโยชน์ที่นั่น เมื่อก่อนยังไม่ได้ประกาศเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า ช่วงนั้นยังไม่มีใครรู้ว่าเป็นเขตรักษา พันธุ์สัตว์ป่า ชาวบ้านก็ไม่รู้ ประกาศขึ้นมาไม่ได้ ประกาศในพื้นที่ แต่ประกาศในกรุงเทพฯ โดย ชาวบ้านยังเข้าไปใช้พื้นที่ ในพื้นที่เรียกว่าพื้นที่สีชมพู หมายถึง เป็นพื้นที่ภัยมั่นคง ภัยคุกคาม เป็น สถานการณ์การใช้ประโยชน์ทรัพยากรในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่านั้นก็ยังคงเป็นปกติ ถ้ามองเป็นเรื่องวิถี ชาวบ้านถือว่าเป็นปกติมาก ก็ยังคงมีเก็บหาของป่า ถ้าไม่มองในเรื่องกฎหมายในยุคนั้น จนมารับช่วงปี พ.ศ. ๒๕๑๙ - พ.ศ. ๒๕๒๓ พลเอกเปรม ให้นำพื้นที่ที่อยู่พื้นที่กันชนให้ใช้ประโยชน์ พื้นที่ทำการเกษตร ได้ตั้งแต่เขาเขียวไปจนถึงแก่งมะกรูด คือ พื้นที่ความมั่นคง ให้ชาวบ้านจับจองพื้นที่และจะประกาศ เป็นพื้นที่ สปก.ให้ เพราะว่าในยุคนั้นอ้างว่าภัยคุกคามจากคอมมิวนิสต์จำเป็นต้องให้ชาวบ้านเปิดป่า เพื่อผลักดันคอมมิวนิสต์กลับเข้าไปในป่า ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๑๙ - พ.ศ.๒๕๒๓ เป็นต้นมา ปี พ.ศ. ๒๕๒๓ - พ.ศ. ๒๕๒๗ มีการปราบอาวุธ สถานการณ์ป่าไม้เริ่มเข้มข้น จากการจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติได้เข้มข้นอีกครั้ง หลังจากการประกาศแล้ว แล้วมีภัยคุกคามจากคอมมิวนิสต์ จึง ทำให้ทำงานได้ในพื้นที่ ปีพ.ศ. ๒๕๒๗ มีการวางอาวุธที่เป็นการปฏิบัติไปอยู่อ้อมวาง ป่าไม้อำเภอเริ่มมี บทบาทปี พ.ศ. ๒๕๒๗ - พ.ศ. ๒๕๓๓ ยังคงมีการให้สัมปทานป่าไม้ จนถึงปี พ.ศ. ๒๕๓๓ เกิดการ ตึงเครียด มีการจัดตั้งหน่วยงานและองค์กรต่างๆ เกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติและมูลนิธิสืบ นาคะ เสถียร เกิดขึ้นมาหลังจากที่หัวหน้าสืบทาย ๑๘ วัน โดยสมเด็จพระเทพฯ ได้จัดตั้งให้กองทุนเอาไว้ ๒๐ ล้านกว่าบาท และเริ่มมีการจัดการไฟป่าเกิดขึ้นมา ไฟป่าในยุคแรกจะเป็นการจัดการแนวกันชน จนถึง ปี พ.ศ. ๒๕๓๖ และในปี พ.ศ. ๒๕๓๖ สถานการณ์การจัดการแนวพื้นที่แนวกันชนเริ่มมีปัญหารุนแรง ขึ้นอีกครั้ง เพราะว่าหน่วยงานเองก็ต้องการพื้นที่จากกรมอุทยานเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า กรมป่าไม้เองก็ อยากรได้พื้นที่ป่า ตามหน่วยต่างๆ ก็พยายามเข้าไปทำงานในพื้นที่ ได้เกิดโครงการจัดตั้งป่าชุมชนโดย ศูนย์ศึกษาพัฒนาวนศาสตร์ เริ่มมีการจัดตั้งป่าชุมชนเขาหินเหล็กไฟและเขาวงศ์ ในปี พ.ศ. ๒๕๓๖ มี นิสิตปริญญาเอกชื่อคณิต ศรีสมอ่อน เป็นผู้จัดตั้งป่าชุมชนในยุคนั้นขึ้นมาได้อยู่จนถึงปัจจุบัน และ ขยายพื้นที่ไปที่ป่าเขาเขียวไผ่งาม หลังจากปี พ.ศ. ๒๕๓๖ - พ.ศ. ๒๕๔๐ สถานการณ์ยังไม่เป็นปกติ ยังมีการตัดไม้และล่าสัตว์ในพื้นที่ ยังมี อปช. ใช้พื้นที่ในป่ามะค่า ทำให้หน่วยงานต่างๆ และกลุ่ม องค์กรพัฒนาเอกชนที่ดูแลสิ่งแวดล้อม เริ่มมีความคิดจะทำอย่างไรให้มีการจัดการพื้นที่ร่วมกัน

ตอนนั้นปีพ.ศ. ๒๕๔๐ – พ.ศ. ๒๕๔๒ ได้เกิดโครงการร่วมรักษาพื้นที่ป่าตะวันตกเป็นครั้งแรก โดยได้รับทุนจากรัฐบาลเดนมาร์กร่วมกับรัฐบาลไทย มูลนิธิสืบนาคาเสถียร ร่วมจัดการ ๑๑ ล้านกว่าไร่ มีอุทยานแห่งชาติเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า มีการนำร่องขึ้นมา มีการสำรวจจำแนกพันธุ์พืชขึ้นมา และสำรวจแนวกันชน หลังปี พ.ศ. ๒๕๔๒ – พ.ศ. ๒๕๕๑ มีโครงการจัดการพื้นที่คุ้มครอง หรือโครงการจัดการป่าชุมชน โดยใช้ชื่อโครงการ ๓๐ บาทขึ้นมา ประมาณปี พ.ศ. ๒๕๔๖ – พ.ศ. ๒๕๔๘ ได้มีการจัดตั้งป่าชุมชนร่วมกับพี่น้องชาวบ้าน ภายใต้โครงการจงป่ากับมูลนิธิสืบนาคาเสถียรและกรมป่าไม้และกรมอุทยานแห่งชาติเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าจนถึงปี พ.ศ. ๒๕๖๑

ย้อนไปเมื่อก่อนการทำป่าชุมชน ตั้งแต่อดีตจะมี ๒ ข้อหลักๆ ในความคิดของตนในชุมชนหรือคนอยู่ในป่า

๑. การเหลื่อมล้ำของชุมชนเอง มีประเด็นอยู่คือ คนมีอำนาจ คนมีอิทธิพล สามารถจับจองพื้นที่ได้มาก เมื่อก่อนน่าบางคนจับจองพื้นที่ป่าไว้หมดเป็น ๑,๐๐๐ กว่าไร่ และไม่มีใครกล้าเขาไปทำร้าย เพราะกลัวอำนาจจะหลุด

๒. เจ้าหน้าที่มีส่วนน้อย ไม่สามารถดูแลได้ทั่วถึง เกี่ยวกับเรื่องป่าเพราะว่าชาวบ้านอยู่กับป่า แต่เจ้าหน้าที่ที่อยู่ไกลกว่าก็ขึ้นรถมาถึงสำรวจป่า ได้นำคนไปอบรมที่สกลนคร ไปอบรมเรื่องป่าชุมชนการดูแลพัฒนาป่าสามารถทำคนเดียวได้ต้องใช้พลัง^{๑๓๐}

๒. การบริหารจัดการทรัพยากรเกิดการบูรณาการร่วมกันหลายภาคส่วนที่เป็นระบบและทันสมัยเพื่อทันต่อกระบวนการแก้ไขปัญหาเชิงรุก

มีหลายภาคส่วน มีหัวหน้าทุกภาคส่วน ได้พูดคุยเรื่องปัญหาที่เกิดขึ้นและการจัดการทรัพยากรร่วมกันแต่หน่วยงาน ปัญหาตรงนี้เกิดขึ้นไม่ยอมหยุด เกิดขึ้นมาเรื่อย การแก้ไขปัญหาค่อนข้างล่าช้า มองถึงผลกระทบก็ค่อยๆ เพิ่มทวีคูณขึ้นเรื่อยๆ เพราะสัตว์ป่าขยายพันธุ์เพิ่มขึ้นทุกปี ไม่ว่าจะเป้งวาง ช้าง เสือ ลูกหลานก็เพิ่มขึ้นก็ กระจายกระจายออกมาในชุมชน ปัญหาที่เกิดขึ้นกับชาวบ้านที่ทำไร่เกษตรเชิงเดี่ยว ส่วนมากปลูกมันสำปะหลัง อ้อย สับปะรด ก็เป็นอาหารของช้าง ของสัตว์ป่า ปัญหาที่เกิดขึ้นปัจจุบันไม่สามารถแก้ไขได้ ชาวบ้านจึงร้องเรียนกับทางรัฐบาลกระทรวงมหาดไทยว่า มีข้อกฎหมายที่ชัดเจนว่าพื้นที่ทำกินต้องมีสิทธิ์ เช่น เอกสารสิทธิ์ สปก. ถ้าประชาชนใช้พื้นที่ป่าไม้ทำเกษตรกรก็ไม่ได้สิทธิ์การชดเชย จึงทำให้เป็นหนี้เป็นสินปัญหาจุดนี้มีทุกชุมชน ถ้าหากแก้ไขให้มันสอดคล้องกฎหมายต้องแก้อย่างไร ในระดับ สปช. สำหรับเกษตรกรที่ทำกินและไม่มีสิทธิ์ต้องมีผู้นำชุมชนรับรองว่าเข้าไปทำกินจริงและมีพืช มีสัตว์เข้ามาบวกรจริง ก็จะได้รับ การชดเชยจากภาครัฐ อาจเป็นทางออกที่ดีของชุมชน เพราะเกษตรกรชาวบ้านไม่ใช่คนร่ำรวย เป็นคนจนทั้งนั้น ถ้าหากผลกระทบของสัตว์มาบวกรก็จะทำให้หมดเนื้อหมดตัวได้สำหรับครัวเรือน ถ้าแก้ปัญหาให้สมบูรณ์เลย เช่น มีรั้วคอนกรีตเป็นเสาใหญ่ๆ เพื่อป้องกันช้างมารบกวนพื้นที่ ลดการต่อสู้ระหว่างคนกับสัตว์ เจ้าหน้าที่ก็ลดภาระการดูแลด้วย เพื่อให้มีรั้วถาวร และมีเส้นทางศึกษาธรรมชาติ บริเวณรั้วห้วยขาแข้ง บริเวณที่เป็นแหล่งน้ำ หุบเขา ห้วยขาแข้งก็พัฒนาให้เป็นแหล่งน้ำขนาดเล็ก เป็นอ่าง ให้คนในชุมชนได้ใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำ เพื่ออุปโภค บริโภค ทำการเกษตร เช่น บางหมู่บ้านมี

^{๑๓๐} เวทีสาธารณะ เรื่อง การจัดการป่ากันชนร่วมของชุมชนบริเวณเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง วิทยาลัยสงฆ์พิจิตร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปีงบประมาณ ๒๕๖๑ ๘ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๒ องค์กรบริหารส่วนตำบลป่าอ้อ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี

แหล่งน้ำที่ สปก.ได้สร้างไว้ ก็ได้ประโยชน์จากที่นั่น และได้มีการบำรุง ซ่อมแซม พัฒนาให้ดีขึ้นจาก กรมชลประทาน ปัญหาตรงนี้แก้ไข ก็ต้องใช้งบประมาณในการแก้ไขจำนวนมาก ถ้าแก้ไขได้ปัญหาที่เราสามารถแก้ไขปัญหาร่วมกันกับชุมชนให้ยั่งยืนได้ ควรมีการบริหารจัดการป่าให้ดี และถ้าแก้ปัญหาจุดนี้ได้ก็อาจกลายเป็นแหล่งเที่ยวในอนาคตได้ ชุมชนไหนที่มีสัตว์ป่าลงมา มีริ้วลวดน้ำมาตราบฐาน นักท่องเที่ยวมาก็เห็นสัตว์เหมือนอยู่ในป่า แล้วสัตว์ก็ไม่มารบกวนพื้นที่ของชาวบ้าน เพราะมีริ้วลวดหนาม เพื่อป้องกันไว้^{๑๓๑}

๓. สิทธิการเข้าถึงทรัพยากรของคนในและนอกพื้นที่

แบ่งเป็น ๒ ส่วน ส่วนของกรมป่าไม้ จะมีการอะลุ่มอล่วยได้ แต่เริ่มแรงขึ้น คิดตามมูลค่าที่ท้องตลาดรับซื้อ กรมอุทยาน ค่อนข้างแรงอยู่แล้ว กฎหมายก็เด็ดขาด ปัญหาคือโซนไม้ใหญ่อยู่ในเขตกรมป่าไม้ เพราะทางลานสักเป็นไม้เต็ง ไม้รัง ถ้าเราใช้กระบวนการพบปะพูดคุย การทำกิจกรรมร่วมกัน จะสร้างความไว้วางใจซึ่งกันและกัน เพื่อที่จะได้ข่าวสารอะไรบ้าง คนที่อยู่ในกติกาก็อยู่ร่วมกันได้ มีส่วนน้อยที่ไม่เข้าใจ ถ้าอยู่ในกติกาก็ไม่ได้ไปก้าวก้าว จับเฉพาะคนที่ผิดจริงๆ ถ้าเขาชวนกินข้าวกินน้ำ ถือว่ารังเกียจเขา ถ้าจะเอาโครงการอะไรเข้าไป ต้องปรึกษาหารือกันก่อน ข้อเสียของพี่น้องข้างบนคือ ผู้ใหญ่ไม่สื่อสารต่อ อาจเป็นการหนุนเสริม ค่อยดูแลปัญหาที่หลากหลายการปลูกป่าแนวเขต การจัดการทฤษฎีใหม่ การทำฝาย การทำแนวกันไฟป่า จัดฝึกอบรม เรื่องที่ชาวบ้านต่อการเรียนรู้ มีแต่ป่าชุมชน เพราะไม่เข้าไปยุ่งในส่วนของมันและกัน มีแนวกันชนแบ่งเขตชัดเจน แบ่งส่วนการดูแลและทำงานร่วมกัน กฎกติกาต้องทำร่วมกัน^{๑๓๒}

๔. มืองค์กรที่เป็นกลางมาร่วมรับฟังปัญหาทำให้เกิดความเข้าใจที่ตรงกันและสามารถขับเคลื่อนประเด็นร่วมกันเพื่อเกิดการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืนได้

ในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๔๐ เกิดมีหน่วยงานอนุรักษ์พื้นป่าตะวันตกขึ้นมา ช่วงปีพ.ศ. ๒๕๔๐ – พ.ศ. ๒๕๔๒ ใช้ชื่อโครงการร่วมรักษาพันธุ์สัตว์ป่าในเชิงระบบนิเวศน์ พอมีการสรุปรายงานช่วงนั้นพื้นป่าตะวันตกขาดการมีส่วนร่วมของภาคส่วนต่างๆ มีการทำงานของกรมอุทยานแห่งชาติเขตรักษาพันธุ์ มูลนิธิสืบ มูลนิธิรักษาพันธุ์พืชในพระราชูปถัมภ์ หน่วยงานและองค์กรทั้งหมดก็ยังไม่เพียงพอ มีบทสรุปว่าทำอย่างไรให้เกิดกระบวนการการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน อันดับแรก คือการที่ดึงหน่วยงานและองค์กรต่างๆ ในภาครัฐ เอกชน เข้ามาร่วม ต้องมีคณะกรรมการชุดหนึ่งขึ้นมาก่อน และคณะกรรมการชุดนี้ต้องมีพลังในการพูดถึงจากทั้ง ๖ จังหวัด มีการจัดตั้งป่าตะวันตกทั้ง ๖ จังหวัด มี ๕ ระดับ ทำงานกับผู้ว่าราชการจังหวัดและคณะผู้ช่วยในการทำงาน พ.ศ. ๒๕๔๖ หลังจากคณะกรรมการรักษาพื้นป่าตะวันตกหมด กองทุนทั้งภาครัฐและระหว่างรัฐบาลไทยและรัฐบาลเดนมาร์ก ทางกระทรวงพยายาามหาทุน ที่ขาดทุนเพราะรัฐบาลเดนมาร์กเปลี่ยนเสถียรภาพพรรค

^{๑๓๑} เวทีสาธารณะ เรื่อง การจัดการป่ากันชนร่วมของชุมชนบริเวณเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง วิทยาลัยสงฆ์พิจิตร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรราชวิทยาลัย ปีงบประมาณ ๒๕๖๑ ๘ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๒ ณ องค์การบริหารส่วนตำบลป่าอ้อ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี

^{๑๓๒} เวทีสาธารณะ เรื่อง การจัดการป่ากันชนร่วมของชุมชนบริเวณเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง วิทยาลัยสงฆ์พิจิตร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรราชวิทยาลัย ปีงบประมาณ ๒๕๖๑ ๘ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๒ ณ องค์การบริหารส่วนตำบลป่าอ้อ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี

การเมือง มีการเปลี่ยนชื่อแต่รัฐบาลก็ต่อให้กับรัฐบาลไทย คือ ใช้ชื่อโครงการจัดการพื้นที่คุ้มครองอย่างมีส่วนร่วม โครงการจองป่าก็เข้ามา ตอนนั้นคณะกรรมการพื้นที่ป่าตะวันตกก็มีโครงสร้างทั้งในระดับการบริหารจัดการช่วยรักษาเขตรักษาพันธุ์อุทยานแห่งชาติ มีเรื่องนโยบาย ผลกระทบจากแผนพัฒนาต่างๆ ในเขตรักษาพันธุ์และอุทยานต่างๆ ด้วย แล้วก็ประสานในพื้นที่กันชนในรอบพื้นที่ป่าตะวันตก ก็มีการระดมร่วมกันว่า พื้นที่ป่ากันชนและพื้นที่ป่าสงวน มีภัยคุกคามอย่างไร มีการสรุปร่วมกันในเขตรักษาพันธุ์และอุทยาน แต่ว่าชุดนี้คณะกรรมการรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขตตะวันตกมีปัญหาอีกอย่าง คือ ในเขตรักษาพันธุ์และเขตอุทยานจะทำอย่างไร เพราะว่าหัวหน้าเขตรักษาพันธุ์สะท้อนมาว่า ถ้าเป็นแผนพัฒนามาจากกระทรวง ซึ่งกระทรวงคนที่กำหนดแผนและนโยบายมาในระดับรัฐมนตรีเป็นนักการเมือง ในระดับกระทรวงเป็นข้าราชการ แล้วจะทำอย่างไร แล้วรัฐมนตรีใหญ่กว่าปลัดกระทรวง แก้ปัญหาไม่ได้ รัฐมนตรีในทุกยุคสมัยแก้ปัญหา คือ เพื่อตอบสนองต่อนโยบายของพรรคการเมือง พอไปตอบสนองต่อนโยบายของพรรค ข้าราชการประจำทำงานไม่ได้ หัวหน้าเขตหัวหน้ากระทรวง ก็ต้องคุยกันโดยมีมูลนิธิสืบเป็นหัวเรือหลัก ต้องมีคณะกรรมการที่อยู่ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า คือ สปส. และคณะอุทยานแห่งชาติกำกับอีกชุดหนึ่งมีทั้งคณะกรรมการรักษาพันธุ์ป่า

คณะกรรมการที่ปรึกษาเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า คณะกรรมการอุทยานแห่งชาติขึ้นมาแต่ละชุดรักษาแต่ละคณะจะมีชุดปฏิบัติการในเชิงรุกเข้ามาในท้องถิ่น ร่วมมือกับท้องถิ่น มีเรื่องนโยบายและแผนเข้ามาก็ใช้คณะกรรมการทั้ง ๓ ชุด จนถึงปัจจุบัน โดยบทบาทของคณะกรรมการทั้ง ๓ ชุดนี้ ก็เข้ามาช่วยกับการบริหารจัดการพื้นที่ป่ากันชน มีหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง คือ สปก. กรมป่าไม้ ผู้ปฏิบัติการในพื้นที่ ผู้ใหญ่บ้านกำนัน ก็เข้ามาดูแลในส่วนต่างๆ ในส่วนป่าชุมชน ป่าไม้ ป่าหากิน ป่าพิธีกรรมต่างๆ รวมถึงคณะกรรมการรักษาเขต คณะกรรมการอนุรักษ์ คณะกรรมการอุทยานแห่งชาติ ก็เข้ามาสนับสนุนกิจกรรมให้กับพี่น้องชาวบ้าน โดยผู้ประสานงานก็อยู่ในโครงสร้างที่ปรึกษาเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าด้วย เป็นเจ้าหน้าที่เขตด้วย ที่ทำงานเชิงรุกที่จะเข้ามาทำงานในท้องถิ่นด้วย ร่วมมือกับท้องถิ่นต่างๆ เข้ามาดูแลต่างๆ กำกับจอมป่า จริงๆคือ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า เจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติ เพราะเขาทำงานอยู่กับสัตว์ป่า ทำงานกับปัญหา เป็นการสร้างอัตลักษณ์ขึ้นมาเพื่อให้เกิดกระแส เช่นกระแสมูลนิธิสืบช่วงนั้น กระแสแรง แต่ ณ วันนี้ตัวเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเองและก็อุทยานแห่งชาติเอง ขึ้นมาอยู่เหนือมูลนิธิสืบแล้ว สมัยก่อนดรอปลงไปเพราะว่าการสนับสนุน เพราะเมื่อก่อนการสนับสนุนจะน้อยมาก โดยมูลนิธิสืบเองก็จะคอยอยู่ข้างๆ แต่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าจะอยู่ภายใต้โครงสร้างของการเมืองในยุคนั้น เพราะการเมืองบริหารงานแบบการเมืองไม่ใช่ในระบบนิเวศน์ คณะวนศาสตร์ เจ้าหน้าที่ที่จบจากวนศาสตร์ลุกขึ้นมาจัดการกับพื้นที่เชิงระบบนิเวศน์มากขึ้น สมัยก่อนมีผสมผสานจากป่าไม้จังหวัดแพร่ เจ้าหน้าที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าถ้ามาจากป่าไม้จังหวัดแพร่ ก็มีการบริหารจัดการกับป่าไม้เป็นหลัก เพื่อให้สอดคล้องกับภาชีรยได้ต่างๆ แต่พอมีการบริหารจัดการในรูปแบบใหม่ รื้อเรื่องระบบนิเวศน์ขึ้นมาทำให้มีการจัดการเชิงระบบมากขึ้น แล้วก็นำขอมูลเหล่านี้ไปจัดการกับการบริหารจัดการเชิงนโยบายของระดับกระทรวง ระดับรัฐมนตรี โถงลงมา ช่วง ๑๐ ปีหลังจะเห็นว่า การเปลี่ยนแปลงต่างๆ ทั้งหมดเกิดขึ้นภายใต้การบริหารจัดการป่า เกิดขึ้นภายใต้เชิงระบบนิเวศน์เป็นหลัก ในเขตรักษาพันธุ์และเขตอุทยานแห่งชาติ พื้นที่ป่ากันชนเอง ตัวเขตรักษาพันธุ์เอง หัวหน้าสืบเอง หัวหน้าเขตเอง มองว่า มีเรื่องของคนอยู่ได้ ต้องเข้าไปดูในพื้นที่เป็นระยะๆ ว่าคนช่วยกันดูแลป่าชุมชน ป่าพิธีกรรมต่างๆ หน่วยงานองค์กรภาคีต่างๆ โครงสร้างองค์กรเยอะขึ้น ณ

ปัจจุบัน มีเครือข่ายป่าชุมชน เครือข่ายวัฒนธรรม เครือข่ายต่างๆ ที่เข้ามาในแนวกันทั้งหมด โดยพลังส่วนนี้ จะทำให้ไปสู่ความยั่งยืนได้ แน่แน่นอนว่าเขตรักษาพันธุ์ ในฐานะผู้ประสานงานมีความเชื่อว่า บนวิถีทางที่ทำคณะกรรมการป่าชุมชนทั้งหมด เชื่อมมั่นว่าจะเกิดความยั่งยืนแต่ความยั่งยืนนั้น อาจไม่ได้เป็นไปตามที่ตั้งใจเอาไว้ เพราะว่าภาวะหนึ่งสังคม ความเป็นบริบทชุมชนประชิดกับป่าจะต่างกัน ธงที่ตั้งไว้อาจจะไปไม่ถึงหรืออาจจะมีธงใหม่ตั้งขึ้นมา การบริหารจัดการแนวกันชนอาจจะมียุทธวิธีอื่นก็ได้ และทุกวันนี้ไม่สามารถบอกได้แน่ชัดว่าต้องเป็นแบบใด เพราะว่าพอสังเคราะห์ วิเคราะห์ปัญหาออกมาแล้วบริบทแต่ละพื้นที่ แต่ละชุมชน แต่ละอำเภอ แต่ละตำบล มีความต่างแต่ที่แน่ๆ คือ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าจะต้องไม่บุกรุกเข้าไป สัตว์ป่าจะต้องมีการบริหารจัดการที่เป็นธรรมทั้งสัตว์และคน ต้องมีการจัดการสัตว์ป่ามากขึ้นโดยไม่มีผลกระทบต่อสัตว์ ถ้าสัตว์ออกมาจะต้องไม่น้อย ต้องไม่ถูกยิง เพราะว่ากรมอุทยานเยียวยาให้เฉพาะพื้นที่เท่านั้นเอง แต่อย่างไรในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง กำลังแก้ไขปัญหา แต่ยังไม่ถึงการเยียวยาเรื่องการจ่ายค่าเสียหาย แต่เขาใหญ่เป็นเรื่องของชุมชนที่ประชิดขอบป่า^{๑๓๓}

๕. อนาคตเราจะส่งเสริมได้เกิดรายได้จากปัญหาในพื้นที่

อย่างห้วยขาแข้งแก้ปัญหาได้ แต่อย่างไรก็ตามเจ้าหน้าที่หรือทุกภาคส่วนยังไม่ลงมติชัดเจน ยังไม่ร่วมมือกัน เพราะว่าเกษตรกรเราตอนนี้เขาอยากเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต ทุกวันนี้ทุกคนอยากเปลี่ยนแปลงแต่เปลี่ยนไม่ได้ เพราะเจ้าหน้าที่ยังลงไม่ถึงถึง เจ้าหน้าที่อุทยานลง เจ้าหน้าที่ป่าไม้ลง ในป่าชุมชน ป่าไม้ลงทุกคนรู้แต่ยังไม่ครอบคลุมเพราะยังติดกฎหมาย เพราะเจ้าหน้าที่ยังไม่ลงยังไม่เปิดโอกาสให้กัน แนวกันชนอยากเปลี่ยนอยากเปลี่ยนจากการปลูกมันสำปะหลัง ข้าวโพด อ้อย ทุกคนอยากเปลี่ยนแต่กฎหมายไม่เปลี่ยนให้ชาวบ้าน ถ้าให้ปลูกผลไม้ที่แนวกันชน เกษตรลงไม่ได้ติดว่าพื้นที่ไม่มีเอกสารสิทธิ์ เพราะฉะนั้นชาวบ้านจึงต้องใช้วิถีชีวิตเดิมๆ แบบนั้น ก็ต้องปลูกอ้อย ข้าวโพด มันสำปะหลัง ปลูกไปแบบนี้ แต่ถ้าชาวบ้านกับกรมป่าไม้จับมือกัน เกษตรลงทุกภาคส่วนลง ช่วยกันแก้ปัญหาาร่วมกันในห้วยขาแข้ง สร้างป่าสีเขียวขึ้นมาอีก สามารถทำได้แต่เจ้าหน้าที่ยังไม่ลง ถ้ามีไร่ไปปลูกเกษตรผสมผสานปลูกไม้บ้าง ปลูกพืชสวนบ้าง สัก ๒ - ๓ ปี จะสามารถวัดคุณค่าได้ แต่สำหรับพืชเชิงเดี่ยวมันวัดค่าไม่ได้ สวนหนึ่งมันไม่คุ้มทุน สวนหนึ่งเขาควรได้รับเต็มๆ ไปเลย แบบนี้ชาวบ้านยอมรับอยู่ ถ้าไปยื่นข้อเสนออย่างอื่น เป็นพวกสมุนไพรมันไปไม่ได้ แต่ชาวบ้านไม่สามารถปลูกได้เลย ปลูกไปก็ติดโน้นติดนี้ ติดไปซะทุกอย่าง เกษตรกร ชาวบ้านก็มีการท้อ พอท้อจิตใจก็ถอยที่อยู่ตาแนวกันชน ถ้าไม่เปลี่ยนแปลงชาวบ้านก็จะยังคงใช้พื้นที่แบบเดิมเพราะเขาไม่มีพื้นที่ทำกิน มีลูกเยอะ ชาวบ้านเลยต้องอาศัยที่นั่น ทั้งๆที่กฎหมายคงอยู่ เราต้องคิดว่าทำอย่างไรให้ป่าและคนอยู่ได้ ทั้งสองอย่างต้องสมดุลกัน แต่ถ้าไม่ให้เกิดกระทบกระเทือนเลย มี ๒ สิ่งคือ ๑. ชวนทุกคนในหมู่บ้านตั้งเป็นกลุ่มจักรสาน คือ ใช้ประโยชน์โดยไม่ฟุ่มเฟือยเกินไป ถ้าไม่เอามาสานกระเชง กระบุง ตะกร้า อาจจะได้ ๑ - ๒ ลูก มันไม่สะเทือนและไม่ทำลายป่าด้วย ถ้าใช้ดอกพวงดอกหญ้าทำไม้กวาด สิ่งที่สามารถทำเป็นแนวกันไฟได้ด้วย มีโอกาสก็ชักชวนชาวบ้านปลูก กระบวนการสุดท้ายคือ หญ้าคา สมัยนี้คนชุมชนรุ่นหลังอาจจะมองไม่เห็น ว่าแฝกมุงหลังคา จะไม่มีวันทั้งหมดไปอยู่แล้ว แต่ถ้าใครทำผลผลิตจาก อาจ

^{๑๓๓} เวทีสาธารณะ เรื่อง การจัดการป่ากันชนร่วมของชุมชนบริเวณเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง วิทยาลัยสงฆ์พิจิตร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปีงบประมาณ ๒๕๖๑ ๘ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๒ ณ องค์การบริหารส่วนตำบลป่าอ้อ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี

ราคามาก แต่ละปีไม่ต้องใช้ทุนมาก ใช้ทุนที่มันมีอยู่ จะเพียงพอต่อการใช้งาน ชวนมาหาแหล่งรายได้ เพราะทุนอยู่ในป่าชุมชน^{๑๓๔}

๖. การเข้าถึงทรัพยากรจำเป็นแค่ไหนในรูปแบบการใช้ประโยชน์ที่เป็นส่วนหนึ่งของชีวิต

จริงๆแล้วก็ไม่จำเป็น ถ้าเราใช้ทรัพยากรที่ถูกหลักและเห็นค่า ดำรงชีวิตที่พอเพียงก็พอ ไม่จำเป็นต้องเข้าไปในป่า แต่ถ้านำไปเป็นการค้า มากเท่าไรก็ไม่เพียงพอ แต่บางครั้งคนที่เข้าไปต้องเข้าใจด้วยว่าจำเป็นจะต้องพึ่งป่า มีบางส่วนที่จำเป็นจึงต้องขอเพิ่มป่า ไม่ว่าจะป็นป่าชุมชนหรือป่าห้วยขาแข้ง ถ้าถามว่าจำเป็นไหม และถ้าไม่มีป่าหรือป่ามีแค่นี้ ชีวิตอยู่ได้ไหม トラบไตที่ป่าชุมชนยังเหลือ แค่ป่าชุมชนก็มีค่าพอสำหรับคนในชุมชน ไม่จำเป็นต้องเข้าไปรบกวนเขตป่า หรือชุมชนที่เขามีให้แค่นั้นก็ใช้แค่นั้นไม่ควรไปล่าสัตว์ล่าเส้น ทุกอย่างตอนนี้มีเส้นขีดที่ใช้ได้แค่นั้น แต่ชุมชนและเจ้าหน้าที่ ไม่รู้หรือกว่าเข้าได้แค่นั้น ไม่ควรลึกลงไปกว่านั้น สมควรหรือไม่ ขึ้นอยู่กับปัจจัยในแหล่งนั้นๆ ชุมชนต้องเข้าห้วยขาแข้งทั้งหมด เพราะป่าชุมชนมันแคบ บางพื้นที่จำเป็นมาก ถ้าเกิดเหตุอะไรขึ้นชาวบ้านต้องเปลี่ยนวิถีชีวิตอย่างมาก ชาวบ้านต้องออกไปหางานทำ ครอบครัวแยกย้ายไม่ได้ อยู่ด้วยกันความเป็นอยู่ของคนในหมู่บ้านลำบากขึ้น หาของกินยากขึ้นจำเป็นอย่างมาก เพราะส่วนบนเริ่มแห้งแล้ง ทุกคนด้านบนเริ่มรู้ เข้าใจ ถ้ายังไม่รักษาก็อาจเกิดเหตุการณ์ที่ทำให้หมู่บ้านเสียหาย ต่างก็ตระหนักการใช้ประโยชน์ป่าไม้ เช่นถ้าฝนตก จะทำให้ถนนขาด ผลผลิตที่ปลูกเสียหาย เพราะพื้นที่ในหมู่บ้านเป็นแอ่งกระทะ เพราะชาวบ้านเคยได้เคยกิน เจ้าหน้าที่ก็เคยได้เคยกิน แต่ในปริมาณที่พอกินในพื้นที่หาหน่อไม่ได้ แต่หาเห็ดไม่ได้ เนื่องด้วยความเข้าใจซึ่งกันและกัน ปกติตามแง่กฎหมาย จะกำจัดในกฎหมายอยู่แล้ว ในทุกที่ รูปแบบการใช้ประโยชน์เก็บของป่า หน่อไม้ พืชผัด ตามฤดูกาลขาย ต้องทำงานร่วมกับป่าไม้ เช่น เราต้องดูว่าเราต้องแนะนำเขายังไง ทำผังฟาร์ม ดูตามเจตนาธรรมเพื่ออะไร อนุญาตให้มาหากินได้ เพื่อยังชีพในครัวเรือน มาเก็บดอกเบ็ญจากป่า มาเก็บผักหวาน แต่ห้ามมาทำกิจกรรมที่เป็น เช่น มาปลูกพืชไร่ ในบริเวณที่เป็นป่าอนุรักษ์^{๑๓๕}

จากการที่ผู้วิจัยได้นำเสนอรายละเอียดปลีกย่อยในแต่ละกลุ่มดังกล่าวมาแล้วนั้น ขอสรุปในภาพรวม ดังนี้

สรุป ชาวบ้านอยากเปลี่ยนจากการปลูกมันสำปะหลัง ข้าวโพด อ้อย มาปลูกผลไม้ที่แนวกันชน แต่ติดที่กฎหมายและพื้นที่ไม่มีเอกสารสิทธิ์ อยากให้ป่าอยู่ได้และคนอยู่ได้ ทั้งสองอย่างต้องสมดุลกัน ทำเป็นแนวกันไฟ หาแหล่งรายได้จากป่าเพราะทุนอยู่ในป่าชุมชน การใช้ทรัพยากรที่ถูกหลักและเห็นค่า การดำรงชีวิตที่พอเพียง ไม่จำเป็นที่จะต้องเข้าไปในป่า การต้องพึ่งพาป่ามีบางส่วนที่จำเป็นจึงต้องขอเพิ่มป่า ไม่ว่าจะป็นป่าชุมชนหรือป่าห้วยขาแข้ง トラบไตที่ป่าชุมชนยังเหลือ แค่ป่าชุมชนก็มีค่าพอสำหรับคนในชุมชน

^{๑๓๔} เวทีสาธารณะ เรื่อง การจัดการป่ากันชนร่วมของชุมชนบริเวณเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง วิทยาลัยสงฆ์พิจิตร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรราชวิทยาลัย ปีงบประมาณ ๒๕๖๑ ๘ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๒ ณ องค์การบริหารส่วนตำบลป่าอ้อ อำเภอสามโก้ จังหวัดอุทัยธานี

^{๑๓๕} เวทีสาธารณะ เรื่อง การจัดการป่ากันชนร่วมของชุมชนบริเวณเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง วิทยาลัยสงฆ์พิจิตร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรราชวิทยาลัย ปีงบประมาณ ๒๕๖๑ ๘ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๒ ณ องค์การบริหารส่วนตำบลป่าอ้อ อำเภอสามโก้ จังหวัดอุทัยธานี

ซึ่งสอดคล้องกับงานของ (คมสัน ศรีบุญเรือง, ณรงค์ศักดิ์ พิทักษ์ตันสกุล และปิยะพร พิทักษ์ตันสกุล, ๒๕๖๑)^{๑๓๖} ๑) การกระจายตัวของป่าชุมชนที่อยู่ในเขตภูเขาหินปูน จังหวัดกาญจนบุรี จากแปลงป่าชุมชนในจังหวัดกาญจนบุรี ๕๓ แปลง กระจายอยู่ในเขตภูเขาหินปูน ๑๐ แปลง ๒) การใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่โดยรอบป่าชุมชนที่อยู่ในเขตภูเขาหินปูน จังหวัดกาญจนบุรี พบว่า ภูมิศึกษา ทั้ง ๓ แปลง มีแนวโน้มในการเปลี่ยนแปลงที่แตกต่างกัน โดยป่าชุมชนบ้านช่องแคบสามัคคีมีแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงที่จะปลูกพืชไร่เชิงพาณิชย์มากขึ้น แปลงป่าชุมชนสหกรณ์นิคมมีแนวโน้มที่จะมีการขยายตัวของการปลูกไม้ยืนต้นและไม้ผล และแปลงป่าชุมชนบ้านท่ากระดานมีแนวโน้มการใช้ประโยชน์ที่ดินในลักษณะ พื้นที่เบ็ดเตล็ดและพื้นที่เชิงพาณิชย์ และ ๓) แนวโน้มการใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่ป่าชุมชนเขตภูเขาหินปูนมี การเปลี่ยนแปลงเล็กน้อยในป่าชุมชน เนื่องจากปัจจัยด้านเศรษฐกิจและการบริหารจัดการทรัพยากรป่าชุมชน

สรุปการจัดการป่ากันชนร่วมของชุมชนบริเวณเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง

ด้านการจัดการป่ากันชนร่วมของชุมชน บริเวณเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง พบว่ามีหน่วยงานของรัฐหลายหน่วยงาน เข้ามาทำกิจกรรมร่วมกับชุมชน เช่น การปลูกป่า การลาดตระเวนร่วม และการสร้างฝายชะลอน้ำ เพื่อให้พื้นป่ามีความชุ่มชื้นและสมดุลในฤดูแล้ง ทั้งนี้ ภาครัฐให้การสนับสนุนด้านงบประมาณ อุปกรณ์ และบุคลากรในการสำรวจป่าในตระเวนร่วมกัน โดยดำเนินการผ่านคณะกรรมการป่าชุมชน ทำให้ชุมชนเข้าใจเจตจำนงในการรักษาพื้นป่าเพื่ออนาคต ในการนี้มีชุมชนมีความชัดเจนของขอบเขต ความสอดคล้อง กฎกติกาของชุมชน และระบบที่เปิดให้สมาชิกส่วนใหญ่มีส่วนร่วมในการตัดสินใจและปรับปรุงกฎกติกา และการสอดส่องดูแลที่มีประสิทธิผล มีการลงโทษอย่างเป็นขั้นตอน มีกลไกจัดการความขัดแย้ง รัฐให้การยอมรับในสิทธิของชุมชน มีกติกาและกระบวนการจัดการทรัพยากร และมีการเชื่อมโยงสอดคล้องกับระบบที่ใหญ่กว่า อาทิ กฎหมาย เป็นต้น

๔.๓ เพื่อเสนอยุทธศาสตร์การจัดการป่ากันชนร่วมของชุมชนบริเวณเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง

ในการอธิบายการจัดการป่ากันชนร่วมของชุมชนนั้น ผู้วิจัยขออธิบายผลจากการศึกษา โดยมีประเด็นดังนี้ ยุทธศาสตร์ต่อการจัดการป่ากันชนร่วมของชุมชนบริเวณเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง ผลจากการจัดเวทีสาธารณะ ประกอบด้วย การจัดการทรัพยากรร่วมกันของกรมป่าไม้, กรมอุทยานแห่งชาติสัตว์และพันธุ์พืช และกรมป่าไม้กับชุมชนในป่าชุมชน โดยอธิบายผ่านผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คือ เจ้าหน้าที่/อดีตเจ้าหน้าที่ที่เคยปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ ประธานกลุ่มป่า ผู้แทนภาคประชาชน และกลุ่มที่เข้าร่วมการจัดเวทีสาธารณะ โดยแบ่งเป็นกลุ่มใหญ่ ๓ กลุ่มและกลุ่มย่อย ๑ กลุ่ม ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

^{๑๓๖} คมสัน ศรีบุญเรือง, ณรงค์ศักดิ์ พิทักษ์ตันสกุล และปิยะพร พิทักษ์ตันสกุล.(๒๕๖๑).รูปแบบและแนวโน้มการเปลี่ยนแปลง การใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่ป่าชุมชน เขาหินปูน จังหวัดกาญจนบุรี. วารสารสุโขทัยธรรมาธิราช, ๓๑(๒): ๙๙-๑๐๙

๔.๓.๑ ข้อเสนอแนะในเชิงยุทธศาสตร์ต่อการจัดการป่ากันชนร่วมของชุมชนบริเวณ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง

การจัดการต้องมีการวางแผน ลงมือดำเนินการ และนำผลมาวิเคราะห์ หาสาเหตุต่างๆ และช่วยกันแก้ไขจุดบกพร่องที่เจอ และร่วมมือกันทุกฝ่าย ทั้งชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

กลุ่มที่ ๑. เจ้าหน้าที่/อดีตเจ้าหน้าที่ที่เคยปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ ได้แก่

๑.๑ หัวหน้ากลุ่มกลุ่มพัฒนาระบบบริหาร กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช (อดีตหัวหน้าเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง)

ที่ผ่านมาได้มีการเรียนรู้หลายอย่างค่อนข้างเยอะ บทเรียน ๒๐ - ๓๐ ปี ที่ผ่านมา มีช่วงเวลาที่ประสบความสำเร็จและไม่สำเร็จ แต่วันนี้มีความเปลี่ยนแปลงในเรื่องของกฎหมายเกิดขึ้น วันนี้ป่ากันชนห้วยขาแข้งยาวมาก ฉะนั้นการเข้าไปใช้ในพื้นที่ภายใต้ปัจจัยชุมชน ต้องมีความแตกต่าง พิษผลที่แตกต่าง ผลผลิตจากป่าที่แตกต่างจำเป็นต้องกำหนดแนวทางที่อยู่บนพื้นฐานที่ว่า ต้องทำเป็นยุทธศาสตร์ในพื้นที่กันชนเกิดขึ้น เพื่อให้เป็นแนวทางในการปฏิบัติทั้งหมดภายใต้กฎหมายใหม่ ภายใต้แนวทางปฏิบัติใหม่ เป็นการต่อยอดมากกว่าจากสิ่งที่ทำมาจากเดิมที่ทำมาเหมือนเดิมตลอดไม่ได้ยกระดับขึ้นมา การที่ไม่ได้ยกระดับขึ้นมาก็ทำให้เกิดการไม่แน่นอน ถ้ายกระดับมาเป็นยุทธศาสตร์ของพื้นที่ ยุทธศาสตร์ของอำเภอ ยุทธศาสตร์จังหวัดก็ตาม ถ้าทำได้ไม่ว่าจะจะเป็นป่าชุมชนก็ดำเนินภายใต้กรอบเดียวกัน วันนี้จำเป็นต้องยกระดับ ยุทธศาสตร์ย่อยมีหลายอย่างที่ต้องทำ^{๑๓๗}

๑.๒ อดีตหัวหน้าหน่วยป้องกันรักษาป่าที่ อน.๘

ให้จัดการทำอย่างไรก็ได้ ให้ชุมชนมีอำนาจหน้าที่ตรงนั้นให้ได้ ถ้าคนมีอำนาจหน้าที่ในพื้นที่ที่ตนเองดูแล ทุกคนก็จะเกิดความรักของหวงแหน ถ้าทำตามอำนาจหน้าที่แล้วไม่ได้ยึดติดกับพื้นที่ ไม่ได้ยึดในพื้นที่ ทำอย่างไรก็ได้ให้คนในพื้นที่หวงแหนพื้นที่ของตนเอง รัฐบาลจะคำนึงถึงตรงนี้ ทำอย่างไรให้คนในชุมชนหวงแหนพื้นที่ที่ตนเองอยู่ หรือจะเป็นพื้นที่ของรัฐ พื้นที่ส่วนรวมก็แล้วแต่ ที่ส่วนของป่ามีมูลค่ามหาศาล แต่ละปีก็เพาะเห็ดโคนมีมูลค่านับเป็น ๕ ล้านถึง ๑๐ ล้านต่อปี หน่อไม้ก็เป็นล้านต่อปี กำลังจะถึงทรัพยากรที่เกิดขึ้นในเขตป่าชุมชนมีมูลค่ามหาศาล แต่ถ้าปล่อยให้ชาวบ้านเข้าไปใช้ โดยที่ไม่รู้จักหวงแหนก็จะหมดไป อนาคตจะหมดไป เห็ดก็ไม่ได้มีแค่เห็ดโคนอย่างเดียว มีเห็ดตระไคร้ เห็ดเผาะ ซึ่งฝักหวานปีหนึ่งก็ไม่ใช่น้อย ถึงแม้ว่าจะปลูกได้ก็จริง แต่รสชาติก็ต่างกัน ถ้าลาดตระเวนเชิงคุณภาพก็จะรู้ว่าบริเวณไหนมีอะไร ซึ่งง่ายในการดูแล ถ้าเราบันทึกข้อมูลเก็บเอาไว้ อย่างเช่นวันนี้ไปดูแลบ้านเขาเขียว ก็จะดูข้อมูลว่าบริเวณนี้มีอะไรบ้าง ได้ทั้งระยะทาง ได้ข้อมูลว่าจะไปดูแลอะไร ผลที่เราได้ออกมาก็เอามาบันทึกไว้ว่าวันนี้พบอะไรบ้าง มีอะไรเพิ่มเติมขึ้นมาใหม่ มีอะไรหายไป ซึ่งถ้ารอยวัวแดงก็ต้องนำมาวิเคราะห์ว่าเป็นวัวแดงหรือวัวบ้าน ชุมชนจะรู้เลยว่าวัวเข้าบ้านไปได้แค่ไหน ถ้าเจอวัวแดงตรงนี้จะบอกได้ว่าชุดนี้มีกี่ตัว ก็เก็บข้อมูลไว้แล้วนำมาสื่อสารกัน ถ้าจะถ่ายรูปเก็บไว้บ้างจดบันทึกไว้ และนั่งคุยกันว่าวิเคราะห์กันตรงนั้นว่าพบอะไร จะพบว่าต้นไม้ชุดเขียนโดยอะไร รอยสัตว์อะไรมาชุด ถ้ามีข้อมูลก็กลายเป็นหลักฐานเชิงประจักษ์ พอ

^{๑๓๗} สัมภาษณ์ นายสมโภชน์ มณีรัตน์, (๒๕๖๒, ๗ มิถุนายน). หัวหน้ากลุ่มพัฒนาระบบบริหาร กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช อดีตหัวหน้าเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง ณ กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช

เสร็จแล้วก็บริหารจัดการได้ทั้งพื้นที่ ทั้งสัตว์ อย่างเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า ก็จะมีสัตว์ออกมาข้างนอกเยอะแล้ว ก็บริหารจัดการอย่างไรให้สัตว์เข้าไปอยู่ข้างใน ไม่มารบกวนชาวบ้าน ไม่ให้มาตายด้วยความประมาท และไม่ให้นำมาทำลายทรัพย์สินของชาวบ้าน ไม่ให้มากินพืชผล^{๑๓๘}

๑.๓ อดีตกำนันตำบลระบำ (โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาทับเสลา)

อย่างเช่น ถ้ามีการจัดให้เป็นระเบียบในเรื่องของกฎกติกาการเข้าไปหาของป่าขึ้นมาจริงๆ มันจะกระทบกับชาวบ้าน เพราะว่าชาวบ้านเขาหาเข้ากินค่ากัน แต่ถ้าไม่ทำให้เป็นระเบียบเลยมันก็มีปัญหาตามมา ชีวิตคนจนถ้าเรากำหนดขอบเขตมากเกินไป คนที่เขาไม่มีจะกินเลยพวกเขาจะทำอย่างไร ท่านนายกองค์การบริหารส่วนตำบลกล่าวว่า ในความคิดผม คือทำอย่างไรให้คนกับป่าอยู่ได้ เรานึกถึงคนจน ถ้าคนมีสตางค์หน่อย เราไม่คิดถึง เพราะเขาสามารถเอาตัวรอดได้แต่คนจนเขาลำบากกัน^{๑๓๙}

กลุ่มที่ ๒. ประธานกลุ่มป่า ที่มีความเกี่ยวข้องในพื้นที่ซึ่งครอบคลุมกลุ่มต่างๆ
ดังนี้

๑. กลุ่มป่าเขาเขียว ประกอบไปด้วย ป่าชุมชนไผ่งาม อำเภอลานสัก
จังหวัดอุทัยธานี

ถ้าสัตว์ป่าออกมากิน ก็จะมีหวานตรงท้ายไร่ไว้ ไว้ที่ขอบของไร่ ไว้ให้สัตว์กินเพื่อที่สัตว์ไม่ต้องมารบกวนไร่ของเรา ทางเขตจะเข้ามาจ่ายค่าชดเชยให้กับไร่ที่เสียหาย แต่ไม่มากนักต้องรักษาแนวตรวจการ เพราะดีกว่าแนวกันชน ถ้าเรารักษาความชัดเจนของแนวตรวจการ ก็ไม่ควรคำนึงถึงพื้นที่ ที่ทำไร่ทางตรวจการ เพื่อให้เราเคารพพื้นที่ เจ้าหน้าที่ต้องมีศีลธรรม ทุกคนต้องช่วยกันวิเคราะห์ในส่วนที่สำคัญ พัฒนา พื้นฟู ปลุกทดแทน เพื่อให้ป่าอยู่ต่อไปได้^{๑๔๐}

๒. กลุ่มป่าเขาวงศ์ ประกอบไปด้วย ชุมชนบ้านโป่งมะค่า อำเภอลานสัก
จังหวัดอุทัยธานี

ให้ตำรวจดูแลท้องเที่ยว ให้เยาวชนไปร่วมปลูกป่าร่วมกับชาวบ้านด้วยเพื่อเรียนรู้ และศึกษา ป่าชุมชนจะมีเขตติดต่อเขตแนวกันชนมีรั้วลวดหนาม มีการรับผิดชอบร่วมกันเป็นเจตนาธรรมที่รักษาเอาไว้ ในวันหนึ่งสิ่ง ที่มีค่าอยู่ข้างในนั้น ถ้าถูกทำลายไปหมดไป เราไม่มีโอกาสที่จะเอามาใช้ประโยชน์ได้อีกด้วยซ้ำ และไม่เป็นที่ธรรมกับคนในยุคต่อไป^{๑๔๑}

๓. กลุ่มป่าคอกควาย ประกอบด้วย บ้านคลองหวาย อำเภอบ้านไร่
จังหวัดอุทัยธานี

^{๑๓๘} สัมภาษณ์ นายชำนาญ ศรีสุข, (๒๕๖๒, ๑๐ มิถุนายน). เจ้าพนักงานป่าไม้ชำนาญงาน อดีตหัวหน้าหน่วยหน่วยป้องกันรักษาป่าที่ อนุ.๘ (บ้าน กม.๕๓) ตำบลระบำ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี ทางโทรศัพท์

^{๑๓๙} สัมภาษณ์ นายประทุม เพ็ญไพฑูรย์, (๒๕๖๒, ๒๗ เมษายน). อดีตกำนันตำบลระบำ ณ วัดห้วยเป้า ตำบลระบำ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี

^{๑๔๐} สัมภาษณ์ นายบุญมี ไชยะ, (๒๕๖๒, ๑๘ มีนาคม). กรรมการป่าชุมชนหมู่บ้านไผ่งาม หมู่ที่ ๑๐ ตำบลระบำ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี.

^{๑๔๑} สัมภาษณ์ นายสุชาติ อนุกุล, (๒๕๖๒, ๑๘ มีนาคม). ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านโป่งมะค่า หมู่ที่ ๓ ตำบลระบำ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี.

ต้องการให้ทำถนนไปเลย มีการแบ่งแยกแนวเขตชัดเจน ทำแนวกันชน เพราะตอนนี้ไร่กับป่าติดกัน จะทำเป็นแหล่งท่องเที่ยว เป็นแหล่งศึกษารวมชาติ ป่าก็อุดมสมบูรณ์มากขึ้น มีการปลูกป่าทดแทนบ้าง ต้องปฏิบัติไปในแนวทางเดียวกัน ถ้าไม่แก้ตรงนี้ จะแก้ทุกเรื่องไม่ได้ ต้องดูว่าชาวบ้านต้องการอะไร ก็สามารถเป็นประโยชน์กับพี่น้องประชาชนทุกคนในประเทศสามารถนำมาใช้ได้^{๑๔๒}

๔. กลุ่มป่าบ้านไร่ ประกอบด้วย บ้านศาลาลอง อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี

ต้องช่วยกันดูแลป่าไม้ เพื่อประโยชน์ของคนในชุมชน เพื่อความสะดวกสบายในการหาอยู่หากิน เมื่อก่อนอาจรกไปเยอะ แต่ปัจจุบันก็อย่าให้รกไปมากกว่าเดิม อยากทำให้เกิดความเท่าเทียมกัน เพื่อความอุดมสมบูรณ์ในอนาคตก็ต้องช่วยกันรักษา ถ้าเราไม่ช่วยกันรักษาก็หมดไป ทุกคนจะรู้ว่าต้องช่วยดูแลด้านใดบ้าง เป็นหูเป็นตาให้กับเจ้าหน้าที่ และสร้างแหล่งอาหารในป่าชุมชน ชาวบ้านจะได้ไม่รุกร้าเข้าไป เช่น ไม้ลวก^{๑๔๓}

กลุ่มที่ ๓ ผู้แทนภาคประชาชนที่ใช้ประโยชน์จากป่ากันชนเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า ห้วยขาแข้ง

เรื่องของการส่งเจ้าหน้าที่ห้วยขาแข้งไปประสานงานกับทางชุมชน เขาก็มีการประชุมกับหมู่บ้าน การประสานงานในเรื่องของการเข้าไปหาของป่า ส่วนมากก็ไม่ค่อยได้พูดถึงกันมากเท่าไร ชาวบ้านเขาก็เลยไม่รู้ เพราะไม่ค่อยมีการพูดคุยกันในเรื่องของการเข้าไปหาของป่า ถ้ามีการพูดคุยกันให้ชาวบ้านได้รู้ก็สามารที่จะทำให้เกิดกระบวนการที่มีประสิทธิภาพมากที่สุดก็คือการพูดคุยระหว่างชาวบ้านกับเจ้าหน้าที่^{๑๔๔}

จากการที่ผู้วิจัยได้นำเสนอรายละเอียดปลีกย่อยในแต่ละกลุ่มดังกล่าวมาแล้วนั้น ขอสรุปในภาพรวม ดังนี้

สรุป สภาพพื้นที่ของป่า เป็นส่วนผสมระหว่างป่าดิบแล้งและป่าเบญจพรรณ ป่าห้วยขาแข้งมีลักษณะเป็นป่าผืนใหญ่ ที่มีเนื้อที่กว้างขวาง จึงมีสัตว์ป่าอาศัยอยู่ชุกชุม ซึ่งในสองปีย้อนหลัง ทางเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง ได้มีนโยบายในเรื่องของการจัดสรรพื้นที่ให้ชาวบ้านเข้ามาหาของป่าในป่าชุมชนได้ ส่วนในการจัดการป่าชุมชน ทางเจ้าหน้าที่ได้มีการกำหนดให้มีเวลาเปิด - ปิดป่า สามารถนำของป่าที่หามาได้นำออกได้ไม่เกิน ๓ กิโลกรัม เมื่อชาวบ้านทั้งในพื้นที่และนอกพื้นที่ที่เข้าไปหาของป่า ต้องปฏิบัติตามกฎที่กำหนดไว้ ว่าห้ามเข้าไปเกินแนวเส้นแดงที่กำหนดไว้ แต่ปัญหาส่วนใหญ่ในการจัดการป่ากันชนก็คือปัญหาของช้างป่าและการบุกรุกตัดไม้ แต่ส่วนใหญ่เมื่อทำผิดครั้งแรกก็จะถูกกล่าวตักเตือนก่อน ถ้าทำผิดอีกก็จะถูกตักเตือนเป็นลายลักษณ์อักษร ถ่ายรูปจดรายชื่อไว้ แล้วให้ผู้ใหญ่บ้านมาเซ็นรับทราบ ถ้าทำผิดอีกก็จะถูกดำเนินคดีตามกฎหมาย

^{๑๔๒} สัมภาษณ์ นายมนตรี คลีลา, (๒๕๖๒,๑๘ มีนาคม). ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านคุ้มเกล้า หมู่ที่ ๑๕ ตำบลคอกควาย อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี.

^{๑๔๓} สัมภาษณ์ นายเพชร โททรัพย์,(๒๕๖๒,๑๘ มีนาคม). ผู้ใหญ่บ้านบ่อน้อย(ศาลาลอง) หมู่ที่ ๙ ตำบลบ้านไร่ อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี.

^{๑๔๔} สนทนากลุ่มผู้แทนภาคประชาชนที่ใช้ประโยชน์จากป่ากันชนเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง ๒๘ เมษายน ๒๕๖๒ ณ หน่วยพิทักษ์ป่าวังไผ่ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง

ซึ่งสอดคล้องกับงานของ (อนัญญา ปั้นเปรี๊ยะ, อุษณีย์ เส็งพาณิชย์ และ ัมมะทินนา ศรีสุพรรณ, ๒๕๕๘)^{๑๔๔} ที่คนคิตที่มีต่อแนวทางในการฟื้นฟู และดูแลรักษาป่าไม้อย่างยั่งยืนตาม ประเด็นยุทธศาสตร์ ตามแผนแม่บทของกองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายในราชอาณาจักร กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ในภาพรวม อยู่ในระดับมาก สำหรับข้อเสนอแนะของ กลุ่มตัวอย่าง พบว่าต้องการได้รับการจัดสรรที่ทำกิน หาพันธุ์พืชไม้มาให้ชาวบ้านปลูกเป็นการหา รายได้เสริมให้กับชาวบ้านและเขตชุมชน ปลูกทดแทนไม้ที่ถูกตัดไป รวมทั้งอนุญาตให้ชาวบ้านเข้าไป ตัดป่าไม้เพื่อหาของป่า รวมทั้งส่งเสริมให้มีการรักษาสิ่งแวดล้อมในชุมชนเพิ่มขึ้น

๔.๓.๒ ผลจากการจัดเวทีสาธารณะ

เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องที่มีความรู้ ควรให้ความรู้กับชาวบ้าน หรือคนรุ่นหลัง ให้มีความ เข้าใจในสภาพแวดล้อม สร้างจิตสำนึกให้กับคนรุ่นหลังเพื่อช่วยกันพัฒนาให้ห้วยขาแข้งอยู่ได้ เพื่อให้ ทั้งประชาชนและเจ้าหน้าที่อยู่ร่วมกันได้ เข้าใจไปในทิศทางเดียวกัน ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

การจัดการทรัพยากรร่วมกันของกรมป่าไม้, กรมอุทยานฯ กับชุมชนในป่าชุมชนแนว ทางการอยู่ร่วมกันอาจจะยาก เพราะว่าทุกคนรู้ว่าเจ้าหน้าที่รักษา อยู่กันอย่างยั่งยืน จะมี ประเด็นอยู่ ๒ ประเด็น คือ เจ้าหน้าที่ต้องแยกส่วนให้ชัดเจน ว่าให้ชาวบ้านอยู่แบบไหน ระหว่าง กฎหมายก็ต้องชัดเจนและมีความรุนแรงกว่านี้ เพราะว่าถ้าชุมชนมากขึ้นจะเอาอยู่ไหม เราต้องแยก ออก ระหว่างชุมชนต่างๆ เราต้องมองในแง่มุมมองว่า ชาวบ้านหลีกเลี่ยงไม่ได้ แต่ชุมชนอยู่ติดแนว ตอนนี้อยู่กันแต่ยังไม่ครอบคลุม ช่วงการดูแลรักษาอย่างห่าง เพราะเจ้าหน้าที่อยู่เป็นจุดๆ ที่อยู่เป็นจุดๆ เขาก็เคร่ง แต่ชุมชนมีตามีหู เพราะว่ายังห่างกันอยู่ ต้องพยายามตั้งเป้าหมายให้ชัดเจน การล่าสัตว์ไม่ เกิน ๑ - ๒ เดือน แต่ตอนนี้เจ้าหน้าที่ยังห่างเจ้าหน้าที่ดูแลถี่ๆ ในอนาคตคงต้องใช้เวลา ชุมชนรุ่นเรา ต้องไปสร้างความเข้าใจให้แก่ชุมชนรุ่นหลัง ต้องมีการพูดคุยกับคนในชุมชน คุยในเรื่องห้วยขาแข้ง ถ้า เด็กรุ่นหลังเราสร้างจิตสำนึก ทำอย่างไรให้ห้วยขาแข้ง และชุมชนอยู่ได้ เพราะเราสร้างความเข้าใจ ให้กับเขาในวันนี้ แต่ถ้าเด็กรุ่นหลัง เราสร้างจิตปลูกสำนึกว่าต่อไปเราควรทำอะไรให้ห้วยขาแข้ง ให้ ชุมชนอยู่ได้อย่างไร เดี่ยวมีการปรับตัวเอง เพราะเราสร้างความเข้าใจให้เขาตั้งแต่ต้นแล้ว ไม่ว่าจะวันนี้ หรือวันข้างหน้า ห้วยขาแข้งต้องดีแน่นอน ช่วยกันทำงาน ประสานงาน ประสานใจกับรุ่นหลังๆ ว่า ต่อไปรุ่นสอง คนรุ่นหลังรักห้วยขาแข้ง และเจ้าหน้าที่กับชุมชนต้องเข้ากันได้เหมือนทุกวันนี้ เจ้าหน้าที่ อยากรไปเชื่อมโยง แต่โอกาสยังไม่ถึง ต้องหาโอกาสขยายพื้นที่ และหากำลังคนเพราะกำลังขาดอยู่

การอยู่ร่วมกันให้มีความสุข ทางห้วยขาแข้งพยายามเข้าไปในชุมชน เพื่อให้ความรู้ ไม่ว่าจะเรื่องป่าไม้ เรื่องสัตว์ การรักษา การสงวนพันธุ์สัตว์ป่า การดูแลป่าไม้ ผู้นำชุมชนก็สนับสนุนในเรื่อง การดูแลรักษาพื้นที่ป่าไม้ การอยู่ร่วมกันให้มีความสุขและยั่งยืนทางภาครัฐต้องมีการพัฒนาแหล่งน้ำ ให้กับคนที่อยู่ประชิดเขตห้วยขาแข้งที่อยู่ติดเลย พัฒนาแหล่งน้ำให้กับชุมชนตรงจุดนี้ และมีแหล่งน้ำ เพียงพอต่อการทำเกษตรแบบยั่งยืน ส่งเสริมเปลี่ยนแปลงการปลูกพืชเชิงเดี่ยวให้มาเป็นสวนแทน เพราะถ้าน้ำเพียงพอ ก็สามารถปลูกพืชปลูกผลไม้ได้ น้ำคือชีวิต และป่าก็ชุ่มชื้นสัตว์ป่าก็อยู่ได้ ชุมชนก็

^{๑๔๔} อนัญญา ปั้นเปรี๊ยะ, อุษณีย์ เส็งพาณิชย์ และ ัมมะทินนา ศรีสุพรรณ.(๒๕๕๘).ทัศนคติที่มีต่อ การปฏิบัติตามแนวทางยุทธศาสตร์การพิทักษ์ป่าไม้ของประชาชนในเขตอุทยานแห่งชาติทุ่งแสลงหลวง. วารสาร มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม, ๙(๒):๑๐๙-๑๒๔

อยู่ได้ ประเด็นที่สำคัญเลย คือ ทางภาครัฐเรื่องคณะกรรมการ ค่าตอบแทนก็ไม่มี ค่าใช้จ่าย ค่ารถ ค่าน้ำมัน หากคนมาช่วยคณะกรรมการ ช่วยกันหางบเพื่อตอบแทน

พื้นที่ป่าในประเทศไทยส่วนมาก ซึ่งมีปัญหาทุกที่ เขตแนวกันชนมักเกิดปัญหาเสมอ เรื่องมีการบุกรุกเข้าไป แต่จริงแล้วเจ้าหน้าที่รับคำสั่งก็ไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ แต่ในช่วยของชุมชนที่ติดเขตแนวกันชนมีผลกระทบต่อยุติและเศรษฐกิจของชุมชน อยากให้หน่วยงานเป็นเจ้าภาพหลักในการดูแลป่า ในการเสริมสร้างรายได้ การสร้างภูมิคุ้มกันให้กับป่า สร้างภูมิคุ้มกันให้กับชุมชนด้วยควรมีองค์กรอื่นเข้ามาช่วยด้วย เช่น องค์กรบริหารส่วนท้องถิ่น เพราะว่าเขาอยู่ในบริเวณที่เขาดูแลอยู่ ๓ ภาคส่วน ถ้าร่วมมือกันอย่างจริงจัง เราจะอยู่ร่วมกันคนกับป่าอย่างยั่งยืน จบประมาณตอนนี้เราทำเหมือนจิตอาสา ปัญหาติดอยู่ที่ท่านผู้ใหญ่ หากคนที่เป็นประธานไม่ได้ เลยต้องปรึกษาทุกคนว่า ต้องแยกออกมาแค่ ๒ อำเภอ คือ ห้วยคต กับ ลานสัก เพื่อตั้งกองทุนขึ้นมา รวบรวมเงินจากเจ้าหน้าที่ พี่ๆ อาจารย์ จัดตั้งเป็นจิตอาสา ปัญหาที่มีมานานแต่ไม่ได้ถูกแก้ไขจนหมด เพราะปัญหาทั้งหมดถูกสะสมเอาไว้ ทุกวันนี้ที่ห้วยขาแข้ง คือต้องการมีผู้ปฏิบัติงานลงพื้นที่ และสร้างกระบวนการของชุมชนขึ้นมา โดยรูปแบบและโครงสร้างต่างๆ เกิดขึ้นมาหมดแล้ว มีโครงสร้างชุมชน องค์กรชุมชน ท้องถิ่น พร้อมอยู่แล้ว มีหน่วยงานของรัฐ ฝ่ายปกครอง ทุกอย่างพร้อมหมดแล้ว แต่ว่าไม่มีโอกาสที่จะได้คุยกัน การประสานงานไม่ครบถ้วน ไม่สามารถเชื่อมต่อได้ นำมาจัดกับพื้นที่ ท้องถิ่น หมู่บ้าน ชุมชน ถือว่าเป็นเรื่องสำคัญ บทสรุปทำอย่างไรให้พื้นที่กันชนมีวิถีชีวิต มีอาชีพที่เป็นมิตรกับพื้นที่ป่า มีรายได้ที่เลี้ยงครอบครัวได้ มีรายได้พอที่จะเดินทางไปทำงานจิตอาสา ในอนาคตต้องมีโครงสร้างบางอย่างที่ผลักดันองค์กรท้องถิ่น^{๑๔๖}

จากการที่ผู้วิจัยได้นำเสนอรายละเอียดปลีกย่อยในแต่ละกลุ่มดังกล่าวมาแล้วนั้นขอสรุปในภาพรวม ดังนี้

สรุป การอยู่ร่วมกันอย่างยั่งยืน มีประเด็นอยู่ ๒ ประเด็น คือ เจ้าหน้าที่ที่ต้องแยกส่วนให้ชัดเจน ระหว่างกฎหมายก็ต้องชัดเจน ระหว่างชุมชนต่างๆ เราต้องมองในแง่มุมมองกว้าง แต่ชุมชนอยู่ติดแนว ตอนนี้เข้มขันแต่ยังไม่ครอบคลุม ช่วงการดูแลรักษาจะมีการเว้นระยะห่าง เพราะเจ้าหน้าที่อยู่เป็นจุดๆ ต้องพยายามตั้งเป้าหมายให้ชัดเจน ในอนาคตคงต้องใช้เวลา ชุมชนรุ่นเราต้องไปสร้างความเข้าใจให้แก่ชุมชนรุ่นหลัง ต้องมีการพูดคุยกับคนในชุมชน คุยในเรื่องห้วยขาแข้ง ถ้าเด็กรุ่นหลังเราสร้างจิตสำนึก จะทำอย่างไรให้ห้วยขาแข้ง และชุมชนอยู่ได้ ช่วยกันทำงาน ประสานงาน ประสานใจกับรุ่นหลังๆ ว่าต่อไปรุ่นสอง คนรุ่นหลังรักห้วยขาแข้ง และเจ้าหน้าที่กับชุมชนต้องเข้ากันได้ การอยู่ร่วมกันให้มีความสุข และยั่งยืน ทางภาครัฐต้องมีการพัฒนาแหล่งน้ำให้กับคนที่อยู่ประชิดเขตห้วยขาแข้ง พัฒนาแหล่งน้ำให้กับชุมชน และมีแหล่งน้ำเพียงพอต่อการทำเกษตรแบบยั่งยืน ส่งเสริมเปลี่ยนแปลงการปลูกพืชเชิงเดี่ยวให้มาเป็นสวนแทน เพราะถ้าน้ำเพียงพอ ก็สามารถปลูกพืชปลูกผลไม้ได้ น้ำคือชีวิต และป่าก็ชุ่มชื้นสัตว์ป่าก็อยู่ได้ ชุมชนก็อยู่ได้ ประเด็นที่สำคัญเลย คือ ทางภาครัฐเรื่องคณะกรรมการ ค่าตอบแทนก็ไม่มี ค่าใช้จ่าย ค่ารถ ค่าน้ำมัน หากคนมาช่วยคณะกรรมการ ช่วยกันหางบเพื่อตอบแทน ทำอย่างไรให้พื้นที่กันชนมีวิถีชีวิต มีอาชีพที่เป็นมิตรกับพื้นที่ป่า มีรายได้ที่เลี้ยง

^{๑๔๖} เวทีสาธารณะ เรื่อง การจัดการป่ากันชนร่วมของชุมชนบริเวณเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง วิทยาลัยสงฆ์พิจิตร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปีงบประมาณ ๒๕๖๑ ๘ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๒ ณ องค์กรบริหารส่วนตำบลป่าอ้อ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี

ครอบครัวได้ มีรายได้พอที่จะเดินทางไปทำงานจิตอาสา ในอนาคตต้องมีโครงสร้างบางอย่างที่ผลักดันองค์กรท้องถิ่น

ซึ่งสอดคล้องกับงานของ (ภูโฆง ปัญญาณรงค์, พนมพร จินดาสมุทร, ๒๕๕๖)^{๑๔๗} สภาพปัจจุบันของป่าสงวนแห่งชาตินากาย - น้ำเทิน มีการเข้าไปใช้ประโยชน์ในพื้นที่ป่าเพิ่มมากขึ้น ทำให้พื้นที่ป่าไม้ลดลงอย่างต่อเนื่อง สภาพปัญหา คือ การลักลอบตัดไม้ทำลายป่า การล่าสัตว์ป่า การเก็บหาของป่า การบุกรุกครอบครองพื้นที่ป่า การนำสัตว์เลี้ยงเข้าไปเลี้ยงในป่า และการจับสัตว์น้ำด้วยอุปกรณ์ ผิดกฎหมาย แนวทางแก้ปัญหา คือ ๑) เสริมความรู้ความเข้าใจ สร้างจิตสำนึกและความตระหนัก ๒) ส่งเสริมอาชีพภูมิปัญญาท้องถิ่น ๓) ส่งเสริมคุณภาพชีวิตประชาชน ๔) อบรมเพิ่มประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ ๕) รณรงค์เผยแพร่ประชาสัมพันธ์ ๖) ส่งเสริม การมีส่วนร่วมในการจัดการป่า ๗) เข้มงวดและเคร่งครัดการใช้กฎหมาย ๘) จัดตั้งคณะกรรมการหมู่บ้านดูแลรักษาป่า ๙) ให้ค่าตอบแทน และสวัสดิการแก่เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงาน ๑๐) ให้อำนาจเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงาน ๑๑) ให้รางวัลนำจับแก่ผู้แจ้งเบาะแสการลักลอบตัดไม้ทำลายป่า และ ๑๒) การทำงานเชิง บูรณาการ ยุทธศาสตร์การอนุรักษ์ได้รับ การวิพากษ์โดยผู้ทรงคุณวุฒิและทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง มีองค์ประกอบคือ วิสัยทัศน์ พันธกิจ ยุทธศาสตร์ ตัวชี้วัด เป้าหมาย กลยุทธ์ มาตรการ โดยมี ๕ แผนงาน ๑๐ โครงการ

สรุปยุทธศาสตร์การจัดการป่ากันชนร่วมของชุมชนบริเวณเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง

ด้านยุทธศาสตร์การจัดการป่ากันชนร่วมของชุมชนบริเวณเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง พบว่า สภาพพื้นที่ของป่าเป็นส่วนผสมระหว่างป่าดิบแล้งและป่าเบญจพรรณ โดยป่าห้วยขาแข้งมีลักษณะเป็นป่าผืนใหญ่ที่มีเนื้อที่กว้างขวางจึงมีสัตว์ป่าชุกชุม ซึ่งเป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า ป่าสงวนแห่งชาติ และป่าชุมชนผู้วิจัยจึงกำหนดเป็นยุทธศาสตร์การจัดการป่ากันชนร่วมที่เกิดจากงานภาคสนามดังนี้

ยุทธศาสตร์ที่ ๑ การจัดการพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติให้เป็นป่าชุมชน

แนวทางการพัฒนา: ชุมชนสามารถดูแล รักษา และใช้ประโยชน์ในป่าชุมชนได้

แนวทางการพัฒนา: การดำเนินโครงการและกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับป่าชุมชน

ผ่านคณะกรรมการป่าชุมชน โดยมี กฎ กติกา ของชุมชนที่ภาครัฐเห็นชอบ

แนวทางการพัฒนา: มีการกำหนดให้มีเวลาเปิด - ปิดป่า

ยุทธศาสตร์ที่ ๒ การใช้ประโยชน์จากป่า

แนวทางการพัฒนา: ชุมชนทั้งในพื้นที่และนอกพื้นที่สามารถใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนได้ แต่ต้องเคารพกฎ กติกา ของชุมชนนั้นๆ

แนวทางการพัฒนา: ภาครัฐ และชุมชนต้องปฏิบัติตามกฎ กติกาที่กำหนดร่วมกันไว้

^{๑๔๗} ภูโฆง ปัญญาณรงค์, พนมพร จินดาสมุทร.(๒๕๕๖). ยุทธศาสตร์การอนุรักษ์ป่าสงวนแห่งชาตินากาย-น้ำเทิน : กรณีศึกษาบ้านนาเมือง เมืองคำเกิด แขวงบลีคำไซ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว. วารสารมหาวิทยาลัยนครพนม, ๓(๓): ๓๓-๓๙

แนวทางการพัฒนา: ตามพระราชกฤษฎีกายายเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง พ.ศ. ๒๕๓๕ การเก็บหาของป่าตามฤดูกาล “ห้ามเข้าไปเกินแนวเส้นแดงที่กำหนดไว้” (หมายเหตุ: เส้นแดงคือ แนวเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง)

ยุทธศาสตร์ที่ ๓ การพัฒนาแหล่งน้ำ

แนวทางการพัฒนา: ชุมชนที่อยู่ประชิดเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง

แนวทางการพัฒนา: พัฒนาแหล่งน้ำให้กับชุมชน ให้มีแหล่งน้ำเพียงพอต่อการทำเกษตรแบบยั่งยืน

ยุทธศาสตร์ที่ ๔ ส่งเสริมเปลี่ยนแปลงการปลูกพืชเชิงเดี่ยว

แนวทางการพัฒนา: เปลี่ยนปลูกพืชเชิงเดี่ยวให้มาเป็นการปลูกพืชสวนแทน และปลูกพืชปลูกผลไม้

แนวทางการพัฒนา: การพัฒนาแหล่งน้ำเพื่อเป็นปัจจัยสำคัญสามารถสร้างอาชีพและรายได้ให้ชุมชน น้ำทำให้ป่าชุ่มชื้นและสัตว์ป่าได้รับประโยชน์ด้วย

ยุทธศาสตร์ที่ ๕ สัตว์ป่าก็อยู่ได้ ชุมชนก็อยู่ได้

แนวทางการพัฒนา: การดูแลรักษาป่าชุมชนในรูปแบบคณะกรรมการป่าชุมชน

แนวทางการพัฒนา: กำหนดค่าตอบแทน และค่าใช้จ่ายของคณะกรรมการป่าชุมชน

แนวทางการพัฒนา: ทำให้พื้นที่กันชนมีวิถีชีวิต และมีอาชีพที่เป็นมิตรกับพื้นที่ป่า

แนวทางการพัฒนา: ชุมชนมีรายได้ที่เลี้ยงครอบครัวได้ และสร้างรายได้พอที่จะทำงานจิตอาสา

แนวทางการพัฒนา: ผลักดันองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้เข้ามามีบทบาทในการดูแลรักษาและใช้ประโยชน์จากป่ากันชนห้วยขาแข้ง

การดูแลรักษาและใช้ประโยชน์จากป่ากันชนห้วยขาแข้ง

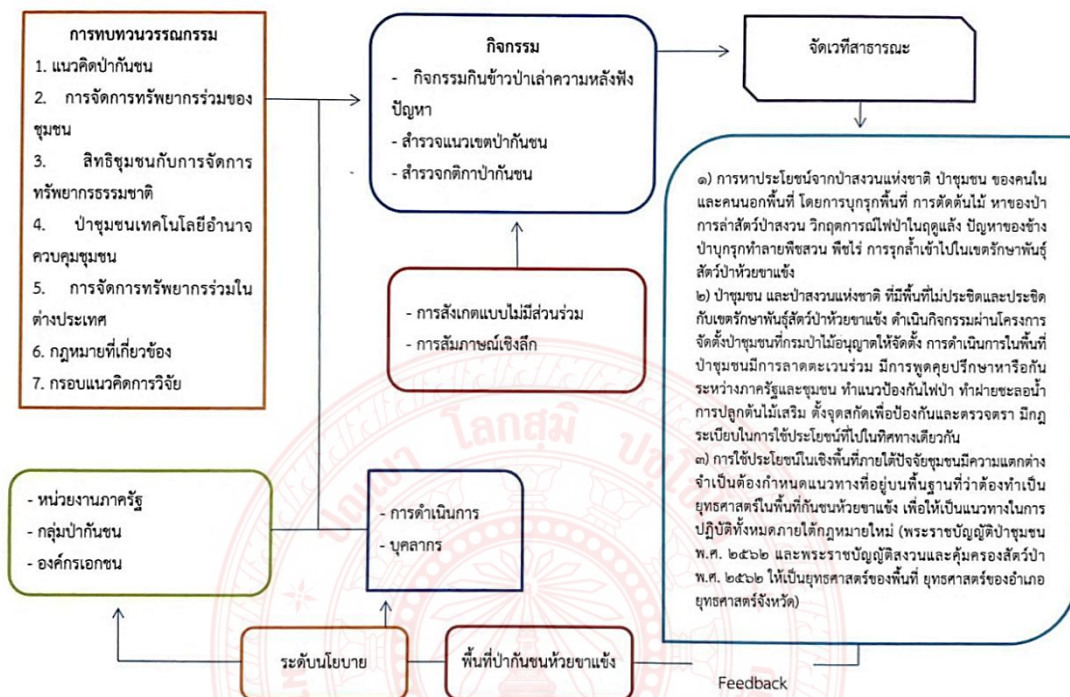
สรุปองค์ความรู้จากงานวิจัย

๑) การหาประโยชน์จากป่าสงวนแห่งชาติ ป่าชุมชน ของคนในและคนนอกพื้นที่ โดยการบุกรุกพื้นที่ การตัดต้นไม้ หาของป่า การล่าสัตว์ป่าสงวน วิกฤตการณ์ไฟป่าในฤดูแล้ง ปัญหาของช้างป่าบุกรุกทำลายพืชสวน พืชไร่ การรุกรานเข้าไปในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง

๒) ป่าชุมชน และป่าสงวนแห่งชาติ ที่มีพื้นที่ไม่ประชิดและประชิดกับเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง ดำเนินกิจกรรมผ่านโครงการจัดตั้งป่าชุมชนที่กรมป่าไม้อนุญาตให้จัดตั้ง การดำเนินการในพื้นที่ป่าชุมชน มีการลาดตระเวนร่วม มีการพูดคุยปรึกษาหารือกันระหว่างภาครัฐและชุมชน ทำแนวป้องกันไฟป่า ทำฝายชะลอน้ำ การปลูกต้นไม้เสริม ตั้งจุดสกัดเพื่อป้องกันและตรวจตรา มีกฎ ระเบียบในการใช้ประโยชน์ที่ไปในทิศทางเดียวกัน

๓) การใช้ประโยชน์ในเชิงพื้นที่ภายใต้ปัจจัยชุมชนมีความแตกต่างจำเป็นต้องกำหนดแนวทางที่อยู่บนพื้นฐานที่ว่าจะต้องทำเป็นยุทธศาสตร์ในพื้นที่กันชนห้วยขาแข้ง เพื่อให้เป็นแนวทางในการปฏิบัติทั้งหมดภายใต้กฎหมายใหม่ (พระราชบัญญัติป่าชุมชน พ.ศ. ๒๕๖๒ และพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. ๒๕๖๒ ให้เป็นยุทธศาสตร์ของพื้นที่ ยุทธศาสตร์ของอำเภอ ยุทธศาสตร์จังหวัด)

สามารถสรุปเป็นแผนผังดังนี้

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปความเป็นมา วัตถุประสงค์ ขอบเขตและวิธีการวิจัย

๕.๑.๑ สรุปความเป็นมา

เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง มีลักษณะค่อนข้างยาวจากเหนือจดใต้ ตลอดพื้นที่ลุ่มน้ำของลำห้วยขาแข้ง ครอบคลุมพื้นที่ตำบลระบำ ตำบลป่าอ้อ อำเภอลานสัก ตำบลทองหลาง อำเภอห้วยคต ตำบลคอกควาย และตำบลแก่นมะกรูด อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี และบางส่วนของจังหวัดตาก ในท้องที่ตำบลแม่ละมั่ง อำเภออุ้มผาง จังหวัดตาก มีแนวเขตติดกับจังหวัดนครสวรรค์ จังหวัดสุพรรณบุรี และจังหวัดกาญจนบุรี ทั้งนี้ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง ครอบคลุมพื้นที่ส่วนหนึ่งของเทือกเขาธงชัย ประกอบด้วยสันเขาน้อยใหญ่หลายสันเขา โดยเฉพาะทางตอนเหนือของพื้นที่ สภาพภูมิประเทศลาดเทไปทางตอนใต้และมีที่ราบไม่กว้างขวางมากนักริมสองฝั่งลำห้วยขาแข้ง มียอดเขาที่สำคัญได้แก่ ยอดเขาปลายห้วยขาแข้ง (สูง ๑,๖๗๘ เมตร) ยอดเขาใหญ่ (สูง ๑,๕๕๔ เมตร) ยอดเขาน้ำเย็น (สูง ๑,๕๓๐ เมตร) ยอดเขาเขียว (สูง ๑,๓๔๗ เมตร) ยอดเขาปลายห้วยน้ำเย็น (สูง ๑,๒๒๔ เมตร) ยอดเขาปลายห้วยไทรใหญ่ (สูง ๑,๒๕๓ เมตร) ฯลฯ มีลำห้วยที่สำคัญ ได้แก่ ห้วยขาแข้ง มีความยาวประมาณ ๒๐ กิโลเมตร ไหลลงสู่แม่น้ำแม่กลอง นอกจากห้วยหลักดังกล่าวแล้ว ยังมีห้วยแยกขนาดเล็กอีกมากมาย จุดที่สูงที่สุดของพื้นที่คือ ยอดเขาปลายห้วยขาแข้ง อยู่ในจังหวัดตากที่อยู่ทางตอนเหนือ มีระดับความสูงจากระดับน้ำทะเล ๑,๖๘๗ เมตร ส่วนใหญ่เป็นภูเขา บางส่วนเป็นที่ราบเชิงเขา ไม่มีทุ่งหญ้าขนาดใหญ่ ทรัพยากรป่าไม้เป็นสังคมป่าดงดิบเขา สังคมป่าดงดิบชื้น สังคมป่าดงดิบแล้ง สังคมป่าผสมผลัดใบ และสังคมป่าเต็งรัง เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าแห่งนี้มีสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมอยู่ถึง ๑๓๐ ชนิดพันธุ์ ซึ่งในจำนวนนี้จัดเป็นสัตว์ป่าสงวนตาม พ.ร.บ.สงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. ๒๕๓๕ อยู่ถึง ๖ ชนิด ได้แก่ ควายป่า ละองหรือละมั่ง สมเสร็จ เลียงผา เก้งหม้อ และแมวลายหินอ่อน (Wildlife Conservation Information Section, ๒๐๑๘)

การจัดการพื้นที่กันชนเป็นแนวนโยบายของการใช้ประโยชน์ที่ดินในบริเวณพื้นที่กันชน โดยมุ่งที่การใช้ประโยชน์ที่ดินในรูปแบบที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปจากสภาพป่าพรหมจรรย์น้อยที่สุด หรือให้มีโอกาสเกิดผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติต่างๆ ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้งน้อยที่สุด เช่น รักษาเป็นป่าสงวนแห่งชาติที่สมบูรณ์ไว้ ใช้ประโยชน์ด้านการปลูกสร้างสวนป่า หรือหากเป็นพื้นที่กรรมสิทธิ์ของราษฎรก็มุ่งให้ใช้ประโยชน์ในด้านการปลูกไม้ยืนต้น หรือทำการเกษตรในรูปแบบวนศาสตร์ชุมชน (social forestry) ตามนโยบายตั้งเป้าหมายไว้ว่าในรัศมี ๕ กิโลเมตรรอบแนวเขตจะต้องปลอดจากหมู่บ้านและที่ทำกินของราษฎร ส่วนพื้นที่ชั้นนอกส่วนที่เป็นป่าสงวนแห่งชาติซึ่งมีราษฎรบุกรุกเข้าไปทำกินบางส่วน มีนโยบายที่จะจัดเป็นพื้นที่สวนป่าในรูปแบบหมู่บ้านป่าไม้ หรือสวนป่าของบริษัทไม้อัดไทย จำกัด ซึ่งเป็นเจ้าของสัมปทานป่าในแถบนี้ โดยพื้นที่ป่าบางส่วนอาจต้องจัดให้ราษฎรทำกินในรูปของสิทธิทำกิน (ส.ท.ก.) (Faculty of Forestry Kasetsart University, ๑๙๘๙)

๕.๑.๓ ขอบเขตการวิจัย

๕.๑.๓.๑ ขอบเขตด้านแนวคิด ทฤษฎี

แนวคิดที่นำมาศึกษาเป็นแนวคิดทฤษฎี ผลการวิจัย จากผู้รู้ต่างๆ ตลอดจนผู้ที่มีประสบการณ์ในส่วนที่เกี่ยวข้องทั้งในและต่างประเทศ และที่เกี่ยวข้อง ได้แก่

๑. แนวคิดปากันชน ๒. การจัดการทรัพยากรร่วมของชุมชน ๓. สิทธิชุมชนกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ๔. ป่าชุมชนเทคโนโลยีอำนาจควบคุมชุมชน ๕. การจัดการทรัพยากรร่วมในต่างประเทศและ ๖. กฎหมายที่เกี่ยวข้อง

๕.๑.๓.๒ ขอบเขตด้านการศึกษา

ผู้วิจัยมุ่งศึกษาปัญหาของการจัดการปากันชนร่วม แนวทางในการจัดการปากันชนร่วมของชุมชนบริเวณเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง โดยจะศึกษาครอบคลุมประเด็นต่างๆ ดังนี้ ปัญหาของการจัดการปากันชนร่วม และนโยบายของรัฐ บริบททั่วไปของทรัพยากรป่าไม้ ได้แก่ สภาพทั่วไปของป่า ประวัติของป่าไม้เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้งโดยสังเขป นโยบายและการจัดการปากันชนร่วม เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง ที่เกี่ยวข้องย้อนหลัง ๒ ปี กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง แนวทางในการจัดการปากันชนร่วม ปัจจัยที่ส่งผลต่อการจัดการปากันชนร่วม

๕.๑.๓.๓ ขอบเขตด้านผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้วิจัยเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญแบบเจาะจง (Purposive) จำนวน ๔๗ คน ประกอบด้วย เจ้าหน้าที่/อดีตเจ้าหน้าที่ที่เคยปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ ประธานกลุ่มป่า ผู้แทนภาคประชาชน กลุ่มที่เข้าร่วมกิจกรรม “กินข้าวป่าเล่าความหลังฟังปัญหา” และกลุ่มที่เข้าร่วมการจัดเวทีสาธารณะ โดยแบ่งเป็นกลุ่มใหญ่ ๓ กลุ่มและกลุ่มย่อย ๒ กลุ่ม ดังต่อไปนี้

๑. กลุ่มใหญ่ ๓ กลุ่มที่ศึกษามีดังต่อไปนี้

กลุ่มที่ ๑ ได้แก่ เจ้าหน้าที่/อดีตเจ้าหน้าที่ที่เคยปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ ได้แก่ หัวหน้ากลุ่มกลุ่มพัฒนาระบบบริหาร กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช (อดีตหัวหน้าเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง) อดีตหัวหน้าหน่วยป้องกันรักษาป่าที่ อน. ๘ และอดีตกำนันตำบลระบำ (โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาทับเสลา) จำนวน ๓ คน

กลุ่มที่ ๒ ได้แก่ ประธานกลุ่มป่าที่มีความเกี่ยวข้องในพื้นที่ จำนวน ๔ คน ซึ่งครอบคลุมกลุ่มต่างๆ ดังนี้ ๑) กลุ่มป่าเขาเขียว ประกอบไปด้วย ป่าชุมชนไผ่งาม อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี ๒) กลุ่มป่าเขาวงศ์ ประกอบไปด้วย ชุมชนบ้านโป่งมะค่า อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี ๓) กลุ่มป่าคอกควาย ประกอบด้วย บ้านคุ่มเกล้า อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี และ ๔) กลุ่มป่าบ้านไร่ ประกอบด้วย บ้านศาลาลอง อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี

กลุ่มที่ ๓ ได้แก่ ผู้แทนภาคประชาชนที่ใช้ประโยชน์จากปากันชนเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง จำนวน ๘ คน

๒. กลุ่มย่อย ๒ กลุ่มมีดังต่อไปนี้

๒.๑) กลุ่มที่เข้าร่วมกิจกรรม “กินข้าวป่าเล่าความหลังฟังปัญหา” ประกอบด้วย กลุ่มประชาชน จำนวน ๑๖ คน ในพื้นที่บ้านท่ามะนาว หมู่ที่ ๑ ตำบลระบำ อำเภอลาน

สัก จังหวัดอุทัยธานี เป็นกลุ่มย่อยที่ไม่ใช่กลุ่มที่ให้การสัมภาษณ์เชิงลึก และกลุ่มที่เข้าร่วมเวที
สาธารณะ

๒.๒) กลุ่มที่ได้ร่วมเวทีสาธารณะ ประกอบด้วย เจ้าหน้าที่ของรัฐที่
เกี่ยวข้องในพื้นที่ ผู้นำกลุ่มป่ากันชน องค์กรเอกชน สถาบันการศึกษา และประชาชนในพื้นที่จำนวน
๑๖ คน โดยเป็นการจัดเวทีสาธารณะ ๑ ครั้ง ณ องค์การบริหารส่วนตำบลป่าอ้อ อำเภอลานสัก
จังหวัดอุทัยธานี เพื่ออำนวยความสะดวกและลดค่าใช้จ่าย และเพื่อไม่เป็นการรบกวนเวลาผู้ให้ข้อมูล
สำคัญจนมากเกินไป ประกอบด้วย เจ้าหน้าที่ของรัฐที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ ผู้นำกลุ่มป่ากันชน ผู้แทน
องค์กรเอกชน ผู้แทนสถาบันการศึกษา และประชาชนในพื้นที่ อำเภอลานสัก อำเภอย้ายคต อำเภอ
บ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี

๕.๑.๓.๔ ขอบเขตด้านพื้นที่

ขอบเขตด้านพื้นที่ที่ศึกษาได้แก่ กลุ่มป่าเขาเขียว ประกอบไปด้วย ป่า
ชุมชนไผ่งาม อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี กลุ่มป่าเขาวงศ์ ประกอบไปด้วย ชุมชนบ้านโป่งมะค่า
อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี กลุ่มป่าคอกควาย ประกอบด้วย บ้านคุ้มเกล้า อำเภอบ้านไร่ จังหวัด
อุทัยธานี และกลุ่มป่าบ้านไร่ ประกอบด้วย บ้านศาลาลอง อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี

๕.๑.๓.๕ ขอบเขตด้านระยะเวลา

๑ ตุลาคม ๒๕๖๐ ถึง ๒๘ เมษายน ๒๕๖๒

๕.๑.๔ สรุปวิธีดำเนินการวิจัย

รูปแบบการวิจัยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพที่ต้องการศึกษาการจัดการ
ปัญหา และเสนอยุทธศาสตร์การจัดการป่ากันชนร่วมของชุมชนบริเวณเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขา
แข้ง

๕.๒ สรุปผลการศึกษา

ด้านปัญหาการจัดการป่ากันชนร่วมของชุมชนบริเวณเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง
ในปัจจุบัน พบว่ามีปัญหาด้านการรับรู้ความชัดเจนขอบเขตพื้นที่ของประชาชนในและนอกพื้นที่
ระหว่างเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง ป่าสงวนแห่งชาติ และป่าชุมชน นอกจากนั้น มีการบุกรุก
พื้นที่เพื่อทำเกษตรกรรม การล่าสัตว์ การตัดไม้ และมีบุคคลภายนอกเข้ามาใช้ประโยชน์จากพื้นที่ โดย
เข้ามาดักและล่าสัตว์ และหาของป่า เช่น หน่อไม้ เห็ดโคน ไม้ซ้าหวลาม โดยที่ไม่เคารพกฎ กติกาของ
ชุมชน ในการนี้ กรรมการป่าชุมชนส่วนมากเป็นผู้สูงอายุ จึงมีความยากลำบากในการดูแลรักษาป่า
ชุมชน และการสืบทอดภารกิจระหว่างรุ่นสู่รุ่นของคนในชุมชนเอง และยังมีปัญหาช้างป่าหรือสัตว์ป่า
ออกมาทำลายพืชผลและ พืชไร่ของคนในชุมชน นอกจากนั้น เมื่อมีการกระทำความผิดหรือละเมิด
ข้อตกลง กฎ กติกา ระหว่างชุมชนและเจ้าหน้าที่ของรัฐระดับปฏิบัติการในพื้นที่ ก็มีการว่ากล่าว
ตักเตือน หรือการจับดำเนินคดี ซึ่งทำให้ลดความไว้วางใจ และสร้างความหวาดระแวงซึ่งกันและ
กัน หรือสร้างความขัดแย้งได้ ในกรณีนี้ หน่วยป้องกันรักษาป่า เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้งก็ได้
ส่งเจ้าหน้าที่ประสานงานกับชุมชน แต่ส่วนใหญ่เมื่อทำผิดครั้งแรกก็จะมีตักเตือนด้วยวาจา
จากนั้นจะเป็นการตักเตือนเป็นลายลักษณ์อักษร การถ่ายรูปจรรยาขอส่งให้ผู้ใหญ่บ้าน โดยมีกำนันลง
นามรับทราบ และสุดท้ายคือการดำเนินคดีตามกฎหมายต่อไป

ด้านการจัดการป่ากันชนร่วมของชุมชนบริเวณเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง พบว่ามีหน่วยงานของรัฐหลายหน่วยงานเข้ามาทำกิจกรรมร่วมกับชุมชน เช่น การปลูกป่า การลาดตระเวนร่วม และการสร้างฝายชะลอน้ำเพื่อให้พื้นป่ามีความชุ่มชื้นและสมดุลในฤดูแล้ง ทั้งนี้ ภาครัฐให้การสนับสนุนด้านงบประมาณ อุปกรณ์ และบุคลากรในการสำรวจป่าในตระเวนร่วมกัน โดยดำเนินการผ่านคณะกรรมการป่าชุมชน ทำให้ชุมชนเข้าใจเจตจำนงในการรักษาพื้นป่าเพื่ออนาคต ในการนี้มีชุมชนมีความชัดเจนของขอบเขต ความสอดคล้อง กฎกติกาของชุมชน และระบบที่เปิดให้สมาชิกส่วนใหญ่มีส่วนร่วมในการตัดสินใจและปรับปรุงกฎกติกา และการสอดส่องดูแลที่มีประสิทธิผล มีการลงโทษอย่างเป็นขั้นตอน มีกลไกจัดการความขัดแย้ง ภาครัฐให้การยอมรับในสิทธิของชุมชน มีกติกาและกระบวนการจัดการทรัพยากร และมีการเชื่อมโยงสอดรับกับระบบที่ใหญ่กว่า อาทิ กฎหมาย เป็นต้น

ด้านยุทธศาสตร์การจัดการป่ากันชนร่วมของชุมชนบริเวณเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง พบว่า สภาพพื้นที่ของป่าเป็นส่วนผสมระหว่างป่าดิบแล้งและป่าเบญจพรรณ โดยป่าห้วยขาแข้งมีลักษณะเป็นป่าผืนใหญ่ที่มีเนื้อที่กว้างขวางจึงมีสัตว์ป่าชุกชุม ซึ่งเป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า ป่าสงวนแห่งชาติ และป่าชุมชนผู้วิจัยจึงกำหนดเป็นยุทธศาสตร์การจัดการป่ากันชนร่วมที่เกิดจากงานภาคสนามดังนี้

ยุทธศาสตร์ที่ ๑ การจัดการพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติให้เป็นป่าชุมชน

แนวทางการพัฒนา: ชุมชนสามารถดูแล รักษา และใช้ประโยชน์ในป่าชุมชนได้

แนวทางการพัฒนา: การดำเนินโครงการและกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับป่าชุมชน

ผ่านคณะกรรมการป่าชุมชนโดยมี กฎ กติกา ของชุมชนที่ภาครัฐเห็นชอบ

แนวทางการพัฒนา: มีการกำหนดให้มีเวลาเปิด - ปิดป่า

ยุทธศาสตร์ที่ ๒ การใช้ประโยชน์จากป่า

แนวทางการพัฒนา: ชุมชนทั้งในพื้นที่และนอกพื้นที่สามารถใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนได้ แต่ต้องเคารพกฎ กติกา ของชุมชนนั้นๆ

แนวทางการพัฒนา: ภาครัฐ และชุมชนต้องปฏิบัติตามกฎ กติกาที่กำหนดร่วมกัน

ไว้

แนวทางการพัฒนา: ตามพระราชกฤษฎีกาขยายเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง พ.ศ. ๒๕๓๕ การเก็บหาของป่าตามฤดูกาล “ห้ามเข้าไปเกินแนวเส้นแดงที่กำหนดไว้” (หมายเหตุ: เส้นแดง คือ แนวเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง)

ยุทธศาสตร์ที่ ๓ การพัฒนาแหล่งน้ำ

แนวทางการพัฒนา: ชุมชนที่อยู่ประชิดเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง

แนวทางการพัฒนา: พัฒนาแหล่งน้ำให้กับชุมชน ให้มีแหล่งน้ำเพียงพอต่อการทำ

เกษตรแบบยั่งยืน

ยุทธศาสตร์ที่ ๔ ส่งเสริมเปลี่ยนแปลงการปลูกพืชเชิงเดี่ยว

แนวทางการพัฒนา: เปลี่ยนปลูกพืชเชิงเดี่ยวให้มาเป็นการปลูกพืชสวนแทน และปลูกพืชปลูกผลไม้

แนวทางการพัฒนา: การพัฒนาแหล่งน้ำเพื่อเป็นปัจจัยสำคัญสามารถสร้างอาชีพและรายได้ให้ชุมชน น้ำทำให้ป่าชุ่มชื้นและสัตว์ป่าได้รับประโยชน์ด้วย

ยุทธศาสตร์ที่ ๕ สัตว์ป่าก็อยู่ได้ ชุมชนก็อยู่ได้

แนวทางการพัฒนา: การดูแลรักษาป่าชุมชนในรูปแบบคณะกรรมการป่าชุมชน

แนวทางการพัฒนา: กำหนดค่าตอบแทน และค่าใช้จ่ายของคณะกรรมการป่าชุมชน

แนวทางการพัฒนา: ทำให้พื้นที่กันชนมีวิถีชีวิต และมีอาชีพที่เป็นมิตรกับพื้นที่ป่า

แนวทางการพัฒนา: ชุมชนมีรายได้ที่เลี้ยงครอบครัวได้ และสร้างรายได้พอที่จะทำงานจิตอาสา

แนวทางการพัฒนา: ผลักดันองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้เข้ามามีบทบาทในการดูแลรักษาและใช้ประโยชน์จากป่ากันชนห้วยขาแข้ง

๕.๓ อภิปรายผลการวิจัย

งานวิจัยนี้นำหลักการออกแบบกติกาในการจัดการทรัพยากร (design principle) ของ Elinor Ostrom มาใช้ในการศึกษาป่ากันชนเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง ซึ่งก็คือ พื้นที่ป่าชุมชนไผ่งาม อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี ป่าชุมชนบ้านโป่งมะค่า อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี ป่าชุมชนบ้านคุ่มเกล้า อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี ป่าชุมชนบ้านศาลาลอง อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี ป่าสงวนแห่งชาติป่าห้วยทับเสลาและป่าห้วยคอกควาย ป่าสงวนแห่งชาติป่าปลายห้วยกระเสียว ป่าสงวนแห่งชาติป่าห้วยท่าควาย และป่าห้วยกระเวน สามารถอภิปรายผลการวิจัยซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

๑. ความชัดเจนของขอบเขต (boundaries) ความชัดเจนของขอบเขตทั้งหมดมีทั้ง ๒ แบบ คือ แบบที่ลงทะเบียนเป็นป่าชุมชน และยังไม่ได้ลงทะเบียนเป็นป่าชุมชน สำหรับส่วนที่ขึ้นเป็นป่าชุมชนนั้น สมาชิกทุกคนทราบเกี่ยวกับขอบเขตของป่าชุมชน แต่ก็ยังรุกร้าเข้าไปในเขตพื้นที่ไม่ว่าจะเป็นการหาของป่า หรือการบุกรุกเข้าไปกระทำความผิดในเขตป่าชุมชน ทั้งนี้สามารถตรวจวัดพื้นที่ทั้งหมดจาก GPS ได้ มีพิกัดที่แน่นอนชัดเจน และมีการปักป้ายประกาศกับสมาชิกในชุมชนทั้งภายในและภายนอกให้รับรู้รับทราบ โดยในพื้นที่ป่าจะมีเส้นแนวแดง (Royal Decree expanding Huai Kha Khaeng Wildlife Sanctuary ๑๙๙๒) กำหนดขอบเขตชัดเจนและมีป้ายสัญลักษณ์ติดไว้อย่างชัดเจน ซึ่งชาวบ้านทุกคนก็ทราบกฎกติกาข้อนี้ดีว่า ห้ามเข้าไปหาของป่าเกินเส้นแนวแดง และสมาชิกในชุมชนทุกคนตระหนักถึงหน้าที่ของตนเองดีว่ามีหน้าที่ดูแลรักษาความอุดมสมบูรณ์ให้คงอยู่คู่ชุมชน

๒. ความสอดคล้อง (congruence) การเข้าไปหาของป่าอาจจะไม่มีเวลาที่แน่นอน ขึ้นอยู่กับดินฟ้าอากาศ เช่น ในช่วงฝนตกก็สามารถเข้าไปหาของป่าได้ ในการกำหนดกฎกติกาการเข้าออกป่า ต้องขึ้นอยู่กับการคำสั่งของเจ้าหน้าที่อำเภอที่กำหนดเวลาเข้า-ออก รวมถึงคำอนุญาตจากเจ้าหน้าที่ดูแลป่าของกรมป่าไม้ โดยผู้ที่ต้องการเข้าป่าเพื่อหาหน่อไม้หรือพืชผักต้องทำตามกฎระเบียบเกี่ยวกับจำนวน ที่นำออกมาได้ ในการนี้ เจ้าหน้าที่รัฐหรือทางเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้งเองก็มีการผ่อนปรนให้ชาวบ้านเช่นกัน

๓. ระบบที่เปิดให้สมาชิกส่วนใหญ่มีส่วนร่วมในการตัดสินใจและปรับปรุงกฎกติกา (collective-choice arrangements) สมาชิกในชุมชนที่เข้าไปมีส่วนร่วมในการหาผลประโยชน์จากป่า และต้องมีการประชุมพูดคุย และปรึกษาหารือกันภายในชุมชนของตนเอง โดยผู้นำชุมชนแต่ละแห่งมีการประชุมหารือกันในการกำหนดกฎกติกาการเข้าใช้พื้นที่ป่าชุมชน โดยมีสมาชิกในชุมชนช่วยกันดูแล ร่วมกับผู้นำและเจ้าหน้าที่ และตักเตือนผู้กระทำความผิดที่รุกร้าเขตการอนุรักษ์ การช่วยป้องกันเหตุไฟป่าโดยทำแนวกันไฟ รวมถึงการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจต่างๆ เช่น การใช้ประโยชน์จากป่าร่วมกัน หรือการออกเสียงคัดค้านในการประชุมหมู่บ้านหรือคณะกรรมการป่าชุมชน หากสมาชิกไม่เห็นด้วยกับข้อเสนอดังกล่าว

๔. การสอดส่องดูแลที่มีประสิทธิผล (effective monitoring) การจัดตั้งกฎกติกาและแนวทางเพื่อสร้างความร่วมมือของหน่วยงานภาครัฐและชุมชน จะสามารถนำไปปรับใช้ได้จริงเพื่อสร้างความเข้าใจระหว่างคนในชุมชน เพราะต้องมีการปรึกษาหารือระหว่างชุมชนและหน่วยงานภาครัฐ มีการสอดส่องดูแลป่าชุมชนให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น โดยทุกชุมชนต้องมีความเข้มแข็ง มีความสามัคคี และต้องปฏิบัติตามกฎกติกาที่กำหนดขึ้น เพื่อลดความขัดแย้งภายในและภายนอกชุมชน รวมถึงการเฝ้าระวังภัยอันตรายที่จะเกิดต่อป่าชุมชน การร่วมมือกันปลูกป่าทดแทนในส่วนที่ใช้ไป การสร้างความอุดมสมบูรณ์ขึ้นภายในป่า การหลีกเลี่ยงการรบกวนสัตว์ป่ามากเกินไป การอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข การใช้ประโยชน์จากป่าแค่พอกินพอใช้ และการตักเตือนผู้ที่ไม่กระทำตามกฎกติกา

๕. มีการลงโทษอย่างเป็นขั้นตอน (graduated sanctions) การลงโทษเริ่มจากการกล่าวตักเตือนผู้ที่กระทำความผิด โดยใช้กฎกติกาของชุมชนที่จัดตั้งขึ้นเองซึ่งหน่วยงานของรัฐรับทราบและให้การสนับสนุนในกติกาเหล่านั้น ซึ่งกติกาทุกประการจะได้รับการเห็นชอบจากชุมชนและหน่วยงานภาครัฐ แล้วจึงได้กำหนดกติกาที่รัฐและชุมชนให้การยอมรับและปฏิบัติไปในแนวเดียวกัน ในการนี้ การลงโทษเริ่มจากการ ว่ากล่าวตักเตือน บันทึกการตักเตือนโดยผู้นำชุมชน และเจ้าหน้าที่รัฐ และการ จับ/ปรับ ดำเนินคดีตามกฎหมายเมื่อกระทำความผิดซ้ำ

๖. มีกลไกจัดการความขัดแย้ง (conflict resolution mechanisms) ความขัดแย้งส่วนใหญ่ทั้งภาครัฐและภาคประชาชนเป็นความขัดแย้งเรื่องการเข้าป่าใช้ประโยชน์จากป่ามากเกินไป การกระทำความผิดกติกาป่า โดยที่ผู้นำชุมชนจะเป็นคนรับทราบและร่วมทำงานกับกรมป่าไม้ โดยมีเจ้าหน้าที่ประสานงานกับทางชุมชนและกำหนดกติกาการเข้า - ออกป่าที่แน่นอน ซึ่งทุกคนมีสิทธิในการเข้ามาใช้ประโยชน์จากป่าเท่าเทียมกัน

๗. รัฐให้การยอมรับในสิทธิของชุมชน (recognition of rights) หน่วยงานภาครัฐทุกภาคส่วนให้การยอมรับกับชุมชน โดยจัดตั้งเป็นป่าชุมชนอย่างถูกต้องตามกฎหมาย โดยกรมป่าไม้จะกำหนดงบประมาณให้ แต่ละเดือนซึ่งรวมถึงค่าอาหาร ค่าใช้จ่ายในการทำฝายกักเก็บน้ำในป่า งบประมาณการพัฒนา ดูแล รักษา และปรับปรุงพื้นที่ป่าให้อุดมสมบูรณ์ การทำป่าในพื้นป่าชุมชน การทำแนวเขต จุดสกัด แนวกันไฟ และแนวเขตกันชน รวมทั้งมีการลาดตระเวนร่วม การประชุมพูดคุย เพื่อกำหนดแนวทางการ และการจัดการและการพัฒนาทรัพยากรป่าไม้ อันจะทำให้ประเทศได้รับประโยชน์อย่างคุ้มค่าทางสังคม เศรษฐกิจ และความมั่นคงและสิ่งแวดล้อมมากที่สุด โดยเน้นให้มีการประสานและปรึกษาหารือระหว่างชุมชนและหน่วยงานภาครัฐในพื้นที่

๘. สำหรับทรัพยากรร่วมที่มีขนาดใหญ่ กติกาและกระบวนการจัดการทรัพยากร จะต้องเชื่อมโยงสอดคล้องกับระบบที่ใหญ่กว่า อาทิ กฎหมาย (nested enterprises) โดยกฎกติกา และการจัดการทรัพยากรเป็นระบบการจัดการของชุมชนที่เป็นรากฐานในบริเวณที่เป็นป่ากันชน โดยที่หน่วยงานของรัฐแต่ละหน่วยงานจะสนับสนุนและให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน โดยมีชุมชน ผู้นำชุมชน และประชาชน คอยประสานงานและสอดส่องดูแลในหมู่บ้าน ทั้งนี้เป็นความร่วมมือกันระหว่าง คณะกรรมการป่าชุมชนกับทางเจ้าหน้าที่กรมป่าไม้ รวมถึงเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง และมีการประสานงานกับชุมชนในเรื่องของกฎระเบียบของกรมป่าไม้ กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืชในการใช้ประโยชน์จากป่าร่วมกัน

แนวทางในการจัดการป่ากันชนเป็นหน้าที่ของเจ้าหน้าที่หน่วยป้องกันรักษาป่า กรมป่าไม้ (ในฐานะเจ้าของพื้นที่) เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช (ในบทบาทผู้สนับสนุน) ส่วนการดำเนินงาน กิจกรรม และโครงการ เป็นความร่วมมือระหว่างสมาชิกในชุมชนและเจ้าหน้าที่ของรัฐในการร่วมกันดูแล รักษาและใช้ประโยชน์ ทั้งนี้ การจัดการทรัพยากรป่าไม้โดยให้เกิดความร่วมมือทั้งสองฝ่ายต้องมีการช่วยเหลือกัน โดยทางภาครัฐสนับสนุนงบประมาณและบุคลากรให้กับชุมชนเพื่อดำเนินกิจกรรมการดูแลรักษาป่าไม้และสัตว์ป่าในรูปแบบ คณะกรรมการร่วม เช่น การลาดตระเวนร่วมเพื่อป้องกันดูแลรักษาป่าเพื่อป้องกันและป้องปรามโดยการไม่ทำลายป่า รวมถึงทรัพยากรธรรมชาติอื่นๆ ตามแนวคิดที่ว่า “คนอยู่ได้ ป่าอยู่ได้”

ผลการวิจัยข้างต้นสอดคล้องกับผลการวิจัยของ Khumsup (๒๐๑๕) ที่พบว่าประเทศไทยมีกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมหลายฉบับและมีหน่วยงานที่มีภารกิจด้านสิ่งแวดล้อมโดยตรงหลายหน่วยงาน โดยกฎหมายเกี่ยวกับป่าไม้ในปัจจุบันต่างสนับสนุนหลักการรวมศูนย์อำนาจในการจัดการป่า ในการนี้ ป่าชุมชนในแง่อำนาจรัฐมีปัญหาทางด้านกฎหมายทับซ้อนกับกฎกติกาของชุมชน และมีการต่อรองในเรื่องสิทธิที่นำไปสู่การสร้างกลไกที่เกิดการตรวจสอบถ่วงดุลได้ ทั้งนี้ กรณีป่าชุมชนคือตัวอย่างที่สะท้อนถึงความอ่อนแอไร้ประสิทธิภาพในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของไทยได้อย่างชัดเจน เนื่องจากรัฐยังคงรวมศูนย์อำนาจในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ มองมิติการจัดการเชิงพื้นที่และการบริหารจัดการในเชิงวิชาการป่าไม้มากกว่าการจัดการความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ขาดการบูรณาการระหว่างการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม และขาดการบูรณาการระหว่างทรัพยากรป่าไม้กับทรัพยากรธรรมชาติอื่นๆ ในเชิงระบบนิเวศที่เป็นองค์รวม ทำให้การกำหนดนโยบายและกฎหมายขาดความสอดคล้องกับความเป็นจริง ก่อให้เกิดปัญหาความขัดแย้งยังจนถึงปัจจุบัน ดังนั้น ภาครัฐควรมีนโยบายและแนวปฏิบัติที่สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงของสังคม ภายใต้กรอบของกฎหมายและบทบัญญัติรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ ว่าด้วยเรื่องของสิทธิชุมชน

ผลการวิจัยข้างต้นยังสอดคล้องกับพระราชบัญญัติป่าชุมชน Community Forest Act (๒๐๑๙) ที่ระบุเหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติฉบับนี้ คือ การส่งเสริมให้ชุมชนได้ร่วมกับรัฐในการอนุรักษ์ ฟื้นฟู จัดการ บำรุงรักษาและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมและความหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุลและยั่งยืนในรูปแบบของป่าชุมชน เพื่อให้ชุมชนสามารถ

จัดการป่าชุมชนและได้ประโยชน์จากป่าชุมชน อันจะส่งผลให้ชุมชนดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และความหลากหลายทางชีวภาพของประเทศให้มีความสมบูรณ์และยั่งยืน

๕.๔ ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑. รัฐบาลควรส่งเสริมการจัดการพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติให้เป็นป่าชุมชนมากขึ้น เพราะการอนุรักษ์ และการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนของชุมชนมีความคล่องตัว และชุมชนมีความห่วงแหนมากกว่าพื้นที่ของรัฐ โดยชุมชนสามารถออกกฎ กติกา ได้ง่ายกว่าป่าสงวนแห่งชาติ และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า

๒. หน่วยงานภาครัฐ หรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ควรพัฒนาแหล่งน้ำ และส่งเสริมเปลี่ยนแปลงการปลูกพืชเชิงเดี่ยว

๓. รัฐบาลควรจัดการท่องเที่ยวชุมชนเกี่ยวกับสัตว์ป่าที่บุกรุกพื้นที่เกษตรกรรม โดยเปลี่ยนจากภัยสัตว์ป่ามาเป็นรายได้ ทำให้ “สัตว์ป่าก็อยู่ได้ ชุมชนก็อยู่ได้”

๔. การเปลี่ยนแปลงในเรื่องของกฎหมายการเข้าไปใช้ในพื้นที่ภายใต้ปัจจัยชุมชนที่มีความแตกต่าง พืชผลที่แตกต่าง ผลผลิตจากป่าที่แตกต่าง โดยต้องกำหนดแนวทางที่อยู่บนพื้นฐานของการทำเป็นยุทธศาสตร์ในพื้นที่ป่ากันชนเพื่อให้เป็นแนวทางในการปฏิบัติทั้งหมดภายใต้กฎหมายใหม่ และภายใต้แนวทางปฏิบัติใหม่ และยกระดับมาเป็นยุทธศาสตร์ของพื้นที่ ยุทธศาสตร์ของอำเภอ และยุทธศาสตร์จังหวัด ทั้งนี้ ป่าชุมชน ป่าสงวนแห่งชาติ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า ควรดำเนินภายใต้กรอบเดียวกันและมีหน่วยงานที่มีบุคลากร และความคล่องตัวในการใช้จ่ายงบประมาณร่วมดำเนินการด้วย เช่น องค์การบริหารส่วนจังหวัด

ข้อเสนอแนะในเชิงปฏิบัติ

จากผลการวิจัยพบว่า

๑. ควรจัดตั้งป่าชุมชนที่ถูกต้องตามกฎหมาย สามารถรับรองการออกกฎ กติกา และการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนได้ โดยคนในชุมชนให้การยอมรับและปฏิบัติตามที่ดำเนินการในรูปแบบกรรมการป่าชุมชนในระดับหมู่บ้าน อำเภอ และจังหวัด เพื่อเป็นเกราะกำบังและเป็นการอ้างอิงการดำเนินกิจกรรมของคณะกรรมการได้

๒. จัดทำแนวเขตที่ชัดเจนระหว่างป่าชุมชนด้วยตนเอง และระหว่างป่าสงวนแห่งชาติ ตลอดจนเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า เพื่อป้องกันแนวเขตของแต่ละส่วนงานให้แน่ชัด มีการลาดตระเวนเพื่อที่ป้องกันและปราบปรามผู้บุกรุกจากบุคคลภายนอก ซึ่งเป็นการปฏิบัติที่มีประสิทธิภาพในพื้นที่ได้อีกรูปแบบหนึ่ง ในการจัดการป่ากันชนร่วมระหว่างหน่วยงานของรัฐ และชุมชน

๓. ควรให้รางวัลหรือการยกย่องต่อการบริหารจัดการของคณะกรรมการป่าชุมชน หรือคนในชุมชนนั้นๆ เป็นการรับประกันว่าพื้นที่นั้นปลอดภัยสำหรับสัตว์ป่า

๔. ควรดูแลป่าชุมชนด้านการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์เพื่อให้มีรายได้จากป่าชุมชนนั้น โดยกรมป่าไม้คณะกรรมการป่าชุมชน และสมาชิกในชุมชน สามารถปลูกป่าเสริมและขยายพันธุ์ต้นไม้ ต้นไผ่ เพราะหน่อไม้ และเห็ดโคนเพื่อเป็นสินค้าที่สร้างรายได้ให้กับชุมชน

๕. ก่อนการกำหนดกฎ และกติกาในการใช้ประโยชน์จากป่าของกรมป่าไม้ และคณะกรรมการป่าชุมชนที่อาจกระทบกับผู้ที่ใช้ประโยชน์จากป่าในการดำรงชีวิตจากป่าอย่างจริงจังได้ กรมป่าไม้และคณะกรรมการป่าชุมชน ควรนำผู้ที่ใช้ประโยชน์จากป่าจริงจังก้าวเข้ามาเป็นคณะกรรมการป่าชุมชนด้วย เพราะคนเหล่านี้มีความรู้จากการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน และมีความชำนาญในการลาดตระเวน

๖. ควรมีการปรึกษาหารือระหว่างชุมชนกับเจ้าหน้าที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง และหน่วยป้องกันรักษาป่าในพื้นที่เพื่อให้ชาวบ้านได้รับรู้เพื่อให้เกิดกระบวนการการทำงานมวลชนที่มีประสิทธิภาพมากที่สุด

๗. การสร้างจิตสำนึกต่อคนในและนอกพื้นที่ในการหวงแหนทรัพยากรและการใช้ประโยชน์ในเขตป่ากันชน และควรมีกฎ กติกา ในการใช้ประโยชน์

๘. หน่วยงานภาครัฐควรส่งเสริมให้ชุมชนมีอำนาจหน้าที่ในการดูแลป่าด้วยตนเองเพื่อให้ทุกคนเกิดความรัก ความหวงแหนพื้นที่ของตนเองที่ชุมชนใช้ประโยชน์อยู่ ซึ่งอาจเป็นพื้นที่ของรัฐหรือพื้นที่ส่วนรวมก็ได้

๙. ควรมีการลาดตระเวนเชิงคุณภาพเพราะเป็นเครื่องมือหนึ่งที่จะช่วยในการบริหารจัดการพื้นที่ระหว่างชุมชน และหน่วยงานของรัฐในพื้นที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๑๐. การให้ทุนศึกษาวิจัย โครงการ และกิจกรรมต่างๆ ของกองทุนระหว่างประเทศอาจสร้างความสับสน วุ่นวาย หรือการเปลี่ยนแปลงวิถีปฏิบัติระหว่างภาครัฐ องค์กรเอกชน และชุมชนบริเวณป่ากันชนห้วยขาแข้งได้ ดังนั้น หน่วยงานที่ได้รับทุนควรมีการปรึกษาหารือเพื่อทำความเข้าใจในประเด็นที่จะดำเนินการกับหน่วยงานภาครัฐ และชุมชน เพื่อให้เข้าใจแนวทางดำเนินงานและมีการปฏิบัติให้สอดคล้องกันก่อนดำเนินการจริง เพราะพื้นที่ที่มีความอ่อนไหวต่อความเป็นมรดกโลก และการรับรู้ของคนในสังคม

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

๑. ควรศึกษาการบริหารจัดการผลประโยชน์ร่วมระหว่างรัฐ ชุมชน องค์กรเอกชน ในพื้นที่ป่ากันชนห้วยขาแข้ง

๒. ควรศึกษาการฟื้นฟูแนวตรวจการเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้งเพื่อการท่องเที่ยวสัตว์ป่าของชุมชนบริเวณป่ากันชนห้วยขาแข้ง

๓. ควรศึกษาบทบาทและการปรับตัวของรัฐและชุมชนบริเวณเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้งต่อพระราชบัญญัติ ป่าชุมชน พ.ศ. ๒๕๖๒ และพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. ๒๕๖๒

๔. ควรศึกษาบทบาท และอำนาจของกองทุนระหว่างประเทศที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลง และการปรับตัวของรัฐ ชุมชนและป่าไม้ในพื้นที่ป่ากันชนห้วยขาแข้ง

บรรณานุกรม

(๑.) หนังสือ

ชล บุณนาท (มปป.) “แนวคิดที่ว่าการจัดการทรัพยากรร่วม: ประสบการณ์จากต่างประเทศและแนวคิดในประเทศไทย” ชุดหนังสือ การสำรวจองค์ความรู้เพื่อการปฏิรูปประเทศไทย

(๒) บทความ :

กมลรัตน์ พรหมสิงห์ และคณะ. (๒๕๕๗). ศักยภาพในการจัดการป่าต้นน้ำเทือกเขาบรรทัดในจังหวัดตรัง. วารสารศรีนครินทร์วิโรฒวิจัยและพัฒนา (สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์) ๖(๑๒): ๑-๑๓

กาญจนา คุ่มทรัพย์. (๒๕๕๘). สิทธิชุมชนกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน กรณีศึกษาป่าชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานี. วารสารรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์, ๔(๑), ๑๔๑-๑๕๗.

คมสัน ศรีบุญเรือง, ณรงค์ศักดิ์ พิทักษ์ตันสกุล และปิยะพร พิทักษ์ตันสกุล. (๒๕๖๑). รูปแบบและแนวโน้มการเปลี่ยนแปลง การใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่ป่าชุมชน เขาหินปูน จังหวัดกาญจนบุรี. วารสารสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๓๑(๒): ๙๙-๑๐๙

จักรกฤษณ์ จันทร์แฉล้ม, อธิศักดิ์ อุ่นอารมณ์เลิศ. (๒๕๖๐). กระบวนการฟื้นฟูพื้นที่ป่าชายเลนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน กรณีศึกษาชุมชนต้นแบบบ้านเป็ดใน ตำบลห้วยน้ำขาว อำเภอเมืองจังหวัดตราด.วารสารศิลปการศึกษาศาสตร์, ๙(๒): ๒๑๗-๒๓๐

ณัฐพล วงษ์รัมย์, ณัฐวุฒิ ทะนันไธสง และ ชลาวัล วรณทอง. (๒๕๖๑). รูปแบบการบริหารจัดการป่าชุมชนเพื่อรักษาระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อม พื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ ในเขตเทศบาลตำบลปะคำ อำเภอปะคำ จังหวัดบุรีรัมย์. ๑๔(๒):๔๒-๕๗

ณัฐวุฒิ ปรียานิตย์.(๒๕๕๕) .ประวัติศาสตร์ ธรรมชาติ การตั้งถิ่นฐาน. วารสารวิชาการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๖(กันยายน ๒๕๕๔ - สิงหาคม ๒๕๕๕) ๑-๓๑

ดวงส่องแสง แต่เฮง. (๒๕๕๘). การพัฒนารูปแบบกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรป่าไม้: กรณีศึกษาเขตป่าสงวนแห่งชาติ ตำบลทุ่งพระยา อำเภอสนามชัยเขต จังหวัดฉะเชิงเทรา.วารสารวิจัยราชภัฏพระนคร, ๑๐(๒):๑๗-๓๒

ดาริกา สุวรรณมงคล, บุศรา ลีมนิรันดร์กุล และถาวร อ่อนประไพ. (๒๕๕๕). การจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยผู้มีส่วนเกี่ยวข้องหลากหลายที่ระดับท้องถิ่น : กรณีศึกษาลุ่มน้ำแม่ชะนา อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน วารสารมหาวิทยาลัยนครพนม การประชุมวิชาการระบบเกษตรแห่งชาติ ครั้งที่ ๘, ๑๒๑-๑๒๗

ทัชชวัฒน์ เหล่าสุวรรณ, วิยุทธ์ จำรัสพันธ์ และบัวพันธ์ พรหมพักพิง.(๒๕๕๕). ปฏิสัมพันธ์เชิงอำนาจในการจัดการป่าชุมชนโคกใหญ่ อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม. วารสารวิจัย มข. (บศ.) ๑๒(๒):๙๒-๑๐๔

นิวัฒน์ สงมา กนกวรรณ มะโนรมย์ วชิรี ศรีคำ และ กาญจนา ทองทั่ว.(๒๕๕๕). การจัดการควบคุมไฟป่าร่วมกันระหว่างรัฐและชุมชน : กรณีศึกษาพื้นที่ป่าดงใหญ่ ตำบลสร้างถ่อน้อย

- อำเภอหัวตะพาน จังหวัดอำนาจเจริญ. วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, ๘ (๑), ๑๙๗-๒๑๕
- บัณฑิต ศิริรักษ์โสภณ. (๒๕๖๑). การเมืองเรื่องป่าชุมชน: ปัญหาเชิงนโยบายและระบบกรรมสิทธิ์ร่วมในสังคมไทย. วารสารธรรมศาสตร์, ๓๗(๒): ๑๔๔-๑๖๒
- บุญทิวี ห้วนนะบัวทอง.(๒๕๖๐). ยุทธศาสตร์การพัฒนาความเข้าใจ ความตระหนัก และการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าป้องกัน : กรณีศึกษา บ้านกะบุด-เชียงแหวน เมืองท่าแขก แขวงคำม่วน สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว. วารสารบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร, ๑๔(๖๔): ๑๒๓-๑๓๒
- บุญยอด นามเสนา.(๒๕๕๘). ยุทธศาสตร์การพัฒนาการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนบ้านนาธาตุ เมืองอุทุมพอน แขวงสะหวันนะเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว. วารสารบัณฑิตศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร, ๑๒(๕๗): ๗๑-๘๐
- ปัญญาพร คำโย, ประรณนา ยศสุข และ เฉลิมชัย ปัญญาดี.(๒๕๕๙). การศึกษาเชิงอภิमानงานวิจัยเกี่ยวกับการบริหารจัดการทรัพยากรป่าชุมชนในประเทศไทย. วารสารการบริหารปกครอง (Governance Journal), ๕(๒): ๒๓๗-๒๕๕
- พรเทพ สรณาร. (๒๕๕๖). นวัตกรรมจัดการป่าชุมชนท้องถิ่นอย่างยั่งยืน: กลไกการจัดการการมีส่วนร่วมและความสำเร็จของชุมชนในการอนุรักษ์ป่าชุมชนห้วยแม่หิน จังหวัดลำปาง วารสารศรีนครินทร์วิจัยและพัฒนา (สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์) ๕ (๙), ๙๙-๑๕๕
- พัชรินทร์ โชคศิริ.(๒๕๖๐). การจัดการทรัพยากรร่วม : ศึกษากรณีป่าชุมชนในอำเภอเทพสถิต จังหวัดชัยภูมิ.วารสารร่มพฤษ์ มหาวิทยาลัยเกริก, ๓๕(๓), ๑๗๗-๑๙๘
- เพ็ญญา สนวนทอง.(๒๕๖๐). แนวคิดและทฤษฎีในการศึกษาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม:มุมมองเศรษฐศาสตร์การเมือง. วารสารเศรษฐศาสตร์การเมืองบูรพา, ๕(๒), ๙๕-๑๑๘
- ภูโฆง ปัญญาณรงค์, พนมพร จินดาสมุทร.(๒๕๕๖). ยุทธศาสตร์การอนุรักษ์ป่าสงวนแห่งชาตินากาย-น้ำเทิน :กรณีศึกษาบ้านนาเมือง เมืองคำเกิด แขวงบอลิคำไซ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว.วารสารมหาวิทยาลัยนครพนม, ๓(๓): ๓๓-๓๙
- ลาวัญญ์ ทองขาว .(๒๕๖๑). วัฒนธรรมและการจัดการป่าชุมชนของปกากะญอห้วยหินดำ อำเภอด่านช้าง จังหวัดสุพรรณบุรี. Journal of Information, ๑๗(๑),๑๒๑-๑๓๒
- วิภาวรรณ มะลิวรรณ อภิชาติ ใจอารีย์ ประสงค์ ต้นพิชัย. (๒๕๖๐). แนวทางส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนเขาขลุ่ย ตำบลเขาขลุ่ย อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี. Veridian E-Journal, Silpakorn University, ๑๐(๑), ๖๙๔-๗๐๘
- ศุภวุฒิ โมกข์เมธากุล. (๒๕๕๗). ปัญหาทางกฎหมายในการมีส่วนร่วมจัดการทรัพยากรป่ากรณีศึกษาป่าชุมชนโคกใหญ่ อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ๓๓(๑) ๒๒๑-๒๓๕

- สายฝน จิตนุพงศ์.(๒๐๑๖). การเปลี่ยนแปลงสิทธิในการเข้าถึงและใช้ประโยชน์ป่าประ และความ
 ชัดแย้ง:กรณีศึกษาป่าประในเขตอุทยานแห่งชาติเขานัน อำเภอนบพิตำ จังหวัด
 นครศรีธรรมราช. *Walailak Abode of Culture Journal*, ๑๖(๑): ๑๑๕-๑๔๒
- สุนทร เทพปัญญา.(๒๕๕๘). ยุทธศาสตร์การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ป่า
 ชุมชนห้วยฝายเขน้อย เมืองวิไลบุรี แขวงสะหวันนะเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตย
 ประชาชนลาว. *วารสารบัณฑิตศึกษา*, ๑๒(๕๗), ๘๑-๙๐
- สุนทร เทพปัญญา.(๒๕๖๒). แนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชุมชนใช้แบบมีส่วนร่วมของชุมชนบ้าน
 ลาดห้อยกรณีศึกษาป่าชุมชนใช้บ้านลาดห้อย เมืองเซโปน แขวงสะหวันนะเขต สาธารณรัฐ
 ประชาธิปไตยประชาชนลาว. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏ
 สุรินทร์*, ๒๑(๒): ๑๔๓-๑๕๖
- สุรินทร์ อ้นพรม. (๒๕๕๔). ป่าชุมชน: เทคโนโลยีอำนาจควบคุมชุมชนในเขตป่าขึ้นใหม่?
 กรณีศึกษาป่าชุมชนห้วยแก้ว ตำบลห้วยแก้ว อำเภอแม่อน จังหวัดเชียงใหม่. *วารสาร
 สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา* ๓๐(๒), ๑๕๕-๑๗๗.
- อนัญญา ปั้นเปื้อง, อุษณีย์ เสี่ยงพานิช และ ธัมมะทินนา ศรีสุพรรณ. (๒๕๕๘). ทศนคติที่มีต่อการ
 ปฏิบัติตามแนวทางยุทธศาสตร์การพิทักษ์ป่าไม้ของประชาชนในเขตอุทยานแห่งชาติทุ่ง
 แสลงหลวง. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏ
 พิบูลสงคราม*, ๙(๒):๑๐๙-๑๒๔
- อุดมศักดิ์ สีนธิพงษ์.(๒๕๕๘).ชุมชนท้องถิ่นกับการมีส่วนร่วมจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน.
วารสารนักบริหาร. ๓๕(๑): ๑๐๔-๑๑๓
- อุทุมพร หลอดโค.(/๒๕๖๐). กระบวนการสร้างข้อบัญญัติตำบลเรื่องการจัดการป่าชุมชน
 กรณีศึกษาเทศบาลตำบลบะหว้า อำเภออากาศอำนวย จังหวัดสกลนคร. *KKU
 International Journal of Humanities and Social Sciences*, ๗(๓): ๖๒-๙๐

(๓) วิทยานิพนธ์:

- กรกฎ ทองชะโชค และคณะ. (๒๕๕๘). สิทธิของประชาชนในการจัดการป่าชายเลนร่วมกับองค์กร
 ปกครองส่วนท้องถิ่น แผนงานสร้างเสริมนโยบายสาธารณะที่ดี (นสร.) โดยการ
 สนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)
- คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. (๒๕๓๒). รายงานฉบับสมบูรณ์แผนแม่บทการจัดการ
 เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้งจังหวัดอุทัยธานี-ตาก เสนอต่อกรมป่าไม้ กระทรวง
 เกษตรและสหกรณ์. ๕๑-๕๒
- จักรพงษ์ พวงงามชื่น และคณะ .(๒๕๕๖). การพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการ
 จัดการป่าชุมชน :มหาวิทยาลัยแม่โจ้
- วีระชัย นาควิบูลย์วงศ์ และคณะ. (๒๕๕๐). การจัดการพื้นที่กันชนในประเทศไทย. สำนักงานกองทุน
 สนับสนุนการวิจัย (สกว.)

(๔) พระราชบัญญัติ:

(ร่าง) ประเด็นยุทธศาสตร์การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของประเทศ
ในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๖๐ – ๒๕๖๔

กฎหมายเกี่ยวกับการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (ส.ป.ก.)

พระราชกฤษฎีกา จัดตั้งสถาบันบริหารจัดการธนาคารที่ดิน (องค์การมหาชน) พ.ศ. ๒๕๕๔

พระราชบัญญัติให้ใช้ประมวลกฎหมายที่ดิน พ.ศ. ๒๔๙๗

พระราชบัญญัติป่าไม้ พ.ศ. ๒๔๘๔

พระราชบัญญัติป่าไม้, ๒๔๘๔

พระราชบัญญัติป่าชุมชน พ.ศ. ๒๕๖๒

พระราชบัญญัติป่าชุมชน, ๒๕๖๒

พระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ, ๒๕๐๗

พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ. ๒๕๓๕

พระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. ๒๕๖๒

พระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. ๒๕๓๕

พระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า, ๒๕๓๕

พระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า, ๒๕๖๒

มติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ ๓๐ มิถุนายน ๒๕๔๑ "มาตรการและแนวทางแก้ไขปัญหาที่ดินในพื้นที่
ป่าไม้ และให้ดำเนินการต่อไป"

มติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ ๑๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๔๒ เรื่อง กลุ่มปัญหาเกี่ยวกับสัญชาติและความ
เป็นพลเมืองของชาวไทยภูเขา อันเป็นผลการเจรจาแก้ไขปัญหาคความเดือดร้อนของ
เกษตรกรภาคเหนือ

ระเบียบกรมอุทยานแห่งชาติสัตว์ป่าและพันธุ์พืช ว่าด้วยการอนุญาตให้เข้าไปดำเนินกิจการ
ท่องเที่ยวและพักอาศัยในอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๗

(๕) สื่ออิเล็กทรอนิกส์:

กลุ่มงานความหลากหลายทางชีวภาพด้านป่าไม้. (๒๕๕๓). ป่าเขาคันทนา: จากความหลากหลายทาง
ชีวภาพถึงป่ากันชน สู่ชุมชนอยู่เย็นเป็นสุข สำนักงานความหลากหลายทางชีวภาพ
ด้านป่าไม้ กรมป่าไม้. เข้าถึงได้จาก <http://fbd.forest.go.th/th/?p=๙๔๓>

(๖) การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม การจัดเวทีสาธารณะ กิจกรรมกินข้าวป่าเล่าความหลังฟัง
ปัญหา: เวทีสาธารณะ เรื่องการจัดการป่ากันชนร่วมของชุมชนบริเวณเขตรักษาพันธุ์สัตว์
ป่าห้วยขาแข้งวิทยาลัยสงฆ์พิจิตร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปิงปิงประมาณ
๒๕๖๑ ๘ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๒ ณ องค์การบริหารส่วนตำบลป่าอ้อ อำเภอลานสัก
จังหวัดอุทัยธานี

สนทนากลุ่มผู้แทนภาคประชาชนที่ใช้ประโยชน์จากป่ากันชนเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง
๒๘ เมษายน ๒๕๖๒ ณ หน่วยพิทักษ์ป่าวังไผ่ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง

สัมภาษณ์ นายเพชร โต้ทรัพย์,(๒๕๖๒,๑๘ มีนาคม). ผู้ใหญ่บ้านบ่อน้อย(ศาลากลาง) หมู่ที่ ๙ ตำบลบ้านไร่ อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี.

สัมภาษณ์ นายบุญมี ไชยะ,(๒๕๖๒,๑๘ มีนาคม).กรรมการป่าชุมชนหมู่บ้านไผ่งาม หมู่ที่ ๑๐ ตำบลระบำ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี.

สัมภาษณ์ นายมนตรี คลีลา, (๒๕๖๒,๑๘ มีนาคม). ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านคุ้มเกล้า หมู่ที่ ๑๕ ตำบลคอกควาย อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี.

สัมภาษณ์ นายสุชาติ อนุกุล,(๒๕๖๒,๑๘ มีนาคม). ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านโป่งมะค่า หมู่ที่ ๗ ตำบลระบำ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี.

สัมภาษณ์ นายประทุม เพ็ญไพฑูรย์,(๒๕๖๒,๒๗ เมษายน). อดีตกำนันตำบลระบำ ณ วัดห้วยเป่า ตำบลระบำ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี

สัมภาษณ์ นายสมโภชน์ มณีรัตน์,(๒๕๖๒,๗ มิถุนายน). หัวหน้ากลุ่มกลุ่มพัฒนาระบบบริหาร กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช อดีตหัวหน้าเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช

สัมภาษณ์ นายชำนาญ ศรีสุข,(๒๕๖๒,๑๐ มิถุนายน). เจ้าพนักงานป่าไม้ชำนาญงาน อดีตหัวหน้าหน่วยหน่วยป้องกันรักษาป่าที่ อน.๘ (บ้าน กม.๕๓) ตำบลระบำ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี ทางโทรศัพท์.

กิจกรรมกินข้าวป่าเล่าความหลังฟังปัญหา ๒๑ เมษายน ๒๕๖๒ ณ ป่าชุมชนบ้านท่ามะนาว หมู่ที่ ๑ ตำบลระบำ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี

๑.ภาษาอังกฤษ :

๑.๑ บทความต่างๆ

Berknuller, K., & Mukherjee, S. (1989). Buffer zones in the service of ecodevelopaent. Tigerpaper July-September 1989

Phan Thi Hong Xuan.(2017). Environmental Problems in Southeast Asia: Integrated Critiques and Resolutions through Buddhism and Marxism Perspective. Journal of Political Economy, 5(2), 119-138

ภาคผนวก ก เครื่องมือวิจัย

แบบสัมภาษณ์

เรื่อง การจัดการป่ากันชนร่วมของชุมชนบริเวณเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง

โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการจัดการป่ากันชนร่วมของชุมชนบริเวณเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง เพื่อเสนอยุทธศาสตร์การจัดการป่ากันชนร่วมของชุมชนบริเวณเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง

๑. บริบททั่วไปของทรัพยากรป่าไม้ ได้แก่ สภาพทั่วไปของป่า และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง เป็นอย่างไร

๒. ปัญหาของการจัดการป่ากันชนร่วมของชุมชนบริเวณเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง มีอะไรบ้าง

๓. การจัดการป่ากันชนร่วมของชุมชนบริเวณเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง เป็นอย่างไร

๔. นโยบายและการจัดการป่ากันชนร่วม ของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง ที่เกี่ยวข้องย้อนหลัง ๒ ปีมีอะไรบ้าง

๕. แนวทางในการจัดการป่ากันชนร่วมระหว่างรัฐ และชุมชน ควรเป็นอย่างไร

๖. “หลักการออกแบบกติกา” (design principles) ของป่ากันชนระดับพื้นที่เป็นอย่างไร

๖.๑ ความชัดเจนของขอบเขตเป็นอย่างไร

๖.๒ ความสอดคล้อง กฎกติกาของชุมชนกับเงื่อนไขทางสังคมและสิ่งแวดล้อม เป็นอย่างไร

๖.๓ ระบบที่เปิดให้สมาชิกส่วนใหญ่มีส่วนร่วมในการตัดสินใจและปรับปรุงกฎกติกา หรือไม่อย่างไร

๖.๔ การสอดส่องดูแลที่มีประสิทธิผล มีหรือไม่เพียงใด

.....

.....

๖.๕ มีการลงโทษอย่างค่อยเป็นค่อยไปเป็นอย่างไร

.....

.....

๖.๖ มีกลไกจัดการความขัดแย้ง ทั้งกลไกระหว่างผู้ใช้กันเอง และกลไกระหว่างผู้ใช้กับเจ้าหน้าที่รัฐ หรือไม่ อย่างไร

.....

.....

๖.๗ รัฐให้การยอมรับในสิทธิของชุมชน ของชุมชนที่ประสบความสำเร็จได้รับการยอมรับจากรัฐว่ามีสิทธิในการวางกติกา ใช้ และจัดการทรัพยากรร่วม อย่างไร

.....

.....

๖.๘ สำหรับทรัพยากรร่วมที่มีขนาดใหญ่ กติกาและกระบวนการจัดการทรัพยากรจะต้องเชื่อมโยงสอดรับกับระบบที่ใหญ่กว่า อาทิ กฎหมาย โดยมีระบบการจัดการของชุมชนเป็นฐานรากอย่างไร

.....

.....

๗. ท่านมีข้อเสนอแนะในเชิงยุทธศาสตร์ต่อการจัดการป่ากันชนร่วมของชุมชนบริเวณเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้งอย่างไรบ้าง

.....

.....

ขอขอบพระคุณที่ท่านให้สัมภาษณ์
นายปริญญา นิกกุล อาจารย์ประจำวิทยาลัยสงฆ์พิจิตร
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

หมายเหตุ:

ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์ ..... นามสกุล.....

ตำแหน่ง .....

อายุ ..... ปี วัน/เดือน/ปี ..... สถานที่ .....

เวลา .....

คำถามเวทีสาธารณะ

เรื่อง การจัดการป่ากันชนร่วมของชุมชนบริเวณเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง

โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการจัดการป่ากันชนร่วมและปัญหาของการจัดการป่ากันชนร่วม และเสนอยุทธศาสตร์การจัดการป่ากันชนร่วมของชุมชนบริเวณเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง

๑. การจัดการป่ากันชนร่วมตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันของชุมชนบริเวณเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้งเป็นอย่างไร

.....

๒. ปัญหาการจัดการป่ากันชนร่วมของชุมชนบริเวณเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้งอะไรที่คงอยู่และอะไรที่คาดว่าจะเกิดในอนาคต

.....

๓. การบริหารจัดการทรัพยากรเกิดการบูรณาการร่วมกันหลายภาคส่วนที่เป็นระบบและทันสมัยเพื่อทันต่อกระบวนการแก้ไขปัญหาเชิงรุกอย่างไรบ้าง

.....

๔. สิทธิการเข้าถึงทรัพยากรของคนในและนอกพื้นที่เป็นอย่างไร

.....

๕. มีองค์กรที่เป็นกลางมาร่วมรับฟังปัญหาทำให้เกิดความเข้าใจที่ตรงกันและสามารถขับเคลื่อนประเด็นร่วมกันเพื่อเกิดการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืนได้หรือไม่อย่างไร

.....

๖. อนาคตเราจะส่งเสริมได้เกิดรายได้จากปัญหาในพื้นที่ของเราอย่างไรบ้าง

.....

๗. การเข้าถึงทรัพยากรจำเป็นแค่ไหนในรูปแบบการใช้ประโยชน์ที่เป็นส่วนหนึ่งของชีวิต (ชุมชนคิดอ่าน/อย่างไร)

.....

๘. โจทย์การอยู่ร่วมกัน (การจัดการทรัพยากรร่วมกันของกรมป่าไม้, กรมอุทยานฯ กับชุมชน
ในป่าชุมชน) มีอะไรบ้างและเป็นอย่างไร

.....

.....

๙. ท่านมีข้อเสนอแนะ หรือแนวทางการบริหารจัดการป่ากันชนร่วมในเชิงยุทธศาสตร์
อย่างไรบ้าง

.....

.....

ขอขอบพระคุณที่ท่านได้เข้าร่วมเวทีสาธารณะในครั้งนี้
นายปริญญา นิกรกุล อาจารย์ประจำ
วิทยาลัยสงฆ์พิจิตร
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

หมายเหตุ:

ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์ ..... นามสกุล.....

อายุ ..... ปี วัน/เดือน/ปี ..... สถานที่ .....

.....

เวลา .....

แบบคำถาม

กิจกรรม กินข้าวป่าเล่าความหลังฟังปัญหา สํารวจแนวเขตป่ากันชน กำหนดกติกาป่ากันชน
เรื่อง การจัดการป่ากันชนร่วมของชุมชนบริเวณเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง

โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการจัดการป่ากันชนร่วมและปัญหาของการจัดการป่ากันชนร่วม
และเสนอยุทธศาสตร์การจัดการป่ากันชนร่วมของชุมชนบริเวณเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง

.....
๑. เล่าความหลังเกี่ยวกับป่ามีความเป็นมาอย่างไรบ้าง

.....
.....
.....
๒. ปัญหาในปัจจุบันมีอะไรบ้าง

.....
.....
.....
๓. แนวเขตป่าเป็นอย่างไร อดีต/ปัจจุบัน

.....
.....
.....
๔. กติกาการใช้ประโยชน์เป็นอย่างไร

.....
.....
.....
๕. ๑. ประวัติศาสตร์ชุมชนมีความเป็นมาอย่างไร

.....
.....
.....
๖. ความเป็นมาป่าชุมชนมีความเป็นมาอย่างไรบ้าง

.....
.....
.....
๗. การขอคืนพื้นที่ป่าชุมชนทำกันอย่างไร

.....
.....
.....
๘. ท่านมีข้อเสนอแนะ หรือแนวทางการบริหารจัดการป่าชุมชนร่วมอย่างไรบ้าง

๙. ท่านมีข้อเสนอแนะ หรือแนวทางการบริหารจัดการป่ากันชนร่วมในเชิงยุทธศาสตร์
อย่างไรบ้าง

.....
.....

ขอขอบพระคุณที่ท่านได้ให้สัมภาษณ์ในครั้งนี้
นายปริญญา นิกรกุล อาจารย์ประจำ
วิทยาลัยสงฆ์พิจิตร
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ภาคผนวก ข

หนังสือเชิญ และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ที่ ศร ๒๒๒๕/๒๑

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์พิษณุโลก ตำบลบ้านบึง
อำเภอเมืองพิษณุโลก จังหวัดพิษณุโลก ๒๖๐๐๐
<http://www.Phichit.mcu.ac.th>

๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

เรื่อง ขออนุญาตครูจะใช้สถานที่จัดเวทีสาธารณะ

เจริญพร นายกองดีการบริหารส่วนตำบลป่าอ้อ

วิทยาลัยสงฆ์พิษณุโลก มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตำบลบ้านบึง อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก โดยนายปริญญา นิกรกุล ได้รับทุนสนับสนุนวิจัยประจำปีงบประมาณ ๒๕๖๒ เรื่อง การจัดการปำกินชนร่วมของชุมชนบริเวณเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัยเพื่อศึกษาปัญหาของการจัดการปำกินชนร่วมของชุมชน เพื่อศึกษาการจัดการปำกินชนร่วมของชุมชนเพื่อเสนอยุทธศาสตร์การจัดการปำกินชนร่วมของชุมชนบริเวณเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้งเทคนิคการวิจัยประกอบไปด้วยการวิจัยภาคสนาม (Field research) การสัมภาษณ์เชิงลึก โดยการสัมภาษณ์แบบไม่มีเป็นทางการ การสังเกต กิจกรรมกินข้าวเปล่าความหลัง และการจัดเวทีสาธารณะ เป็นต้น

ในการนี้ ผู้วิจัยจะต้องใช้สถานที่ และเก้าอี้ ณ ห้องประชุมองค์การบริหารส่วนตำบลป่าอ้อ ในวันศุกร์ที่ ๘ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๒ เวลา ๑๓.๐๐ น. ถึง ๑๖.๐๐ น.

เจริญพรมาเพื่อโปรดพิจารณา หากเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับเมตตาธรรมความเอื้อเฟื้ออนุเคราะห์จากท่านด้วยดี ขออนุโมทนา ขอบคุณ มา ณ โอกาสนี้

ขอเจริญพร

(พระครูโพธิ์โลกย์กิจ, คร.)

รองผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์พิษณุโลก

โทรศัพท์ที่ ๐๕๖ ๒๒๑๗๓๓ - ๒

phichitmcu@hotmail.com

นายปริญญา นิกรกุล อาจารย์ประจำ มีอีเอ็ม ๐๘๘-๓๓๓๓๓๓๓๓

ที่ ศส ๒๖๒/๒๓

มหาวิทยาลัยมหจุลalongกรราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์พิชิต ตำบลบ้านปุง
อำเภอเมืองพิชิต จังหวัดพิชิต ๒๖๐๐๐
<http://www.Phichit.mcu.ac.th>

๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์บุคคลากรเป็นวิทยากร

เจริญพร คณะบดีคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์

วิทยาลัยสงฆ์พิชิต มหาวิทยาลัยมหจุลalongกรราชวิทยาลัย ตำบลบ้านปุง อำเภอเมือง จังหวัดพิชิต โดยนายปริญญา นิกกุล ได้รับทุนสนับสนุนวิจัยประจำปีงบประมาณ ๒๕๖๒ เรื่อง การจัดการป่ากินขมร่วมของชุมชนบริเวณเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัยเพื่อศึกษาปัญหาของการจัดการป่ากินขมร่วมของชุมชน เพื่อศึกษาการจัดการป่ากินขมร่วมของชุมชนเพื่อเสนอข้อเสนอการจัดการป่ากินขมร่วมของชุมชนบริเวณเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้งเพื่อประกอบการวิจัยประกอบไปด้วยการวิจัยภาคสนาม (Field research) การสัมภาษณ์เชิงลึก โดยการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ การสังเกต กิจกรรมกินข้าวป่าแล้วความหลัง และการจัดเวทีสาธารณะ เป็นต้น

ในการนี้ ผู้วิจัยขอความอนุเคราะห์ อาจารย์วิรัตน์ นพแก้ว และอาจารย์อดิศักดิ์ คุ้มเกล้า อาจารย์ประจำสาขาวิชารัฐศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์ เป็นวิทยากรบรรยายพิเศษและองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านปุง ตำบลบ้านปุง อำเภอสามโก้ จังหวัดอุทัยธานี ในวันที่ ๒๓ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๒ เวลา ๑๓.๐๐ น. ถึง ๑๖.๐๐ น. ผู้วิจัยได้ติดต่อเป็นการส่วนตัวเรียบร้อยแล้ว

เจริญพรมมาเพื่อโปรดพิจารณา หรือเป็นอย่างอื่นว่าจะได้รับผลตอบแทนความเอื้อเฟื้ออนุเคราะห์จากท่านด้วยดี ขออนุโมทนา ขอคุณ นาม โสภณนี้

ขอเจริญพร

(พระครูวิมลจิตตปัญญา)

รองผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์พิชิต

โทรศัพท์ที่ ๐๕๖ ๒๓๑ ๕๑๑ - ๒
phichitmo.gh@hotmail.com
นายปริญญา นิกกุล อาจารย์ประจำ มือถือ ๐๘๓-๓๓๐๗๕๐๑

ที่ ศธ ๒๖๒๕/๒๔

มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย
วิทยาลัยศึกษาศาสตร์ ตำบลบ้านปุง
อำเภอเมืองพิจิตร จังหวัดพิจิตร ๒๖๐๐๐
<http://www.Phichit.mcu.ac.th>

๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

เรื่อง ขอเชิญเป็นวิทยากร

เจริญพร ประธานปวงชนจังหวัดอุทัยธานี

วิทยาลัยศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย ตำบลบ้านปุง อำเภอเมือง จังหวัดพิจิตร โดยนายปริญญา นีกรกุล ได้รับทุนสนับสนุนวิจัยประจำปีงบประมาณ ๒๕๖๒ เรื่อง การจัดการป้ากันชนร่วมของชุมชนบริเวณเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัยเพื่อศึกษาปัญหาของการจัดการป้ากันชนร่วมของชุมชน เพื่อศึกษาการจัดการป้ากันชนร่วมของชุมชนเพื่อเสนอยุทธศาสตร์การจัดการป้ากันชนร่วมของชุมชนบริเวณเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้งแก่นักวิชาการวิจัยประกอบไปด้วยการวิจัยภาคสนาม (Field research) การสัมภาษณ์เชิงลึก โดยการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ การสังเกต กิจกรรมกินข้าวป่าล่าความหลัง และการจัดเวทีสาธารณะ เป็นต้น

ในการนี้ ผู้วิจัยขอเชิญท่านเป็นวิทยากรบนเวทีสาธารณะ ณ องค์การบริหารส่วนตำบลป่าอ้อ ตำบลป่าอ้อ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี ในวันศุกร์ ที่ ๘ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๒ เวลา ๑๓.๐๐ น. ถึง ๑๖.๐๐ น.

เจริญพรมาเพื่อโปรดพิจารณา หากเป็นอย่างยิ่งว่าจะคงจะได้รับเมตตาธรรมความเอื้อเฟื้ออนุเคราะห์จากท่านด้วยดี ขออนุโมทนา ขอขอบคุณ มา ณ โอกาสนี้

ขอเจริญพร

(พระครูโพธิ์ศึกษาวิจิตร, ดร.)

รองผู้อำนวยการวิทยาลัยศึกษาศาสตร์

โทรศัพท์ ๐๕๖ ๒๑๗ ๗๑๑ - ๒

phichitmcu@hotmail.com

นายปริญญา นีกรกุล อาจารย์ประจำ มีดีไอ ๐๘๓-๓๓๓๗๗๑๗๗

ที่ ศธ ๖๖๖๕/๖๕

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์จิตร ต่าบลบ้านปุง
อำเภอเมืองจิตร จังหวัดจิตร ๖๖๐๐๐
<http://www.phichit.mcu.ac.th>

๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

เรื่อง ขอเชิญเป็นวิทยากร

เจริญพร ผู้ใหญ่บ้านบ้านห้วยนวมตะเข้ หมู่ ๑๐

วิทยาลัยสงฆ์จิตร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตำบลบ้านปุง อำเภอเมือง จังหวัดจิตร โดยนายปริญญา นิกรกุล ได้รับทุนสนับสนุนวิจัยประจำปีงบประมาณ ๒๕๖๒ เรื่อง การจัดการป่าในชนบทของชุมชนบริเวณเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัยเพื่อศึกษาปัญหาของการจัดการป่าในชนบทของชุมชน เพื่อศึกษาการจัดการป่าในชนบทของชุมชนเพื่อเสนอยุทธศาสตร์การจัดการป่าในชนบทของชุมชนบริเวณเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้งเทคนิคการวิจัยประกอบไปด้วยการวิจัยภาคสนาม (Field research) การสัมภาษณ์เชิงลึก โดยการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ การสังเกต กิจกรรมกินข้าวป่าความหลัง และการจัดเวทีสาธารณะ เป็นต้น

ในกรณี ผู้วิจัยขอเชิญท่านเป็นวิทยากรบนเวทีสาธารณะ ณ องค์การบริหารส่วนตำบลป่าอ้อ ตำบลป่าอ้อ อำเภอสามโก้ จังหวัดอุทัยธานี ในวันที่ ๘ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๒ เวลา ๑๓.๐๐ น. ถึง ๑๖.๐๐ น.

เจริญพรมาเพื่อโปรดพิจารณา หากเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับเมตตาธรรมความเอื้อเฟื้ออนุเคราะห์จากท่านด้วยดี ขออนุโมทนา ขอขอบคุณ มา ณ โอกาสนี้

ขอเจริญพร

(พระครูโฆสิตวิจิตร, ดร.)

รองผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์จิตร

โทรศัพท์ ๐๕๖ ๒๑๙ ๗๑๑ - ๒

phichitmcu@hotmail.com

นายปริญญา นิกรกุล อาจารย์ประจำ มีอีเอ็ม ๐๕๖-๓๓๒๖๓๑๑

ที่ ศธ ๖๑๖๔/๒๖

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์จิตร ตำบลบ้านปุง
อำเภอเมืองจิตร จังหวัดจิตร ๖๖๐๐๐
[http://www. Phichit.mcu.ac.th](http://www.Phichit.mcu.ac.th)

๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

เรื่อง ขอเชิญเป็นวิทยากร

เจริญพร ผู้ใหญ่บ้านบ้านขับป่าทุใหม่ หมู่ ๖

วิทยาลัยสงฆ์จิตร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตำบลบ้านปุง อำเภอเมือง จังหวัดจิตร โดยนายปริญญา นิกรกุล ได้รับทุนสนับสนุนวิจัยประจำปีงบประมาณ ๒๕๖๑ เรื่อง การจัดการป่ากินชนวนของชุมชนบริเวณเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัยเพื่อศึกษาปัญหาของการจัดการป่ากินชนวนของชุมชน เพื่อศึกษาการจัดการป่ากินชนวนของชุมชนเพื่อเสนอยุทธศาสตร์การจัดการป่ากินชนวนของชุมชนบริเวณเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้งเทคนิคการวิจัยประกอบไปด้วยการวิจัยภาคสนาม (Field research) การสัมภาษณ์เชิงลึก โดยการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ การสังเกต กิจกรรมกินข้าวป่าแล้วความหลัง และการจัดเวทีสาธารณะ เป็นต้น

ในการนี้ ผู้วิจัยขอเชิญท่านเป็นวิทยากรบนเวทีสาธารณะ ณ องค์การบริหารส่วนตำบลป่าอ้อ ตำบลป่าอ้อ อำเภอสามโก้ จังหวัดอุทัยธานี ในวันศุกร์ ที่ ๘ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๒ เวลา ๑๓.๐๐ น. ถึง ๑๖.๐๐ น.

เจริญพรมาเพื่อโปรดพิจารณา หากเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับเมตตาธรรมความเอื้อเฟื้ออนุเคราะห์จากท่าน ด้วยดี ขออนุโมทนา ขอขอบคุณ มา ณ โอกาสนี้

ขอเจริญพร

(พระครูวิไชยสิริกิจ, ดร.)

รองผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์จิตร

โทรศัพท์ ๐๕๖ ๖๑๑ ๗๑๑ - ๒

phichitmcu@hotmail.com

นายปริญญา นิกรกุล อาจารย์ประจำ มีโออี ๐๘๑-๓๓๐๗๑๑๗

ที่ ศธ ๖๑๖๕/๒๗

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์จิตร ตำบลบ้านปุง
อำเภอเมืองจิตร จังหวัดจิตร ๖๖๐๐๐
<http://www.Phichit.mcu.ac.th>

๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

เรื่อง ขอเชิญเป็นวิทยากร

เจริญพร ประธานปทุมบ้านเจ้าไม้ฉนวน หมู่ ๑๐

วิทยาลัยสงฆ์จิตร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตำบลบ้านปุง อำเภอเมือง จังหวัดจิตร โดยนายปริญญา นีกรกุล ได้รับทุนสนับสนุนวิจัยประจำปีงบประมาณ ๒๕๖๒ เรื่อง การจัดการป่ากันชนร่วมของชุมชนบริเวณเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัยเพื่อศึกษาปัญหาของการจัดการป่ากันชนร่วมของชุมชน เพื่อศึกษาการจัดการป่ากันชนร่วมของชุมชนเพื่อเสนอยุทธศาสตร์การจัดการป่ากันชนร่วมของชุมชนบริเวณเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้งเทคนิคการวิจัยประกอบไปด้วยการวิจัยภาคสนาม (Field research) การสัมภาษณ์เชิงลึก โดยการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ การสังเกต กิจกรรมกินข้าวป่าแล้วความหลัง และการจัดเวทีสาธารณะ เป็นต้น

ในการนี้ ผู้วิจัยขอเชิญท่านเป็นวิทยากรบนเวทีสาธารณะ ณ องค์การบริหารส่วนตำบลป่าอ้อ ตำบลป่าอ้อ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี ในวันที่ ๘ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๒ เวลา ๑๓.๐๐ น. ถึง ๑๖.๐๐ น.

เจริญพรมาเพื่อโปรดพิจารณา หากเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับเมตตาธรรมความเอื้อเฟื้ออนุเคราะห์จากท่านด้วยดี ขออนุโมทนา ขอบคุณ มา ณ โอกาสนี้

ขอเจริญพร

(พระครูวิชัยสิกขกิจ, ดร.)

รองผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์จิตร

โทรศัพท์ ๐๕๖ ๖๑๑ ๗๑๑ - ๒
phichitmcu@hotmail.com

นายปริญญา นีกรกุล อาจารย์ประจำ มือถือ ๐๘๓-๓๓๖๑๕๑๖๗

ที่ ศธ ๖๑๖๔/๒๔

มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์พิจิตร ตำบลบ้านปุง
อำเภอเมืองพิจิตร จังหวัดพิจิตร ๖๖๐๐๐
<http://www.Phichit.mcu.ac.th>

๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

เรื่อง ขอเชิญเป็นวิทยากร

เจริญพร ประธานป่าชุมชนบึงบัว หมู่ ๓

วิทยาลัยสงฆ์พิจิตร มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตำบลบ้านปุง อำเภอเมือง จังหวัดพิจิตร โดยนายปริญญา นิกรกุล ได้รับทุนสนับสนุนวิจัยประจำปีงบประมาณ ๒๕๖๒ เรื่อง การจัดการป่ากินชนร่วมของชุมชนบริเวณเขตรักษาในผู้สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัยเพื่อศึกษาปัญหาของการจัดการป่ากินชนร่วมของชุมชน เพื่อศึกษาการจัดการป่ากินชนร่วมของชุมชนเพื่อเสนอยุทธศาสตร์การจัดการป่ากินชนร่วมของชุมชนบริเวณเขตรักษาในผู้สัตว์ป่าห้วยขาแข้งเทคนิคการวิจัยประกอบไปด้วยการวิจัยภาคสนาม (Field research) การสัมภาษณ์เชิงลึก โดยการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ การสังเกต กิจกรรมกินข้าวป่าล่าความหลัง และการจัดเวทีสาธารณะ เป็นต้น

ในกรณี ผู้วิจัยขอเชิญท่านเป็นวิทยากรบนเวทีสาธารณะ ณ องค์การบริหารส่วนตำบลป่าอ้อ ตำบลป่าอ้อ อำเภอสามโก้ จังหวัดอุทัยธานี ในวันศุกร์ ที่ ๘ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๒ เวลา ๑๓.๐๐ น. ถึง ๑๖.๐๐ น.

เจริญพรมาเพื่อโปรดพิจารณา หากเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับเมตตาธรรมความเชื่อเพื่ออนุเคราะห์จากท่านด้วยดี ขออนุโมทนา ขอขอบคุณ มา ณ โอกาสนี้

ขอเจริญพร

(พระครูวิชิตสิกขกิจ, ดร.)

รองผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์พิจิตร

โทรศัพท์ ๐๕๖ ๖๑๖ ๗๑๑ - ๒
phichitmcu@hotmail.com

นายปริญญา นิกรกุล อาจารย์ประจำ มือถือ ๐๘๓-๓๓๓๖๓๑๖๑

ที่ ศส ๒๒๒๕/๒๙

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์พิษณุโลก ตำบลบ้านปูล่ง
อำเภอเมืองพิษณุโลก จังหวัดพิษณุโลก ๒๖๐๐๐
<http://www.phichit.mcu.ac.th>

๒๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

เรื่อง ขอเชิญเป็นวิทยากร

เจริญพร ผู้อำนวยการสถาบันธรรมชาตพัฒนา จังหวัดอุทัยธานี

วิทยาลัยสงฆ์พิษณุโลก มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตำบลบ้านปูล่ง อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก โดยนายปริญญา นิกรกุล ได้รับทุนสนับสนุนวิจัยประจำปีงบประมาณ ๒๕๖๒ เรื่อง การจัดการป่ากินชนรมของชุมชนบริเวณเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัยเพื่อศึกษาปัญหาของการจัดการป่ากินชนรมของชุมชน เพื่อศึกษาการจัดการป่ากินชนรมของชุมชนเพื่อเสนอยุทธศาสตร์การจัดการป่ากินชนรมของชุมชนบริเวณเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้งเทคนิคการวิจัยประกอบไปด้วยการวิจัยภาคสนาม (Field research) การสัมภาษณ์เชิงลึก โดยการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ การสังเกต กิจกรรมกินข้าวป่าเสาคความหลัง และการจัดเวทีสาธารณะ เป็นต้น

ในการนี้ ผู้วิจัยขอเชิญท่านเป็นวิทยากรบนเวทีสาธารณะ ณ องค์การบริหารส่วนตำบลป่าอ้อ ตำบลป่าอ้อ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี ในวันที่ ๘ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๒ เวลา ๑๓.๐๐ น. ถึง ๑๖.๐๐ น.

เจริญพรมาเพื่อโปรดพิจารณา หากเป็นอย่างไรบ้างจะได้รับความร่วมมือเพื่ออนุเคราะห์จากท่านด้วยดี ขออนุโมทนา ขอขอบคุณ มา ณ โอกาสนี้

ขอเจริญพร

(พระครูวิไลสุกิจ, ดร.)

รองผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์พิษณุโลก

โทรศัพท์ ๐๕๖ ๒๒๙ ๙๑๑ - ๒
phichitmcu@hotmail.com

นายปริญญา นิกรกุล อาจารย์ประจำ มีอีเอ็ม ๐๘๓-๓๓๗๙๖๑๙๙

รายชื่อผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

นายสมโภชน์ มณีรัตน์,(๒๕๖๒,๗ มิถุนายน). หัวหน้ากลุ่มกลุ่มพัฒนาระบบบริหาร กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช อดีตหัวหน้าเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง ณ กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช

นายชำนาญ ศรีสุข,(๒๕๖๒,๑๐ มิถุนายน). เจ้าพนักงานป่าไม้ชำนาญงาน อดีตหัวหน้าหน่วยหน่วยป้องกันรักษาป่าที่ อน.๘ (บ้าน กม.๕๓) ตำบลระบำ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี ทางโทรศัพท์.

นายประทุม เพ็ญไพฑูรย์,(๒๕๖๒,๒๗ เมษายน). อดีตกำนันตำบลระบำ ณ วัดห้วยเป่า ตำบลระบำ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี

นายบุญมี ไชยะ ,(๒๕๖๒,๑๘ มีนาคม).กรรมการป่าชุมชนหมู่บ้านไผ่งาม หมู่ที่ ๑๐ ตำบลระบำ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี.

นายสุชาติ อนุกุล ,(๒๕๖๒,๑๘ มีนาคม). ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านโป่งมะค่า หมู่ที่๗ ตำบลระบำ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี.

นายมนตรี คลีลา, (๒๕๖๒,๑๘ มีนาคม). ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านคุ้มเกล้า หมู่ที่ ๑๕ ตำบลคอกควาย อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี.

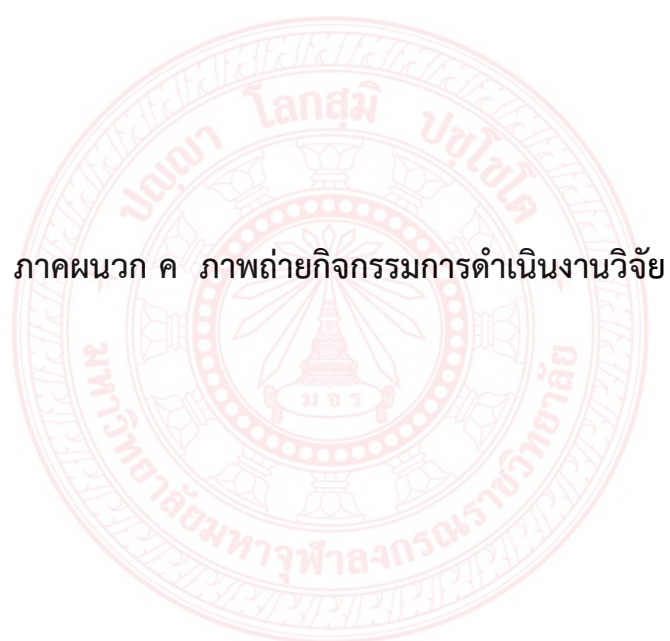
นายเพชร โตทรัพย์,(๒๕๖๒,๑๘ มีนาคม). ผู้ใหญ่บ้านบ่อน้อย(ศาลากลาง) หมู่ที่ ๙ ตำบลบ้านไร่ อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี.

สนทนากลุ่มผู้แทนภาคประชาชนที่ใช้ประโยชน์จากป่ากันชนเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง ๒๘ เมษายน ๒๕๖๒ ณ หน่วยพิทักษ์ป่าวังไผ่ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง

นายสมโภชน์ มณีรัตน์,(๒๕๖๒,๗ มิถุนายน). หัวหน้ากลุ่มกลุ่มพัฒนาระบบบริหาร กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช อดีตหัวหน้าเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง ณ กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช

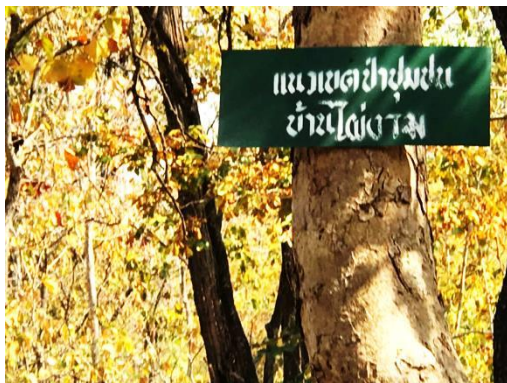
นายประทุม เพ็ญไพฑูรย์,(๒๕๖๒,๒๗ เมษายน). อดีตกำนันตำบลระบำ ณ วัดห้วยเป้า ตำบลระบำ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี

จุกขมิวอ่างเก็บน้ำทับเสลา และเส้นทางการขนย้ายไม้ของ (ออป.)

สัมภาษณ์คณะกรรมการป่าชุมชน ,(๒๕๖๒,๑๘ มีนาคม).ป่าชุมชนหมู่บ้านไผ่งาม
หมู่ที่ ๑๐ ตำบลระบำ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี. ครั้งที่ ๑

นายบุญมี ไชยยะ ,(๒๕๖๒,๑๘ มีนาคม).กรรมการป่าชุมชนหมู่บ้านไผ่ไผ่งาม หมู่ที่ ๑๐ ตำบลระบำ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี. ครั้งที่ ๒ รอยสัตว์ป่าออกมาหากิน อุปกรณ์ป้องกันช้างป่าของชาวบ้าน

นายสุชาติ อนุกุล ,(๒๕๖๒,๑๘ มีนาคม). ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านโป่งมะค่า หมู่ที่ ๗ ตำบลระบำ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี.

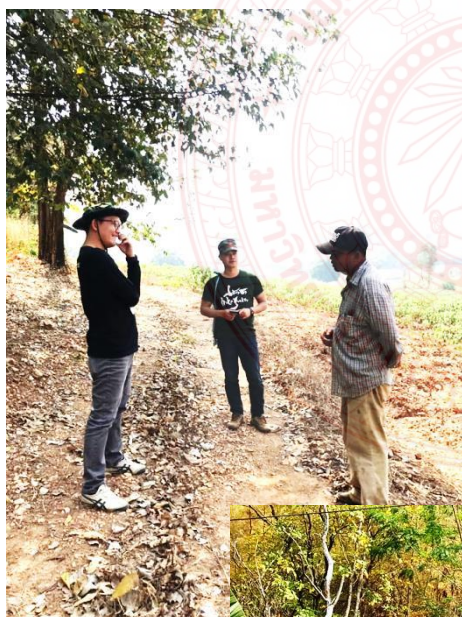
สัมภาษณ์, (๒๕๖๑,๑๙ มีนาคม). หัวหน้าหน่วยป้องกันรักษาป่าที่ อน. ๑๐ และผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านคุ้มเกล้า หมู่ที่ ๑๕ ตำบลคอกควาย อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี. ครั้งที่ ๑

นายมนตรี คลีลา, (๒๕๖๒,๑๘ มีนาคม). ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านคุ่มเกล้า หมู่ที่ ๑๕ ตำบลคอกควาย อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี. ครั้งที่ ๒

นายเพชร โตทรัพย์,(๒๕๖๒,๑๘ มีนาคม). ผู้ใหญ่บ้านบ่อน้อย(ศาลากลาง) หมู่ที่ ๙ ตำบลบ้านไร่ อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี.

กิจกรรมกินข้าวป่าเล่าความหลังฟังปัญหา ๒๑ เมษายน ๒๕๖๒ ณ ป่าชุมชนบ้านท่ามะนาว หมู่ที่ ๑ ตำบลระบำ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี. แผนที่ชุมชนขอคืนเพื่อนำมาทำเป็นป่าชุมชน

สำรวจพื้นที่จัดเวทีสาธารณะผู้นำชุมชนในพื้นที่

เวทีสาธารณะ เรื่อง การจัดการป่ากันชนร่วมของชุมชนบริเวณเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า
ห้วยขาแข้ง วิทยาลัยสงฆ์พิจิตร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปีงบประมาณ ๒๕๖๑ ๘
มีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๒ ณ องค์การบริหารส่วนตำบลป่าอ้อ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี

สนทนากลุ่มผู้แทนภาคประชาชนที่ใช้ประโยชน์จากป่ากันชนเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วย
ขาแข้ง ๒๘ เมษายน ๒๕๖๒ ณ หน่วยพิทักษ์ป่าวังไผ่ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง

สัมภาษณ์ชาวกระเหรี่ยงที่เคยอาศัยอยู่ก่อนประกาศเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง, (๒๕๖๑, ๒๑ ธุเมษายน). ปัจจุบันอาศัยอยู่ในพื้นที่ป่ากันชนห้วยขาแข้ง บ้านไซเบอร์เก่า อำเภอยะผิง จังหวัดอุทัยธานี.

พี่น้องกระเหรี่ยง, (๒๕๖๑,๒๖ พฤษภาคม). บ้านภูเหม็นบน ภูเหม็นกลาง
อำเภอห้วยคต จังหวัดอุทัยธานี.

ภาคผนวก ง การนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์

ต้นฉบับ

สัญญารับทุนอุดหนุนการวิจัย

สัญญาเลขที่ ว.๑๔๖/๒๕๖๑

รหัสโครงการ MCU RS 610761146

ระหว่าง

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ผู้ให้ทุน

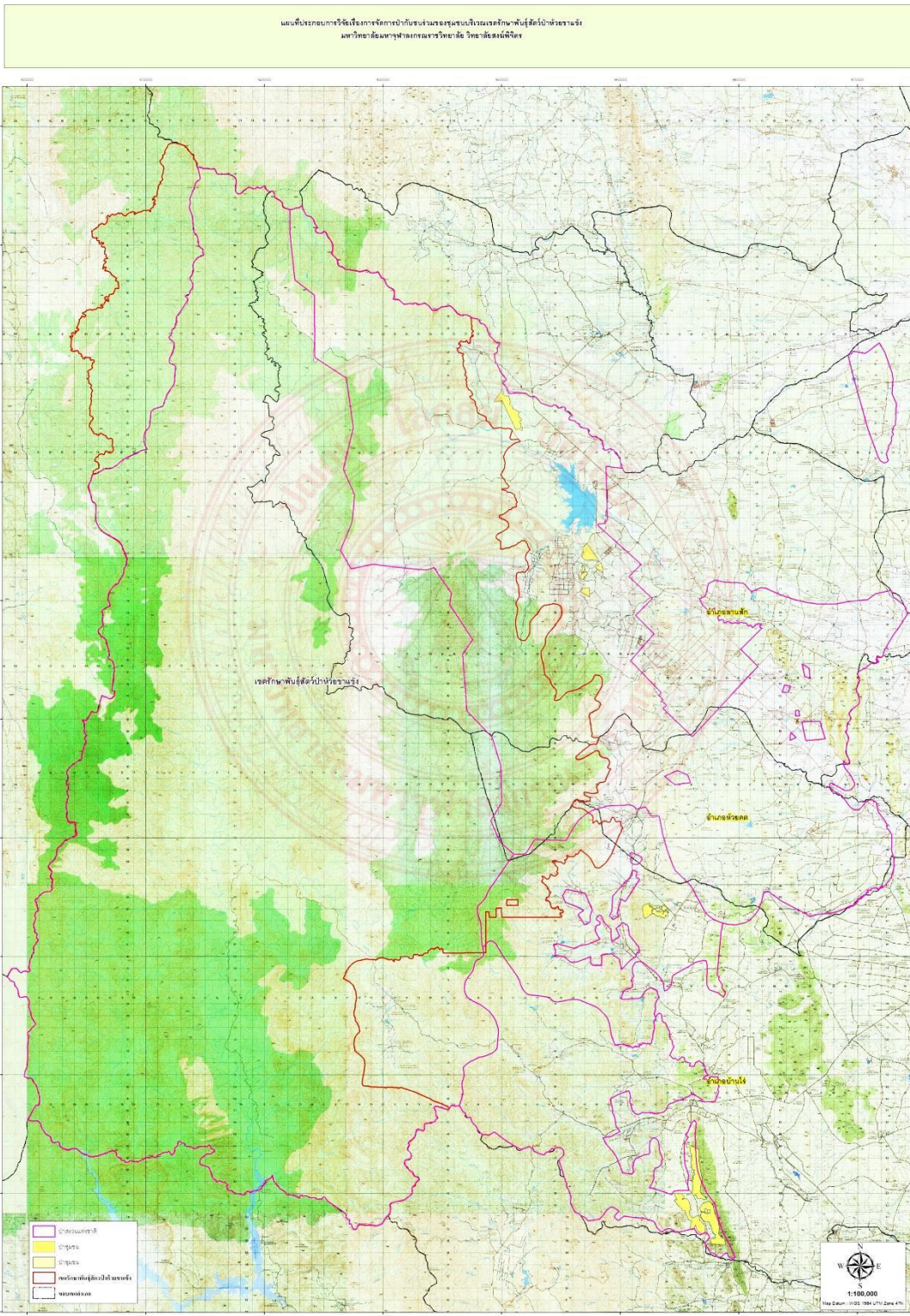
กับ นายปริญญา นิกกรกุล ผู้รับทุน

ทุนอุดหนุนการวิจัย

ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๖๑

แผนที่ประกอบการศึกษา

**BANGKOK
UNIVERSITY**

BANGKOK UNIVERSITY
9/1 Moo 5 Phahonyothin Rd. Klong Nuang
Klong Luang Pathum Thani 12120
Tel : +66 2407 3888 Fax : +66 2407 3999

มหาวิทยาลัยกรุงเทพ
9/1 หมู่ 5 ถนนพหลโยธิน กรุงเทพมหานคร
อำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี 12120
โทรศัพท์ 0 2407 3888 โทรสาร 0 2407 3999

ที่ มท(ว)/วนศ.101/2563

12 กุมภาพันธ์ 2563

เรื่อง ตอบรับการจัดพิมพ์บทความวิจัย
ในวารสาร BU Academic Review

เรียน คุณปริญญา นิกกุล
พระครูวิโชติสิกขกิจ
พระมหาเกรียงศักดิ์ อินทปญโญ

ตามที่ท่านได้ส่งบทความวิจัย เรื่อง "การจัดการปากันชนร่วมของชุมชนบริเวณเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง" เพื่อลงพิมพ์เผยแพร่ในวารสาร BU Academic Review นั้น กองบรรณาธิการได้พิจารณาและเห็นสมควรนำบทความวิจัยของท่าน ซึ่งผ่านขั้นตอนการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ลงพิมพ์เผยแพร่ในวารสาร BU Academic Review ปีที่ 19 ฉบับที่ 1 เดือนมกราคม – มิถุนายน 2563

จึงเรียนมาเพื่อทราบ และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สงขพร โคมลเสวิน)

บรรณาธิการฝ่ายจัดการ

กองบรรณาธิการวารสาร BU Academic Review

อาจารย์รมณี ยี่งยง

โทร. 0 2407 3888 ต่อ 2819

แบบ สท.๐๙.

หนังสือรับรองการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัยหรืองานสร้างสรรค์
มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วันที่ ๒๙ ก.ค. ๖๒

เรื่อง การรับรองการใช้ประโยชน์ของผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

เรียน สำนักงานกรม ปศุสัตว์จังหวัดพิจิตร

ข้าพเจ้า นางสาวสุภาวดี นันทะสิทธิ์ ตำแหน่ง ผู้อำนวยการ

ชื่อหน่วยงาน/องค์กร/ชุมชน ปศุสัตว์จังหวัด

ที่อยู่ ร. ๑ ถนนวิภาวดีรังสิต อ. บางเขน จ. กรุงเทพฯ

โทรศัพท์ ๐๒๖-๑๑๖-๔๑๕๖ โทรสาร -

ขอรับรองว่าได้มีการนำผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ ของมหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเรื่อง การผลิตปุ๋ยอินทรีย์จากมูลสัตว์ในเขตภาคเหนือ

ซึ่งเป็นผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ของ นางสาวสุภาวดี นันทะสิทธิ์ และ ศ.ดร.ดร.ดร.
โดยนำไปใช้ประโยชน์ ดังนี้

- การใช้ประโยชน์เชิงวิชาการ เช่น การบรรยาย การสอน การพัฒนาแบบการเรียนการสอน
- การใช้ประโยชน์ด้านความรู้ในพระพุทธศาสนา
- การใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ เช่น งานวิจัยและ/หรืองานสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาสิ่งประดิษฐ์
- การใช้ประโยชน์เชิงนโยบายหรือระดับประเทศ
- การใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์/เป้าหมายของงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

ช่วงเวลาที่น่าไปใช้ประโยชน์ ตั้งแต่ เดือน ก.ค. ๖๒ จนถึง ค.ค. ๖๒ ซึ่งการนำ
ผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ เรื่องนี้ไปใช้ประโยชน์นั้น ก่อให้เกิดผลดี ดังนี้

๑. เพื่อศึกษาการผลิตปุ๋ยอินทรีย์จากมูลสัตว์
๒. เพื่อศึกษาการผลิตปุ๋ยอินทรีย์จากมูลสัตว์ในเขตภาคเหนือ
๓. ศึกษาวิเคราะห์ต้นทุนการผลิตปุ๋ยอินทรีย์จากมูลสัตว์
๔. ศึกษาได้ข้อมูลองค์ความรู้การผลิตปุ๋ยอินทรีย์จากมูลสัตว์ของเกษตรกรในเขตภาคเหนือ

ขอรับรองว่าข้อความข้างต้นเป็นจริงทุกประการ
ลงชื่อ (นางสาวสุภาวดี นันทะสิทธิ์)
ตำแหน่ง ผู้อำนวยการ

หมายเหตุ: ท่านสามารถประทับตราของหน่วยงานในเอกสารนี้ได้ (ถ้ามี)

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ-สกุล	นายปริญญา นิกรกุล
ตำแหน่งปัจจุบัน	อาจารย์ประจำ วิทยาลัยสงฆ์พิจิตร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วัน เดือน ปีเกิด	-
สถานที่เกิด	จังหวัดอุดรธานี ประเทศไทย
วุฒิการศึกษา	มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์, พ.ศ. ๒๕๔๘ - ๒๕๕๑ ศิลปศาสตรบัณฑิต (ศศ.บ.) สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๕๒ - ๒๕๕๔ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ศศ.ม.) สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
กำลังศึกษา	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๖๐ ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (ปร.ด.) สาขาวิชาสหวิทยาการ
งานวิจัยที่ทำเสร็จแล้ว	ชื่อเรื่องและสถานภาพการวิจัย เรื่อง การศึกษาการนำกฎแห่งกรรมทางพระพุทธศาสนาไป ประยุกต์ใช้ในการดำรงชีวิตของประชาชนชุมชนวัดไชยทิศ กรุงเทพมหานคร ๒๕๕๕ การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการเขตรักษาพันธุ์ สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง ๒๕๕๘ องค์การจัดการลุ่มน้ำสะแกกรังในบริบทของการบริหาร จัดการบ้านเรือนแพ จังหวัดอุทัยธานี ๒๕๕๙ การจัดการเรียนรู้ของชุมชนจังหวัดพิษณุโลกตามหลัก พุทธธรรม ๒๕๕๙ การพึ่งพาป่าชุมชนของชุมชนบริเวณเขตรักษาพันธุ์สัตว์ ป่าห้วยขาแข้ง ๒๕๖๐ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์กลุ่มวิสาหกิจชุมชนในจังหวัด พิจิตร ๒๕๖๐
สถานภาพ	ผู้วิจัย
งานวิจัยที่กำลังดำเนินการ	ชื่อเรื่อง และสถานภาพในการทำวิจัย เรื่อง “การมีส่วนร่วม” ความปรองดองสมานฉันท์ : พลังบวรในสังคมไทย ๒๕๖๓
สถานภาพ	ผู้ร่วมวิจัย

บทความวิชาการ

การบริหารจัดการทรัพยากรร่วม ป่าชุมชนสวนพลู - พุด่อ
อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี วารสารพิบูล ปีที่ ๑๕ ฉบับที่ ๒
เดือนกรกฎาคม - ธันวาคม ๒๕๖๐

ที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัย วิถีวัฒนธรรมกระเหรี่ยง :
โจทย์ท้าทาย การอยู่ร่วมกันของรัฐ และชุมชน. ประมวลบทความ
: การประชุมวิชาการวิทยาการสิ่งแวดล้อมระดับชาติ ๒๕๖๑;
๑๓๘ - ๑๕๑.

ป่าชุมชนในจังหวัดอุทัยธานี วารสารวิทยาลัยสงฆ์นคร
ลำปาง มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปีที่ ๗ ฉบับที่
๒ เดือน กรกฎาคม - ธันวาคม ๒๕๖๑

การเปลี่ยนแปลงสังคม กติกา และกลไกของรัฐ ที่ส่งผล
ต่องานบุญบั้งไฟของคนอีสานพลัดถิ่น การจัดประชุมวิชาการ
ระดับชาติ ครั้งที่ ๒ MCU Nan Congress II วิทยาลัยสงฆ์นคร
น่าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติ
สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เมื่อวันที่ ๙
กันยายน ๒๕๖๑

ประสบการณ์การสอน

อาจารย์ประจำสาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
หน่วยวิทยบริการฯ จังหวัดอุทัยธานี
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาจารย์พิเศษ สาขาวิชารัฐศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์

ที่อยู่ปัจจุบัน

บ้านเลขที่ ๔/๒ หมู่ที่ ๑๐ ตำบลอุทัยเก่า อำเภอหนองฉาง
จังหวัดอุทัยธานี ๖๑๑๑๐
โทรศัพท์ ๐๘๓-๓๓๙๗ ๑๙๗
E-mail: parinya555@msn.com

<p>ผู้ร่วมวิจัย ชื่อ-สกุล ตำแหน่งปัจจุบัน</p>	<p>พระครูวิโชติสิกขกิจ (ณรงค์ เต็นประเสริฐ) อาจารย์ประจำ สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ พิจิตร</p>
<p>วัน เดือน ปีเกิด สถานที่เกิด วุฒิการศึกษา</p>	<p>- จังหวัดพิจิตร ประเทศไทย สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล, พ.ศ. ๒๕๓๐ - ๒๕๓๒ บริหารธุรกิจบัณฑิต (บธ.บ.) สาขาวิชาการจัดการสำนักงาน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓ - ๒๕๔๖ พุทธศาสตรบัณฑิต (พธ.บ.) สาขาวิชาพระพุทธศาสนา</p>
<p>งานวิจัยที่ทำเสร็จแล้ว</p>	<p>มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘ - ๒๕๕๐ พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พธ.ม.) สาขาวิชาปรัชญา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗ - ๒๕๕๙ พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (พธ.ด.) สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ ชื่อเรื่องและสถานภาพการวิจัย เรื่อง การจัดการเรียนรู้ของชุมชนจังหวัดพิษณุโลกตามหลัก พุทธธรรม ๒๕๕๙ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์กลุ่มวิสาหกิจชุมชนในจังหวัด พิจิตร ๒๕๖๐</p>
<p>ตามแนวพระพุทธศาสนา งานวิจัยที่กำลังดำเนินการ</p>	<p>ชื่อเรื่อง และสถานภาพในการทำวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วม” ความ ปรองดองสมานฉันท์ : พลังบวรในสังคมไทย” ๒๕๖๓</p>
<p>สถานภาพ บทความวิชาการ</p>	<p>ผู้ร่วมวิจัย ที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัย วิถีวัฒนธรรมกระเหรี่ยง : โจทย์ท้าทาย การอยู่ร่วมกันของรัฐ และชุมชน. ประมวลบทความ : การประชุมวิชาการวิทยาการสิ่งแวดล้อมระดับชาติ ๒๕๖๑; ๑๓๘ - ๑๕๑. ป่าชุมชนในจังหวัดอุทัยธานี วารสารวิทยาลัยสงฆ์นคร ลำปาง มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๒ เดือน กรกฎาคม - ธันวาคม ๒๕๖๑</p>

ประสบการณ์การสอน

อาจารย์ประจำ สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์พิจิตร

ที่อยู่ปัจจุบัน

เลขที่ ๑๐๐ ถนนพฤษะวัน ตำบลตะพานหินอำเภอตะพานหิน
จังหวัดพิจิตร ๖๖๑๑๐ โทรศัพท์ ๐๘๑-๖๐๕-๙๒๙๖
E-mail: mcu.phichit@hotmail.com

ผู้ร่วมวิจัย	พระครูใบฎีกาสุนันท์ สุวิชาโน, ดร. (สอนเล็ก)
ชื่อ-สกุล	อาจารย์ประจำหลักสูตรการจัดการเชิงพุทธ วิทยาลัยสงฆ์พิจิตร
ตำแหน่งปัจจุบัน	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วัน เดือน ปีเกิด	-
สถานที่เกิด	จังหวัดสมุทรปราการ ประเทศไทย
วุฒิการศึกษา	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พ.ศ. ๒๕๔๘ - ๒๕๕๒ พุทธศาสตรบัณฑิต (พธ.บ.) สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พ.ศ. ๒๕๕๒ - ๒๕๕๔ พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (ศศ.ม.) สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พ.ศ. ๒๕๕๗ - ๒๕๖๐ พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (ปร.ด.) สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
งานวิจัยที่ทำเสร็จแล้ว	ชื่อเรื่องและสถานภาพการวิจัย เรื่อง ความเชื่อพื้นฐานของประชาชนต่อการเสริมสร้างความ เป็นพลเมืองของคนไทย ๒๕๖๑
สถานภาพ	ผู้ร่วมวิจัย
งานวิจัยที่กำลังดำเนินการ	ชื่อเรื่อง และสถานภาพในการทำวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วม” ความ ปรองดองสมานฉันท์ : พลังบวรในสังคมไทย” ๒๕๖๓
สถานภาพ	หัวหน้าโครงการวิจัย

ผู้ร่วมวิจัย	นางสาวสุภางค์พิมพ์ คล้ายธานี
ชื่อ-สกุล	อาจารย์ประจำหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตร์ วิทยาลัยสงฆ์พิจิตร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ตำแหน่งปัจจุบัน	-
วัน เดือน ปีเกิด	จังหวัดอุทัยธานี ประเทศไทย
สถานที่เกิด	วิทยาลัยภาคกลาง, พ.ศ. ๒๕๔๐ - ๒๕๔๓
วุฒิการศึกษา	บัญชีบัณฑิต (บช.บ.)
	สาขาวิชาบัญชี
	มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๔ - ๒๕๔๗
	บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต (บธ.ม.)
	สาขาวิชาการบริหาร
	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕ - ๒๕๕๘
	พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (พธ.ด.)
	สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
งานวิจัยที่สำเร็จแล้ว	ชื่อเรื่องและสถานภาพการวิจัย เรื่อง การบริหารจัดการผ้าทอพื้นเมืองเพื่ออัตลักษณ์ที่โดดเด่น ในอาเซียน ๒๕๖๒
สถานภาพ	ผู้วิจัย
งานวิจัยที่กำลังดำเนินการ	ชื่อเรื่อง และสถานภาพในการทำวิจัย เรื่อง “การมีส่วนร่วม” ความปรองดองสมานฉันท์ : พลังบวร ในสังคมไทย” ๒๕๖๓
สถานภาพ	ผู้ร่วมวิจัย
บทความวิชาการ	รูปแบบการจัดองค์การในอนาคต. การจัดประชุมวิชาการ ระดับนานาชาติภูมิศาสตร์เชิงวัฒนธรรมในพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ครั้งที่ ๗ ประจำปี ๒๕๕๘ (IBRS ๒๐๑๖) พุทธธรรมนำการบริหารสู่ความรุ่งโรจน์ขององค์กร. วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ เดือน พฤษภาคม - สิงหาคม ๒๕๖๐ นิเวศวัฒนธรรมลุ่มน้ำพิจิตรของคนหาปลาในกระแสการ เปลี่ยนแปลง. การจัดประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๒ MCU Nan Congress II วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง กรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เมื่อวันที่ ๙ กันยายน ๒๕๖๑

ประสบการณ์การสอน

อาจารย์ประจำสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์บัณฑิต
วิทยาลัยสงฆ์พิจิตร

ที่อยู่ปัจจุบัน

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
บ้านเลขที่ ๓๘ หมู่ที่ ๑๐ ตำบลหนองจอก อำเภอบ้านไร่
จังหวัดอุทัยธานี ๖๑๑๔๐
โทรศัพท์ ๐๘๙-๙๑๙๑ ๑๙๙
E-mail: miu_suphangpim@hotmail.com

